MemoriiJurnale

C. S. Lewis

SURPRINS DE BUCURIE

POVESTEA UNEI CONVERTIRI

HUMANITAS

Memorii**J**urnale

Clive Staples Lewis (1898-l963) s-a născut la Belfast, într-o familie anglo-irlandeză a cărei pasiune pentru lectură i s-a transmis şi lui de la o vârstă fragedă. De îndată ce a învăţat să scrie, a trecut la primele exerciţii literare - povestiri despre „şoricei îmbrăcaţi în zale" şi isprăvile lor cavalereşti. La patru ani le punea deja în vedere apropiaţilor că doreşte să i se spună „Jacksie", devenit mai târziu „Jack". Tot în copilărie trăieşte întâia oară Bucuria, o experienţă fundamentală, a cărei semnificaţie avea s-o expună pe larg în autobiografia sa spirituală, *Surprins de Bucurie* (1955).

A renunţat la creştinism, după propriile spuse, la 13-l4 ani, când era elev la Cherbourg House, o şcoală elementară particulară din Malvem, mai ales ca urmare a învăţăturilor heterodoxe ale intendentei şcolii, Miss G. E. Cowie. După o şedere de un an la Colegiul Malvem, a luat lecţii cu un profesor particular, W. T. Kirkpatrick, sub a cărui îndrumare a câştigat o bursă de studii la Oxford. În 1925 a fost ales *fellow* al Colegiului Magdalen, unde va preda aproape trei decenii, până la ocuparea catedrei de literatură engleză medievală şi renascentistă de la Cambridge (1954).

În 1929 revine la creştinism sau, mai exact, la teism, ca „cel mai şovăielnic şi mai abătut convertit din toată Anglia". Până a ajunge însă la credinţa că „Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu" aveau să mai treacă doi ani. În 1933 publică *The Pilgrim's Regress*. În următorii treizeci de ani scrie numeroase alte lucrări de apologetică sau spiritualitate creştină: *Miracles*, The *Four Loves*, *The Problem of Pain* (trad. rom. în volumul *Despre minuni. Cele patru iubiri. Problema durerii*, Humanitas, Bucureşti, 1997), *The Screwtape Letters* (*Sfaturile unui diavol bătrân către unul mai tânăr*, Humanitas, Bucureşti, 2003), *Mere Christianity* (*Creştinism, pur şi simplu*, Humanitas, Bucureşti, 2004), *Of This and Other Worlds* (*Despre lumea aceasta şi despre alte lumi*, Humanitas, Bucureşti, 2011), *The Great Divorce, A Grief Observed*. În paralel, publică science-fiction (*Space Trilogy*) şi literatură pentru copii (*Cronicile din Narnia*), abordând subiecte de inspiraţie creştină, între numeroasele sale lucrări ştiinţifice, se detaşează *The Allegory of Love: A Study in Medieval Tradition, Rehabilitations and Other Essays* şi *English Literature in the Sixteenth Century Excluding Drama*.

Emanuel Conţac este lector universitar la Institutul Teologic Penticostal din Bucureşti şi doctor în filologie al Universităţii din Bucureşti. A mai tradus John Stott, *Puterea predicării* (2004); Stanley Grenz et al., *Dicţionar de termeni teologici* (2005); Moisés Silva şi Walter Kaiser, *Introducere în hermeneutica biblică* (2006); Gordon Fee, *Exegeza Noului Testament* (2006); Douglas Stuart, *Exegeza Vechiului Testament* (2006); Arthur G. Patzia şi Anthony J. Petrotta, *Dicţionar de termeni biblici* (2008).

C. S. LEWIS

SURPRINS DE BUCURIE
POVESTEA UNEI CONVERTIRI

Traducere din engleză şi note de
EMANUEL CONȚAC

Cuvânt înainte de
WALTER HOOPER

HUMANITAS
BUCUREŞTI

Redactor: Corina Neacşu
Coperta: Ioana Dragomirescu Mardare
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Marilena Bălăşel
DTP: Dumitru Olteanu, Dan Dulgheru

Tipărit la Monitorul Oficial R. A.

C. S. Lewis
Surprised by Joy

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
LEWIS, C. S.
Surprins de bucurie: povestea unei convertiri / C. S. Lewis;
trad, şi note: Emanuel Conțac; cuv. Înainte: Walter Hooper. - Bucureşti: Humanitas, 2011
ISBN 978-973-50-3165-7
I. Conțac, Emanuel (trad.)
II. Hooper, Walter (pref.)
821. 111-94=135. 1

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www. humanitas. ro

Comenzi Carte prin poştă: tel. /fax 021/311 23 30
C. P. C. E. - CP 14, Bucureşti
e-mail: cpp@humanitas.ro
www.libhumanitas.ro

Nota traducătorului

Deşi traducerea de faţă apare sub o singură semnătură, ea este rodul unei munci de colaborare cu mai mulţi oameni care, fără să mă fi întâlnit vreodată, mi-au oferit călduros sprijinul lor. Fără ei, probabil că încercarea de a traduce o carte de dificultatea celei de faţă ar fi sfârşit ca tentativa stăncuţei descrise de Esop într-una dintre fabulele sale.

Lui Paul Leopold, din Suedia, îi mulţumesc pentru grija cu care a vegheat ca trădările involuntare de care tălmăcitorul se poate face vinovat să fie zădărnicite. Schimbul intens şi fertil de emailuri pe care l-am purtat cu el în această perioadă mi-a fost nepreţuită călăuză în largul oceanului de limbă şi literatură engleză, pe care Paul Leopold navighează cu multă siguranţă.

Lui Walter Hooper, consilier literar al patrimoniului lui C. S. Lewis, îi mulţumesc pentru amabilitatea cu care a dat curs invitaţiei de a scrie „Cuvântul înainte" la prezenta ediţie. Îi datorez mulţumiri şi pentru că, în pofida programului intens de lucru, la cei 77 de ani ai săi, a găsit timp să-mi lămurească diverse aspecte mărunte despre carte sau autorul ei.

Arend Smilde, traducătorul olandez al mai multor lucrări de C. S. Lewis, mi-a pus la dispoziţie rodul cercetărilor laborioase întreprinse în vederea publicării celei de-a doua ediţii a cărţii *Surprins de Bucurie*. Mulţumindu-i lui, le mulţumesc totodată celor care l-au ajutat în mod generos. Deşi am căutat să mă revanşez oferindu-i câteva soluţii la problemele nerezolvate de el, datoria mea faţă de el rămâne în continuare uriaşă.

Recunoştinţa mea se îndreaptă şi spre Andy Reyes, profesor la Groton School, SUA, pe care l-am inoportunat în câteva rânduri cu nedumeriri asupra citatelor clasice din originalul englezesc.

N-aş putea încheia fără a adresa în egală măsură mulţumiri doamnelor Heidi Truty, Maria Buturugă şi Adela Toplean, ca şi domnilor David Dodds, Christopher Mitchell, Colin Duriez, Tyler Fisher, Virgil Hariuc şi George Tudorie. Fără ajutorul lor, drumul până la definitivarea traducerii ar fi fost mai lung şi mai întortocheat.

A. M. D. G.

Emanuel Conţac

Cuvânt înainte la ediţia în limba română

Sunt profund onorat că am fost invitat să scriu un cuvânt înainte la această distinsă traducere a autobiografiei lui C. S. Lewis şi cred că pot să-mi dovedesc cel mai bine aprecierea explicând câteva aspecte despre Surprins de Bucurie, care nu sunt menționate în cartea propriu-zisă. În primul rând, pentru scrierea ei, Lewis a avut nevoie de mai mult timp decât pentru oricare altă carte a sa. Când Lewis ştia ce anume doreşte să scrie, scria cu mare uşurinţă şi fluenţă. Dar povestea „Bucuriei" a fost o excepție.

Cred că principalul motiv pentru care scrierea cărții i-a luat atât de mult ține de faptul că ideea centrală - „Bucuria" ca „dorință neîmplinită, care este ea însăşi mai dezirabilă decât orice altă satisfacție"[1] - i-a venit treptat, de-a lungul mai multor ani. Despre cele mai timpurii momente de felul acesta puteți citi în capitolul I din Surprins de Bucurie. Totuşi, atunci când a simțit acele prime săgetări de „dorință neîmplinită", Lewis era departe de a cunoaşte însemnătatea lor. Un alt motiv pentru gestația îndelungată a cărții este faptul că Surprins de Bucurie reprezintă versiunea finală a unei povestiri pe care Lewis a spus-o, ori a încercat să o spună, în mai multe rânduri.

Iată cum s-au petrecut lucrurile. Pe la vârsta de 21 de ani, când încă era ateu, Lewis şi prietenul său cel mai bun, Arthur Greeves, purtaseră deja discuții despre această experiență, iar numele pe care-l dăduseră Bucuriei era pur şi simplu „ea". Apoi, în 1922, autorului i s-a oferit şansa de a publica o poezie despre „ea" şi, fiind nevoit să dea experienței un nume, a etichetat-o „Bucurie". Câteva rânduri ale poeziei de mai jos, intitulată „Bucurie" şi publicată în 1924, îi vor da cititorului o idee despre cât de departe era Lewis de a înțelege experiența la vremea respectivă:

Pasăre enormă - Bucuria - cu atingerea molcomă
A unor aripi ciudate m-a învăluit. Aer înmiresmat
Venea dinspre zorii inimii. Fumul de cețuri
L-a răcorit pe coline. Atingea vizuina
Fiecărei sălbăticiuni şi trezea florile înrourate de pretutindeni.[2]

Rândurile respective sunt atât de departe de a exprima ceea ce Lewis a ajuns *mai târziu* să desemneze prin „Bucurie", încât nu este de mirare că n-a mai retipărit niciodată poezia. Unul dintre cele mai prețioase „indicii" despre înțelesul Bucuriei a venit de la un alt prieten bun, Owen Barfield (1898-l997), care este descris în cartea de față. Owen Barfield mi-a povestit că în timpul unei vizite în Germania, la începutul anilor 1920, a auzit cuvântul *Sehnsucht* - care înseamnă „dor". Faptul s-a dovedit important pentru Lewis, care descoperea într-un târziu un cuvânt pentru „dorul fără margini" pe care îl trăise. Owen Barfield mi-a mai spus că ulterior Lewis a folosit cuvântul în mod constant.

Dor de *ce anume*? Lewis s-a lămurit asupra acestei întrebări când a devenit teist, în 1929, şi a descoperit că obiectul acestei „dorințe neîmplinite" era Dumnezeu. Odată cu această descoperire, a devenit crucială găsirea unui mod de a face mai bine cunoscută experiența.

A început să scrie istoria modului în care a ajuns să înțeleagă semnificația „Bucuriei". Fragmentul următor, pe care l-am intitulat „Early Prose Joy", a fost scris în 1930 şi are 58 de pagini. O copie a lui se păstrează în Biblioteca Bodeliană din Oxford. „în această carte, scria Lewis îh deschidere, îmi propun să descriu procesul prin care am revenit, ca mulți alți oameni din generația mea, de la materialism la credința în Dumnezeu". „Există multe căi de a reveni la adevăr,

1 C. S. Lewis, Surprised by Joy: The Shape of My Early Life, Bles, London, 1955, cap. I, pp. 23-24.
2 The Collected Poems of C. S. Lewis, ed. Walter Hooper, Har- perCollins, London, 1994, p. 243.

continua el, şi nici o cale, dacă este urmată cu credincioşie, nu poate să ducă în altă parte decât spre centru. " Această lucrare n-a fost dusă niciodată până la capăt. Lewis nu era suficient de bine cunoscut ca să fie justificată publicarea unei cărți despre el. În plus, nu voia să atragă atenția asupra lui, ci asupra faptului că „Bucuria" este o experiență *universală.*

A urmat un alt pas către înțelegerea „Bucuriei", pe care Lewis nu l-a menționat în autobiografia sa. Intr-o scrisoare către Arthur Greeves, datată 18 octombrie 1931, Lewis îi povestea acestuia despre o seară petrecută la Colegiul Magdalen - 19 septembrie 1931 - când şi-a invitat colegii de universitate, pe J. R. R. Tolkien şi pe Hugo Dyson, să ia cina cu el. Cei trei au zăbovit până la 4 dimineața purtând discuții despre creştinism şi relația lui cu mitul. În scrisoarea sa către Arthur, Lewis scria:

> Ceea ce mi-au arătat Dyson şi Tolkien a fost că, dacă întâlneam ideea de sacrificiu într-o istorisire păgână, nu mă deranja defel; de asemenea, dacă întâlneam ideea că un zeu se jertfeşte pe sine sieşi. . . Îmi plăcea foarte mult şi eram atins în mod tainic de ea; şi iarăşi, ideea despre un zeu care moare şi învie (Balder,Adonis, Bacchus) mă sensibiliza, cu condiția să o întâlnesc oriunde în altă parte *decât* în Evanghelii. De bună seamă, în istorisirile păgâne eram pregătit să văd profunzimea mitului şi faptul că acesta avea nişte semnificații dincolo de înțelegerea mea. . . Ei bine, istoria lui Hristos este pur şi simplu un mit adevărat: un mit care acționează asupra noastră în acelaşi fel ca şi celelalte, cu această diferență extraordinară că *s-a întâmplat cu adevărat*[3].

La o săptămână după seara petrecută cu Tolkien şi Dyson - pe 28 septembrie 1931 -, Lewis şi fratele său, Wamie, au mers, cu motocicleta celui din urmă, la Grădina Zoologică din Whipsnade; Wamie conducea, iar Lewis ocupa locul din ataş. În ultimul capitol din *Surprins de Bucurie*, autorul descrie maniera în care ultima piesă din experiența sa cu privire la Bucurie s-a aşezat la locul ei:

> Când am plecat într-acolo, nu credeam că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu, dar când am ajuns credeam. Şi totuşi, n-aş spune că meditasem în timpul călătoriei. Şi nici că trăisem mari emoții. „Emoțional" este probabil ultimul cuvânt care trebuie folosit cu referire la anumite evenimente importante. A fost mai degrabă ca şi când un om, după un somn îndelungat, stă încă nemişcat în pat şi devine conştient că s-a trezit. [4]

Acum că înțelesese în sfârşit „Bucuria", ce rămânea de făcut? În primăvara anului 1932, Lewis a început să scrie povestea Bucuriei în versuri. Nu a ajuns prea departe, iar singurul fragment poetic care s-a păstrat se găseşte într-o scrisoare către Owen Barfield, datată 6 mai 1932[5]. Ca în numeroase alte ocazii din viața autorului, inspirația a venit fără să fie căutată în mod special. În timpul unei vacanțe de două săptămâni, în august 1932, pe când vorbea cu Arthur Greeves, Lewis şi-a dat dintr-odată seama cum ar putea spune povestea Bucuriei. În perioada respectivă lucra la o carte despre tradiția medievală, *The Allegory of Love*, şi a înțeles că se putea folosi de alegorie pentru a transmite ceea ce încercase de atâta timp să spună. Rezultatul a fost *The Pilgrim's Regress: An Allegorical Apology for Christianity, Reason and Romanticism* (1933), pe care Lewis a scris-o în timpul vacanței petrecute în Irlanda. Apoi subiectul a fost lăsat deoparte vreme de mulți ani. În definitiv, Lewis explicase cum ştiuse mai bine natura acelui „dor" bizar care ne urmăreşte pe cei mai mulți dintre noi, fără a fi nevoie să fie el însuşi personajul

---

3 C. S. Lewis, *Collected Letters, Vol. I: Family Letters* 1905-1931, ed. Walter Hooper, HarperCollins, London, 2000, p. 977.
4 *Surprins de Bucurie*, cap. XV, p. 254.
5 C. S. Lewis, *Collected Letters: Volume II: Books, Broadcasts and War* 1931-1949, ed. Walter Hooper, HarperCollins, London, 2004, pp. 76-78.

povestirii.

Următorii douăzeci de ani au fost o perioadă extrem de fecundă, în care Lewis a scris atât celebrele sale lucrări de apologetică, precum *Problema durerii* (1940) sau *Sfaturile unui diavol bătrân către unul mai tânăr* (1942), cât şi trilogia cosmică - *Dincolo de planeta tăcută* (1938), *Perelandra* (1943) şi *That Hideous Strength* (1945)[6]. La mijlocul anilor 1940, Lewis era un nume bine-cunoscut în Marea Britanie şi în Statele Unite. Dar *despre* el se ştiau foarte puţine lucruri, de aceea, înainte de publicarea ediţiei americane a cărţii *Perelandra*, reprezentanţii editurii newyorkeze i-au cerut să scrie o scurtă prezentare autobiografică ce urma să apară pe supracopertă. „Autobiografia" miniaturală plină de farmec pe care a scris-o Lewis cu acel prilej a fost publicată ulterior pe supracopertele ediţiilor americane de science-fiction, dar, deoarece acest fragment rar n-a apărutîn nici o ediţie europeană a cărţilor sale, îl reproduc integral, pentru cititorii acestei traduceri în limba română:

> Niciodată nu ţin minte datele evenimentelor. Prindpalele aspecte din viaţa mea nu-mi simt cunoscute (într-o formă asimilabilă unei biografii). Am fost mezinul familiei, iar mama a murit când eram copil. Aşa se face că petreceam zile îndelungi în singurătate, când tata era la lucru, iar fratele meu la o şcoală cu internat. Eram singur, într-o casă plină de cărţi. Bănuiesc că de aici m-am ales cu o anumită înclinaţie literară. Desenam mult, dar curând scrisul a luat locul desenatului. Primele mele povestiri erau în principal despre şoricei (influenţa lui Beatrix Potter); erau însă şoricei îmbrăcaţi în zale, care făceau de petrecanie unor pisici uriaşe (influenţa basmelor). Prin urmare, am scris cărţile pe care mi-aş fi dorit să le citesc dacă aş fi putut pune mâna pe ele. Aceasta a fost mereu motivaţia scrierilor mele. Oamenii n-au de gând să scrie ceea ce-mi doresc, de aceea trebuie să mă pun singur pe treabă: nici vorbă de aiureli ca „exprimarea de sine". Am detestat şcoala. Statutul de infanterist în ultimul război ar fi fost mai suportabil dacă aş fi ştiut că voi supravieţui- Am fost rănit; de un obuz englez. (De unde şi remarca unei mătuşi care mi-a spus cu o uşurare evidentă: „Oh, deci asta-i explicaţia pentru rana la spate!") Am renunţat la creştinism cam pe la paisprezece ani. M-am întors la el când mă apropiam de treizeci. O convertire aproape eminamente filozofică. N-am *dorit*-o. Nu sunt genul religios. Vreau să fiu lăsat în pace, să mă simt propriul meu stăpân: dar, cum realitatea părea să mă contrazică, a trebuit să cedez. Ceasurile cele mai fericite simt cele pe care le petrec în compania a trei sau patru prieteni vechi în haine ponosite, hoinărind împreună şi oprindu-ne la câte o bodegă - sau stând treji până la ore târzii în camera de la colegiu a unuia dintre noi, discutând verzi şi uscate, poezie, teologie şi metafizică, la o bere, la ceai şi tutun. Nici un sunet nu mi-e mai pe plac decât râsul tovarăşilor de vârsta mea[7].

Această autobiografie în miniatură a deschis apetitul iubitorilor cărţilor lui Lewis, ceea ce l-a făcut să-şi dea seamacă într-una mai amplă ar putea spune povestea „Bucuriei" la persoana I. Prima referire la *Surprins de Bucurie* a apărut în jurnalul fratelui său, la pagina datată 25 martie 1948. „Am discutat mult despre zilele de odinioară, apropo de autobiografia lui [Jack], scria Wamie Lewis, care se anunţă de mâna întâi - deşi, fireşte, e greu de găsit cineva mai competent decât mine care să critice primele capitole ale unei astfel de lucrări. "[8]

---

6 în tot acest volum, am dat în româneşte titlurile operelor traduse la noi; în cazul operelor netraduse, am lăsat titlurile originale (ni.).

7 C. S. Lewis, Perelandra: A Novel, Macmillan, New York, 1944, supracopertă.

8 *Brothers and Friends*: *The Diaries of Major Warren Hamilton Lewis,* ed. Clyde S. Kilby and Marjorie Lamp Mead, Harper & Row, San Francisco, 1982, pp. 219-220.

În vara lui 1948, Lewis ajunsese la finalul capitolului XII al cărții, încheind relatarea despre participarea sa la Primul Război Mondial. În cele din urmă, a lucrat intermitent la carte vreme de alți şapte ani.

Ar fi fost de aşteptat ca, odată decis să-şi spună povestea vieții, lucrurile să se fi mişcat mai repede. Dar Lewis îşi lua obligațiile în serios. Încă din 1936 se angajase să scrie un volum din seria Oxford History of English Literature, pe care avea să-l numească în glumă „O Hell"; în perioada 1950-l952 a lucrat frenetic la această lucrare, intitulată *English Literature in the Sixteenth Century* (1954).

A mai existat un motiv care i-a întrerupt lucrul la *Surprins de Bucurie*. Tocmai când credea că puterile literare îl părăseau, Lewis a început să viseze la lei, în speță la Asian, leul cel mare. „De îndată ce personajul a prins contur, spunea Lewis, a şi dat viață volumului *Leul, şifonierul şi vrăjitoarea* (1950), iar curând a tras după el şi celelalte poveşti despre Namia"[9]. Acest extraordinar puseu de inspirație l-a făcut să scrie toate cele şapte cărți din seria Namia între 1949 şi 1953. A comparat atunciinspirația cu „ceva lăuntric care îl roade [pe autor] vrând să iasă la lumină. . . ü necăjeşte cât e ziua de lungă şi îi strică lucrul, somnul şi mesele. E ca şi când ar fi îndrăgostit"[10].

După ce a isprăvit poveştile din seria Namia, Lewis a revenit la prima sa iubire - cea a „dorinței neîmplinite". *Surprins de Bucurie* a fost dusă la bun sfârşit în martie 1955 şi a fost publicată în acelaşi an, în septembrie. A devenit lucrarea clasică a lui Lewis, în parte şi fiindcă a fost scrisă exact când Lewis înțelegea perfect ce voia să spună prin *Surprins de Bucurie*.

WALTER HOOPER

9 *Of This and Other Worlds*, ed. Walter Hooper, Fount, London, 1984, „It All Began with a Picture. . . ", p. 64.
10 *Ibid.* , „Sometimes Fairy Stories Say Best What's to be Said", pp. 57-58.

Lui
Dom Bede Griffiths, O. S. B.

Surprins de Bucurie - zvăpăiat ca vântul

WORDSWORTH

Prefaţa autorului

Am scris această carte pe de o parte ca răspuns la cererile de a povesti cum am trecut de la ateism la creştinism şi, pe de alta, pentru a corecta câteva idei greşite care s-au răspândit despre mine. Relevanța cărții pentru alții, nu doar pentru mine, este strâns legată de măsura în care şi alții au trăit ceea ce eu numesc „Bucurie". Dacă experiența aceasta e larg răspândită, atunci se impune să fie tratată mai detaliat decât s-a încercat (cred) până acum. Ceea ce m-a încurajat să scriu despre ea fost constatarea că un om rareori menționează anumite trăiri ale sale, care ar trebui să fie cât se poate de idiosincrasice, fără ca măcar o persoană dintre cele prezente (dacă nu chiar mai multe) să exclame: „Ca să vezi! *Şi tu* ai simțit aşa ceva? întotdeauna am crezut că sunt unic în această privință. "

Scopul cărții este să depene povestea convertirii mele, deci nu e vorba de o autobiografie generală, şi cu atât mai puțin de o colecție de „Confesiuni" ca ale Sf. Augustin sau Rousseau. În practică, asta înseamnă că, pe măsură ce se desfăşoară, seamănă tot mai puțin cu o biografie generală. În capitolele de început năvodul a fost întins cât mai amplu, pentru ca, în momentul apariției crizei spirituale propriu-zise, cititorul să înțeleagă ce influență au avut asupra mea copilăria şi adolescența. Când „consolidarea" este completă, mă limitez strict la esență şi omit tot ceea ce pare irelevant pentru stadiul respectiv (oricât de important ar părea după standarde biografice obişnuite). Nu cred că pierderea e mare; nu am citit niciodată o autobiografie în care secțiunile despre anii de început să nu fie de departe cele mai interesante.

Mă tem că povestea este sufocant de subiectivă; este genul de carte pe care nu l-am mai scris până acum şi pe care nu-l voi mai scrie probabil nici de-acum înainte. Am încercat să scriu capitolul întâi în aşa fel, încât cei care nu pot digera o astfel de poveste să vadă imediat ce-i aşteaptă şi să închidă cartea cu minimă risipă de timp.

C. S. LEWIS

Primii ani

Prea slab vă e păzită fericirea,
Ca îndelung să poată dăinui!

MILTON[11]

M-am născut în iama lui 1898, la Belfast, ca fiu al unui jurist şi al unei fiice de cleric. Părinţii mei au avut doar doi copii, ambii băieţi, iar eu eram mezinul, mai mic cu trei ani ca fratele meu. Două plămezi foarte diferite se împleteau în obârşia noastră. Tata aparţinea primei generaţii din familia lui care se căpătuise profesional. Bunicul lui fusese ţăran galez; tatăl lui, un om realizat prin propriile puteri, începuse viaţa ca muncitor, imigrase în Irlanda şi sfârşise ca partener în firma Madlwaine şi Lewis, „Cazangii, ingineri şi constructori de nave". Mama era o Hamilton care avea în ascendenţă multe generaţii de clerici, avocaţi, marinari şi alte profesiuni de acest gen; din partea mamei sale, prin familia Warren, spiţa ei cobora până la un cavaler normand ale cărui oase se odihnesc la Battle Abbey. Cele două familii din care mă trag erau la fel de diferite ca temperament pe cât erau în privinţa originii. Rudele din partea tatălui erau galezi sadea, sentimentali, pătimaşi şi volubili, lesne cuprinşi de mânie, dar şi de blândeţe; oameni care râdeau şi plângeau mult şi care nu aveau o vocaţie serioasă pentru fericire. Cei din neamul Hamilton erau mai temperaţi. Spirite critice şiironice, aveau vocaţia fericirii în cel mai înalt grad - se îndreptau fără greş spre ea, aşa cum călătorul versat găseşte locul cel mai bun din tren. Din primii ani de viaţă, am fost conştient de contrastul grăitor dintre dispoziţia veselă şi liniştită a mamei şi toanele vieţii sufleteşti ale tatei, iar lucrul acesta a zămislit în mine, cu mult înainte ca eu să-i pot da vreun nume, o anumită neîncredere şi antipatie faţă de emoţii, socotite drept ceva incomod şi stânjenitor, ba chiar periculos.

Ambii părinţi, după standardele vremii şi ale locului, erau oameni şcoliţi sau „deştepţi". Mama fusese o matematiciană promiţătoare în tinereţe, licenţiată la Queen's College din Belfast, iar înainte de a muri începuse să-mi dea lecţii de franceză şi de latină. Era o cititoare nesăţioasă de romane bune şi cred că volumele de Meredith şi Tolstoi pe care le-am moştenit fuseseră cumpărate pentru ea. Gusturile tatei erau destul de diferite. Îi plăcea oratoria, şi în tinereţe vorbise de la tribuna întrunirilor politice din Anglia; dacă ar fi avut mijloacele financiare pentru a-şi asigura independenţa, ar fi ţintit cu siguranţă către o carieră politică. Şi ar fi putut reuşi dacă simţul onoarei, atât de pronunţat încât era aproape donquijotesc, nu l-ar fi făcut un om imposibil, căci avea multe înzestrări trebuincioase odinioară unui parlamentar - purtare aleasă, voce pătrunzătoare, agerime de minte, elocvenţă şi o bună memorie. Îi plăceau mult romanele politice ale lui Trollope; urmând cariera lui Phineas Finn, îşi împlinea, cred, în mod indirect, propriile sale dorinţe. Iubea poezia, cu condiţia să aibă elemente de retorică sau patos, sau ambele; cred că *Othello* era piesa lui shakespeariană favorită. Savura aproape toţi autorii comici, de la Dickens la W. W. Jacobs, şi el însuşi era, aproape fără rival, cel mai bun *raconteur* pe care l-am auzit vreodată; cel mai bun, vreau să spun, din soiul lui, genul care interpretează pe rând toate personajele,folosind din belşug strâmbături, gesturi şi elemente de pantomimă. Nu era nicicând mai fericit decât atunci când se retrăgea preţ de vreun ceas cu unul sau doi dintre unchii mei pentru a-şi povesti vinul altuia „şoade" (cum erau numite, în mod ciudat, anecdotele în familia mea). Ceea ce nici el şi nici mama nu gustau câtuşi de puţin era gentil de literatură căreia i-am jurat credinţă de îndată ce am putut să-mi aleg singur cărţile. Nici unul dintre ei nu ascultase vreodată cornul sunând pe tărâmul elfilor[12]. Nu aveam nici

11 John Milton, *Paradisul pierdut*, trad, de Aurel Covaci, Ed. Minerva, Bucureşti, 1972, p. 121 (ni.).
12 „The homs of Elfland faintly blowing" din *The Princess: A Medley* (1847), IV, de Alfred Tennyson (1809-

un exemplar din Keats sau Shelley în casă, iar volumul de Coleridge nu a fost (din câte ştiu) deschis niciodată. Dacă sunt romantic, părinţii mei nu poartă nici o răspundere în privinţa aceasta. Tennyson, e drept, îi plăcea tatei, dar era acel Tennyson din *În Memoriam* şi *Locksley Hall*. Nu l-am auzit pomenind vreodată de L*otus Eaters* sau *Morte d'Arthur*. Mama, mi s-a spus, nu agrea defel poezia.

Pe lângă părinţi buni, hrană bună şi o grădină (care pe atunci părea mare) în care să mă joc, mi-am început viaţa însoţit de alte două binecuvântări. Una era bona noastră, Lizzie Endicott, în care chiar şi memoria necruţătoare a copilăriei nu poate descoperi vreun cusur - nimic altceva decât blândeţe, bună dispoziţie şi chibzuinţă. Pe vremea aceea, nici vorbă de absurdităţi ca „doamne bone". Prin Lizzie ne-am ramificat rădăcinile spre ţărănimea din comitatul Down. Aveam astfel toată libertatea faţă de două lumi sociale foarte diferite. Acestui fapt îi datorez îndelunga imunitate faţă de asocierea nejustificată pe care unii oameni o fac între rafinament şi virtute. De când mă ştiu, înţelesesem că anumite glume care puteau fi împărtăşite cu Lizzie ar fi fost imposibile într-un salon; şi că Lizzie era, atât cât îi stă în putinţă unui muritor, bună pur şi simplu.

Cealaltă binecuvântare era fratele meu. Deşi cu trei ani mai în vârstă, nu părea niciodată fratele mai mare; am fost aliaţi, ca să nu spun confederaţi, de la bun început. Totuşi eram foarte diferiţi. Prinsele noastre desene (şi nu-mi aduc aminte de vreun răstimp în care să nu fi desenat fără încetare) o dovedesc. Ale lui conţineau vapoare, trenuri şi bătălii; ale mele, când nu erau inspirate din ale sale, erau despre ceea ce amândoi numeam „animale îmbrăcate" - creaturi antropomorfizate din literatura pentru copii. Întâia lui povestire - ca frate mai mare mă precedase în trecerea de la desen la scris - se numea *Tânărul Rajah*. Făcuse deja din India „ţara lui"; Tărâmul-Animalelor era al meu. Nu cred că vreunul dintre desenele păstrate datează din primii şase ani de viaţă pe care îi descriu acum, dar am o sumedenie care nu au fost făcute cu mult mai târziu. Din ele trag concluzia că eu eram mai talentat. De la o vârstă fragedă am putut să redau mişcarea - personaje care arată ca şi când aleargă sau se luptă -, iar perspectiva este mulţumitoare. Niciunde însă, fie în desenele fratelui meu, fie în ale mele, nu există o singură linie tributară vreunei idei, oricât de rudimentare, de frumuseţe. Poţi vedea acţiune, comedie, invenţie; dar nu există nici măcar sâmburele unei aplecări către stil şi se observă o ignoranţă şocantă a formelor naturale. Copacii apar ca nişte şomoioage de bumbac înfipte în pari şi nu există nimic care să arate că vreunul dintre noi cunoştea forma unei frunze din grădina în care ne jucam aproape zilnic. Această lipsă a frumuseţii, acum că am ajuns să mă gândesc la ea, este tipică pentru copilăria noastră. Nici imul dintre tablourile de pe pereţii casei nu ne-a atras vreodată atenţia şi, de fapt, nici nu o meritau. N-am văzut niciodată o clădire frumoasă şi nici nu ne imaginam că o clădire ar putea fi frumoasă. Primele mele experienţe estetice, dacă pot fi considerate astfel, erau de alt soi - iremediabil romantice, nu obişnuite. Intr-una din acele zile ale copilăriei, fratele meu a adus în camera de joacă capacul unei cutii de biscuiţi, pe care îl acoperise cu muşchi şi îl garnisise cu crenguţe şi flori, preschimbându-l într-o grădină sau o pădure în miniatură. Era prima frumuseţe pe care o vedeam. Ceea ce nu reuşise grădina adevărată reuşise cea de jucărie. Am devenit conştient de natură - dar nu ca sursă de forme şi culori, ci mai degrabă ca ceva răcoros, înrourat, proaspăt, exuberant. Nu cred că impresia a fost foarte importantă atunci, dar curând şi-a câştigat un loc important în memorie. Cât voi trăi, concepţia mea despre Paradis va păstra ceva din imaginea grădinii de jucărie a fratelui meu. Mai mult decât atât, în fiecare zi aveam parte de ceea ce numeam „Dealurile Verzi" - zarea joasă a Dealurilor Castlereagh, pe care le vedeam de la ferestrele camerei de joacă. Nu erau foarte departe, dar pentru noi, copiii, păreau aproape imposibil de atins. Ele m-au învăţat dorul - *Sehnsucht*; m-au făcut, de bine-de rău, şi încă înainte de a împlini

1892) (n. f.).

şase ani, un admirator zelos al Florii Albastre.

Dacă experienţele estetice erau rare, de experienţe religioase - nici vorbă. Din cărţile mele, unii cititori au rămas cu impresia că am fost crescut într-un puritanism strict şi entuziast, ceea ce e prea puţin adevărat. Mi s-au transmis cele necesare şi am fost învăţat să-mi spun rugăciunile, iar la vremea cuvenită am fost dus la biserică. Am acceptat, cum era firesc, ce mi se spunea, dar nu-mi amintesc să fi fost foarte interesat. Tata, departe de a fi puritan în sensul strict al cuvântului, era, după standardele secolului al XIX-lea şi ale Bisericii Irlandeze, mai degrabă un „conservator", iar raportul său cu religia şi cu literatura se situa la antipozi faţă de cel la care aveam să mă situez eu mai târziu. Farmecul tradiţiei şi frumuseţea literară a Bibliei şi a Cărţii de Rugăciuni (gusturi pe care eu le-am deprins târziu) erau pentru el o delectare obişnuită, şi ar fi fost greu de găsit un om la fel de inteligent căruia să-i pese atât de puţin de metafizică. Despre religiozitatea mamei pot spune că nu-mi amintesc aproape nimic. Copilăria mea, în orice caz, n-a fost câtuşi de puţin marcată de interesul pentru Lumea de dincolo. Exceptând grădina de jucărie şi Dealurile Verzi, nu a fost nici măcar imaginativă; îmi stăruie în amintire mai ales ca o perioadă de fericire prozaică, monotonă, care nu stârneşte nimic din nostalgia tulburătoare cu care privesc înapoi către vremea, mai puţin fericită, când părăseam copilăria. Nu e o fericire aşezată, ci o bucurie ocazională care elogiază trecutul.

În această fericire generală au existat şi excepţii. Cea mai timpurie de care îmi amintesc ţine de teroarea anumitor vise. Deşi e o năpastă obişnuită la o asemenea vârstă, încă mi se pare inexplicabil că într-o copilărie păzită şi dezmierdată se creează atât de des breşe către ceea ce era aproape Iadul. Visele mele erau de două feluri - cele cu stafii şi cele cu insecte. Acestea din urmă erau, nici nu încape vorbă, cele mai rele; şi astăzi aş prefera să întâlnesc o fantomă în locul unei tarantule. Şi până astăzi aproape că trebuie să mă cufund în mine însumi pentru a explica şi a justifica fobia. După cum îmi spunea Owen Barfield cândva: „Necazul cu insectele este că sunt ca locomotivele franţuzeşti, au toate angrenajele pe dinafară. " *Angrenajele*, ele erau necazul. Membrele cioturoase, mişcările smucite, sunetele uscate, metalice, toate sugerează fie nişte maşini care au prins viaţă, fie viaţa care degenerează în mecanizare. S-ar mai putea adăuga că în stup şi în muşuroi se constată înfăptuirea deplină a două aspecte pe care unii dintre noi le detestăm la propria noastră specie - dominaţia femininului şi dominaţia colectivului. Un fapt legat de istoria acestei fobii ar merita probabil să fie amintit.

Mai târziu, în anii adolescenţei, după ce am citit lucrarea lui Lubbock, *Ants, Bees and Wasps*, am cultivat scurtă vreme un interes realmente ştiinţific pentru insecte. Ulterior, celelalte preocupări de studiu l-au marginalizat; totuşi, în toată această perioadă entomologică, frica aproape a dispărut, de aceea sunt înclinat să cred că o curiozitate obiectivă reală are de regulă un efect purificator.

Mă tem că psihologii nu s-ar mulţumi să explice frica mea de insecte prin ceea ce o generaţie mai naivă ar fi identificat drept cauză - o imagine respingătoare dintr-o carte aflată în camera mea de joacă. Acolo, un năpârstoc, un soi de Tom Degeţel, şedea pe o ciupercă, iar de dedesubt îl ameninţa o rădaşcă mult mai mare decât el. Chiar şi aşa, arăta destul de oribil; se poate însă şi mai rău. Coamele rădaştei erau nişte bucăţi de carton detaşate de rest şi prinse cu un şurub. Cu ajutorul unei drăcii de mecanism de pe verso, le puteai deschide şi închide ca pe nişte cleşti: ţac-ţac, ţac-ţac; chiar şi acum, când scriu, le văd. Cum se face că o femeie, de regulă înţeleaptă, ca mama a îngăduit această monstruozitate în camera de joacă e greu de înţeles. Dacă nu cumva, într-adevăr (şi aici încep să am oarecari îndoieli), dacă nu cumva imaginea aceea este urmarea unui coşmar. Cred însă că nu e. În 1905, când păşeam într-al şaptelea an, a avut loc prima schimbare majoră din viaţa mea. Ne-am mutat. Tata, a cărui bunăstare, de bună seamă, sporise, a decis să părăsească imobilul în care mă născusem şi să construiască o casă mai

mare pe vin teren aflat încă, pe atunci, la țară. „Casa Nouă", cum aveam să-i spunem multă vreme, era mare chiar şi după standardele mele actuale; unui copil i se părea nu o casă, ci un oraş. Tata, care avea capacitatea de a se lăsa tras pe sfoară mai mult decât orice alt om pe care l-am cunoscut vreodată, a fost înşelat zdravăn de constructori; jgheaburile erau anapoda, hornurile erau prost făcute şi se simțea curent în fiecare cameră. Nimic din toate acestea nu conta însă pentru un copil. În ce mă privea, mutarea era importantă pentru că fundalul vieții mele se lărgise. Casa Nouă aproape că a devenit un personaj de prim-plan în povestea vieții mele. Coridoarele lungi, camerele goale însorite, tăcerile de la etaj, mansardele explorate în singurătate, gâlgâitul distant al cisternelor şi al conductelor şi şuierul vântului pe sub țigle - toate şi-au lăsat amprenta asupra mea. Toate acestea şi cărțile fără număr. Cărțile pe care le citea tata erau toate cumpărate şi niciodată înstrăinate. Aveam cărți în camera de studiu, cărți în salon, cărți în vestiar, cărți pe două rânduri în etajera mare de pe palierul scării, cărți într-unul din dormitoare, cărți îngrămădite într-un maldăr care îmi ajungea până la umeri, în podul rezervorului de apă, cărți de tot soiul, reflectând fiecare etapă a intereselor trecătoare ale părinților mei, cărți bune şi proaste, cărți potrivite pentru un copil sau cărți cu totul şi cu totul nepotrivite. Nimic nu mi-era interzis. În după-amiezile ploioase, aparent nesfârşite, luam pe rând volumele de pe rafturi. Puteam fi întotdeauna sigur că voi găsi o carte nouă, întocmai ca cel care, plimbându-se pe câmp, are siguranța că va găsi mereu un nou fir de iarbă. Până să scriu acest paragraf, nu mi-am pus niciodată problema unde fuseseră toate aceste cărți înainte de a ne muta la Casa Nouă. Nu am nici cea mai vagă idee.

Afară aveam parte de „priveliştea" care dictase, fără îndoială, alegerea locului. De la intrare vedeam câmpiile întinse dinspre Laguna Belfast şi apoi şirul muntos de pe țărmul Antrim - Divis, Colin, Cave Hill. Aşa era în zilele de demult, când Marea Britanie era cărăuşul lumii, iar Laguna era plină de nave; o încântare pentru noi, băieții, şi mai ales pentru fratele meu. Sunetul sirenei de vapor la ceas de seară îmi evocă şi acum imaginea copilăriei.

În spatele casei, mai verzi, mai joase şi mai apropiate decât munții Antrim, erau dealurile Holywood, care mi-au atras însă atenția mult mai târziu. La început a contat priveliştea dinspre nord-vest; cu apusurile nesfârşite ale verii, din spatele crestelor albastre, şi ciorile întorcându-se la cuiburile lor. În împrejurări ca acestea, au început să se simtă şocurile schimbării. Întâi şi-ntâi, fratele meu a fost expediat la o şcoală cu internat din Anglia, dispărând astfel din viața mea o bună parte din an. Îmi amintesc bine desfătarea pe care o încercam când se întorcea în vacanță, dar nu rețin să fi avut parte, simetric, de vreo amărăciune la plecare. Noua lui viață nu însemna nimic pentru relația dintre noi. Intre timp, îmi continuam educația acasă; făceam franceză şi latină cu mama, iar celelalte materii cu o guvernantă excelentă, Annie Harper. Pe atunci vedeam în această mică doamnă, modestă şi blândă, o cotoroanță, dar, din câte îmi amintesc acum, sunt sigur că eram nedrept. Era prezbiteriană; o predică nițel cam lungă, strecurată între exerciții de socotit şi de scris, a fost primul lucru care mi-a evocat, într-un mod cât de cât convingător, Lumea de dincolo. Altele erau însă lucrurile care mă preocupau. Viața mea reală - sau ceea ce memoria reconstituie drept viață reală - era tot mai învăluită de solitudine. Aveam într-adevăr în jur mulți oameni cu care să vorbesc: părinții mei, bunicul Lewis, prematur îmbătrânit şi atins de surzenie, care locuia cu noi; menajerele; şi tun grădinar bătrân, care le cam trăgea la măsea. Eram, cred, o moară neferecată insuportabilă. Solitudinea îmi era însă aproape întotdeauna la îndemână, fie în grădină, fie în casă. Acum învățasem să citesc şi să scriu; aveam o sumedenie de lucruri de făcut.

Ceea ce m-a împins să scriu a fost extrema lipsă de îndemânare a mâinilor, de care am suferit întotdeauna.

O pun pe seama unui cusur fizic pe care atât eu, cât şi fratele meu îl moştenim de la tata; avem o singură articulație la degetul mare. Articulația

superioară (cea mai îndepărtată de unghie), deşi vizibilă, nu e decât un simulacru; nu o putem îndoi. Indiferent care ar fi cauza, natura m-a lăsat din naştere cu o totală incapacitate de a lucra manual. Cu creionul sau stiloul eram destul de îndemânatic, şi încă pot înnoda cel mai bun papion care a stat vreodată la gâtul cuiva; dar cu o unealtă, o crosă ori o armă, un buton de cămaşă ori un tirbuşon, m-am dovedit mereu irecuperabil. Tocmai asta m-a forțat să scriu. Doream cu ardoare să creez lucruri: nave, case, motoare. Am stricat multe coli de carton şi foarfece, sfârşind prin a părăsi cu lacrimi în ochi dezastrele rezultate. În chip de ultim refugiu, un soi de *pis aller*, am ajuns să scriu povestiri; fără să-mi imaginez câtuşi de puțin în ce lume a fericirii eram lăsat să intru. Poți face mai multe cu un castel dintr-o poveste decât cu cel mai bun castel de carton care a existat vreodată pe masa din camera de joacă a unui copil.

Curând m-am înstăpânit peste una dintre mansarde şi am transformat-o în „birou de lucru". Pe pereți atârnau imagini, făcute de mine ori decupate din numerele de Crăciun, viu colorate, ale revistelor. Acolo țineam stiloul şi călimara şi cărțile de scris şi cutia de acuarele; şi tot acolo

Ce altă soartă-i de dorit pe lume
De nu să-ți sorbi în tihnă fericirea?[13]

Aici am scris şi ilustrat, cu mare satisfacție, primele mele povestiri. Încercam astfel să îmbin principalele mele desfătări literare - „animalele îmbrăcate" şi „cavalerii înzale". Drept urmare, am scris despre şoareci şi iepuri cu purtări cavalereşti, care se avântau în luptă, îmbrăcați în zale de sus până jos, pentru a ucide nu uriaşi, ci pisici. Dar deja predispoziția către sistematizare începea să se consolideze; predispoziția care l-a făcut pe Trollope să nu mai isprăvească de scris despre Barsetshire. Tărâmul-Ani- malelor care prindea viață în vacanțe, când fratele meu se întorcea acasă, era modem; se cuvenea deci să aibă trenuri şi vapoare dacă voiam să-l stăpânesc împreună cu el. La rândul lui, Tărâmul-Animalelor cu iz medieval, din poveştile mele, trebuia să fie acelaşi ținut, dar dintr-o perioadă anterioară; şi, desigur, cele două perioade trebuiau legate corespunzător. Aşa am trecut de la fabulație la istoriografie; m-am aşternut să scriu o istorie completă a Tărâmului-Animalelor. Deşi această lucrare „de erudiție" se păstrează în mai multe versiuni, n-am reuşit niciodată să o aduc până la vremurile modeme; veacurile se umplu mai greu atunci când toate evenimentele purced din mintea istoricului. Dincolo de asta, în *Istorie* există o mențiune pe care mi-o amintesc şi acum, cu oarecare mândrie: aventurile cavalereşti din poveştile mele erau pomenite aici doar aluziv, iar cititorul era prevenit că s-ar putea să fie vorba de „simple legende". Cumva - Cerul ştie cum mi-am dat seama, încă de pe atunci, că un istoric trebuie să adopte o atitudine critică față de materialul epic. De la istorie la geografie a fost doar un pas. Curând Tărâmul-Animalelor avea şi o hartă, apoi alte câteva, toate destul de consistente. În plus, Tărâmul-Animalelor trebuia să fie înrudit geografic cu India fratelui meu, iar India, în consecință, trebuia mutată din locul pe care îl deținea în lumea reală. Am transformat-o într-o insulă, a cărei coastă de nord se învecina cu partea dindărăt a munților Himalaya; între ea şi Tărâmul-Animalelor, fratele meu a inventat iute principalele rute navigabile. Curând aveam o întreagă lume şio hartă a acelei lumi, care punea în valoare fiecare culoare din cutia mea cu acuarele. Iar acele părți ale lumii pe care le consideram ale noastre - Tărâmul-Animalelor şi India au ajuns populate tot mai mult cu personaje bine închegate.

Dintre cărțile pe care le-am citit în această perioadă, foarte puține mi s-au şters din memorie, dar nu toate mi-au câştigat dragostea. *Sir Nigel* de Conan Doyle,

---

13 Edmund Spenser (1552-1599), *Muiopotmos, or the Fate of the Butterfly*, 209-210, în vol. *Complaints* (1591) (n. t.).

care mi-a îndreptat cel dintâi atenția către „cavalerii în zale", nu m-a ispitit niciodată să-l recitesc. Şi mai puțin aş citi acum *Un yankeu la curtea regelui Arthur* de Mark Twain -, pe atunci singura mea sursă pentru povestea arthuriană -, pe care am citit-o euforic, de dragul elementelor romantice cu care era presărată, şi cu o totală detaşare față de ridiculizarea lor vulgară. Mai mare trecere decât acestea două a avut trilogia lui E. Nesbit, *Five Children and It, The Phoenix and the Carpet şi The Story of the Amulet.* Ultima a însemnat cel mai mult pentru mine. Mai întâi mi-a deschis ochii asupra Antichității, „bezna adâncă din genunea vremii"[14]. Aş putea s-o recitesc oricând cu încântare. *Gulliver*, într-o ediție necenzurată şi ilustrată din belşug, a fost una dintre cărțile mele favorite într-o vreme în care parcurgeam la nesfârşit colecția aproape completă de reviste *Punch*, aflate în biroul tatei. Tenniel[15] mi-a ostoit pasiunea pentru „animale îmbrăcate" prin animalele lui, Ursul rusesc, Leul britanic, Crocodilul egiptean şi celelalte, iar prin tratarea neglijentă şi facilă a vegetației mi-a confirmat propriile deficiențe. Apoi am descoperit cărțile lui Beatrix Potter şi prin ele, în sfârşit, frumosul.

Va fi devenit deja limpede că la această vârstă - de şase, şapte şi opt ani - trăiam aproape în întregime în imaginație; sau, cel puțin, că experiența imaginativă a acelor ani mi se pare acum mai importantă decât orice. Trec deci peste o vacanță petrecută în Normandia (cu privire la care, totuşi, păstrez amintiri clare), ca fapt nedemn de a fi consemnat; dacă ar putea fi decupat din trecutul meu, aş fi aproape acelaşi om care sunt aèum. Imaginația este însă un cuvânt vag şi trebuie să fac nişte distincții. Ar putea trimite la lumea reveriei, a viselor cu ochii deschişi, a fanteziilor prin care se împlinesc dorințele. De toate acestea aveam deja parte îndeajuns. Adesea mă şi închipuiam sub masca unui personaj admirabil. Trebuie să subliniez însă că toate acestea erau altceva decât plăsmuirea Tărâmului-Animalelor. Tărâmul-Animalelor nu era (în sensul acesta) o fantezie. Eu nu mă aflam printre personajele care îl populau. Eram creatorul, nicidecum căutătorul care doreşte să fie lăsat înăuntru. Plăsmuirea este esențialmente diferită de reverie; dacă cineva nu reuşeşte să vadă diferența este pentru că nu le-a experimentat pe amândouă. Cel care a avut parte de ele ştie ce spun. Prin reveriile mele, mă pregăteam să devin un neghiob; proiectând Tărâmul-Animalelor şi scriindu-i cronica, mă pregăteam să devin romancier. De reținut: romancier, nu poet. Lumea pe care o plăsmuisem era plină (pentru mine) de interes, forfotă, umor şi personaje; era însă lipsită de poezie şi de dragoste. Era aproape uimitor de prozaică.[16] Astfel, dacă folosim cuvântul „imaginație" într-o a treia accepțiune, cea mai înaltă dintre toate, această lume inventată nu era imaginativă. Dar anumite experiențe care o alcătuiau erau, de aceea voi căuta să le descriu. Lucrurile au fost spuse mai bine de Traheme şi de Wordsworth, dar orice om trebuie să-şi spună propria istorie.

Cea dintâi este ea însăşi amintirea unei amintiri. Şezând odată lângă un tufiş de agrişe în floare, într-o zi de vară, s-a zămislit subit în mine, fără avertisment, ca dintr-un adânc nu de ani, ci de veacuri, amintirea acelei dimineți timpurii, la Casa Veche, când fratele meu adusese grădina lui de jucărie în camera noastră. Îmi vine greu să găsesc cuvinte suficient de puternice pentru a descrie senzația care m-a învăluit; „fericirea fără de măsură" a Edenului, despre care vorbeşte Milton[17] (înțelegându-l pe „fără de măsură" în sensul lui deplin, vechi), o aproximează întru câtva. Era, fără-ndoială, o senzație de dor, dar dor pentru ce? Fireşte, nu pentru o cutie de biscuiți umplută cu muşchi, şi nici măcar pentru propriul trecut (deşi intra şi el la socoteală). ''*Ιου λιαν ποθω*[18] - şi înainte să ştiu

---

14 Shakespeare, *Furtuna*, 1. 2. 49 (n. f.).

15 Sir John Tenniel (1820-1914), caricaturist al revistei satirice Punch şi ilustrator al cărților *Alice în Țara Minunilor* şi *Alice în Țara din Oglindă* (n. t.). .

16 Pentru cei care au citit cărțile mele pentru copii, cel mai potrivit mod de a exprima această idee ar fi să precizez că Tărâmul-Animalelor nu are nimic în comun cu Namia, exceptând animalele antropomorfizate. Tărâmul-Animalelor, prin felul lui de a fi, excludea şi cea mai mică fărâmă de sublim (n. a.).

17 John Milton, *Paradisul pierdut*, V, 297 (n. t.).

18 O, cât de mult tânjesc (n. a.).

măcar ce doream, dorința însăşi a dispărut, licărul s-a stins, iar lumea a redevenit obişnuită, tulburată doar de dorul pentru dorința ce tocmai se risipise. Durase o clipită; şi, într-un anumit sens, tot ce gustasem până atunci pălise, prin comparație.

A doua licărire a venit prin intermediul povestirii *Squirrel Nutkin*; numai prin ea, deşi îndrăgisem toate cărțile lui Beatrix Potter. Dacă celelalte erau doar lecturi amuzante, aceasta a fost ca un şoc, ca o tulburare. M-a tulburat prin ceea ce aş numi Ideea de Toamnă. Pare impla- uzibil să spui că cineva se poate îndrăgosti de un anotimp, dar tocmai ceva de felul acesta s-a petrecut; ca şi înainte, am simțit o dorință intensă. Mă întorceam la carte nu pentru a gratifica dorința (asta-mi era imposibil - cum ar putea cineva să *posede* Toamna?), ci ca să o redeştept. Şi această experiență conținea aceeaşi surpriză şi aceeaşi impresie de incalculabilă importanță. Era ceva diferit de viața obişnuită şi chiar de plăcerea obişnuită; ceva, cum s-ar spune astăzi, „dintr-o altă dimensiune".

A treia licărire a venit prin intermediul poeziei. Îmi căzuse cu tronc *Saga regelui Olaf* de Longfellow: îmi plăcea la modul obişnuit, superficial, pentru intrigă şi pentru ritmurile viguroase. Dar apoi, dincolo de plăcerile acestea şi ca o voce de pe tărâmuri mult mai îndepărtate, a venit vin moment când am dat într-o doară paginile cărții, descoperind structura mai degrabă liberă a traducerii lui *Tegner's Drapa*[19]

Am auzit un glas strigând,
Balder cel neasemuit
S-a stins, s-a stins

Nu ştiam nimic despre Balder; dar într-o clipită am fost înălțat în imensitatea cerului nordic, dorind cu o intensitate amețitoare ceva imposibil de descris (altfel decât ca ceva vast, glacial, auster, nedesluşit şi îndepărtat), după care, ca şi în celelalte dăți, m-am regăsit simultan părăsit de dorință şi dorindu-mi să reajung la ea.

Cititorul care găseşte aceste trei episoade lipsite de interes să nu citească mai departe, căci, într-o anumită privință, povestea centrală a vieții mele nu este despre altceva. Pentru cei care încă sunt dispuşi să continue, voi preciza trăsătura comună celor trei experiențe; e vorba de o dorință neîmplinită, ea însăşi mai dezirabilă decât orice altă satisfacție. O numesc Bucurie, care aici are sensul de termen tehnic şi trebuie deosebită radical atât de Fericire, cât şi de Plăcere. Bucuria (în accepțiunea dată de mine) are într-adevăr în comun cu ele o caracteristică, şi numai una; faptul că persoana care a avut parte de ea o va dori din nou. Altfel, văzută doar din perspectivă calitativă, ar putea fi considerată, aproape la fel de bine, un soi de nefericire sau jale. Insă una pe care o dorim. Mă îndoiesc că cineva care a gustat-o ar vrea, dacă i-ar sta în putere, să o schimbe fie şi pe toate plăcerile lumii. Atâta doar că Bucuria, spre deosebire de plăcere, nu stă în puterea noastră.

Nu pot fi absolut sigur că episoadele pe care tocmai le-am povestit s-au întâmplat înainte sau după marea pierdere care s-a abătut peste familia noastră şi la care mă voi opri acum. Intr-o noapte, bolnav, plângeam din cauza durerilor de cap şi de dinți şi eram necăjit că mama nu venea să mă vadă. Nu venea pentru că şi ea era bolnavă; lucru şi mai ciudat, se aflau câțiva doctori în camera ei, se auzeau voci şi uşi deschizându-se şi închizându-se, era un du-te-vino continuu în toată casa. Şi a tot fost aşa ceasuri bune. Apoi, tata, cu lacrimi în ochi, a intrat în camera mea, căznindu-se, împleticit, să desluşească pentru mintea mea îngrozită lucruri pe care nu le putusem concepe înainte. Era vorba de fapt de cancer, cu un

---

19 Esaias Tegnér (1782-1846), poet şi episcop suedez, membru al Academiei Suedeze, prieten cu Longfellow. La moartea lui, poetul american a scris *Tegner's Death*, intitulată ulterior *Tegnér Drapa.* Prin *drapa*, Longfellow a înțeles „lamentație, bocet", deşi termenul înseamnă de fapt „elogiu" (n. f.).

parcurs tipic; o operaţie (pe alunei pacientul se opera acasă), o aparentă convalescenţă, întoarcerea bolii, dureri din ce în ce mai mari şi moartea. Tata nu şi-a revenit niciodată complet de pe urma acestei pierderi.

Copiii suferă (cred) nu mai puţin decât adulţii, dar altfel. Pentru noi, băieţii, pierderea reală se produsese înainte de moartea mamei. Am pierdut-o treptat, pe măsură ce a fost îndepărtată din viaţa noastră, intrând tot mai mult pe mâna infirmierelor, sub efectul delirului şi al morfinei, iar întreaga noastră existenţă s-a transformat în ceva străin şi ameninţător, pe măsură ce casa era cuprinsă de miro-suri ciudate, de zgomote în miez de noapte şi de conversaţii sinistre, purtate în şoaptă. Urmările au fost două la număr: una cât se poate de tragică şi alta pozitivă. Neam îndepărtat atât de tata, cât şi de mama. Se spune că durerea împărtăşită îi apropie pe oameni; sunt de părere că nu prea are acest efect atunci când cei care o împărtăşesc sunt de vârste substanţial diferite. Dacă mă pot bizui pe propria experienţă, priveliştea unui adult îngrozit şi a nenorocirii sale induce asupra copiilor un sentiment de paralizie şi alienare. Poate că a fost vina noastră. Poate că, dacă am fi fost nişte copii mai buni, am fi uşurat, în vremuri ca acelea, suferinţa tatei. N-am făcut aşa ceva. Cât despre el, nu avusese niciodată nervii tari şi îşi manifestase întotdeauna nestăpânit emoţiile. Sub presiunea anxietăţii, dispoziţia lui lăuntrică a devenit imprevizibilă; vorbea necontrolat şi acţiona nedrept. Astfel, printr-un ciudat renghi al sorţii, în cursul acelor luni, nefericitul om - de-ar fi ştiut! - îşi pierdea nu doar soţia, ci şi fiii. Eu şi fratele meu am ajuns să ne bizuim tot mai mult unul pe celălalt pentru tot ceea ce făcea viaţa suportabilă; fiecare avea încredere doar în celălalt. Bănuiesc că deja învăţam (eu unul, cel puţin) să-l minţim pe tata. Ceea ce fusese cândva pentru noi un cămin se destrăma; fiecare se mai putea bizui doar pe celălalt. Ne-am apropiat tot mai mult, zi de zi (consecinţa bună) - doi ţânci speriaţi şi rebegiţi, înghesuindu-se, ca să se încălzească, într-o lume mohorâtă.

În copilărie, durerea este complicată de multe alte nenorociri. Am fost dus în dormitor, unde se afla trupul neînsufleţit al mamei; după cum mi s-a spus, „ca s-o văd", dar în realitate, aşa cum mi-am dat imediat seama, „ca să văd ce rămăsese". Nu era nimic din ceea ce un adult ar numi desfigurare, cu excepţia desfigurării totale care este moartea însăşi. Durerea a fost înăbuşită de groază. Nici astăzi nu înţeleg ce vor să spună cei care susţin că trupurile neînsufleţite sunt frumoase. Cel mai urât om viu este un înger al frumuseţii în comparaţie cu cel mai frumos dintre morţi. În faţa recuzitei specifice momentului - sicriu, flori, dric -, ca şi a înmormântării, am avut o reacţie de om îngrozit. I-am şi ţinut uneia dintre mătuşi o prelegere despre absurditatea hainelor de doliu, pe un ton care ar fi putut părea celor mai mulţi adulţi lipsit de inimă şi precoce în acelaşi timp; era însă vorba de scumpa noastră mătuşă Annie, soţia unchiului canadian din partea mamei, o femeie aproape la fel de înţeleaptă şi senină ca mama. Urii pentru tot ceea ce presimţeam deja că va fi agitaţia fără rost de la înmormântare îi pot probabil pune acum în seamă un cusur de care sunt conştient, dar pe care nu l-am învins niciodată pe deplin - o aversiune faţă de tot ce e public, de tot ce ţine de colectivitate; o incapacitate crasă de a face acte formale.

Moartea mamei a prilejuit ceea ce unii (nu însă şi eu) ar putea considera drept întâia mea experienţă religioasă. Când boala ei a fost declarată incurabilă, mi-am adus aminte de ceea ce mi se spusese, şi anume că rugăciunile făcute cu credinţă simt ascultate. Prin urmare, mi-am propus să ajung, prin puterea voinţei, la credinţa fermă că rugăciunile rostite pentru însănătoşirea ei vor fi încununate de izbândă; ba chiar am crezut că am dobândit acea credinţă. Când mama a murit, am schimbat macazul şi m-am căznit să cred că avea să urmeze o minime. Partea interesantă este că dezamăgirea mea nu s-a soldat cu nici un alt rezultat, dincolo de ea însăşi. Metoda dăduse greş, dar eram obişnuit ca lucrurile să dea greş şi mi-am luat gândul de la asta. Dacă mă gândesc bine, adevărul este că ajunsesem, în chip autohipnotic, la o credinţă prea ireligioasă pentru ca eşecul ei să provoace

vreo revoluție religioasă. Mă apropiasem de Dumnezeu, sau de ideea pe care mi-o făcusem despre El, fără iubire, fără evlavie, chiar şi fără teamă. În imaginea din capul meu despre această minune, Dumnezeu trebuia să apară nu ca Mântuitor sau ca Judecător, ci ca simplu magician; şi după săvârşirea celor cerute, mă aşteptam ca pur şi simplu să-şi vadă de drum. Nu-mi dăduse nicidecum prin gând că intervenția teribilă pe care o dorisem ar fi putut avea şi alte consecințe, dincolo de restaurarea *status quo*-ului. Îmi închipui că în mintea copiilor se înfiripă adesea o „credință" de felul acesta şi că dezamăgirea ei nu are nici o importanță religioasă; aşa cum lucrurile nădăjduite, dacă s-ar petrece şi ar fi întocmai cum şi le închipuie copilul, nu ar avea nici ele vreo importanță religioasă.

Odată cu moartea mamei, toată fericirea aceea aşezată, tot ce era liniştit şi statornic a dispărut din viața mea. Aveau să mai urmeze amuzamente, plăceri şi săgetări fără număr ale Bucuriei; nimic însă din vechea siguranță. Rămăseseră doar marea şi insulele; uriaşul continent se scufundase, ca odinioară Atlantida.

În lagăr

Aritmetică şi beţe colorate[20]

Times Educational Supplement,
19 noiembrie 1954

Trap-trap-trap-trap. . . ne aflăm într-o trăsură care face un zgomot sacadat pe caldarâmul neregulat al străzilor din Belfast, în amurgul umed al unei seri de septembrie din anul 1908; tata, fratele meu şi cu mine. Merg pentru prima dată la şcoală. Suntem cam mâhniţi. Fratele meu, care ar avea cele mai multe motive să fie astfel, căci doar el ştie ce ne aşteaptă, îşi arată sentimentele mai puţin. E deja veteran. În mine pâlpâie ceva interes, însă nu prea mult. Lucrul cel mai important, pentru moment, sunt hainele oribile cu care am fost silit să mă îmbrac. Chiar în dimineaţa asta - cu două ceasuri în urmă - alergam nebuneşte, în pantaloni scurţi, jachetă şi sandale de plajă. Acum mă sufoc şi transpir, şi am mâncărimi în hainele groase, de culoare închisă, sunt gâtuit de gulerul Eton, iar picioarele, neobişnuite să poarte ghete, au început să mă doară. Port pantaloni bufanţi, care se încheie sub genunchi cu nasturi. Seară de seară, timp de vreo patruzeci de săptămâni pe an, mulţi ani de-acum încolo, voi avea prilejul să văd urma roşie şi dureroasă a nasturilorcând mă dezbrac. Mai groaznic decât orice este melonul, făcut parcă din fier, care îmi strânge capul. Am citit că unii băieţi, aflaţi în aceeaşi situaţie grea, au întâmpinat aceste lucruri ca pe nişte semne ale maturizării; eu unul n-am avut astfel de sentimente. Nimic din experienţa mea nu-mi sugerase vreodată că este mai plăcut să fii şcolar decât copil, ori că e mai plăcut să fii bărbat decât şcolar. Fratele meu nu prea vorbea despre şcoală în vacanţe. Tata, pe care îl credeam întru totul, înfăţişa viaţa de adult ca pe o viaţă de nesfârşite cazne, sub ameninţarea permanentă a ruinei financiare. N-a avut intenţia să ne înşele. Avea un temperament de aşa natură, încât, atunci când exclama - cum se întâmpla adesea - „Curând n-o să-mi mai rămână nimic şi o să ajung la azilul pentru săraci!", credea pe moment, sau cel puţin simţea, ceea ce spunea. Eu unul luam totul ad litteram şi vedeam în culori foarte sumbre viaţa de adult. Până una, alta, echiparea în haine de şcoală însemna, o ştiam prea bine, îmbrăcarea uniformei de temniţă.

Ajungem pe chei şi ne îmbarcăm pe vechiul „pachebot de Fleetwood"; după o jalnică plimbare pe punte, tata îşi ia rămas-bun. Este foarte emoţionat; pe când eu, vai, sunt mai ales stânjenit şi atent la propria-mi imagine. După ce tata coboară pe ţărm, aproape că ne înveselim. Fratele meu începe să-mi arate vasul şi să-mi povestească despre celelalte nave din preajmă. E un călător versat şi un om de lume în toată puterea cuvântului. Un soi de tulburare plăcută pune stăpânire pe mine. Îmi plac luminile de la babord şi tribord reflectate în apa uleioasă, zăngănitul troliurilor, mirosul cald care străbate prin lucarna de la camera motoarelor. Purcedem la drum. Spaţiul negru dintre noi şi chei începe să crească; simt pistoanele fremătând sub mine. Curând alunecăm pe apa Lagunei, avem gust de sare pe buze, iar mănunchiul de lumini dinspre pupa,care se pierde în urmă, e tot ce-mi mai amintesc. Mai târziu, când ne întindem pe priduri, începe să bată vântul. E o noapte agitată şi fratele meu are rău de mare. În mod absurd, îl invidiez pentru această performanţă. Se comportă ca un călător experimentat. Cu mari cazne, reuşesc să vomit; nu mare scofală însă - eram şi am rămas un marinar de nădejde.

Nici un englez nu va putea înţelege primele mele impresii despre Anglia. Când am debarcat, probabil pe la şase în dimineaţa următoare (deşi mie mi se părea că e miezul nopţii), m-am pomenit într-o lume faţă de care am reacţionat cu o ură neîntârziată. Şesurile din Lancashire, la ceasurile dimineţii, sunt realmente o

---

20 Beţe colorate, de mărimi diferite, de la 1 la 10 cm, inventate de învăţătorul belgian Georges Cuisenaire (1891-1976), folosite în predarea matematicii în ciclul primar. Aluzie la metodele brutale folosite de Oldie la Şcoala Wynyard din Watford (numit Belsen, în carte) (n. t.).

priveliște deprimantă; pentru mine erau ca țărmurile Styxului. Accentele englezești ciudate care mă înconjurau păreau vocile unor demoni. Şi mai oribilă a fost însă priveliștea dintre Fleetwood și Euston. Chiar și când am văzut-o ca adult, ruta principală mi s-a părut că trece prin cea mai monotonă și neprietenoasă secțiune a insulei. Unui copil care trăise întotdeauna aproape de mare, având sub ochi crestele înalte ale dealurilor, i se înfățișează probabil așa cum i se înfățișează Rusia unui puști englez. Plată cu desăvârșire! Interminabilă! Mile și iar mile de ținut fără nici un dâmb, care te despart de mare, te închid ca-ntr-o temniță, te sufocă! Totul era anapoda; garduri de lemn, nicidecum ziduri de piatră sau garduri vii, case de țară din cărămidă roșie în locul caselor albe, câmpii prea întinse, căpițe cu forme ciudate. Bine spune *Kalevala*[21] că în casa străinului podeaua e plină de noduri. Între timp, am căzut la pace; dar în momentul cu pricina am zămislit o ură față de Anglia căreia i-au trebuit mulți ani ca să se vindece.

Destinația noastră era un orășel - să-i spunem Belsen[22] - din Hertfordshire. „Hertfordshire cel verde", cum 21 descrie Lamb[23]. Dar nu era verde pentru un băiat crescut în comitatul Down. Era Hertfordshire cel plat, Hertfordshire cel de cremene, Hertfordshire cel cu pământ galben. Iar în privința climei, deosebirea dintre Irlanda și Anglia este ca aceea dintre Anglia și continent. Vremea se făcea simțită la Belsen mai mult decât oriunde fusesem până atunci; acolo am descoperit întâia dată gerul aprig și ceața înțepătoare, căldura zăpușitoare și furtunile de mari proporții. Acolo, prin ferestrele fără perdele ale dormitorului, am ajuns să privesc întâia oară frumusețea sinistră a lunii pline.

Când am venit eu, școala avea opt sau nouă interni și cam tot atâția elevi externi. Jocurile organizate, cu excepția interminabilelor alergări după minge pe terenul stâncos, erau de mult pe cale de dispariție și au fost în cele din urmă abandonate, la puțin timp după sosirea mea. Nu se făcea baie decât o dată pe săptămână. Făceam deja exerciții de latină (așa cum mă învățase mama) când am venit acolo, în 1908, și tot exerciții de latină făceam și când am plecat de acolo, în 1910; de studierea vreunui autor latin nici vorbă. Singurul element mobilizator din procesul de învățământ consta în cele câteva nuiele uzate de pe consola verde, de fier, a șemineului din singura sală de clasă. Personalul didactic era compus din directorul și proprietarul școlii (căruia îi spuneam Oldie[24]), fiul său (Wee Wee) și un institutor. Institutorii se perindau cu mare iuțeală; imul a rezistat mai puțin de o săptămână. Altul a fost dat afară în prezența băieților, cu o lămurire din partea lui Oldie, care a spus că, dacă n-ar fi făcut parte din cler, l-ar fi dat de-a berbeleacul pe scări. Această scenă bizară s-a petrecut în dormitor, deși nu-mi amintesc de ce tocmai acolo. Toți acești institutori (cu excepția celui care a stat mai puțin de o săptămână) nutreau față de Oldie o teamă la fel de mare ca a noastră. A venit însă și vremea când nu s-a mai prezentat nici un institutor, iar fiica cea mai mică a lui Oldie a început să le predea celor din primul an. Noi, internii, rămăseserăm deja numai dnd, iar Oldie a renunțat în cele din urmă la școală și a căutat un post de păstor de suflete. Eram printre ultimii supraviețuitori și am părăsit corabia doar când s-a dus cu totul la fund sub picioarele noastre.

Oldie trăia în solitudinea propriei puteri, aidoma unui căpitan de vas cu toate pânzele sus. Nimeni din casă, bărbat sau femeie, nu-i vorbea ca de la egal la egal. Nimeni, cu excepția lui Wee Wee, nu începea vreo conversație cu el. La ceasul mesei, noi, băieții, surprindeam câte un crâmpei din viața sa de familie. Fiul lui

---

21 *Kalevala*, epopee finlandeză națională, compilată de cercetătorul Elias Lönnroth în perioada 1835-1849, pe baza folclorului finlandez și a celui karelian. Poemul a constituit o importantă sursă de inspirație pentru H. Longfellow și J. R. R. Tolkien (n. t.).

22 Nume fictiv pentru orașul Watford din Hertfordshire. Totodată, referire la Belsen, lagăr de concentrare nazist, la sud-vest de Bergen, în Saxonia Inferioară (n. f.).

23 Charles Lamb (1775-1834), eseist și poet englez născut la Londra; și-a petrecut vacanțele în Hertfordshire, pe care l-a evocat în repetate rânduri (n. f.).

24 Robert Capron (1851-1911). A fost ordinat cleric în 1878. În 1882 a întemeiat Wynyard School, care s-a bucurat de succes la început. Metodele pedagogice violente i-au atras lui Capron un proces din partea familiei Hickmott. În 1910, școala a fost închisă, iar Capron a sfârșit într-un azil de alienați mintal (n. f.).

stătea în dreapta; ei doi aveau mâncare diferită de a celorlalţi. Soţia şi cele trei fiice (tăcute), institutorul (tăcut) şi băieţii (tăcuţi) îşi rumegau tăcut mâncărurile lor frugale. Soţia, deşi cred că niciodată nu i s-a adresat lui Oldie, avea dreptul să bâiguie câte ceva drept răspuns; fetele - trei figuri tragice, îmbrăcate vara şi iama în acelaşi negru ponosit - nu îndrăzneau niciodată să şoptească altceva decât „Da, tată" sau „Nu, tată" în rarele momente când erau vizate. Puţini vizitatori le treceau pragul casei. Berea, cu care Oldie şi Wee Wee se tratau întotdeauna la cină, era oferită şi institutorului, aşteptându-se ca el să refuze; cel care a acceptat a primit într-adevăr halba, dar a fost pus imediat la locul lui, fiind întrebat după câteva clipe, cu o ironie tunătoare în glas: „Ai mai dori poate *niţică* bere, domnule N. ?" Domnul N. , un om de spirit, a răspuns degajat: „Ei bine, mulţumesc, domnule C. , cred că da. " El a fost cel care n-a apucat sfârşitul primei sale săptămâni acolo; ziua aceea, sau cât mai rămăsese din ea, a fost sumbră pentru noi, băieţii.

Eu unul eram febleţea sau mascota lui Oldie - postură pe care jur că n-am căutat-o niciodată şi ale cărei „avantaje" erau strict negative. Nici fratele meu nu se număra printre victimele lui preferate. Căci Oldie avea victimele sale favorite, băieţi care nu puteau face nimic cum se cuvine. Îmi amintesc că intra în clasă după micul dejun, dădea ochii roată şi remarca: „Aha, aici îmi erai, Rees, secătură. Dacă nu simt prea obosit, o sa-ţi dau o chelfă- neală ca la carte în după-amiaza asta. " Nu era mânios, nici nu glumea. Era un bărbat masiv, bărbos şi cu buze pline, ca un rege asirian sculptat, teribil de puternic şi cam nespălat. Toată lumea vorbeşte de sadism în zilele noastre, dar mă îndoiesc că în cruzimea lui exista vreo com-ponentă erotică. Aproape că ghicisem pe atunci, iar acum mi se pare limpede ce aveau în comun toţi băieţii care erau calul lui de bătaie. Nu aveau un statut social suficient de înalt, erau băieţii de rând, accentul îi trăda. Sărmanul P. - dragul, cinstitul, muncitorul, prietenosul şi evlaviosul P. - era bătut în permanenţă, şi cred că doar pentru o singură vină: era fiul unui dentist. Am văzut odată cum bietul copil a fost pus de Oldie să se aplece la un capătal clasei, iar după fiecare lovitură o lua la fugă spre celălalt capăt; P. Însă era martirul exersat al unor snopeli fără număr şi nu-i scăpa nici un murmur, decât spre sfârşitul supliciului, când se auzea un sunet parcă neomenesc. Acel plâns răguşit sau horcăit, feţele pământii ale tuturor celorlalţi băieţi, ca şi încremenirea lor mormântală se numără printre amintirile de care m-aş dispensa bucuros. [25]

Lucrul curios este că, în ciuda acestei cruzimi, învăţam surprinzător de puţin. În parte, deoarece cruzimea era iraţională şi imprevizibilă; dar şi din cauza metodelor stranii folosite. Cu excepţia geometriei (care îi plăcea cu adevărat), s-ar putea spune că Oldie nu preda deloc. Făcea prezenţa şi punea întrebări. Când răspunsurile erau nesatisfăcătoare, spunea cu o voce joasă, liniştită: „Aduceţi-mi nuiaua. Văd că o să am nevoie de ea. " Dacă un băiat se poticnea, Oldie bătea cu varga în catedră, strigând tot mai tare: „Gândeşte - gândeşte - GÂNDEŞTE!!" Apoi, în chip de preludiu al execuţiei, mormăia: „Haide, haide, haide. " Când era cu adevărat mânios, trecea la gesturi bizare, scociorând cu degetul mic în ureche, după ceară, şi bolborosind: „Ai, ai, ai, ai. . . "L-am văzut ţâşnind în sus şi făcând piruete, ca un urs de bâlci. Între timp, aproape în şoaptă, Wee Wee sau institutorul sau (mai târziu) fiica cea mai mică a lui Oldie ne examinau pe noi, începătorii, la altă catedră. „Lecţiile" de felul acesta nu durau foarte mult; ce era de făcut cu băieţii în timpul rămas? Oldie hotărâse că puteau, cu minimă bătaie de cap din partea lui, să facă aritmetică. În consecinţă, când începeai orele, la nouă dimineaţa, îţi luai tăbliţa şi începeai să faci socoteli. Curând erai chemat să „spui o lecţie". Când se termina, mergeai la loc şi continuai socotelile - şi tot aşa la nesfârşit. Toate celelalte arte şi ştiinţe apăreau astfel ca nişte insule (cel mai adesea stâncoase şi periculoase)

25 Pedeapsa era pentru o greşeală într-o demonstraţie de geometrie (n. a.).

Care, ca nestemate neasemuite,
Al mărilor străfund împodobesc[26]

- străfundul fiind oceanul nețărmurit al aritmeticii. Către amiază trebuia să spui câte socoteli ai făcut; şi nu era deloc indicat să minți. Supravegherea însă era neglijentă şi ni se oferea prea puțin ajutor. Fratele meu - v-am spus că era deja un om de lume - a descoperit curând soluția potrivită. Anunța în fiecare dimineață, în deplin acord cu adevărul, că făcuse cinci socoteli; nu spunea însă şi că erau aceleaşi cinci în fiecare zi. Ar fi interesant de ştiut de câte mii de ori le rezolvase. . .

Se cuvine să mă opresc aici. Aş putea continua să-l descriu pe Oldie pe multe pagini; ce e mai rău a rămas nespus. Dar ar fi probabil o dovadă de răutate şi, în orice caz, nu e obligatoriu să procedez astfel. Un lucru bun pot spune despre el. Îmboldit de conştiință, un băiat a mărturisit o minciună care altfel ar fi rămas nedescoperită. Căpcăunul a fost mişcat; doar l-a bătut uşurel cu palma pe umăr pe băiatul înspăimântat şi a spus: „întotdeauna să fii de partea adevărului. " Aş mai putea spune că, deşi preda geometria în mod crud, o preda bine. Ne forța să judecăm şi am resimțit beneficiile acelor lecții de geometrie toată viața. Altminteri, există o posibilă explicație pentru comportamentul său, care îl face mai uşor de iertat. La mulți ani după aceea, fratele meu a întâlnit un om care crescuse în casa aflată vizavi de şcoala lui Oldie. El şi cei din familia lui, şi (probabil) vecinii în general, îl credeau pe Oldie nebun. Pesemne aveau dreptate. Şi dacă ajunsesede curând astfel, asta ar explica un lucru care mă nedumireşte. La şcoala respectivă, aşa cum am cunoscut-o eu, cei mai mulți băieți învățau mai nimic şi nimeni nu învăța mare lucru. Dar Oldie se putea lăuda că avusese în trecut un număr de burse impresionant. Pare imposibil ca şcoala lui să fi fost dintotdeauna escrocheria care devenise în vremea noastră.

Poate vă întrebați cum de a ajuns tata să ne trimită acolo. Mai mult ca sigur, nu din cauză că alesese neglijent. Corespondența care s-a păstrat arată că luase în considerare multe alte şcoli înainte de a se opri la cea a lui Oldie; de altfel, îl cunosc suficient de bine ca să fiu convins că într-o asemenea problemă nu s-ar fi lăsat călăuzit niciodată de prima impresie (lucru probabil corect) şi nici chiar de cea de-a douăzeci şi una (lucru cel puțin explicabil). Fără îndoială, ar fi prelungit deliberarea până la a o sută una impresie; iar aceasta ar fi fost în mod infailibil şi imbatabil greşită. Asta a fost dintotdeauna soarta deliberărilor unui om simplu care se consideră subtil. Aidoma acelui *Scepticke in Religion* descris de Earle[27], „îşi ia mereu iscusința prea în serios". Tata se credea grozav de priceput la ceea ce, în opinia lui, constituia „cititul printre rânduri". Înțelesul evident al oricărui fapt sau document era întotdeauna suspect: înțelesul adevărat şi de profunzime, invizibil tuturor - mai puțin lui -, era creat în mod inconştient de fertilitatea neobosită a imaginației sale. Atunci când credea că descifrează broşura de prezentare a şcolii lui Oldie, compunea de fapt istoria ei în imaginație. Şi toate acestea, fără îndoială, cu o conştiinciozitate extremă, ba chiar cu ceva anxietate. Ar fi fost poate de aşteptat ca plăsmuirile lui să fie spulberate de realitatea celor povestite de noi după şederea la Belsen. Dar nu s-a întâmplat aşa. Cred că rareori se întâmplă. Dacă părinții din fiecare generație ar şti întotdeauna, sau măcar uneori, ce se petrece în şcolile unde învață copiii lor, istoria învățământului ar fi alta. În orice caz, eu şi fratele meu cu siguranță nu am reuşit să-l convingem pe tata care e adevărul. Un fapt cert (care va deveni tot mai limpede în continuare) e că nu era omul pe care să-l poți informa cu uşurință. Avea o minte prea activă ca să poată recepționa corect informațiile. Ceea ce credea că a auzit nu era niciodată exact ceea ce spuseseşi. Cât despre noi, nici nu ne-am dat prea mult silința. Asemenea altor copii, nu aveam

---

26 John Milton, *Comus* (1634), 22-23 (n. t.).
27 John Earle (c. 1600-1665), episcop de Worcester. În 1628 a publicat, anonim, populara *Microcosmographie*, o colecție de portrete şi tipuri contemporane, redate cu mult umor, într-un stil epigramatic şi original (n. f.).

nici un termen de comparație; credeam că nenorocirile de la Belsen sunt nenorocirile obişnuite şi inevitabile din orice şcoală. Vanitatea ne-a făcut şi ea să ne ținem gura. Unui băiat întors de la şcoală (mai ales în prima săptămână, când vacanța pare veşnică) îi place să- şi dea în petic. Mai degrabă ar spune despre director că e un bufon, nu un căpcăun. Nu i-ar plăcea deloc să fie considerat laş şi plângăcios, şi n-ar putea zugrăvi adevărata imagine a lagărului de concentrare fără să admită că el însuşi a fost în ultimele treisprezece săptămâni un sclav şters, slugarnic, înlăcrimat şi îngrozit. Tuturor ne place să ne arătăm cicatricile primite în bătălie; rănile primite în *ergastulum*[28], mai puțin. Nu tata trebuie să poarte vina pentru jalnicii ani irosiți la şcoala lui Oldie; iar acum, ca Dante, „să spun de binele ce-acolo l-am găsit"[29]. În primul rând, am învățat ce înseamnă dacă nu prietenia, cel puțin gregaritatea. Se practica intimidarea celor mici de către băieții mai mari când fratele meu a mers întâia dată acolo. Am fost sub protecția lui în primele trimestre (după care el a plecat la o şcoală căreia îi vom spune Wyvern[30]), dar mă îndoiesc că mi-ar mai fi fost necesară mai târziu. În acei ultimi ani de declin ai şcolii, noi, internii, eram prea puțini şi prea maltratați ca să mai suferim şi în felul acesta. În plus, după o vreme n-au mai venit băieți noi. Ne mai ciondăneam, ceea ce uneori părea destul de grav în perioada respectivă; dar cu mult înainte de final ne cunoşteam de atâta vreme şi suferiserăm împreună atâtea, încât nu se putea să nu devenim cel puțin cunoştințe foarte vechi. Iată de ce cred că Belsen mi-a dăunat atât de puțin pe termen lung. Nici o formă de opresiune din partea adulților, oricât de mare ar fi, nu înrăieşte un băiat ca opresiunea venită din partea celor de vârsta lui. Am petrecut multe ceasuri plăcute împreună noi, cei cinci interni rămaşi. Renunțarea la jocurile organizate, deşi avea să însemne o carență pentru viața din şcolile particulare căreia mai toți îi eram sortiți, a fost la momentul acela o mare binecuvântare. Eram trimişi să ne plimbăm de unii singuri în zilele libere. Nu prea ne plimbam însă. Ne cumpăram dulciuri din prăvăliile săteşti cufundate în somnolență şi hoinăream pe malul canalului sau şedeam pe lângă un nod feroviar, cu ochii îndreptați spre tunelul de unde aşteptam să iasă vreun tren. Hertfordshire a ajuns să ne pară mai puțin ostil. Conversațiile dintre noi nu se mărgineau la subiectele limitate care îi mulțumesc pe băieții din şcolile particulare; încă aveam o curiozitate copilărească. Din vremea aceea îmi amintesc ceea ce trebuie să fi fost prima dispută metafizică la care amparticipat. Încercam să stabilim dacă viitorul este ca o linie pe care n-o poți vedea sau ca o linie care nu a fost încă trasată. Am uitat de ce parte m-am situat, dar ştiu că am făcut-o cu mare zel. Şi nu lipsea niciodată, în cuvintele lui Chesterton, „maturizarea lentă a glumelor vechi".

Cititorul va fi observat că şcoala ajungea astfel să reflecte un tipar pe care îl întâlnisem deja în viața de familie. Acasă, vremurile vitrege ne apropiaseră şi mai mult pe mine şi pe fratele meu; aici, unde vremurile erau mereu vitrege, teama şi ura față de Oldie au avut întru câtva acelaşi efect asupra noastră, a tuturor. Şcoala lui semăna, în anumite privințe, cu cea condusă de Dr. Grimstone, din *Vice Versa*[31]; dar, spre deosebire de cea a lui Grimstone, şcoala lui Oldie nu avea nici un informator. Eram uniți în fața duşmanului comun. Bănuiesc că acest tipar, prezent în două rânduri, încă de timpuriu, în viața mea, mi-a deformat nejustificat întreaga percepție. Până astăzi, viziunea despre lume cea mai firească pentru mine este aceea în care „noi doi" sau „noi, cei puțini" (şi într-un sens „noi, cei puțini şi fericiți") suntem uniți împotriva unui inamic mai mare şi mai puternic. Atitudinea

---

28 în latină, în original - clădire în care locuiau sclavii de pe latifundiile aristocrației romane; prin extensie - orice clădire pentru sclavi sau prizonieri de război (n. f.).

29 Dante, *Divina Comedie,* „Infernul", 1. 8 „Ma per trattar del ben ch'io vi trovai" (n. t.).

30 în realitate, Colegiul Malvern din Malvern, Worcestershire, fondat în 1865 (n. t.).

31 *Vice Versa: A Lesson to Fathers*, roman de Thomas Anstey Guthrie (1856-1934), publicat în 1882. Utilizând greşit o piatră magică (*Garuda Stone*), Paul Bultitude (om de afaceri) ajunge elev la şcoala violentului Dr. Grimstone, în locul fiului său Dick. Cu ajutorul aceleiaşi pietre, Dick capătă înfățişarea tatălui său, pe care îl înlocuieşte la serviciu. Deznodământul aduce fiecăruia înfățişarea de dinainte şi o mai bună înțelegere a celuilalt (n. t.).

Angliei în 1940 n-a fost deci o surpriză pentru mine; a fost genul de lucru la care m-am aşteptat întotdeauna. De aceea, dacă prieteniile au fost de departe principala sursă a fericirii mele, cunoştinţele sau societatea lărgită n-au însemnat niciodată prea mult, şi nu pot pricepe de ce şi-ar dori cineva să cunoască mai mulţi oameni decât cei care i-ar puteafi prieteni adevăraţi. De aici, şi interesul foarte scăzut, probabil vinovat, faţă de mişcările şi cauzele mari, impersonale. Interesul pe care îl stârneşte în mine o bătălie (dintr-o poveste sau din realitate) este aproape invers proporţional cu numărul combatanţilor.

Şcoala lui Oldie a însemnat o repetare a experienţei de acasă şi în alt mod. Soţia lui Oldie a murit; şi încă în timpul trimestrului. Iar ca urmare a acestei pierderi, Oldie a devenit şi mai violent decât înainte; atât de violent, încât Wee Wee a încercat să-l scuze cumva în faţa băieţilor. Vă amintiţi că învăţasem deja să fiu reticent faţă de emoţii şi să le urăsc; aveam un nou temei pentru asta.

Nu am menţionat însă până acum cel mai important eveniment de care am avut parte la şcoala lui Oldie. Aici am devenit cu adevărat credincios. Din câte îmi dau seama, instrumentul schimbării a fost biserica la care eram duşi, de două ori, în fiecare duminică. Era o biserică anglo-catolică, de factură conservatoare. La nivel conştient, am reacţionat vehement împotriva ciudăţeniilor întâlnite - nu eram oare un protestant din Ulster şi nu erau ritualurile acelea străine o componentă esenţială a atmosferei englezeşti pe care o uram? La nivel inconştient, bănuiesc, lumânările şi tămâia, odăjdiile şi imnurile cântate în genunchi au avut pesemne asupra mea un efect considerabil, şi contrar. Dar nu cred că ele erau lucrul cu adevărat important. Ceea ce a contat cu adevărat a fost că aici am avut parte de doctrina creştină (şi nu de o „edificare" în sens larg) propovăduită de oameni care în mod evident credeau în ea. Nefiind sceptic, consecinţa a fost resuscitarea credinţei care, zic eu, deja exista. Experienţa conţinea şi un important element de frică. Probabil nu mai mult decât era sănătos ori chiar necesar; dar dacă în cărţile mele am vorbit prea mult despre Iad şi dacă criticii vor o explicaţie istorică a acestui fapt, ei nu trebuie s-o caute în presupusul puritanism al copilăriei mele din Ulster, ci în anglo-catolicismul bisericii din Belsen. Mă temeam pentru propriu-mi suflet; cu precădere în nopţile luminate de luna plină, în dormitorul fără storuri - şi acum aud în amintire respiraţia celorlalţi băieţi adormiţi! Rezultatul, din câte pot eu judeca, a fost eminamente pozitiv. Am început să mă rog şi să citesc Biblia temeinic, am încercat să-mi urmez conştiinţa. Religia era printre subiectele pe care le discutam adesea; le discutam, dacă memoria nu-mi joacă feste, cât se poate de sănătos şi profitabil, cu mare gravitate şi fără isterie, şi fără stânjeneala care se citea pe feţele băieţilor mai mari. Cum am decăzut, după acest început, veţi afla mai târziu.

Din punct de vedere intelectual, timpul petrecut la şcoala lui Oldie a fost aproape în întregime timp irosit; dacă şcoala n-ar fi decăzut şi dacă aş fi fost lăsat acolo încă doi ani, cariera şcolară mi-ar fi fost pecetluită definitiv. Geometria şi câteva pagini din lucrarea lui West, *English Grammar* (pe care cred că le-am descoperit singur), sunt singurele lucruri care pot fi trecute la capitolul „beneficii". În rest, din oceanul aritmeticii nu se ridică la suprafaţă decât o junglă de date, bătălii, exporturi, importuri şi alte cele, pe care le şi uitai dacă le învăţai şi care se dovedeau perfect inutile dacă le ţineai minte. Şi viaţa mea imaginativă a fost marcată de un declin serios. Timp de mulţi ani, Bucuria (aşa cum am definit-o) a fost absentă, ba chiar dată uitării. Lecturile mele erau acum în principal maculatură; cum însă şcoala nu avea bibliotecă, nu trebuie să-l facem pe Oldie răspunzător pentru asta. Citeam povestiri pentru şcoală - nişte bazaconii - în *The Captain*. Plăcerea era, în sensul propriu, doar împlinirea dorinţelor şi fantezia; te bucurai indirect de izbânzile eroului. Când un băiat trece de la literatura de grădiniţă la povestirile pentru şcoală are loc un regres, nu un progres. *Iepuraşul Peter* îndestulează o imaginaţie dezinteresată, căci copilul nu-şi doreşte să devină iepuraş, chiar dacă îi place săpretindă că este iepuraş, întocmai cum mai târziu s-

ar putea să-i placă să-l joace pe Hamlet; dimpotrivă, povestea băiatului fără viitor care a devenit căpitanul Celor Unsprezece există tocmai pentru a-i hrăni ambițiile reale. Am făcut o mare pasiune şi pentru toată beletristica despre Antichitate: *Quo Vadis, Darkness and Dawn, The Gladiators, Ben Hur*. S-ar putea crede că toate astea au izvorât din noua mea preocupare față de religie, dar nu e aşa. Primii creştini apăreau în multe dintre aceste romane, dar nu de ei eram interesat. Voiam, pur şi simplu, sandale, temple, togi, sclavi, împărați, galere, amfiteatre; atracția, aşa cum o văd acum, era erotică, şi încă erotică de o manieră morbidă. Judecate literar, cărțile erau, cele mai multe, proaste. Ceea ce a rezistat mai bine în timp şi ceea ce m-a captivat totodată a fost opera lui Rider Haggard; ca şi literatura „ştiințifico-fantastică" a lui H. G. Wells. La vremea respectivă, ideea existenței altor planete a exercitat asupra mea o atracție specială, năvalnică, diferită de oricare dintre preocupările mele literare. Mai mult ca sigur nu era atracția romantică a lui *Das Ferne*. „Bucuria" (în accepțiunea tehnică pe care i-o dau) nu țâşnea niciodată de pe Marte sau de pe Lună. Era ceva mai frust şi mai puternic. Când izbucnea, interesul se manifesta ca o foame, ca o patimă. Am ajuns să văd în această putere frustă semnul că interesul adiacent este de ordin psihologic, nu spiritual; în spatele unei asemenea apetențe aprige bântuie, bănuiesc, o explicație psihanalitică. S-ar putea adăuga, de altfel, că propriile mele idile planetare[32] nu au reprezentat atât gratificarea acestei curiozități nestăpânite, cât mai degrabă exorcizarea ei. Am exorcizat-o reconciliind-o sau supunând-o celuilalt impuls, mai difuz, dar autentic imaginativ. Că interesul obişnuit pentru literatura ştiințifico-fantastică este o chestiune de psihanaliză reiese din faptul că toți adepții ei o iubesc pătimaş şi, în egală măsură, din faptul că pe cei dezinteresați îi dezgustă. Repulsia unora are aceeaşi putere frustă ca fascinația celorlalți şi e în aceeaşi măsură grăitoare.

Ajunge cât am zăbovit asupra şcolii lui Oldie; anul nu se rezumă însă la trimestre. Viața la o odioasă şcoală cu internat devine în felul acesta o bună pregătire pentru viața creştină, fiindcă te învață să trăieşti prin mijlocirea speranței. Intr-un sens, chiar prin mijlocirea credinței; la începutul fiecărui trimestru, casa şi vacanța svrnt atât de departe, încât nu le poți cuprinde cu mintea, aşa cum nu poți conştientiza raiul. Ambele au aceeaşi irealitate jalnică, atunci când sunt puse alături de ororile imediatului. Geometria programată mâine încețoşează sfârşitul îndepărtat al trimestrului, după cum operația programată mâine încețoşează speranța Paradisului. Şi totuşi, odată cu trecerea trimestrelor, incredibilul se producea. Durate fantastice şi astronomice ca „de azi în şase săptămâni" se metamorfozau în durate inteligibile ca „de azi într-o săptămână" şi apoi în „mâine pe vremea asta", după care fericirea aproape supranaturală a Zilei de pe Urmă se arăta cu punctualitate. Era o încântare care aproape se cerea întărită cu carafe şi sărbătorită cu mere[33]; o plăcere care te furnica pe şira spinării şi îți strângea stomacul, ba uneori ajungea să-ți taie răsuflarea. Desigur, reversul era teribil şi relevant în egală măsură. În prima zi de vacanță ştiam că trimestrul se va întoarce - aşa cum un tânăr, deplin sănătos şi trăind în vreme de pace, ştie că într-o bună zi va muri. Dar, ca şi în cazul lui, nici cel mai sumbru *memento mori* nu ne-ar fi putut face cu adevărat conştienți de asta. Şi astfel, de fiecare dată, incredibilul se producea. Hârca rânjind se întrezărea în cele din urmă prin toate travestiurile; ultimul ceas, tărăgănat de toate resursele voinței şi imaginației noastre, sosea neabătut, şi iarăşi întâlneam melonul, gulerul Eton, pantalonii bufanți şi (trap-trap-trap-trap) mersul cu trăsura spre chei. Sunt foarte serios când spun că viața întru credință mi se pare mai uşoară grație acestor amintiri. A ne gândi, în vremuri însorite şi sigure, că vom muri şi ne vom descompune, ori a ne gândi că într-o bună zi tot acest univers va dispărea şi va deveni o amintire (după

---

32 Trilogia cosmică: *Out of the Silent Planet* (1938) (*Departe de planeta tăcută*, trad. Mirela Rădoi, Logos, Cluj, 1995), *Perelandara* (1943), *That Hideous Strength* (1945) (n. t.).

33 Cf. Cântarea Cântărilor 2:5: „Stay me with flagons, comfort me with apples" (The Bible, King James Version, 1611) (n. i.).

cum Oldie devenea o amintire de trei ori pe an, şi odată cu el nuielele şi hrana dezgustătoare, toaleta fetidă şi paturile reci) - totul devine mai uşor dacă am mai văzut lucruri de felul acesta petrecându-se înainte. Am învățat să nu ne lăsăm induşi în eroare de aparența lucrurilor prezente.

Când încerc să prezint viața de acasă din această perioadă, simt chinuit de îndoieli privitoare la cronologie. Chestiunile şcolare pot fi într-o anumită măsură datate cu ajutorul arhivelor, dar desfăşurarea lentă, continuă, a vieții de familie se sustrage datării. Alienarea incipientă față de tata a sporit imperceptibil. Intr-un sens, nu era nimeni de vină; într-alt sens, de vină eram noi, în foarte mare măsură. Un văduv capricios, încă buimăcit de pierderea soției, ar trebui să fie, într-adevăr, un om foarte bun şi înțelept ca să nu comită nici o greşeală în educația a doi băiețandri puşi pe şotii şi gălăgioşi, care au încredere doar unul în celălalt. Calitățile şi slăbiciunile tatei l-au făcut însă incapabil să ducă la bun sfârşit această sarcină. Era prea demn şi prea generos ca să-şi verse năduful lovind un copil; dar şi prea impulsiv ca să pedepsească un copil cu sânge rece şi potrivit unor principii. Prin urmare, se bizuia în întregime pe puterea limbajului, ca instrument de disciplină domestică. Iar în această privință, predispoziția lui fatală spre dramatizare şi retorică (îmi permit să vorbesc despre ea neîngrădit, fiindcă am moştenit-o) ducea la un rezultat jalnic, dar şi ilar. Când deschidea gura să ne dojenească, avea intenția, fără îndoială, să recurgă, scurt şi precis, la bunul nostru simț şi la conştiință. Dar vai! fusese obişnuit să vorbească în public cu mult înainte de a deveni tată. Lucrase timp de mulți ani ca procuror. Cuvintele îl inundau şi îl îmbătau totodată. Urmarea era că un băiețandru care călcase pe iarba înrourată în papuci de casă ori lăsase dezordine în baie se pomenea atacat cu armele folosite de Cicero împotriva lui Catilina ori de Burke împotriva lui Warren Hastings[34]; comparații peste comparații; întrebări retorice cu nemiluita; ochi de orator, din care țâşneau fulgere, sprâncene de orator, în care se citea amenințarea furtunii, gesturi, cadențe şi pauze. Pauzele îndeosebi se puteau dovedi periculoase. Una a durat atât de mult, încât fratele meu, presupunând, naiv, că tirada se sfârşise, şi-a luat umil cartea şi a continuat lectura; gest pe care tata (care, în definitiv, dăduse greş cu doar vreo secundă şi jumătate) l-a considerat, în mod previzibil, o „obrăznicie sfruntată, înfăptuită cu premeditare". Disproporția ridicolă dintre astfel de perorații şi pricinile lor mă duce cu gândul la avocatul din Marțial care tuna împotriva tuturor ticăloşilor din istoria Romei, în timp ce *lis est de tribus capellis*[35] -

Cazul, rog 'nalta curte să rețină,
E despre-o capră şi-a ei vină.

Sărmanul tata! în timp ce vorbea, pierdea din vedere nu doar delictul, ci şi însuşirile auditoriului său. Toate resursele imensului său vocabular se descătuşau. Încă îmi amintesc cuvinte precum „abominabil", „sofisticat" şi „clandestin". Nu veți avea o imagine completă decât dacă ştiți ce înseamnă un irlandez furios şi energia consoanelor sale explozive sau iritarea care se resimte din belşug în „r"-uri. Un tratament mai rău cu greu putea fi găsit. Până la o anumită vârstă, aceste invective îmi stârneau o teroare şi o descurajare fără margini. Din puzderia adjectivelor şi din învălmăşeala neinteligibilului ieşeau la suprafață idei pe care credeam că le înțeleg prea bine, fiindcă auzeam şi credeam totodată că ruina tatălui nostru era iminentă, că în curând toți vom ajunge să ne cerşim pâinea pe străzi, că va pune lacătul pe casă şi ne va ține la şcoală douăsprezece luni pe an, că va trebui să fim trimişi în colonii, să sfârşim acolo, în mizerie, şirul de blestemății la care, se pare,

---

34W. Hastings (1732-1818), primul guvernator general al Indiei Britanice. În 1787 a fost pus sub acuzare pentru corupție, într-un proces inițiat, printre alții, de Edmund Burke (n. t.).
35 În latină, „pricina e despre trei căprițe", în Marțial, *Epigrame*, VI. 19 (*Non de vi, necjue cedae, nec veneno / Sed lis est mihi de tribus capellis*). Traducerea care urmează, făcută de C. S. Lewis, e o redare liberă a textului latinesc (n. t.).

ne dedaserăm. Nu mai aveam nici o siguranță; nu mai simțeam pământul de sub picioare. Nu e lipsit de importanță faptul că în perioada aceea, dacă se întâmpla să mă trezesc noaptea şi să nu aud imediat răsuflarea fratelui meu din patul vecin, socoteam adesea că tata şi el se sculaseră pe furiş, în timp ce dormeam, şi plecaseră în America - abandonându-mă, aşadar. Acesta a fost efectul retoricii tatei până la o anumită vârstă; apoi, destul de brusc, a devenit ridicol. Îmi amintesc bine momentul schimbării, iar episodul ilustrează bine atât justețea mâniei tatei, cât şi modul nefericit în care o exprima. Intr-o zi fratele meu a decis că ar fi o idee bună să construim un cort. Drept urmare, am făcut rost de o husă, dintr-un pod. Următorul pas a fost să găsim proptele; scara din spălătorie s-a recomandat singură. Pentru un băiat dotat cu o topo- rişcă, a fost o treabă de câteva clipe să o reducă la câțiva stâlpi răsfirați pe jos. Patru dintre ei au fost împlântați în pământ, iar pânza a fost întinsă deasupra. Ca să se asigure că întreaga structură este trainică, fratele meu s-a cocoțat pe ea. Am avut inspirația să dosim rămăşițele flendurite ale pânzei, dar am uitat pesemne de proptele, în acea seară, după ce a venit de la serviciu şi a luat cina, tata a ieşit în grădină la plimbare, iar noi l-am însoțit. Priveliştea oferită de cei patru stâlpi de lemn supli, răsărind din iarbă, a deşteptat în el o curiozitate scuzabilă. A urmat interogatoriul; cu acest prilej am spus adevărul. Îndată au şi început să cadă fulgere şi tunete; totul s-ar fi petrecut şi acum ca în nenumărate alte dăți dacă n-ar fi urmat apogeul - „Şi în loc de asta, descopăr că ați tăiat scara. Şi pentru ce, dacă-mi permiteți? Ca să puneți la cale un soi de spectacol neizbutit cu Punch şi Judy[36]. " În clipa aceea ne-am ascuns amândoi fețele; dar vai, nu ca să plângem.

După cum va fi devenit limpede din această anecdotă, un factor dominant în viața noastră de acasă era absența zilnică a tatei, de pe la nouă dimineața până la şase seara, în restul zilei aveam casa la dispoziție, dacă facem abstracție de bucătăreasă şi de menajeră, care ne erau când inamici, când aliați. Totul ne îndemna să cultivăm o viață care nu avea nici o legătură cu tata. Cea mai importantă dintre activitățile noastre era să povestim la nesfârşit despre Tărâmul-Animalelor şi India, ceea ce, de la sine, ne-a izolat de el.

Cititorul nu trebuie să rămână cu impresia că toate ceasurile fericite din vacanță erau legate de absența tatei. Avea vin temperament nestatornic şi o dispoziție care se însenina la fel de lesne pe cât se întuneca, iar iertarea lui era la fel de profundă ca supărările. Era adesea cel mai jovial şi sociabil părinte. Putea să „facă pe nebunul" la fel de bine ca fiecare dintre noi şi nu-i păsa de propria demnitate, „nu-şi dădea importanță". Fireşte, la vârsta aceea nu-mi dădeam seama ce companie plăcută (după standardele unui adult) era, umorul lui necesitând o anumită cunoaştere a vieții ca să fie gustat pe deplin; eu doar mă bucuram de el aşa cum te bucuri de vremea bună. Mai era apoi şi răsfățul simțurilor, când mă ştiam acasă, încântarea luxului - a „civilizație", cum o numeam noi. Tocmai am pomenit de *Vice Versa*. Popularitatea cărții se datora, fără-ndoială, nu doar caracterului de farsă. Este singura poveste autentică despre viața de şcolar. Găselnița reprezentată de Garuda Stone[37] are de fapt rolul de a zugrăvi în adevăratele lor culori (care altfel ar părea exagerate) senzațiile pe care fiecare băiat le avea când trecea de la căldură, confortul şi demnitatea vieții de acasă la privațiunile şi urâțenia brută şi sordidă a şcolii. Am spus „avea", nu „are"; asta pentru că de atunci ceea ce numim „acasă" a intrat probabil în declin, iar şcolile au mai progresat un pic.

Cititorul se va întreba pesemne dacă nu aveam prieteni, vecini, rude. Aveam. Față de o anumită familie, mai ales, datoria noastră este atât de mare, încât s-ar

---

36 Punch şi Judy (soția sa), personaje clasice din teatrul englezesc de marionete, cu rădăcini în *commedia dell'arte*. De regulă, spectacolele erau ținute în cabine mobile, vopsite în culori caracteristice, alb şi roşu (n. f.).

37 Piatră magică de formă cubică, de culoare gri-verde, inscripționată pe două dintre laturi cu simboluri misterioase, parțial şterse de timp (n. i.).

cuveni să fie rezervată, împreună cu alte chestiuni, pentru capitolul următor.

Mountbracken şi Campbell

Toate aceste preacinstite-obraze din sală erau în floarea vârstei;
ca ele, mai ferice, n-ai fi aflat sub ceruri; regele lor, un om
de stirpe din cele mai alese. Cu greu s-ar mai găsi şi astăzi
adunare la fel de vrednică în vreun castel.

Gawain şi Cavalerul Verde[38]

A vorbi despre rudele mele apropiate înseamnă să-mi reamintesc modul în care contrastul dintre neamurile Lewis şi Hamilton mi-a dominat primii ani din viață. A început, pentru mine, cu bunicii. Bunicul Lewis, surd, greoi, fredonând monoton bucăți din Psaltire, preocupat mult de sănătate şi predispus să le reamintească celor din familie că nu va mai fi mult cu ei, era la antipozi față de bunica Hamilton, o văduvă ascuțită la minte şi la vorbă, doldora de opinii neortodoxe (ba încă, spre nemulțumirea rubedeniilor prin alianță, Stăpâna Casei), o Warren get-beget, indiferentă față de convenții cum doar o aristocrată vârstnică din sudul Irlandei putea fi, trăind singură într-o casă enormă şi dărăpănată, în compania câtorva duzini de pisici. Oare câtor remarci nevinovate, menite să deschidă conversația, nu le răspunsese cu: „Spui numai nerozii"? Să se fi născut un pic mai târziu, ar fi devenit, cred, o fabiană[39]. Desființa flecăreala uşuratică prin afirmații nemiloase, verificabile cu fapte, iar principiile răsuflate - prin recursul răspicat la dovezi. În mod previzibil, oamenii o considerau excentrică. În generația următoare descopăr aceeaşi opoziție. Fratele mai mare al tatei, „unchiul Joe", şi familia sa - doi băieți şi trei fete - locuiau foarte aproape de noi pe când eram la Casa Veche. Mezinul lui a fost cel dintâi prieten al meu, dar ne-am distanțat odată cu vârsta. Unchiul Joe, un ins perspicace şi amabil, mă îndrăgea în mod deosebit. Nu-mi aduc însă nimic aminte din ceea ce spuneau adulții în vremea când locuiam acolo; era pur şi simplu conversație „de oameni mari" - bănuiesc că despre oameni, afaceri, politică şi sănătate. „Unchiul Gussie" însă - fratele mamei, A. W. Hamilton - îmi vorbea de parcă eram de-o seamă. Îmi vorbea, mai exact, despre Lucruri. Mi-a Vorbit despre toată ştiința pe care o puteam acumula atunci în mod limpede, înflăcărat, fără glume stupide şi fără condescendență, arătând că îi plăcea subiectul la fel de mult ca şi mie. Mi-a oferit astfel o bază intelectuală pentru lecturile din H. G. Wells. Nu cred că îi păsa de persoana mea nici pe jumătate din cât îi păsa unchiului Joe; iar asta (poate că mă veți socoti nedrept) îmi convenea. În timpul acestor conversații nu ne dădeam atenție imul altuia, ci subiectului. Pe soția lui, de origine canadiană, am menționat-o deja. Şi în ea am descoperit ceea ce-mi plăcea cel mai mult - o primire negreşit cordială fără pic de sentimentalisme - un bun-simț statornic, priceperea discretă de a face mereu totul cât mai vesel şi confortabil, atât cât îi îngăduiau circumstanțele. Tendința celor din neamul Lewis de a redeschide răni vechi şi de a turna gaz pe foc îi era străină atât ei, cât şi unchiului Gussie.

Aveam însă alte rude care pentru noi contau mai mult decât mătuşile şi unchii noştri. La nici o milă de unde locuiam se găsea cea mai mare casă pe care o văzusempe atunci, pe care o voi numi aici Mountbracken[40], în care locuia Sir W. E. Soția lui, Lady E. , era vară primară cu mama şi probabil cea mai bună prietenă a ei; fără îndoială, de dragul mamei luase asupra sa truda eroică de a ne civiliza pe mine şi pe fratele meu. Ori de câte ori eram acasă, aveam parte de invitația sa permanentă de a lua prânzul la Mountbracken; e aproape sigur că de aceea n-am

38 *Sir Gawain and the Green Knight*, poem aliterativ anonim din secolul al XIV-lea, care are în centru figura lui Sir Gawain, unul dintre Cavalerii Mesei Rotunde (n. t.).

39 Fabian Society - societate socialistă britanică fondată în 1884, conform căreia introducerea schimbărilor politice trebuie să se facă treptat şi prudent, fără a recurge la mijloace revoluționare. Intre membrii ei s-au numărat G. B. Shaw şi Bertrand Russel (n. t.).

40 Casa Glenmachan, reşedința lui Lady Ewart şi a lui Sir William Quartus Ewart (n. í.).

ajuns nişte sălbatici. Suntem îndatoraţi nu doar lui Lady E. („verişoara Mary"), ci întregii sale familii; plimbări pe jos, cu maşina (în zilele acelea, o noutate palpitantă), picnicuri şi invitaţii la teatru se revărsau peste noi, în fiecare an, cu o bunătate pe care necuviinţa, gălăgia şi lipsa noastră de punctualitate nu păreau să o istovească. Ne simţeam acolo ca acasă, dar cu o mare diferenţă - trebuia să păstrăm un anumit standard de cuviinţă. Tot ceea ce ştiu (nu prea mult) despre curtoazie şi *savoir faire* am învăţat la Mountbracken.

Sir W. („vărul Quartus") era cel mai mare dintre fraţii coproprietari ai unui foarte important concern industrial din Belfast. Aparţinea de fapt exact acelei clase şi generaţii despre care omul modem îşi face o impresie prin intermediul familiei Forsyte descrise de Galsworthy. Afară de cazul în care Unchiul Quartus reprezenta în mod infidel acest tip (ceea ce este foarte posibil), impresia este extrem de injustă. Nimeni n-a semănat vreodată atât de puţin cu un personaj galsworthian. Era îndatoritor, sincer ca un copil, de o smerenie profundă şi pioasă şi cât se poate de mărinimos. Nimeni nu ar fi luat mai în serios responsabilitatea faţă de cei aflaţi în grija sa. Avea un aer de veselie băieţească; în acelaşi timp, am avut mereu impresia că viaţa îi era dominată de sentimentul datoriei. Figura impunătoare, barba căruntă şi profilul lui chipeş alcătuiesc una dintre cele mai venerabile imagini pe care le păstrez în memorie. Frumuseţea fizică era într-adevăr o trăsătură comună celor mai mulţi membri ai familiei. Veri- şoara Mary întruchipa tipul doamnei vârstnice frumoase, cu părul ei argintiu şi vocea suavă de irlandeză din sud; pe străini trebuie să-i previn că vorba ei semăna a „dialect irlandez", cum ar fi tentaţi să creadă, tot atât de puţin pe cât graiul unui gentleman din Highlands seamănă cu argoul mahalalelor din Glasgow. Pe cele trei fete le cunoşteam însă cel mai bine. Deşi „mari", erau de fapt mai apropiate de vârsta noastră decât oricare dintre ceilalţi „oameni mari" pe care îi cunoşteam, fiind toate de o frumuseţe izbitoare. H. , cea mai mare şi mai serioasă, era o iunonă, o crăiasă oacheşă, aducând uneori a evreică. K. era mai degrabă o walkirie (deşi toate se pricepeau la echitaţie), având profilul tatălui ei. Chipul ei avea ceva din înverşunarea delicată a unui cal pursânge, o fineţe indignată a nărilor, posibilitatea unui dispreţ superior. Avea ceea ce vanitatea celor de acelaşi sex cu mine numeşte onestitate „bărbătească"; nici un bărbat n-a fost un prieten mai autentic. Cât despre mezină, G. , pot spune doar că era cea mai frumoasă femeie pe care am văzut-o vreodată, fără cusur în siluetă, chip, voce şi mişcări - dar cine poate descrie frumuseţea? Cititorul va zâmbi poate, gândind că e vorba de ecoul îndepărtat al unei iubiri necoapte, dar se înşală. Există frumuseţi atât de limpezi, încât nu e nevoie de asemenea lentile pentru a le pune în evidenţă; simt vizibile chiar şi privirilor indiferente şi obiective ale unui copil. (Prima femeie care mi-a făcut sângele să freamăte în vine a fost o profesoară de dans de la o şcoală care apare în alt capitol).

În anumite privinţe, Mountbracken semăna cu propria noastră casă. Şi acolo am descoperit podurile, tăcerile din casă, rafturile nesfârşite. În primele zile, când eram doar pe sfert domesticiţi, o neglijam deseori pe gazdă şi cotro- băiam prin casă pe cont propriu; acolo am găsit cartea lui Lubbock, Ants, Bees and Wasps. Erau însă şi deosebiri. Acolo viaţa era mai aerisită şi mai chibzuită decât la noi, plutea ca o luntre, pe când a noastră hodorogea ca o căruţă.

Prieteni de vârsta noastră - băieţi şi fete - nu aveam, în parte, aceasta e o consecinţă firească a şcolilor cu internat; copiii cresc înstrăinaţi de vecini. Însă era mai ales rezultatul alegerii noastre încăpăţânate. Un băiat care locuia în apropiere a încercat de câteva ori să ne cunoască. L-am evitat cu toate mijloacele care ne stăteau în putere. Viaţa noastră era deja plină, iar vacanţele prea scurte pentru cât am fi vrut să citim, să scriem, să ne jucăm, să ieşim cu bicicletele şi să sporovăim. Socoteam, nemulţumiţi, apariţia unei terţe părţi o întrerupere exasperantă. Eram şi mai înverşunaţi împotriva tuturor tentativelor (cu excepţia marii şi reuşitei tentative făcute de Mountbracken) celor care doreau să ne arate ospitalitate. În perioada de care vorbesc acum, lucrul acesta nu devenise încă o pacoste, dar,

fiindcă în anii de şcoală situaţia a devenit treptat tot mai gravă, îmi voi îngădui să spun aici câteva cuvinte, pentru a pune punct acestui subiect. Prin vecini exista obiceiul de a se organiza petreceri care în realitate erau reuniuni dansante pentru adulţi, dar la care erau invitaţi, în egală măsură, şcolari sau şcolăriţe. Se văd lesne foloasele acestui aranjament din punctul de vedere al amfitrioanei; iar când oaspeţii nevârstnici se cunosc bine între ei şi nu sunt timizi, probabil se distrează şi ei. Pentru mine aceste dansuri erau un chin - la care timiditatea obişnuită contribuia doar în parte. Ceea ce mă chinuia era falsa postură (de care eram foarte conştient); faptul de a şti că sunt privit ca un copil, fiind totuşi silit să particip la un eveniment destinat esenţialmente adulţilor, de a simţi că toţi adulţii prezenţi sunt amabili oarecum batjocoritor, pretinzând că te iau drept cine nu eşti. Mai puneţi la socoteală disconfortul provocat de costumul Eton şi de cămaşa ţeapănă, picioarele ostenite şi capul încins, precum şi chinul efectiv de a fi ţinut treaz atâtea ceasuri peste ora obişnuită de culcare. Îmi imaginez că nici pentru adulţi o serată n-ar fi tocmai suportabilă fără atracţia sexului şi a alcoolului; şi atunci nu pot defel pricepe de ce se aşteaptă ca unui băieţel, care nu poate nici să flirteze, nici să bea, să-i facă mare plăcere ţopăitul pe o pardoseală lustruită, până la primele ore ale dimineţii. Nu aveam, desigur, noţiunea de relaţie socială. Nu-mi trecuse niciodată prin minte că anumiţi oameni se simţeau obligaţi să mă invite din politeţe, deoarece îl cunoşteau pe tata sau o cunoscuseră pe mama. Pentru mine, totul era o persecuţie inexplicabilă, fără sens; iar când, cum se întâmpla adesea, astfel de invitaţii picau în ultima săptămână a vacanţei şi ne răpeau ceasuri bune, deşi fiecare minut valora aur, simţeam pur şi simplu că aş fi în stare să o fac bucăţi-bucăţele pe amfitrioană. De ce mă urgisea în felul acesta? Eu nu-i făcusem niciodată rău ei, n-o invitasem niciodată la vreo petrecere.

Necazurile erau agravate de comportamentul total nefiresc pe care mă simţeam dator să-l adopt la dans; mă purtam aşa dintr-un motiv destul de amuzant. Fiindcă citisem mult şi nu prea stătusem în compania copiilor de vârsta mea, am cultivat, înainte de a merge la şcoală, un vocabular care (acum îmi dau seama) trebuie să fi părut nostim în gura unui ţânc bucălat, îmbrăcat în sacou Eton. Când am început să scot în lume „cuvintele mari", adulţii, nu întru totul nejustificat, credeau că mă fandosesc. Adevărul este că greşeau. Foloseam singurele cuvinte pe care le cunoşteam. Lucrurile stăteau de fapt exact invers decât presupuneau ei; mândria mea ar fi fost satisfăcută dacă aş fi folosit bruma de argou şcolăresc pe care îl cunoşteam, nicidecum şi limbajul livresc care (inevitabil, în situaţia dată) îmi venea de la sine pe limbă. Nu lipseau desigur adulţii care mă aţâţau, mimând interesul şi seriozitatea - până când îmi dădeam brusc seama că eram ţinta batjocurii lor. Atunci, se-nţelege, aveam un sentiment de umilinţă crunt; după una sau două experienţe de felul acesta, mi-am impus o regulă de fier: la „obligaţiile sociale" (cum le numeam în taină) nu trebuia cu nici un chip să vorbesc despre vreun subiect pentru care simţeam cel mai mic interes ori să folosesc cuvintele care îmi veneau în mod natural pe limbă. Şi m-am ţinut de această regulă cât se poate de bine; parodierea, printre chicoteli şi bălmăjeli, a flecărelii nesărate dintre adulţi, tăinuirea deliberată a tot ceea ce credeam sau simţeam sub masca unui vag amuzament şi entuziasm erau deci ţinuta mea de petrecere, asumată cu aceeaşi grijă cu care un actor îşi asumă rolul, menţinută cu nespusă dificultate şi lepădată cu un icnet de uşurare în clipa când, împreună cu fratele meu, mă prăvăleam în trăsură şi începea drumul spre casă (unica plăcere a acelei seri). Mi-a luat ani buni să descopăr că e posibil să ai contacte sociale adevărate la o întrunire, cu oameni de tot felul, în ţinută de ocazie.

În acest moment, sunt uluit de amestecul de dreptate şi nedreptate din vieţile noastre. Suntem învinuiţi pentru defectele noastre reale, dar nu la momentul potrivit. Eram fără îndoială, cum mi se şi imputa, un băiat încrezut; dar învinuirea era de regulă pusă pe seama unor lucruri fără legătură cu îngâmfarea. Adulţii îi acuză adesea pe copii de vanitate, fără să stea un pic şi să se gândească în ce

privință copiii în general, sau un anume copil în particular, se fac vinovați de ea. Astfel, mulți ani n-am știut defel motivul pentru care tata stigmatiza drept „fandoseli"nemulțumirile mele despre mâncărimile și gâdilăturile provocate de rufăria nouă de corp. Acum înțeleg de ce; avea în minte legenda socială care asociază delicatețea pielii cu rafinamentul și presupunea că vreau să trec drept neobișnuit de rafinat. În realitate, habar nu aveam de această legendă socială, iar dacă e vorba de vanitate, m-aș fi mândrit mai degrabă să am o piele tăbăcită ca de mate- lot. Eram acuzat de un delict pentru a cărui făptuire nu aveam resursele necesare. Cu alt prilej, mi s-a spus că simt „fandosit" pentru că am întrebat ce înseamnă „rișcașă". Era, de fapt, cuvântul din graiul popular irlandez pentru „terci". Anumitor adulți li se pare evident că aceia care susțin că nu cunosc limbajul popular pretind neapărat că vorbesc elevat. Totuși motivul real pentru care întrebasem era că nu mi se întâmplase niciodată să aud acest cuvânt; dacă l-aș fi auzit, m-aș fi grozăvit folosindu-l.

Școala lui Oldie, vă aduceți aminte, s-a scufundat, nejelită de noi, în vara lui 1910; trebuiau găsite alte soluții pentru educația mea. Tata a ticluit un plan care m-a umplut de încântare. La vreo milă de Casa Nouă se întindeau zidurile și turnurile din cărămidă roșie ale Colegiului Campbell, înființat anume pentru a le oferi băieților din Ulster toate avantajele unei educații particulare, fără neplăcerea de a trebui să traverseze Marea Irlandei. Istețul meu văr, băiatul unchiului Joe, era deja acolo și se descurca bine. S-a stabilit că voi merge ca intern, dar puteam obține un exeat[41] pentru a veni acasă în fiecare duminică. Am fost extaziat. Nimic irlandez, nici măcar o școală, nu putea fi rău, m-am gândit; cu siguranță, nu la fel de rău ca tot ce știam deja despre Anglia. Am mers deci la „Campbell".

Am frecventat această școală atât de puțin, încât nu am de gând să o critic în vreun fel. Era foarte diferită deorice școală englezească de care auzisem. Avea intr-adevăr prefecți[42], dar aceștia nu aveau nici o importanță. Era împărțită oficial în „cămine" după model englezesc, însă doar pe hârtie; nimeni nu ținea seamă de ele, decât pentru repartizarea la jocurile sportive (care nu erau obligatorii). Lumea era, social vorbind, mai „pestriță" decât în majoritatea școlilor englezești; dădeam nas în nas cu fii de țărani. Băiatul cu care aproape am ajuns să mă împrietenesc era fiul unui negustor; nu cu mult timp înainte fusese în circuit cu furgonul tatălui său, deoarece conducătorul vehiculului era analfabet și nu putea ține „registrul de conturi". Îl invidiam mult pentru această ocupație plăcută, iar el, sărmanul, o considera, retrospectiv, o epocă de aur. „Luna trecută, pe vremea asta, Lewis, obișnuia să spună, nu mergeam la Pregătire. Veneam acasă din circuit, găseam șervetul pus pentru mine la un capăt al mesei și aveam la gustarea de după-masă cârnați. "

Mă bucur întotdeauna, ca istoric, că am trecut pe la Campbell, deoarece cred că semăna foarte mult cu ceea ce fuseseră marile școli englezești înainte de Arnold[43]. Aici se dădeau lupte adevărate, cu secunzi și (cred) rămășaguri, și o sută, sau mai bine, de spectatori ovaționând. Se practica intimidarea, deși n-am avut parte de ea în mod serios, și nu exista nimic din ierarhia rigidă care domină o școală englezească modernă; fiecare băiat deținea exact locul pe care pumnii și deșteptăciunea proprie i-l puteau asigura. Din punctul meu de vedere, marele neajuns era că nimeni nu avea, cum s-ar spune, un loc al lui. Doar câțiva băieți mari aveau biroul lor. Toți ceilalți, cu excepția momentelor când luam masa ori când ne aflam într-un „meditator" enorm, pentru „pregătirea" de seară, eram ai nimănui. Când nu aveam ore, ne petreceam vremea sus- trăgându-ne sau conformându-ne tuturor acelor mișcări inexplicabile pe care le vădește o mulțime

41 *Exeat* (lat.) - permisie, învoire (n. t.).

42 „Prefecții" erau, în școlile britanice private, acei elevi mai mari având atribuții de menținere a disciplinei și aplicare a pedepselor corporale (înainte de abolirea acestora) (n. t.).

43 Thomas Arnold (1795-1842), istoric englez și director la Rugby School, pe care a reformat-o și a transformat-o într-un model urmat de numeroase alte instituții de învățământ englezești (n. t.).

atunci când se subţiază într-o parte şi se îndeseşte în alta ori încetineşte pasul, ori se îndreaptă ca un val într-o direcţie anume, ori pare să se risipească pentru a se aduna iarăşi. Gangurile boltite de cărămidă purtau ecoul tropăielii noastre continue, presărate cu fluierături, zarvă, râsete năvalnice. Toţi erau fie „cu treburi", fie „tăiau frunză la câini" - în lavabouri, în încăperi, în sala mare. Era ca şi când ai fi trăit permanent într-o gară enormă.

Intimidarea avea acest merit negativ: era onestă; nu era intimidarea autorizată şi practicată cu conştiinţa împăcată din cadrul veritabilei maison tolérée a sistemului prefectorial. Era exercitată în principal de găşti: grupuri de opt sau zece băieţi, care mişunau pe coridoarele interminabile, în căutarea prăzii. Raidurile lor, deşi porneau val-vârtej, nu erau sesizate de victimă decât atunci când era prea târziu; presupun că vacarmul şi dezordinea de pretutindeni le camuflau. Uneori, răpirea avea consecinţe serioase; doi băieţi pe care îi cunoşteam au fost duşi şi bătuţi într-o fundătură - bătuţi în cel mai dezinteresat mod posibil, căci răpitorii nu le cunoşteau defel pe victime; aşa, de amorul artei. Totuşi, atunci când am fost prins la rândul meu, soarta mi-a fost mai blândă şi probabil suficient de stranie ca să merite povestită. Când mi-am venit în fire, după ce am fost târât vijelios printr-un labirint de ganguri care duceau dincolo de toate reperele obişnuite, am descoperit că mă număr printre cei câţiva prizonieri dintr-o încăpere joasă, goală, luminată pe jumătate de (cred) o singură lampă-de-gaz. După ce şi-au mai tras suflul preţ de câteva clipe, doi dintre briganzi l-au scos în faţă pe primul captiv. Atunci am observat că de-a lungul peretelui opus trecea un rând de ţevi orizontale, cam la un metru de pardoseală. M-am alarmat, fără a fi totuşi surprins, când prizonierul a fost forţat să se aplece sub rândul cel mai de jos, ca şi când s-ar fi pregătit pentru execuţie. Surpriza cu adevărat mare a venit în clipa următoare. Vă amintiţi că încăperea era pe jumătate cufundată în întuneric. Cei doi gangsteri i-au dat victimei un brânci; şi pe dată, nici urmă de victimă. Părea magie neagră de cel mai pur soi. O altă victimă urma la rând; din nou, postura pentru altoire; din nou, în locul loviturilor - disoluţie, atomizare, anihilare. În cele din urmă, a venit şi rândul meu. Am primit şi eu brânciul din spate şi m-am pomenit căzând printr-o gaură sau trapă din perete în ceea ce s-a dovedit a fi o pivniţă pentru cărbuni. Un alt băiat s-a prăvălit peste mine, uşa a fost trântită cu zgomot şi baricadată în spatele nostru, iar răpitorii noştri, cu un chiot de bucurie, s-au năpustit în căutarea altor trofee. Fără îndoială, se luau la întrecere cu altă gaşcă şi urmau în curând să-şi prezinte „tolbele". După un timp am fost eliberaţi, foarte murdari şi cam ţepeni, dar altminteri teferi.

Cel mai important lucru de care am avut parte la Campbell a fost că am citit acolo *Sohrab and Rustum*[44] la clasă, sub îndrumarea unui excelent dascăl, căruia îi spuneam Octie. M-am îndrăgostit de această poezie la prima vedere, şi încă îmi place la fel de mult. Asemenea cetii umede care se ridică, încă de la primul vers, deasupra râului Oxus, din întreaga poezie se ridica şi mă învăluia o boare argintie şi fină, sentimentul încântător de depărtare şi pace, un aer grav de melancolie. Pe atunci nu prea eram interesat, ca acum, de tragedia din miezul poeziei; mă fermecau artistul din Pekin cu fruntea ca fildeşul şi mâinile palide, chiparosul din grădina reginei, privirea nostalgică spre tinereţea lui Rustum, neguţătorii din Kabul şi tăcutul deşert horasmian. Arnold mi-a prilejuit de îndată (cum încă reuşesc cele mai bune creaţii ale lui) o anumită percepţie, nu percepţia unei viziuni lipsite de patimă, ci aceea a contemplării intense şi tăcute a lucrurilor din ţinuturile îndepărtate. Şi aici remarcaţi cum funcţionează de fapt literatura. Unii critici repetă papagaliceşte că Sohrab este o poezie pentru clasicişti, gustată doar de cei care identifică aluziile homerice. Eu însă, când îl aveam pe Octie ca dascăl (odihnească-se în pace), nu ştiam nimic de Homer. Pentru mine relaţia dintre Arnold şi Homer a

44 Poezie publicată în volumul Poems (1853) al poetului Matthew Arnold (1822-1888), fiul lui Thomas Arnold (n. t.).

acționat în sens opus; când am ajuns, peste ani, să citesc *Iliada*, mi-a plăcut în parte şi pentru că îmi aducea aminte de Sohrab. La drept vorbind, nu contează pe unde îți faci intrarea în sistemul poeziei europene. Trebuie doar să ai urechi de auzit şi să-ți ții gura închisă, iar ecoul dintr-o parte a lui va răsuna în cealaltă - *ogni parte ad ogni parte splende*[45].

Pe la jumătatea primului şi singurului meu trimestru la Campbell m-am îmbolnăvit şi am fost adus acasă. Tata, din motive care îmi rămân necunoscute, devenise nemulțumit de şcoală. În plus, îi surâdeau relatările despre o şcoală elementară privată din oraşul Wyvern, deşi nu avea nici o legătură cu Wyvern College; pica de minime şi faptul că, mergând acolo, fratele meu şi cu mine puteam călători împreună. În consecință, am avut parte de şase săptămâni binecuvântate acasă, cu gândul la vacanța de Crăciun de după aceea şi la o nouă aventură. Intr-o scrisoare care s-a păstrat, tata îi scria fratelui meu că măsocotesc norocos, dar că el „se teme că mă voi simți foarte singur înainte ca săptămâna să se fi încheiat". Este ciudat că, după atâția ani, mă cunoştea atât de puțin. În acest răstimp am dormit în camera lui, fiind scutit astfel de singurătate în timpul acelor ceasuri tenebroase, când singurătatea mi se părea într-adevăr oribilă. Fratele meu nefiind acasă, nu ne mai puteam îndemna imul pe celălalt la pozne; nu mai existau aşadar frecuşuri între mine şi tata. Nu țin minte să fi avut parte altcândva în viață de o asemenea afecțiune tihnită; ne înțelegeam de minime. Ziua, când era plecat, mă cufundam cu nesfârşită satisfacție într-o solitudine profundă, cum nu mai cunoscusem niciodată. Casa pustie, camerele pustii şi tăcute, toate erau ca o baie înviorătoare după vuietul de la Campbell. Puteam să citesc, să scriu şi să desenez după placul inimii, îmi aduc aminte că, în mod straniu, mai ales în această perioadă m-au încântat basmele, nu în anii anteriori ai copilăriei. Am fost cu totul fermecat de Pitici, - piticii aceia străvechi, cu capişoane roşii şi bărbi albe ca neaua, pe care-i aveam înainte de a fi înnobilați de Arthur Rackham[46] ori vulgarizați de Walt Disney. Mi-i închipuiam cu atâta fervoare, încât am ajuns la limita halucinației; odată, în timp ce mă plimbam în grădină, puțin a lipsit să cred că un omuleț tocmai trecuse pe lângă mine, fugind într-un tufiş. Am fost uşor alarmat, dar nu ca în spaimele mele nocturne. Spaimei care păzeşte drumul către Tărâmul Zânelor îi puteam ține piept. Nimeni nu e un laş chiar în toate privințele.

---

45 Dante, *Divina Comedie*, „Infernul", VII, 75, despre cele nouă ceruri: „Fiecare spre toate celelalte scânteiază" (n. t.).

46 Arthur Rackham (1867-1939), ilustrator englez prolific. Intre numeroasele cărți pe care le-a ilustrat se numără *Alice în Țara Minunilor, Peter Pan, Călătoriile lui Gulliver, Vântul prin sălcii* (n. t.).

Îmi lărgesc orizonturile

Lovit-am masa şi-am strigat: „Prea mult";
Mă duc spre nesfârşit
La ce să mai suspin tânjind?
Mi-e soarta liberă şi traiul ne-ngrădit,
Nestăpânit ca vântul, zbor către tumult.

HERBERT[47]

În ianuarie 1911, când tocmai împlinisem treisprezece ani[48], am plecat cu fratele meu la Wyvern, el pentru colegiu şi eu pentru şcoala elementară pe care o vom numi aici Chartres[49]. Aşa a început pentru noi perioada clasică a vieţii de şcolar, cea la care ne gândim amândoi când vine vorba de adolescenţă. Călătoria împreună către şcoală şi despărţirea şovăitoare din gara Wyvern, întâlnirea hazlie la aceeaşi gară, pentru călătoria comună spre casă, erau cheia de boltă a fiecărui an. Maturitatea era marcată de libertăţi tot mai mari în privinţa călătoritului. La început, după ce debarcam dimineaţa devreme la Liverpool, luam următorul tren spre sud; curând am descoperit că e mai plăcut să ne petrecem toată dimineaţa în foaierul hotelului de pe Lime Street, cu reviste ilustrate şi ţigări, şi să purcedem spre Wyvern cu un tren de după-amiază, care ne lăsa acolo în ultimul moment acceptabil. Curând amabandonat revistele; am descoperit (ceea ce unii nu reuşesc niciodată) că în călătorie poţi lua cărţi serioase, care adaugă ceasuri de lectură nepreţuită celorlalte momente de încântare. (Este important să dobândeşti de timpuriu m viaţă capacitatea de a te concentra asupra lecturii oriunde s-ar nimeri să fii. Am citit întâia oară *Tamerlan*[50] în timp ce călătoream de la Lame la Belfast pe furtună; iar pe *Paracelsus* de Browning l-am citit la lumina unei lumânări care se tot stingea şi trebuia aprinsă ori de câte ori se declanşa o baterie uriaşă într-o groapă mai jos de mine, ceea ce cred că s-a întâmplat la fiecare patru minute, toată noaptea.) Călătoria spre casă era şi mai veselă. Avea o rutină anume: mai întâi cina la restaurant - doar ochiuri şi ceai, pentru noi însă un ospăţ al zeilor -, apoi vizita la vechiul Empire (pe atunci încă se mai dădeau spectacole de varieteu) - iar apoi călătoria către debarcader, priveliştea vapoarelor mari şi celebre, plecarea şi, încă o dată, gustul binecuvântat de sare pe buze.

Fireşte, fumatul era, cum ar fi spus tata, „ilicit"; nu însă şi vizita la Empire. Nu era puritan în asemenea chestiuni şi sâmbătă seara ne lua deseori la Hipodromul din Belfast[51]. Acum realizez că n-am avut niciodată apetenţa pentru vodeviluri pe care el o împărtăşea cu fratele meu. La vremea aceea trăiam cu impresia că spectacolul îmi face plăcere, dar mă înşelam. Toate caraghioslâcurile acelea zac moarte în memoria mea, incapabile să-mi stârnească vreun freamăt, cât de mic, de plăcere reminiscenţă; în schimb, compătimirea şi umilinţa pe care le resimţeam atunci când o „figură" nu izbutea îmi stăruie viu în memorie. Savuram de fapt doar elementele adiacente spectacolului, aglomeraţia şi luminile, gândul de a petrece seara în oraş, buna dispoziţie a tatei, ca întotdeauna când era vacanţă, şi - mai presus de toate - excelenta cină rece care ne aştepta când ne întorceam pe la zece. Căci trăiam în epoca clasică a gătitului în casă, a memorabilei Annie Strahan. Pe masă găseam aşezate „plăcinte înfoiate", pe care un băiat englez de astăzi nici nu şi le poate imagina şi care i-ar fi uimit, chiar şi în vremea aceea, pe cei familiarizaţi doar cu bietele produse contrafăcute din comerţ.

---

47 George Herbert (1593-1633), preot anglican, unul dintre „poeţii metafizici". Versuri din „The Collar", poezie din volumul *The Temple*, 1633 (n. t.).
48 Fiind născut pe 28 octombrie 1898, autorul de fapt tocmai împlinise doisprezece ani (n. t.).
49 Cherbourg House, şcoală elementară privată (din apropierea Colegiului Malvem) unde autorul a studiat în perioada 1911-1913 (n. t.).
50 Christopher Marlowe (1564-1593), Tamburlaine (c. 1587) (n. t.).
51 Royal Hippodrome of Belfast, teatru de varieteu construit în 1907 (a fost dărâmat în 1996). Denumirea de „hipodrom" venea de la reprezentaţiile de început, care includeau şi numere cu animale (n. t.).

Chartres, o clădire înaltă, albă, mai la deal de Colegiu, era o şcoală mică, nu avea nici douăzeci de interni; se deosebea însă mult de cea a lui Oldie. Aici a început cu adevărat educația mea. Directorul, căruia îi spuneam Tubbs, era un profesor inteligent şi răbdător; sub supravegherea lui m-am cufundat imediat în studiul latinei şi al englezei şi chiar am început să fiu considerat un candidat promițător pentru o bursă la Colegiu. Mâncarea era bună (deşi, evident, bombăneam uneori împotriva ei) şi eram tratați cumsecade. În ansamblu, m-am înțeles bine cu colegii de şcoală; am avut parte din plin de prietenii îndelungate, dar şi de disensiuni ireconciliabile, certuri aprige şi împăcări, de toate revoluțiile glorioase care alcătuiesc viața unui băiețandru şi în care uneori am fost învins, iar alteori am ieşit victorios.

Wyvern a pus capăt vrajbei mele cu Anglia. Vasta câmpie albastră din față şi, în spate, piscurile dealurilor verzi, atât de asemănătoare munților şi totuşi cu dimensiuni atât de rezonabile, m-au umplut imediat de încântare. De altfel, Mănăstirea din Wyvern a fost prima clădire căreia i-am perceput frumusețea. Tot la Chartres mi-am făcut primii prieteni adevărați. Şi tot aici s-a întâmplat ceva mult mai important: am încetat să mai fiu creştin.

Cronologia acestui dezastru este destul de vagă; ştiu însă cu certitudine că procesul nu începuse când am ajuns acolo, dar s-a încheiat la scurt timp după ce am plecat. Voi încerca să descriu ceea ce ştiu cu privire la cauzele conştiente şi ceea ce bănuiesc cu privire la cele inconştiente.

Cu multă reticență, fără a atribui vreo vinovăție şi cu delicatețea cu care, la nevoie, aş destăinui un cusur al propriei mele mame, trebuie să încep cu scumpa Miss C. , intendenta. Nici o şcoală n-a avut vreo intendentă mai vrednică, mai pricepută şi care să-i aline mai mult pe băieții bolnavi, sau care să fie mai veselă şi mai prietenoasă față de cei sănătoşi. A fost una dintre cele mai altruiste persoane pe care le-am cunoscut. Toți o iubeam; şi mai ales eu, orfanul. S-a întâmplat însă ca Miss C. , care mie mi se părea în vârstă, să fie încă imatură spiritual şi să caute, cu ardoarea unui suflet care vădeşte în el ceva angelic, un adevăr şi un mod de a trăi. Călăuzele erau şi mai rare pe atunci decât sunt acum. Se zbătea (după cum percep acum lucrurile) într-un hățiş de teozofie, rozacrucianism şi spiritualism; întreaga tradiție ocultă anglo-americană. Departe de ea gândul de a-mi nimici credința; nu ştia că încăperea în care intra cu această lumânare era plină de praf de puşcă. Nu mai auzisem asemenea lucruri înainte; numai în coşmaruri sau în basme avusesem de-a face cu alte spirite decât Dumnezeu şi oamenii. Îmi făcuse plăcere să citesc despre privelişti stranii, despre alte lumi şi moduri necunoscute de a fi, dar întotdeauna fără a le da câtuşi de puțin crezare; chiar şi piticul-fantomă fusese, în mintea mea, doar o scăpărare fulgurantă. Ar fi o mare greşeală să presupunem că un copil crede lucrurile pe care şi le imaginează; iar eu, familiarizat de multă vreme cu lumea imaginară a Tărâmului-Animalelor şi a Indiei (în care, desigur, nu puteam crede, fiindcă eram unul dintre creatorii ei), aş fi fost, ca oricare alt copil, prea puțin înclinat să fac o asemena greşeală. Acum însă, pentru întâia oară, m-a străfulgerat gândul că ar putea exista adevărate minunății pretutindeni în jur, că lumea vizibilă ar putea fi doar un văl care ascunde tărâmuri uriaşe, neconsemnate pe harta mea teologică rudimentară. Astfel s-a stârnit în mine ceva cu care, din când în când, am avut o sumedenie de necazuri de atunci - interesul pentru supranatural ori, pur şi simplu, pasiunea pentru Ocult. Nu toți au această maladie; cei care o au ştiu la ce mă refer. Am încercat odată s-o descriu într-un roman. Este o poftă spirituală; şi, aidoma poftei trupeşti, atât timp cât durează, are puterea fatală de a face ca orice altceva de pe lume să pară neinteresant. Această pasiune, mai mult chiar decât dorința de putere, este cea care îi animă probabil pe magicieni. Rezultatul conversaților cu Miss C. nu s-a rezumat însă la asta. Puțin câte puțin, inconştient, fără voie, a demontat întregul cadru al credinței mele, tocindu-i toate ascuțişurile. Caracterul nedesluşit, eminamente speculativ, al acestui Ocultism a început să împânzească - da, şi încă

voluptuos - adevărurile ferme ale crezului. Totul a devenit o chestiune de speculaţie: curând (potrivit unor cuvinte celebre) am ajuns să „preschimb «cred» cu «încerc sentimentul că»"[52]. Şi ah, ce uşurare! Nopţile luminate de lună din dormitorul de la Belsen s-au risipit în depărtări. Din amiaza tiranică a revelaţiei am alunecat către seara răcoroasă a Gândirii Superioare, unde nu era nimic de urmat şi nimic de crezut - decât dacă era o sursă de mângâiere sau de încântare. Nu vreau să spun că Miss C. a făcut toate acestea; mai bine zis, Duşmanul a lucrat astfel în mine, folosindu-se de lucrurile pe care ea mi le-a spus în mod inocent.

Unul dintre motivele pentru care Duşmanului i-a venit uşor să lucreze a fost acela că, fără să ştiu, îmi doream cu disperată nerăbdare să-mi lepăd religia; şi asta dintr-un motiv care merită pomenit. Pur şi simplu din greşeală - şi încă socotesc că era o greşeală onestă -, prin deprinderile mele spirituale transformasem practica devoţiunii religioase într-o povară insuportabilă. Lucrurile s-au petrecut în felul următor. Ca tuturor, mi se spusese de mic copil că nu trebuie doar să rostesc rugăciunile, ci şi să mă gândesc la ceea ce spun. Drept urmare, când (la Oldie fiind) am ajuns să-mi iau credinţa în serios, am încercat să pun sfatul în practică. La început mi s-a părut că merge strună. Curând însă, falsa conştiinţă („Legea" de care vorbeşte Sf. Pavel, „Trăncănitorul" lui Herbert[53]) s-a prins în joc. Nici nu ajungeam bine la „Amin", că şi începea să şoptească: „Da. Dar eşti sigur că te gândeai cu adevărat la ce te rugai?" Apoi, mai subtil: „Te gândeai la fel de atent ca seara trecută?" Răspunsul, din motive pe care atunci nu le înţelegeam, era aproape întotdeauna: „Nu. " „Foarte bine, spunea vocea, dar atunci nu s-ar cuveni oare să încerci din nou?" Şi mă supuneam; evident, fără siguranţa că a doua încercare va fi mai bună.

În faţa acestor sugestii sâcâitoare, reacţia mea a fost, în ansamblu, cea mai necugetată dintre toate cele posibile. Mi-am propus un standard. Nimic din ceea ce rosteam în rugăciune nu avea să fie considerat acceptabil decât însoţit de ceea ce numeam „realizare", prin care înţelegeam o anumită intensificare a imaginaţiei şi a simţirii. În fiecare seară aveam deci misiunea de a provoca, exclusiv prin puterea voinţei, un fenomen imposibil de produs prin puterea voinţei, care era aşa de prost definit, încât n-aş fi putut spune niciodată în mod sigur dacă avusese loc, şi care, chiar şi când avea loc, era de o valoare spirituală mediocră. Să-mi fi citit atunci cineva avertismentul bătrânului Walter Hilton[54], potrivit căruia nu trebuie să ne căznim niciodată să smulgem prin propria noastră „măiestrie" ceea ce Dumnezeu nu este dispus să dea! Dar nimeni nu-mi spusese asta; şi seară de seară, buimac de nesomn şi pradă unui soi de disperare, mă trudeam să înfăptuiesc „realizările". Chestiunea ameninţa să devină un regres la infinit. Începeam, desigur, prin a mă ruga pentru „realizări" bune. Dar oare această primă rugăciune fusese ea însăşi „realizată"? Cred că aveam suficientă minte ca să resping această întrebare; altminteri, mi-ar fi fost la fel de greu să încep rugăciunile, pe cât îmi era să le închei. Cât de viu îmi revine totul în amintire! Linoleumul rece, bătăile orologiului la câte un sfert de ceas, noaptea care se scurgea implacabil, oboseala amestecată cu deznădejde şi dezgust. Iată povara de care tânjeam, cu trup şi suflet, să scap. Ajunsesem deja într-un asemenea hal, încât perspectivele sumbre ale chinului nocturn se făceau simţite de cu seară şi-mi era groază la gândul că trebuie să mă duc la culcare, ca şi când aş fi suferit de insomnie cronică. Dacă aş fi păşit mai departe pe această cale, cred că mi-aş fi ieşit din minţi.

Această povară ridicolă de false îndatoriri în rugăciune mi-a oferit, desigur, un motiv inconştient pentru dorinţa de a mă descotorosi de credinţa creştină; cam în aceeaşi perioadă, ori puţin mai târziu, s-au ivit şi temeiuri de îndoială

---

52 Parafrază după Ronald Knox, *Absolute and Abitofliell* (1913): „When suave politeness, tempering bigot zeal / Corrected *I believe* to *One does feel*" (n. t.).

53 Din poezia „Conscience" (*The Temple*, 1633), care exprimă chinul produs de o conştiinţă excesiv de scrupuloasă („Trăncă¬nitorul"), care devine incapabilă să se mai evalueze corect pe sine (;n. t.).

54 Walter Hilton (m. 1396), mistic englez cunoscut mai ales pentru *The Scale of Perfection.* Pasajul la care se referă Lewis apare în secţiunea 1. 33 a acestei lucrări (n. f.).

conştiente. Unul a fost urmarea lecturii autorilor clasici. La ei, şi mai ales la Virgiliu, cititorul întâlneşte o sumedenie de idei religioase; toți profesorii sau editorii considerau însă de la sine înțeles că aceste idei religioase nu sunt decât iluzii. Nimeni n-a încercat să arate în ce sens creştinismul împlinea aşteptările păgânismului ori în ce fel păgânismul prefigura creştinismul. Conform poziției acceptate, s-ar fi spus că religiile în genere nu sunt decât un talmeş-balmeş de neghiobii, în vreme ce a noastră, printr-o excepție fericită, este absolut adevărată. Celelalte religii nu erau explicate nici măcar drept lucrare a demonilor, ca în creştinismul timpuriu. Aşa ceva probabil aş fi ajuns să cred. Insă impresia pe care am căpătat-o a fost că religia în general, deşi total falsă, constituie o excrescență naturală, un soi de nonsens endemic în care omenirea este predispusă să bâjbâie. Printre o mie de asemenea religii se afla şi a noastră, a mia una, etichetată drept Adevăr. Dar pe ce temeiuri puteam crede în această excepție? Intr-un sens larg era, în mod evident, ca toate celelalte. De ce era tratată atât de diferit? Eu unul, în orice caz, trebuia s-o tratez în continuare în mod diferit? Tare voiam să n-o fac.

Pe lângă toate acestea, împotriva credinței mele lucra în egală măsură şi pesimismul adânc înrădăcinat în ființa mea; un pesimism care pe atunci ținea mai degrabă de intelect decât de dispoziția lăuntrică. Nici vorbă să fi fost nefericit; îmi formasem însă convingerea fermă că universul este, în mare măsură, o instituție mai curând regretabilă. Simt perfect conştient că unii vor resimți dezgust, iar alții vor râde la gândul că un zdrahon de băiat bine hrănit, purtând guler Eton, dă verdicte nefavorabile cu privire la cosmos. S-ar putea ca reacțiile să fie îndreptățite în ambele cazuri, dar nu fiindcă purtam guler Eton. Oamenii uită ce înseamnă, simțită din interior adolescența. Vârstele nu simt aşa de importante pe cât cred unii. Sunt de părere că toți cei care gândesc cât de cât au rumegat bine ceea ce era de rumegat în primii paisprezece ani de viață. Cât despre rădăcinile pesimismului meu, cititorul îşi aminteşte că, deşi în multe feluri am fost cât se poate de privilegiat, am avut parte foarte de timpuriu în viață de o mare năpastă. Acum înclin să cred însă că semințele pesimismului au fost semănate înainte de moartea mamei. Oricât de ridicol ar sima, cred că nepriceperea mâinilor mele a stat la rădăcina problemei. Cum este posibil aşa ceva? Desigur, nu prin declarații ale copilului de genul: „Nu pot tăia drept cu foarfecele, de aceea universul este rău. " Copilăria nu are o asemenea putere de generalizare şi nu este (ca să fim şi drepți cu ea) atât de neroadă. Nici nu se poate spune că neîndemânarea mea a dus la ceea ce se cheamă îndeobşte un complex de inferioritate. Nu mă comparam cu alți băieți; înfrângerile mele se consumau în singurătate. Ceea ce au zămislit în mine a fost un soi de rezistență sau opoziție profundă (şi, desigur, neexprimată) față de lucrurile neînsuflețite. Chiar şi aşa, sună prea abstract şi prea matur. Probabil ar trebui s-o numesc de fapt aşteptarea fermă ca totul să iasă anapoda. Ceea ce doreai să rămână drept se curba; ceea ce încercai să îndoi redevenea drept ca înainte; toate nodurile pe care le doreai trainice se desfăceau; toate nodurile pe care doreai să le dezlegi rămâneau neclintite. Nu este posibil să explici situația fără a o face ilară şi, de altminteri, n-am nici o dorință să o văd (acum) altfel decât ca pe ceva ilar. Dar probabil că tocmai aceste experiențe timpurii, atât de efemere şi, pentru un adult, atât de groteşti, svint cele care îi dau minții cea dintâi orientare, percepția de bază privind ceea ce este ori nu este posibil.

A mai fost un factor care m-a predispus la acest pesimism. Deşi eram fiul unui om prosper - care, după standardele noastre de azi, împovărate de taxe, se bucura de o tihnă şi o siguranță incredibile -, auzisem de când mă ştiam, şi credeam asta, că viața de adult avea să fie o zbatere neîncetată, de pe urma căreia puteam spera, cel mult, să evit azilul prin strădanii extreme. Afirmațiile foarte colorate ale tatei mi se înfipseseră adânc în minte; şi nu-mi dăduse niciodată prin gând să le confrunt cu faptul evident că cei mai mulți adulți pe care îi cunoşteam păreau să ducă o viață foarte confortabilă. Îmi amintesc că, într-o discuție cu prietenul meu de la Chartres, rezumam ceea ce credeam că va fi destinul nostru

prin următoarele vorbe: „Trimestru, vacanță, trimestru, vacanță până terminăm şcoala, şi apoi muncă, muncă şi iar muncă până murim. " Chiar şi dacă n-aş fi dat crezare acestei perspective false, cred că aş fi găsit totuşi temeiuri pentru pesimism. Concepțiile cuiva, chiar şi la acea vârstă, nu sunt în întregime determinate de situația de moment; un băiat poate recunoaşte că în jurul lui se întinde pustia, chiar dacă el, deocamdată, se găseşte într-o oază. Eram, într-un chip nu prea folositor, o făptură cu suflet blând. Pesemne că cele mai ucigaşe gânduri pe care le-am nutrit vreodată au fost cele împotriva unui institutor de la Chartres care mi-a interzis să dau de pomană unui cerşetor de la poarta şcolii. Mai puneți la socoteală şi că lecturile mele timpurii - nu doar Wells, ci şi Sir Robert Ball - îmi întipăriseră adânc în imaginație imensitatea şi răceala spațiului, micimea Omului. Nu este de mirare că simțeam universul ca pe un loc amenințător şi neprietenos. Cu câțiva ani înainte de a-l citi pe Lucrețiu, am simțit forța argumentului său (care, cu siguranță, este cel mai puternic dintre toate) în favoarea ateismului:

Nequaquam nobis divinitus esse paratam
Naturam rerum; tanta stat praedita culpa.
Că nicidecum n-a fost făcută lumea
Din vrerea unor zei, de dragul nostru:
Aşa de multe lipsuri are lumea![55]

Poate vă întrebați cum am îmbinat această gândire de-a dreptul ateistă, acest „argument al lipsei de scop", cu slăbiciunile mele pentru ocultism. Nu cred că am reuşit să stabilesc vreo legătură logică între ele. Îmi produceau dispoziții lăuntrice diferite şi aveau în comun faptul că ambele lucrau împotriva creştinismului. Astfel, puțin câte puțin, cu fluctuații pe care acum nu le mai pot reconstitui, am devenit un apostat, abandonându-mi credința fără sentimentul vreunei pierderi, ci cu o mare uşurare.

Şederea mea la Chartres a durat din trimestrul de primăvară 1911 până la sfârşitul trimestrului de vară 1913 şi, cum spuneam, nu pot reconstitui cronologia exactă a apostaziei mele treptate în acest interval. Din altă perspectivă, perioada se împarte în două; cam pe la jumătatea ei, atât un dascăl mult iubit, cât şi scumpa noastră intendentă au plecat. Ziua aceea a fost urmată de un declin abrupt; dar nu la nivelul fericirii exterioare, ci al binelui de fond. Scumpa Miss C. Îmi făcuse mult bine, dar şi rău. Un lucru e sigur - stâmindu-mi afecțiunea, reuşise să biruie inhibiția de ordin antisentimental pe care o zămislise în mine experiența mea timpurie. Nu voi tăgădui nici că toată acea „Gândire Superioară" a ei, deşi a avut ca principal efect un dezastru, conținea şi elemente de spiritualitate autentică şi dezinteresată, care mi-au folosit. Din nefericire, de îndată ce a încetat să fie prezentă, efectele pozitive s-au ofilit, iar cele rele au rămas. Schimbarea de institutori a avut în mod şi mai evident consecințe nefaste. „Sirah", cum îl numeam, avusese o influență admirabilă. Era ceea ce acum aş descrie drept un aiurit înțelept: un om gălăgios, băiețos, plin de vigoare, în stare să-şi păstreze autoritatea chiar şi când se comporta de parcă ar fi fost unul dintre noi, un om dezordonat, de o veselie exuberantă, fără nici un dram de afectare. Ne transmitea (ceea ce mie îmi era de trebuință) ceva din fervoarea cu care ar trebui abordată, pe cât posibil, viața. Îmi amintesc că într-o zi, pe când alergam cu el prin zloată, am descoperit cum trebuie să iei vremea rea - ca pe o glumă aspră, un prilej de zbenguială. În locul lui a venit un tânăr domn proaspăt ieşit de pe băncile universității, pe care îl vom numi Pogo. Pogo era o versiune foarte modestă a unui erou din Saki ori poate chiar Wodehouse. Pogo era un tip spiritual, Pogo era un ins dichisit, Pogo era un om de lume, Pogo era chiar un pişicher. După vreo săptămână de ezitări

55 Lucrețiu, *Poemul naturii,* 11. 180-181, trad. T. Naum, Editura Ştiințifică, Bucureşti, 1965, p. 88 (n. t.).

(căci nu puteam fi siguri de dispoziția lui), i-am căzut cu toții la picioare, venerându-l. Iată sofisticarea întruchipată, toată numai strălucire şi (lucru aproape de necrezut!) gata să ne inițieze şi pe noi în tainele ei.

Am devenit - eu unul, cel puțin - foarte spilcuiți. Era epoca „filfizonilor": a cravatelor „etalate" cu un ac înfipt în ele, a sacourilor scurte, a pantalonilor purtați mai sus de talie, pentru a da la iveală şosete viu-colorate, şi a bocancilor cu şireturi cât se poate de late. Câte ceva din toate acestea ajunseseră până la mine încă de la colegiu, prin intermediul fratelui meu, care crescuse suficient de mare ca să aspire şi el la statutul de filfizon. Pogo a desăvârşit procesul. Nu era de închipuit o ambiție mai jalnică pentru un găligan nedoplit de paisprezece ani, cu un şiling bani de buzunar săptămânal; asta cu atât mai mult, cu cât mă număr printre cei pe care Natura i-a blagoslovit cu fatalitatea care face ca, indiferent ce cumpără şi ce poartă, să arate întotdeauna ca şi când ar fi ieşit dintr-un magazin de vechituri. Nici acum nu pot să evoc decât cu jenă marea grijă pe care o aveam pentru călcatul pantalonilor şi pentru obiceiul (mizerabil) de a-mi năclăi părul cu pomezi. În viața mea îşi făcuse intrarea un nou element: vulgaritatea. Comisesem deja aproape orice păcat şi orice nebunie de care fusesem în stare, dar nu mă împopoțonasem niciodată ca acum.

Aceste înzorzonări de marțafoi erau însă doar o mică parte din noua noastră sofisticare. Pogo era o mare autoritate în materie de distracție. Curând eram la curent cu ultimele cântece. Numaidecât am ajuns să ştim totul despre actrițele celebre ale vremii - Lily Elsie, Gertie Millar, Zena Dare. Pogo era un nesecat izvor de informații despre viața lor intimă. Am învățat de la el ultimele glume; acolo unde nu înțelegeam, era gata să ne dea o mână de ajutor. Ne-a explicat multe lucruri. După un trimestru în preajma lui Pogo, aveai impresia că eşti nu cu douăsprezece săptămâni mai în vârstă, ci cu doisprezece ani.

Cât de reconfortant şi de edificator ar fi dacă aş putea pune în seama lui Pogo toate alunecările mele de pe calea virtuții, sfârşind prin a desprinde morala: cât rău poate face un tânăr cu o vorbire deşănțată unor băieți inocenți! Din nefericire, ar fi fals. Este adevărat că în această perioadă am fost supus unui asalt violent, şi totalmente reuşit, de ispită sexuală. Faptul se explică lesne prin vârsta la care ajunsesem şi prin proaspăta mea retragere - într-un anume sens, deliberată - de sub protecția divină. Nu cred că Pogo are de-a face în vreun fel cu asta. Datele brute privitoare la reproducere le aflasem de multă vreme, de la un alt băiat, când eram prea mic ca să simt altceva decât un interes ştiințific pentru ele. Ceea ce m-a atacat prin intermediul lui Pogo n-a fost Carnea (o aveam şi eu pe-a mea), d Lumea: dorința de strălucire, fanfaronadă, distincție, dorința de a cunoaşte dedesubturile. Pogo a contribuit prea puțin, dacă a contribuit în vreun fel, la distrugerea castității mele, dar a şubrezit rău anumite calități smerite, copilăroase şi altruiste pe care (cred) le păstrasem până în acel moment. Am început să trudesc din greu pentru a deveni un filfizon, un mojic şi un snob.

Prelegerile lui Pogo, oricât mi-au coborât nivelul mintal, nu au avut asupra simțurilor mele efectul electrizant pe care l-a produs profesoara de dans ori lucrarea lui Bekker[56], *Charicles*, primită ca premiu. N-am considerat-o niciodată pe profesoara de dans la fel de frumoasă ca vara mea G. , dar era prima femeie la care mă uitam „ca s-o poftesc"[57]; desigur, fără ca ea să aibă vreo vină. Un gest, o inflexiune a vocii se pot solda, în această privință, cu rezultate imprevizibile. Când sala de clasă a fost pregătită pentru dans, în ultima seară a trimestrului de iarnă, şi ea s-a oprit, a ridicat un steag, remarcând: „Ador mirosul de astar" şi, îngropându-şi fața în el - m-a dat gata.

Nu trebuie să rămâneți cu impresia că a fost o pasiune romantică. Pasiunea

---

56 Wilhelm Becker (!) (1796-1846), arheolog german, autorul cărții *Charicles, or Illustrations of the Private Life of the Ancient Greeks* (1846) (n. t.).

57 Cf. Matei 5:28. De obicei, Lewis nu foloseşte citate biblice exacte şi de aceea n-am indicat - aici şi în continuare - o ediție românească anumită a Bibliei, după identificarea versetului (n. t.).

vieții mele, după cum va reieşi din următorul capitol, aparținea unui alt tărâm. Ceea ce simțeam pentru profesoara de dans era apetit pur şi simplu; proza, nu poezia Cărnii. Nu mă simțeam nicidecum ca un cavaler care se pune în serviciul unei doamne; eram mai degrabă asemenea unui turc care se uită la o cercheză pe care nu-şi poate permite să o cumpere. Ştiam prea bine ce vreau. Şi, apropo, se presupune îndeobşte că o astfel de experiență produce un sentiment de vinovăție, dar n-a produs aşa ceva în mine. Aş putea să adaug aici că sentimentul de vinovăție, exceptând cazurile în care abaterea morală încălca totodată codul onoarei sau avea consecințe care îmi stârneau mila, îmi era mai degrabă necunoscut la vremea respectivă. Am avut nevoie de tot atâta timp pentru a dobândi anumite inhibiții, pe cât (se spune) le trebuie altora pentru a scăpa de ele. Aşa se explică de ce mă pomenesc adesea în contradicție cu lumea modernă: sunt un păgân convertit care trăieşte între puritani apostați.

M-ar întrista să ştiu că Pogo este judecat prea aspru de cititor. După cum văd lucrurile acum, nu era prea în vârstă ca să aibă grijă de nişte băieți, ci prea tânăr. Era şi el abia un adolescent, insuficient de matur ca să poată fi un încântător „om mare" şi suficient de naiv ca să fie încântat de şi mai marea noastră naivitate. Trebuie amintită şi dispoziția lui prietenoasă. Ea l-a determinat, în parte, să ne împărtăşească tot ce ştia sau ce credea că ştie. Acum însă, cum ar spune Herodot, „rămas-bun lui Pogo". Între timp, concomitent cu pierderea credinței, a virtuții şi a simplității, se întâmpla ceva destul de diferit. Dar despre asta, într-un nou capitol.

Renaştere

Tălăzuieşte prin urmare în noi dorinţa de a iubi, deşi adesea nu ştim ce anume.

TRAHERNE[58]

Nu prea cred în Renaştere aşa cum o descriu istoricii. Cu cât analizez mai mult detaliile, cu atât găsesc mai puţine urme ale acelei explozii primăvăratice despre care se spune că a măturat Europa în veacul al XV-lea. Bănuiesc întru câtva că nimbul din lucrările istoricilor îşi are sursa în altă parte, că fiecare evocă şi îşi proiectează Renaşterea sa personală; acea redeşteptare minunată de care avem parte cei mai mulţi dintre noi atunci când pubertatea s-a încheiat. Se numeşte pe bună dreptate renaştere, nu naştere, şi redeşteptare, nu deşteptare, deoarece pentru mulţi dintre noi, pe lângă faptul că e un lucru nou, înseamnă şi recuperarea lucrurilor pe care le aveam în copilărie şi pe care le-am pierdut când am ajuns la pubertate. Vezi bine, pubertatea se aseamănă cu „evul întunecat", nu aşa cum a fost în realitate, ci cum este înfăţişat în povestirile de proastă calitate. Visurile copilăriei şi cele ale adolescenţei par să aibă multe în comun; adesea, între ele, pubertatea se întinde ca un teritoriu străin, în care totul (inclusiv noi înşine) devine crud, gălăgios şi prozaic, în care imaginaţia dormitează, iar cele mai terestre simţiri şi ambiţii veghează fără odihnă, ba chiar obsesiv.

În viaţa mea cu siguranţă aşa a fost. Copilăria se află în armonie cu restul vieţii mele; dar nu şi pubertatea. Multe dintre cărţile care mi-au făcut plăcere când eram copil îmi plac şi acum; dar numai vreo nevoie m-ar face să recitesc cele mai multe dintre cărţile pe care le-am citit la şcoala lui Oldie sau la Campbell. Din acest punct de vedere, perioada este pustie. „Bucuria" autentică (aşa cum am încercat s-o descriu într-un capitol anterior) dispăruse din viaţa mea: atât de complet, încât nu-mi rămăsese nici măcar amintirea sau dorinţa ei. Lectura poeziei *Sohrab* nu reuşise să o redeştepte. Bucuria se deosebeşte nu doar de plăcere în general, ci şi de plăcerea estetică. Trebuie să aducă o săgetare, să doară, să lase în urmă dorul inconsolabil.

Această lungă iarnă a contenit o singură dată, în primele zile când am venit la Chartres. Sunt constrâns să folosesc imaginea primăverii, dar n-a fost ceva treptat, ca primăverile Naturii. Era ca şi când Arctica însăşi, cu straturile ei groase de gheaţă seculară, s-ar preschimba, nu într-o săptămână sau într-un ceas, ci într-o clipită, într-o întindere de iarbă şi ciuboţica-cucului şi de livezi în floare, inundată de cântecul păsărilor şi însufleţită de şopotul izvoarelor. Pot evoca fără greş momentul; puţine lucruri îmi simt atât de cunoscute ca el, deşi nu-l pot data cu precizie. Cineva uitase probabil în sala de dasă un periodic literar: pesemne *The Bookman* ori *Times Literary Supplement*. Privirea mi s-a oprit, la întâmplare, asupra unui titlu şi a unei imagini, căci nu urmăream ceva anume. În clipa următoare, cum spune poetul, „Cerul dăduse lung ocol"[59].

Cuvintele pe care le citisem erau *Siegfried and the Twilight of the Gods* (*Siegfried şi Amurgul zeilor*). Imaginea pe care o văzusem era una dintre ilustraţiile lui Arthur Rackham la volumul respectiv. Nu auzisem niciodată de Wagner şi nici de Siegfried. Credeam că *Amurgul zeilor* înseamnă amurgul în care locuiesc zeii. Cum de am ştiut, dintr-odată şi fără dubiu, că nu era vorba de un amurg celtic ori silvestru, ori pământean? Şi totuşi, am ştiut. „Tărâmul nordic" m-a învăluit: viziunea întinderilor uriaşe, limpezi, de deasupra Atlanticului, în amurgul fără sfârşit al verii boreale, îndepărtare, severitate. . . şi aproape în aceeaşi clipă am ştiut că mai întâlnisem aşa ceva înainte, cu mult, mult înainte (nu s-a adăugat

---

58 Thomas Traheme (1637-1674), prelat anglican, imul dintre „poeţii metafizici". Citatul provine din Centuries of Meditations, 1. 2. Lucrarea, împărţită în cinci secţiuni a câte o sută de meditaţii (centuries), a exercitat o influenţă considerabilă asupra lui Lewis (n. t.).

59 Charles Williams, „Palomides Before his Christening", 77, în *Taliessin through Logres* (1938) (n. t.).

prea mult între timp) în *Tegnér's Drapa*, că Siegfried (indiferent cine era) aparținea aceleiaşi lumi din care făceau parte Balder şi cocorii în zborul lor spre soare. Iar odată cu acea scufundare în propriul meu trecut a apărut numaidecât, ca o jale, amintirea Bucuriei înseşi, conştiința că avusesem cândva ceea ce îmi lipsise vreme de ani buni, că mă întorceam în sfârşit din surghiun şi din pustietăți în țara mea; iar distanța până la Amurgul Zeilor şi distanța până la propria mea Bucurie din trecut, ambele imposibil de atins, se împleteau într-un singur simțământ chinuitor de dorință şi pierdere, care pe dată s-a făcut una cu pierderea întregii experiențe, simțământ ce acum, când, aidoma unui om care îşi revine în fire, străbăteam din priviri încăperea prăfuită, deja pierise, sustrăgându-se în chiar momentul când aş fi putut spune: există. Imediat am ştiut (printr-o cunoaştere fatală) că „redobândirea" lui era obiectul suprem, cel mai important, al dorinței.

După aceea toate s-au potrivit de minime. Unul dintre numeroasele cadouri pe care ni le-a făcut tata a fost un gramofon. Astfel, când privirea mi-a căzut peste cuvintele *Siegfried and the Twilight of the Gods*, cataloagele cu înregistrări pentru gramofon se aflau deja printre formele mele preferate de lectură; dar nici pe departe nu visasem vreodată că înregistrările de la Grand Opera, cu numele acelea ciudate, nemțeşti sau italieneşti, ar fi putut avea vreo legătură cu mine. Şi nici nu mi-a trecut prin gând aşa ceva timp de o săptămână sau două. Am fost însă asaltat de pe alt flanc. O revistă intitulată *The Soundbox* publica săptămână de săptămână rezumate ale marilor opere, iar acum le publica pe cele din ddul *Inelului*[60]. Le-am dtit cu sufletul la gură şi am descoperit cine era Siegfried şi ce era „amurgul" zeilor. Nu m-am mai putut abține - am început să scriu un poem, un poem eroic inspirat de versiunea wagneriană a poveştii Nibelungilor. Singura mea sursă erau rezumatele din *The Soundbox*, dar eram aşa de ignorant, încât credeam că Alberich rimează cu *ditch* şi Mime cu time. Modelul meu era *Odiseea* lui Pope, iar poemul începea (cu un amestec de mitologii):

Purcedeți spre pământ, muze celeste,
Măreața Rinului legendă dați de veste. . .

Dat fiind că în „cartea a patra" am ajuns abia la ultima scenă din *Aurul Rinului*, dtitorul nu va fi surprins să audă că poemul n-a fost nicicând dus până la capăt. Dar n-a fost o risipă de timp; încă sunt conştient de ceea ce a făcut pentru mine şi de momentul când a intervenit schimbarea. Primele trei cărți (după atâta timp, o pot spune probabil fără vanitate) nu simt tocmai rele pentru vârsta aceea. La începutul celei de-a patra, rămasă neterminată, totul se duce de râpă; şi tocmai acesta e punctul în care am început cu adevărat să încerc să scriu poezie. Până atunci, dacă versurile rimau, dacă aveau piciorul metric cored şi dacă duceau mai departe povestea, eram mulțumit. Acum, la începutul celei de-a patra cărți, am vrut să încerc să transmit ceva din încântarea intensă pe care o simțeam, să caut expresii care nu se mărginesc să afirme, ci sugerează. Desigur, am eşuat, mi-am pierdut claritatea prozaică, am început să bâigui, să nu-mi mai găsesc cuvintele, şi curând am amuțit; dar învățasem ce înseamnă să scrii.

În tot acest timp, încă nu auzisem nici o notă din muzica lui Wagner, deşi numele său căpătase deja caracterul unui simbol magic pentru mine. Într-o zi de sărbătoare, am auzit prima dată, în dugheana întunecată şi aglomerată a lui T. Edens Osborne (odihnească-se în pace), o înregistrare a piesei *Cavalcada walkiriilor*. Astăzi e luată în râs şi, într-adevăr, scoasă din context şi interpretată ca piesă de concert, s-ar putea să fie penibilă. Eu însă aveam ceva în comun cu Wagner - nu mă gândeam la piese de concert, ci la drame eroice. Pentru un băiat care se dădea în vânt după „Tărâmul Nordic" şi pentru care cea mai elevată

60 Tetralogia wagneriană: *Aurul Rinului* (1854), *Walkiria* (1856), *Siegfried* (1857) şi *Amurgul zeilor* (1874) (n. f.).

experiență muzicală fusese Sullivan[61], *Cavalcada* a venit ca un tunet. Din acel moment, înregistrările wagneriene (mai ales cele cu *Inelul Nibelungului*, dar şi cu *Lohengrin* şi *Parsifal*) au devenit principalele destinații ale banilor mei de buzunar şi cadourile pe care, invariabil, le ceream. Aprecierea mea generală față de muzică nu s-a schimbat mult, într-o primă fază. „Muzica" era ceva, iar „muzica wagneriană" cu totul altceva, fără să existe vreun teren comun între ele; nu era o plăcere nouă, ci un soi nou de plăcere, dacă nu cumva, în loc de „plăcere", ar trebui să vorbesc despre înfrigurare, extaz, uimire, „conflict de senzații fără nume"[62].

În timpul verii, ruda mea H. (vă amintiți, sper, de fiica cea mare a vărului Quartus, de Iunona brunetă, regina Olimpului), care între timp se căsătorise, ne-a invitat să stăm câteva săptămâni la ea, la Dundrum, aproape de Dublin. Acolo, pe masa din salon, am găsit tocmai cartea care stârnise întreaga tărăşenie şi pe care nu sperasem să o revăd vreodată, *Siegfried and the Twilight of the Gods*, ilustrată de Arthur Rackham. Imaginile lui, care pe atund îmi păreau că fac muzica vizibilă, m-au cufundat cu alți câțiva stânjeni în bucuria mea. Nu am râvnit niciodată ceva aşa cum am râvnit acea carte; şi când am auzit că există o ediție mai ieftină la 15 şilingi (deşi suma mi se părea fabuloasă), am ştiut că nu-mi voi găsi odihnă până n-o voi avea. În cele din urmă am avut-o, mai ales fiindcă fratele meu a contribuit şi el, din pură amabilitate, după cum îmi dau seama acum şi după cum deja bănuiam, el nefiind un împătimit al „Tărâmului Nordic". Cu o generozitate pe care mă jenam pe jumătate s-o accept, a îngropat astfel şapte şilingi şi şase penny, sumă pentru care ştia o duzină de întrebuințări mai bune.

Deşi unii cititori vor considera că această chestiune nu merită spațiul pe care i l-am acordat, nu pot continua povestea fără să remarc unele consecințe pe care le-a avut pentru tot restul vieții mele.

Mai întâi, veți interpreta greşit totul dacă nu țineți seama că, la acea vreme, Asgard[63] şi walkiriile mi se păreau incomparabil mai importante decât orice altceva din experiența mea - decât Miss C. , intendenta ori profesoara de dans, ori şansele de a obține o bursă. Mai şocant chiar, păreau mai importante şi decât îndoielile mele crescânde privitoare la creştinism. Poate că era - şi era, fără-ndoială, cel puțin în parte - orbirea primită ca pedeapsă; totuşi povestea nu se rezumă la atât. Dacă „Tărâmul Nordic" îmi părea mai important decât propria religie, era poate şi pentru că atitudinea mea față de el conținea elemente pe care religia ar fi trebuit să le aibă, dar nu le avea. Nu era vorba de o nouă religie, pentru că nu cerea credință şi nu impunea vreo normă. Totuşi, exceptând cazul în care mă înşel grav, atitudinea mea conținea un soi de adorație, o abandonare de sine dezinteresată față de un obiect care o pretindea fără greş, doar în virtutea faptului de a fi ceea ce era. În Cartea de rugăciuni scrie că trebuie „să-i aducem mulțumiri lui Dumnezeu pentru marea lui slavă", ca şi când îi datorăm mai multe mulțumiri pentru ceea ce este El cu necesitate decât pentru orice alt beneficiu pe care ni-l conferă; aşa şi facem, şi a-l cunoaşte pe Dumnezeu înseamnă a şti acest lucru. Eu însă fusesem departe de o asemenea trăire. Mai degrabă aveam acest simțământ pentru zeii scandinavi în care nu credeam decât pentru Dumnezeu cel adevărat, când credeam în El. Uneori sunt ispitit să cred că am fost trimis la zeii cei falşi pentru a învăța cum să mă închin, în vederea zilei când Dumnezeul cel adevărat mă va chema din nou la Sine. Nu că n-aş fi putut învăța lucrul acesta mai devreme, scutit de pericole, în moduri pe care nu le voi mai cunoaşte niciodată, fără apostazie, dar pedepsele divine simt şi dovezi ale milei, iar un anumit rău lucrează înspre bine, şi orbirea primită ca pedeapsă se dovedeşte lecuitoare.

În al doilea rând, această Renaştere imaginativă a produs aproape imediat o reapreciere a naturii exterioare. Cred că pentru început mi-au fost afectate

61 Arthur Seymour Sullivan (1842-1900), compozitor englez, reprezentant al genului operei bufe (n. t.).
62 În W. Wordsworth, *The Prelude: Or Growth of a Poet's Mind*, X, 265 (n. t.).
63 Tărâmul zeilor (jțîsir), în mitologia şi religia scandinavă (n. t.).

experiențele literare şi muzicale. În vacanța petrecută la Dundrum, în timp ce străbăteam cu bicicleta munții Wicklow, căutam involuntar scene care ar fi putut aparține lumii wagneriene - ici o coastă priporoasă acoperită cu brazi, unde Mime ar fi putut s-o întâlnească pe Sieglinde, dincolo o poieniță unde Siegfried putea asculta cântul păsării sau, mai încolo, o vale stâncoasă şi uscată cu o peşteră din care te puteai aştepta să apară trupul solzos şi mlădios al lui Fafner. Curând însă (deşi n-aş putea spune cât de curând), natura a încetat să-mi reamintească de aceste cărți şi a devenit ea însăşi intermediarul bucuriei autentice. Nu vreau să spun că şi-a pierdut funcția evocatoare. Bucuria este întotdeauna evocatoare. Niciodată nu ajungi să o stăpâneşti, este mereu dorința după ceva de odinioară sau din viitor, ori „pe cale de a se produce". Acum însă Natura şi cărțile au devenit în egală măsură evocatoare, reamin- tindu-mi împreună despre - ei bine, despre orice există pe lume. Nu m-am apropiat nicidecum de ceea ce unii consideră a fi singura iubire autentică față de natură, iubirea studioasă care îi animă pe botanişti sau pe ornitologi. Pentru mine conta atmosfera care învăluie o scenă; iar pentru a o savura, pielea şi nasul participau cu tot atât zel ca şi ochii.

În al treilea rând, de la Wagner am ajuns la tot ceea ce am putut procura despre mitologia scandinavă, *Myths of the Norsemen, Myths and Legends of the Teutonic Race*, lucrarea lui Mallet, *Northern Antiquities*. Am început să stăpânesc bine subiectul. Dinspre aceste cărți am primit iar şi iar săgetarea Bucuriei. Încă nu băgasem de seamă că devenea tot mai rară. Încă nu reflectasem asupra diferenței dintre ea şi satisfacția pur intelectuală survenită în urma cunoaşterii universului eddaic[64]. Dacă atunci aş fi putut găsi pe cineva care să mă învețe scandinava veche, cred că mi-aş fi dat toată silința.

Nu în ultimul rând, trebuie spus că schimbarea de care am avut parte introduce un nou obstacol în scrierea acestei cărți. Din acel prim moment petrecut în sala de clasă, la Chartres, viața mea secretă, imaginară a devenit atât de importantă şi de diferită de viața exterioară, încât aproape mă văd silit să redau separat povestea fiecăreia. Cele două vieți nu par să se influențeze deloc una pe cealaltă. Dacă într-una se află deserturi dogorite, însetate de Bucurie, cealaltă e posibil să fie plină de freamăt vesel şi succes; sau, dimpotrivă, când viața exterioară este jalnică, cealaltă s-ar putea să clocotească de încântare. Prin viață imaginară înțeleg aici doar viața referitoare la Bucurie - incluzând în viața exterioară mult din ceea ce, în mod obişnuit, este pus în legătură cu imaginația, de pildă, o mare parte din lecturi şi toate fanteziile care țin de eros sau de ambiții; căci toate acestea îşi caută folosul propriu. Chiar şi Tărâmul-Animalelor şi India aparțin „exteriorului".

Însă Tărâmul-Animalelor şi India nu mai erau separate; cândva, spre sfârşitul secolului al optsprezecelea (urmând cronologia lor, nu a noastră), se uniseră într-un singur stat, Boxen, de la care derivă, în mod ciudat, adjectivul *boxonian*, nu *boxenian*, cum ar fi de aşteptat. Printr-o decizie înțeleaptă, fiecare stat îşi păstrase regele, dar aveau o adunare legislativă comună, numită Damerfesk. Sistemul electoral era democratic, ceea ce conta însă mult mai puțin decât în Anglia, deoarece Damerfeskul nu era sortit reunirii într-un singur loc. Cei doi suverani puteau să-l convoace oriunde - de pildă, în cătunul de pescari Danphabel (un soi de Clovelly[65] din nordul Tărâmului-Animalelor, pitit la poalele munților) sau pe insula Piscia; şi, deoarece Curtea cunoştea decizia suveranilor înainte de oricine, toate locurile de găzduire erau rezervate înainte ca vreun membru al adunării să prindă de veste; de fapt, chiar dacă ajungea la întrunire, nu avea nici cea mai mică siguranță că aceasta nu urma să fie mutată în altă parte, după sosirea lui. Iată de ce cutare membru n-a participat niciodată la Damerfesk decât în singura ocazie fericită când convocarea a avut loc în oraşul lui de baştină. După

---

64 Edda - culegere de legende şi mituri scandinave (Edda în versuri şi Edda în proză), a cărei formă scrisă datează din secolul al Xni-lea (n. t.).

65 Sat pitoresc de pescari din Cornwall, în sud-vestul Angliei (n. t.).

unele atestări, această adunare poartă numele de Parlament, ceea ce poate să inducă în eroare. Instituția avea o singură cameră, prezidată de regi. În perioada pe care o cunosc cel mai bine, puterea reală nu era în mâinile lor, ci aparținea unui funcționar foarte sus-pus, cunoscut sub numele de Littlemaster (care trebuie pronunțat într-un singur cuvânt, cu accentul pe prima silabă - ca *Jerry-builder*). Littlemaster era prim-ministru, judecător şi uneori Comandant Suprem (atestările nu cad de acord în această privință), însă întotdeauna făcea parte din Consiliul Suprem. Cel puțin acestea erau puterile de care uza când am vizitat ultima dată Boxen. Se prea poate să fi existat şi abuzuri de putere, căci funcția era deținută în acea perioadă de un om, sau, ca să fim mai predşi, de un Broscoi, cu personalitate foarte puternică. Lordul Big dispunea, în împlinirea slujbei sale, de un avantaj întru câtva nedrept; fusese tutorele celor doi regi şi continua să exercite asupra lor o autoritate cvasipărintească. Eforturile lor spasmodice de a sfărâma jugul urmăreau, din nefericire, sustragerea distracțiilor de sub supravegherea lui, nici-decum atingerea unui țel politic serios. Drept urmare, Lordul Big, cu statură de uriaş şi voce răsunătoare, bun vorbitor, cu o fire cavalerească (ieşise învingător în dueluri fără număr) furtunoasă şi impulsivă, era aproape statul însuşi. Cititorul va fi ghicit o anumită asemănare între viața celor doi regi sub oblăduirea Lordului Big şi viața noastră sub oblăduirea tatălui nostru. Aşa este. Dar Big nu era, la origine, tata transformat în batracian şi apoi caricaturizat în anumite privințe şi glorificat în altele. Era în mare parte un portret profetic al lui Sir Winston Churchill, aşa cum s-a dovedit a fi acesta în timpul ultimului război; văzusem, intr-adevăr, fotografii ale marelui om de stat în care, pentru cei familiarizați cu Boxen, impresia de batracian era fără echivoc. N-a fost singura noastră anticipare a lumii reale. Oponentul cel mai serios al Lordului Big, tăunul care aproape a reuşit să i se strecoare sub armură, era un anume urs brun mărunt, locotenent în Marină; şi, fie că vreți să credeți sau nu, Locotenentul James Bar era aproape aidoma lui John Betjeman[66], pe care n-aveam cum să-l cunosc pe atunci. De cum l-am cunoscut însă, am jucat rolul Lordului Big cu el, iar el a fost pentru mine un soi de James Bar.

Aspectul interesant privind asemănarea dintre Lordul Big şi tata este că germenii din care s-a dezvoltat Boxen nu fuseseră aceste împrumuturi din lumea reală. Au devenit mai numeroase pe măsură ce acțiunea se apropia de deznodământ, dând semne că ajunsese la maturitate ori că începea să se descompună. Ceva mai înainte nu se mai întâlnesc. Cei doi suverani care au acceptat să fie dominați de Lordul Big erau Regele Benjamin al VIII-lea al Tărâmului-Animalelor şi Rajahul Hawki (al VI-lea, cred) al Indiei. Aceştia aveau multe în comun cu mine şi cu fratele meu. Dar tații lor, Benjamin senior şi Hawki senior, nu aveau. Hawki al V-lea este o figură obscură;În schimb, Benjamin al VII-lea (un iepure, după cum veți fi ghicit[67]) este un personaj bine conturat. Parcă îl văd şi acum - cel mai fălcos şi mai bine legat dintre toți iepurii, rotofei de-a binelea în ultimii ani, purtând haine foarte ponosite şi nedemne de un rege - o mantie cafenie bufantă şi pantaloni lălâi, în carouri - fără a fi lipsit totuşi de o anume demnitate care, ocazional, putea îmbrăca forme deconcertante. Prima parte a vieții lui fusese marcată de credința că putea fi atât rege, cât şi detectiv amator. Nu a reuşit în a doua ipostază, parțial şi pentru că duşmanul de căpetenie pe care îl urmărea (Mr Baddlesmere) nu era defel criminal, ci nebun - o complicație care ar fi dat peste cap planurile lui Sherlock Holmes însuşi. Adesea sfârşea prin a fi răpit, uneori vreme îndelungată, şi provoca mari nelinişti curtenilor (nu aflăm dacă

---

66 John Betjeman (1906-1984), celebru jurnalist şi poet laureat britanic, student la Magdalen College, Oxford, în perioada 1926-1927. C. S. Lewis i-a fost tutore, iar relația dintre cei doi a fost extrem de tensionată, pe fondul dezinteresului manifestat de Betjeman, care în cele din urmă a părăsit Oxfordul fără a-şi lua licența (n. t.).

67 Intre cărțile care l-au marcat şi l-au inspirat pe Lewis în copilărie se numără şi cele ale lui Beatrix Potter (e. g. *The Tale of Benjamin Bunny* sau poveştile despre verii lui Benjamin - Peter, Flopsy, Mopsy şi Cotton-tail) (n. t.).

omologul său, Hawki al V-lea, pățea același lucru). Odată, după o asemenea pățanie, a avut mari dificultăți să-și dovedească identitatea; Baddlesmere îl vopsise, iar familiara siluetă maronie apărea acum bălțată. Nu în ultimul rând (câte nu le trec băieților prin minte!) era unul dintre primii experimentatori în domeniul inseminării artificiale. Judecata istoriei nu-l poate socoti un iepure bun sau un rege bun; dar nu se poate spune că era un nimeni. Mânca pantagruelic.

Și acum, că am deschis zăgazul, toți boxonienii, ca umbrele din Homer, vin și cer cu larmă mare să fie pomenite. Trebuie însă refuzate. Cititorii care știu ce înseamnă să creezi o lume ar vrea mai degrabă să povestească despre a lor decât să audă despre a mea; cei care n-au ajuns până acolo vor fi probabil năuciți și prea puțin interesați. Iar Boxen nu avea nimic de-a face cu Bucuria. L-am pomenit doar fiindcă dacă l-aș fi omis aș fi prezentat greșit această perioadă a vieții mele.

Aici trebuie să fac o nouă precizare. Am descris o viață în care imaginația de un fel sau altul joacă în mod limpede rolul dominant. Nu uitați însă că ea nu cerea nici im dram de credință; n-am luat nidodată imaginația drept realitate. Cât despre „Tărâmul Nordic", nici nu se punea o astfel de problemă: era esențialmente o dorință și presupunea absența obiectului dorit. Iar în Boxen nu puteam crede, pentru că noi eram cei care ü plăsmuiseră. Nid un romancier (în sensul acesta) nu crede în propriile personaje.

La sfârșitul trimestrului de vară al anului 1913 am câștigat o bursă de studii clasice la Wyvern College.

Baronie

Indiferent cum, pentru Dumnezeu, Numai să nu vă mai aud şoaptele.
WEBSTER[68]

Acum, că am isprăvit cu Chartres, putem să facem referire la Colegiul Wyvern numindu-l pur şi simplu Wyvern sau, încă mai simplu, cum îl numesc wyvernienii înşişi - Coli.

Plecarea la Coli a fost cel mai palpitant eveniment de care avusesem parte până atunci în viaţa exterioară. La Chartres trăiserăm cu toţi în umbra colegiului. Eram adesea duşi acolo ca să urmărim meciurile sau alte jocuri sportive, sau finişul marelui cros de la Goldbury. Vizitele acestea ne suceau capetele. Mulţimea de băieţi mai mari decât noi, sofisticarea năucitoare pe care o afişau, frânturile de conversaţie ce ne ajungeau întâmplător la urechi erau, pentru noi, ca Park Lane odinioară pentru fetele care aşteptau să treacă anul, ca să-şi facă debutul în societate. Mai presus de orice, Baronii, mult veneraţii atleţi şi prefecţi, întruchipau tot fastul, toată puterea şi toată gloria Lumii. Prin comparaţie, Pogo devenea insignifiant; căci ce înseamnă un institutor în comparaţie cu un Baron? întreaga şcoală era un templu uriaş, destinat adoraţiei acestor zei muritori; dintre băieţii sosiţi acolo, nu era nimeni mai pregătit decât mine să li se închine.

Dacă n-aţi fost la o şcoală precum Wyvern, vă întrebaţi pesemne ce este un Baron. Un Baron face parte din aristocraţia şcolii. Cititorii străini trebuie să înţeleagă bine că această aristocraţie nu are nimic de-a face cu poziţia socială a băieţilor în lumea exterioară. Băieţii din familii bune sau bogate nu au şanse mai mari ca ceilalţi de a face parte din ea; la Wyvern, singurul aristocrat din Căminul de care aparţineam n-a devenit niciodată Baron. Cu puţin timp înainte de sosirea mea, fiul unui client foarte excentric fusese cât pe ce să fie primit în Baronie. O condiţie pentru dobândirea unui astfel de rang este şederea în şcoală o bună perioadă de timp. Faptul în sine nu te promovează, dar statutul de nou-venit te exclude în mod sigur. Cea mai importantă condiţie este măiestria atletică. Intr-adevăr, dacă străluceşti la acest capitol, devii automat Baron. Dacă nu eşti foarte strălucit, atunci înfăţişarea chipeşă şi personalitatea pot fi de ajutor. Ajută, desigur, şi moda, înţeleasă, fireşte, conform criteriilor şcolii. Dacă e înţelept, aspirantul la Baronie poartă hainele corespunzătoare, foloseşte argoul corespunzător, admiră lucrurile corespunzătoare şi râde la glumele corespunzătoare. Şi, desigur, ca şi în lumea de afară, cei de la periferia clasei privilegiate pot şi chiar încearcă să se insinueze în ea, apelând la metodele tipice de a face pe plac altora.

La unele şcoli, mi s-a spus, există un soi de dublă ierarhie. O aristocraţie de Baroni, susţinută sau cel puţin tolerată de asentimentul popular, face opoziţie clasei conducătoare oficiale a prefecţilor numiţi de institutori. Cred că de regulă ultimii provin din cursul superior, ceea ce le justifică oarecum pretenţia de a constitui o inteligenţie. La Coli nu era defel aşa. Cei care ajungeau prefecţi erau aproape toţi Baroni şi nu li se cerea să aibă o anumită vârstă. Teoretic (deşi nu cred că aşa ceva se întâmpla în fapt) şi ultimul netot din cursul inferior putea deveni conducătorul - în limbajul nostru, Şeful - elevilor de la Coli. Prin urmare, noi aveam o singură clasă conducătoare, care se bucura de prestigiu, puteri şi privilegii de tot felul. Cei spre care s-ar fi îndreptat oricum adoraţia începătorilor şi cei a căror agerime şi ambiţie, sub orice alt sistem, i-ar fi ajutat să acceadă erau aceiaşi pe care îi susţinea puterea oficială a institutorilor. Poziţia lor era pusă în evidenţă prin libertăţi, haine, priorităţi şi onoruri speciale, care influenţau fiecare aspect al vieţii şcolare. Toate acestea, după cum vom vedea, duc la formarea unei

68 John Webster (c. 1580-1634), dramaturg englez. Citatul, din The Duchess of Malfi, IV. 2, este replica ducesei către ucigaşii ei, cu puţin înainte de a fi omorâtă (n. t.).

clase destul de puternice. Ea era însă consolidată şi mai mult de un factor care diferenţiază şcoala de viaţa obişnuită. Intr-o ţară condusă de o oligarhie, numeroşi oameni, printre care şi unele spirite foarte provocatoare, ştiu că nu pot spera să ajungă vreodată în oligarhia respectivă; ar merita aşadar să încerce declanşarea unei revoluţii. La Coli, membrii clasei sociale inferioare erau prea tineri şi deci prea firavi ca să viseze la revoltă. Membrii clasei mijlocii - băieţii care nu mai erau pifani[69], dar nici Baroni încă -, cei care aveau suficientă putere fizică şi popularitate pentru a se pune în fruntea unei revoluţii, începeau deja să aspire la Baronie. Le convenea mai mult să-şi grăbească ascensiunea socială curtându-i pe Baronii existenţi decât să rişte o revoltă care, în eventualitatea improbabilă că ar fi reuşit, ar fi distrus însuşi premiul pe care doreau să şi-l adjudece. Şi dacă în cele din urmă pierdeau nădejdea de a-şi mai atinge scopul, ei bine, pentru ei şcoala se apropia deja de final. Astfel, constituţia wyverniană se dovedea imbatabilă. Şcolarii s-au revoltat adesea împotriva institutorilor; mă îndoiesc că s-a produs sau se va produce vreodată o revoltă împotriva Baronilor.

Prin urmare, nu trebuie să surprindă pe nimeni că am mers la Coli pregătit să mă închin. Oare o aristocraţie adultă poate să înfăţişeze Lumea la fel de ispititor pe cât o face ierarhia unei şcoli particulare? Toate motivele de adoraţie se pun în mişcare în mintea unui Nou-venit când întâlneşte un Baron; respectul firesc al adolescentului de treisprezece ani pentru tânărul de nouăsprezece ani, simţămintele fânului pentru starul de cinema, simţămintele femeii suburbane pentru o ducesă, veneraţia novicelui faţă de maestrul experimentat, groaza puştiului de cartier faţă de poliţist.

Primele ceasuri petrecute după sosirea la o şcoală particulară sunt de neuitat. Căminul în care am fost repartizat era o clădire de piatră înaltă şi suplă (singura construcţie de acolo care nu era un coşmar arhitectonic), asemănătoare cu o corabie. Puntea pe care ne petreceam cea mai mare parte a timpului era alcătuită din două coridoare întunecoase, din piatră, dispuse în unghi drept. Din ele se putea ajunge în încăperile de studiu - nişte cămăruţe cu latura de vreo doi metri, în care învăţau câte doi sau trei băieţi. Simpla lor existenţă era o încântare pentru un băiat venit de la o şcoală elementară, unde nu avusese niciodată vin *pied-à-terre* al său. Dat fiind că trăiam încă în perioada edwardiană (cultural vorbind), fiecare încăpere de studiu imita, pe cât posibil, înfăţişarea dezorganizată a unui salon edwardian; scopul era să ticseşti chilia minusculă cu etajere pentru cărţi, dulapuri de colţ pentru veselă, bibelouri şi tablouri. La acelaşi etaj erau şi două încăperi mari; una era „Camera prefecţilor", sinodul din Olimp, cealaltă era Camera de studiu a nou-veniţilor. Nu semăna deloc a cameră de studiu. Era mai mare, mai întunecoasă şi fără decoraţiuni; o bancă fixă înconjura masa prinsă în podea. Noi, cei zece sau doisprezece recruţi, ştiam însă că nu toţi vom fi lăsaţi în Camera de studiu a nou-veniţilor. Unii urmam să primim birouri „adevărate"; ceilalţi aveau să ocupe locul acela jignitor cam im trimestru. Acesta era marele pericol care ne aştepta în prima seară petrecută acolo; unul avea să fie luat, iar altul lăsat.

În timp ce şedeam în jurul mesei, cei mai mulţi tăcuţi sau vorbind în şoaptă, uşa se deschidea la răstimpuri; un băiat arunca o privire înăuntru, zâmbea (ca pentru sine, nu nouă) şi se retrăgea. O dată, în spatele celui ce zâmbea a apărut un alt chip şi o voce a chicotit: „Ho-ho! Ştiu ce încerci să afli. " Numai eu ştiam despre ce este vorba, căci fratele meu, vrând a fi pentru mine ceea ce fusese Chesterfield pentru Stanhope[70], mă pusese în temă cu privire la moravurile de la Coli. Nici unul dintre băieţii care se uitaseră zâmbind înăuntru nu era un Baron; erau toţi băieţi mai mici şi tuturor li se putea citi pe chip ceva comun. Erau, de fapt, Fetiţele de Cămin aflate la putere sau în declin, încercând să-şi dea seama care dintre noi

---

69 în original fag - elev din cursul inferior al unei şcoli particulare, aflat în serviciul unui elev din cursul superior (n. t).

70 Lordul Chesterfield (1694-1773), *Letters to his Son, Philip Stanhope* (1774), scrise pentru a-1 ajuta pe acesta să evite greşelile pe care le-a făcut tatăl său de-a lungul vieţii (n. t.).

aveau să le fie rivali sau succesori.

Probabil unii cititori nu ştiu ce înseamnă o Fetiță de Cămin. Mai întâi despre Cămin. La Wyvern, viața era trăită, cum s-ar spune, în două cercuri concentrice - Colegiul şi Căminul. Puteai fi prefect de Colegiu sau doar prefect de Cămin. Puteai fi Baron de Colegiu ori simplu Baron de Cămin, Ciuruc de Colegiu (i. e. un paria, o persoană nepopulară) sau doar Ciuruc de Cămin; şi, desigur, Fetiță de Cămin sau Fetiță de Colegiu. O Fetiță este[71] un băiat frumuşel şi cu aspect efeminat care a devenit „gani- mede" pentru unul sau mai mulți dintre elevii mai mari, de regulă Baroni. De regulă, dar nu întotdeauna. Deşimembrii oligarhiei noastre păstrau mai toate înlesnirile vieții pentru ei înşişi, erau, în această privință, liberali; nu impuneau unui băiat din clasa mijlocie şi castitatea, pe lângă toate celelalte neajunsuri. Pederastia în rândul claselor de jos nu era socotită „obrăznicie" - sau cel puțin nu o obrăznicie gravă; nu la fel de gravă ca mersul cu mâinile în buzunare sau cu nasturii de la veston descheiați. Zeii aveau simțul măsurii.

Fetițele jucau un rol important în a face din şcoală (aşa cum se şi spunea în prezentări) o pregătire pentru viața publică. Nu erau sclave, pentru că favorurile le erau (aproape întotdeauna) solicitate, nu obținute cu de-a sila. Nu erau nici tocmai prostituate, căci legătura creată avea o anumită permanență şi, departe de a fi pur trupească, era puternic sentimentalizată. Nici nu erau plătite (cu bani gheață, vreau să spun) pentru servicii; deşi, desigur, aveau parte integral de măgulirea, influența neoficială, favorurile şi privilegiile de care curtezanele celor mari s-au bucurat întotdeauna în societatea adulților. În asta consta Pregătirea pentru Viața Publică. Din ceea ce scrie Arnold Lunn în *Harrovians* reiese că Fetițele de la şcoala lui aveau funcția de informatori. Nu era cazul la noi. Simt în măsură să ştiu, pentru că unul dintre prietenii mei împărțea biroul de studiu cu o Fetiță de rang secund; şi, dincolo de faptul că uneori era pus să părăsească biroul, când se înființa vreun amorez (ceea ce, în definitiv, i se părea natural), nu avea nici un motiv să se plângă. Nu eram şocat de aceste lucruri. Pentru mine, la vârsta aceea, singurul neajuns al sistemului era că mă plictisea considerabil. Nu puteți avea idee, de bună seamă, care era atmosfera din Căminul nostru decât dacă încercați să vă închipuiți locul, de la o săptămână la alta, fremătând, chicotind, insinuând, şuşotind pe tema asta. După jocuri, galanteria era principalul subiect de conversație politicoasă; cine avea o „combinație" cucine, a cui stea era în ascensiune, cine avea fotografia cui, cine şi când şi cât de des şi în ce noapte şi unde. . . Bănuiesc că se înscria în Tradiția Greacă. Însă viciul mai sus pomenit este unul de care n-am fost niciodată ispitit şi pentru care imaginația mea rămâne opacă. Dacă aş fi stat suficient de mult la Coli, poate că aş fi fost transformat în această privință, ca şi în altele, într-un Băiat Normal, cum promite sistemul. Dar, în contextul de atunci, povestea asta mă plictisea.

Acele prime zile, ca şi primele zile din armată, le-am petrecut în încercarea frenetică de a afla ce trebuie să fac. Una dintre primele mele îndatoriri a fost să aflu la ce „Club" eram. Cluburile erau grupele de care aparţineam pentru jocurile obligatorii; organizarea lor ținea de Coli, nu de Cămin, aşa că am fost nevoit să merg la panoul de la Coli pentru a mă informa. Mai întâi însă a trebuit să găsesc locul - şi apoi să-mi fac curaj să mă bulucesc prin mulțimea de băieți mai importanți din jurul panoului -, ca să parcurg apoi lista de cinci sute de nume, mereu cu un ochi la ceas, căci, desigur, mai era şi altceva de făcut în cele zece minute. Am fost înghiontit din fața panoului înainte de a-mi găsi numele şi, transpirat tot, m-a întors la Cămin, cuprins de un atac de anxietate, întrebându-mă cum aş putea găsi timp să rezolv treaba mâine şi ce dezastru nemaiauzit se va abate asupra mea dacă nu reuşesc. (Apropo, de ce oare unii scriitori sugerează că neliniştea şi îngrijorarea ar fi caracteristicile speciale ale vieții de adult? Simt de

71 Aici, ca de altfel în toată relatarea, folosesc uneori „prezentul istoric". Departe de mine însă gândul de a spune în felul acesta că Wyvem este acelaşi şi astăzi (n. a.).

părere că există mai multă *atra cura*[72] într-o săptămână tipică din viața unui școlar decât într-un an tipic din viața unui adult.)

Când am ajuns la Cămin, s-a întâmplat ceva neașteptat, de-a dreptul glorios. Lângă ușa Camerei prefecților stătea un anume Fribble; un simplu Baron de Cămin, e drept, chiar unul mărunt, dar pentru mine un personaj destul de ilustru; un tip zvelt, zâmbitor. Nu mi-a venit să cred când mi s-a adresat tocmai mie. „Hei, Lewis, ia stai, a zbierat, pot să-ți spun eu la ce Club ești. Și eu sunt tot acolo, în B6. " Ce tranziție de la disperarea totală la o încântare fără margini! Toată anxietatea mea s-a topit ca prin farmec. Unde mai pui mărinimia lui Fribble, bună-voința lui! Dacă un monarh m-ar fi invitat să cinez cu el, nu știu dacă m-aș fi simțit mai măgulit. Minunăția nu s-a oprit însă aid. Când ni se dădea câte o jumătate de zi liberă, mergeam îndatoritor la avizierul B6, ca să văd dacă numele meu era programat pentru jocurile din după-amiaza respectivă. Și niciodată nu apărea. Iarăși bucurie negrăită, căci desigur uram jocurile. Stângăcia mea înnăscută și lipsa de antrenament, de care se făcea răspunzător Belsen, eliminaseră cu totul posibilitatea de a ajunge să joc vreodată suficient de bine pentru a mă distra, ca să nu mai vorbim de satisfacția dată celorlalți jucători. Am acceptat jocurile (aidoma altor băieți) ca pe un rău necesar al vieții, similar impozitului pe venit sau mersului la dentist. Așa că, timp de vreo săptămână sau două, am huzurit.

Apoi a venit dezastrul. Fribble mințise. Eram în cu totul alt Club. Numele meu apăruse de mai multe ori la un avizier pe care nu-l văzusem. Mă făcusem vinovat de o crimă gravă - „chiulul de la Club". Pedeapsa a fost o bătaie cu nuiaua administrată de Șeful de Coli în prezența prefecților din Colegiu. Șefului de Colegiu - un băiat roșcat, plin de coșuri, pe nume Borage sau Porridge - nu-i port pică; pentru el era o chestiune de rutină. Trebuie să-i dau însă numele pentru că aspectul central al episodului o impune. Emisarul (vreun Baron de rang mai mic decât Șeful) care m-a convocat pentru execuție a încercat să-mi dezvăluie caracterul odios al delictului comis prin cuvintele: „Cine ești tu? Nimeni. Cine este Porridge? CEA MAI IMPORTANTĂ PERSOANĂ DE-AICI. "

Am fost atunci de părere, și încă simt, că remarca era total gratuită. Putea desprinde de fapt două învățăminte cât se poate de sănătoase. Ar fi putut spune: „O să te învățăm să nu te mai bizui vreodată pe informații de mâna a doua, când există informații de mâna întâi" - o lecție foarte profitabilă. Sau ar fi putut spune: „Ce te-a făcut să crezi că un Baron nu poate să mintă?" Dar întrebarea „Cine ești tu? Nimeni", oricât de justă, nu părea defel relevantă. Se insinua astfel că trăsesem chiulul de la Club din aroganță sau pentru a sfida. De atunci mă tot frământă întrebarea dacă emisarul chiar credea asta. Lua oare în serios ideea că un străin total neajutorat, aflat într-o societate nouă, guvernată de o clasă invincibilă, de a cărei grație depindeau toate aspirațiile sale către fericire, își pusese în gând din prima săptămână să tragă clapa Celei Mai Importante Persoane de acolo? M-am confruntat de multe ori în viață cu această problemă. Ce este în mintea unui anumit tip de examinator când spune: „O asemenea lucrare este o insultă pentru examinatori"? Crede cu adevărat că cel picat l-a insultat?

O altă problemă este contribuția lui Fribble la mica mea catastrofă. Mă mințise ca să-mi facă o farsă, să-mi joace un renghi? Plătea o poliță mai veche fratelui meu? Sau era pur și simplu (și asta înclin să cred) ceea ce se numește o „moară stricată", un om din a cărui gură informațiile, adevărate sau false, curg cât e ziua de lungă, fără discernământ, aproape fără voie? Unii cititori vor fi de părere că, oricare ar fi fost inițial motivul său, putea să iasă în față și să-și mărturisească partea de vină când a văzut ce avea să urmeze. Așa ceva însă, bănuiți, nu prea era de așteptat. Era unul dintre Baronii mărunți, încă în ascensiune pe scara socială; Burradge era la fel de sus față de Fribble pe cât era Fribble față de mine. Dacă ar fi

72 în latină, în original, „grijă neagră" (n. t.).

ieşit în faţă, şi-ar fi primejduit poziţia socială, într-o comunitate în care avansarea socială era singurul lucru care conta; şcoala înseamnă pregătire pentru viaţa publică.

Ca să fiu drept faţă de Wyvern, trebuie să adaug că Fribble nu era, după standardele noastre, un reprezentant tipic al Baroniei. Păcătuise împotriva regulilor galanteriei într-o manieră care (îmi spune acum fratele meu) ar fi fost imposibilă în vremea lui. Tocmai am spus că Fetiţele erau curtate, nu constrânse. Fribble a făcut totuşi uz de toate puterile sale prefectoriale, timp de un trimestru, pentru a persecuta un băiat pe care-l vom numi Parsley, care îi refuzase avansurile. Fribble putea face asta destul de lesne. Nenumăratele reguli mărunte pe care le putea încălca, aproape fără să bage de seamă, un junior îi dădeau unui prefect posibilitatea de a-l băga mereu în bucluc, iar obligaţia de a face şmotru[73] nu-i lăsa respectivului pic de răgaz, toată ziulica. Aşa că Parsley a aflat ce înseamnă să refuzi fie şi pe unul dintre Baronii mărunţi. Povestea ar fi mai impresionată dacă Parsley ar fi fost un băiat virtuos şi ar fi refuzat avansurile pe temeiuri morale. Din nefericire, era „comun ca scaunul frizerului"[74], fusese o vedetă suverană în vremea fratelui meu, dar acum aproape că intrase în declin. Totuşi nu voia să se coboare chiar până la Fribble, încercarea celui din urmă de a-l constrânge a fost singurul exemplu de acest fel pe care l-am cunoscut.

Într-adevăr, evaluaţi în ansamblu şi ţinând cont de tentaţiile acestor adolescenţi atât de privilegiaţi şi atât de flataţi, Baronii noştri nu erau prea răi. „Contele" era chiar sufletist. „Papagalul" era, în cel mai rău caz, un prost cu aer grav: îi spuneau „Faţă-lungă". „Stopfish", pe care unii îl considerau crud, chiar avea principii morale; când era mai tânăr (mi s-a spus) fusese curtat de mulţi să devină Fetiţă, dar îşi păstrase virtutea. „Frumuşel, dar nu se dă pe mâna nimănui; un *sfântoc*" cum s-ar fi spus la Wyvern. Cel mai greu de apărat este probabil Tennyson. Nu conta pentru noi foarte mult că fura din magazine; unii îl considerau descurcăreţ dacă, dând o raită prin oraş, venea cu mai multe cămăşi şi şosete decât plătise. Ne deranja mai mult pedeapsa lui favorită - „cleapşa" - pe care ne-o aplica nouă, plebeilor. Totuşi, ar fi putut să jure convingător în faţa autorităţilor că era vorba doar de o scatoalcă peste ureche. Nu ar fi spus şi că pacientul era pus să stea în picioare cu urechea, tâmpla şi obrazul stâng aproape lipite de tocul uşii, după care era plesnit cu putere peste partea dreaptă. Am cârcotit câte un pic, în ascuns, şi când a pus la cale o întrecere (mai mult sau mai puţin obligatorie, din câte îmi amintesc) intitulată „crichet de curte", pentru care a adunat contribuţiile fără a ţine apoi întrecerea şi fără a returna banii. Dar nu uitaţi că asta s-a întâmplat în perioada lui Marconi[75], iar a fi prefect echivalează cu o pregătire pentru Viaţa Publică. Despre toţi însă, chiar şi despre Tennyson, se poate spune un lucru; nu erau niciodată beţi. Mi s-a zis că predecesorii lor, cu un an înainte de a veni eu, puteau fi găsiţi uneori beţi turtă pe coridorul Căminului, ziua în amiaza mare. De fapt, oricât i s-ar părea de ciudat unui adult, când am sosit eu, Căminul nutrea aspiraţii ferme de redresare morală. Chestiunea a şi făcut obiectul unei serii de discursuri pe care ni le-au ţinut prefecţii tuturor în Biblioteca din Cămin, în prima mea săptămână acolo. Ni s-a explicat cu o sumedenie de ameninţări că urma să fim daţi pe brazdă sau pe ce sunt daţi păcătoşii de către reformatorii morali. Tennyson a fost absolut măreţ cu acel prilej. Avea o excelentă voce de bas şi cânta uneori solo la cor. Am cunoscut-o şi pe una dintre Fetiţele lui.

Odihnească-se cu toţii în pace. Îi aştepta o soartă mai cumplită decât tot ce şi-ar fi dorit cel mai vindicativ dintre noi, pifanii. Ypres şi Somme i-au înghiţit pe

---

73 Şcolile particulare englezeşti au aplicat multă vreme aşa-numitul *fagging system*, prin care elevii din cursul inferior erau obligaţi să fie în serviciul elevilor mai mari (n. t.).

74 Cf. Shakespeare, *All's Well That Ends Well*, U. 2,18, „*It is like a barber's chair that fits all buttocks*" (n. t.).

75 Guglielmo Marconi (1874-1937), fondatorul Companiei Marconi (1897), care în 1912 a obţinut un contract substanţial din partea guvernului britanic. Beneficiind de informaţii în avans, unii membri ai guvernului, între care şi Lloyd Jones, au cumpărat acţiuni la companiile americane partenere (n. t.).

cei mai mulți dintre ei. Au fost fericiți atât cât au ținut zilele lor norocoase.

Chelfăneala pe care mi-a administrat-o amicul Ullage cel plin de coşuri n-a fost o afacere nemiloasă în sine. Necazul mare a fost că probabil devenisem acum, grație lui Fribble, im soi de oaie neagră; nou-venitul periculos care chiuleşte de la Club. Sau cel puțin acesta cred că a fost principalul motiv pentru care am ajuns obiectul antipatiei lui Tennyson. Erau, probabil, şi altele. Eram mare pentru anii mei, un zdrahon de băiat, ceea ce i-a întărâtat pe elevii mai în vârstă. De asemenea, eram nepriceput la jocuri. Dar ceea ce înrăutățea lucrurile mai mult decât orice era expresia feței. Sunt genul de persoană căreia i se spune: „Şi nu mai face mutra asta. " Remarcați, încă o dată, amestecul de dreptate şi nedreptate din viețile noastre. Fără îndoială, din îngâmfare sau de enervare, am vrut adesea să fiu insolent sau provocator; dar în acele dăți oamenii nu păreau să bage de seamă mutra mea. Pe de altă parte, momentele în care mi se spunea „să nu mai fac mutre" erau de regulă cele în care intenționam să fiu cât se poate de umil. Să fi fost oare printre strămoşii mei vreunul mai îndărătnic a cărui expresie, în pofida voinței mele, să mi se citească pe chip?

După cum am pomenit deja, obligația unui pifan de a face şmotru este principalul mijloc prin care Baronii, fără să încalce vreo regulă, pot face zile fripte unui junior. Instituția şmotrului diferă de la o şcoală la alta. Intr-unele, Baronii au fiecare pifanii lor. Acesta e sistemul descris cel mai adesea în povestirile care au de-a face cu şcoala; câteodată este reprezentat - după cum se şi întâmplă în realitate, din câte ştiu - aidoma relației reciproc avantajoase dintre un cavaler şi scutierul său, în care serviciul unuia atrage într-o oarecare măsură sprijinul şi protecția celuilalt. Dar, oricare ar fi meritele acestui sistem, noi n-am avut niciodată parte de ele la Wyvern. Pentru noi, şmotrul era la fel de impersonal ca piața muncii în epoca victoriană; iată că şi în această privință Colegiul era o pregătire pentru viața publică. Toți băieții sub un anumit prag de vârstă constituiau un soi de patrimoniu, fiind proprietatea tuturor Baronilor. Când un Baron avea nevoie de cineva care să-i perie şi să-i lustruiască echipamentul O. T. C. [76], să-i curețe cizmele, să-i „pună la punct" biroul ori să-i facă un ceai, striga. Toți veneam în grabă şi, desigur, Baronul dădea de lucru băiatului pe care-l detesta cel mai mult. Curățarea echipamentului era cea mai detestată corvée - dura ore în şir, iar când o terminai, trebuia să te apuci de echipamentul tău. Curățarea încălțămintei era o năpastă nu pentru faptul în sine, ci pentru condițiile în care avea loc. Venea la un moment vital pentru un băiat ca mine, care, după obținerea bursei, fusese înscris într-o clasă mai avansată şi cu chiu, cu vai, prin strădanii susținute, reuşea să țină pasul la învățătură. De aceea, reuşita la clasă într-o anumită zi depindea de cele patruzeci de minute prețioase dintre micul dejun şi cursurile de dimineață, când parcurgeai pasajele care trebuiau traduse, împreună cu alți băieți din aceeaşi clasă. Asta se întâmpla doar dacă nu erai nevoit să faci pe lustragiul în serviciul altuia. Nu că ar dura patruzeci de minute să cureți o pereche de pantofi. Dura însă aşteptarea la coadă, în spatele altor pifani din lustragerie, până îți venea rândul la perie şi la vacs. Tot ce ținea de pivnița aceea, întunecimea, mirosul şi (în cea mai mare parte a anului) frigul aspru, mi-a rămas viu în memorie. Fireşte, nu trebuie să vă imaginați că în acele zile de belşug duceam lipsă de servitori. Existau doi „văcsuitori" oficiali, plătiți de intendentul căminului pentru a curăța cizmele şi pantofii tuturor, şi toți, inclusiv noi, pifanii, care curățăm zilnic atât încălțămintea noastră, cât şi pe cea a Baronilor, le dădeam bacşiş văcsuitorilor, la sfârşitul fiecărui trimestru, pentru serviciile prestate.

Dintr-un motiv pe care toți cititorii englezi îl vor înțelege (ceilalți vor afla câte ceva despre el în următorul capitol), mă simt umilit şi jenat când trebuie să afirm că, odată cu trecerea timpului, am ajuns să urăsc instituția şmotrului. Nici un

76 Officers Training Corps, ramură a armatei britanice care are ca scop instruirea studenților din universitățile britanice în probleme de conducere militară (n. f.).

apărător autentic al Şcolilor Particulare nu mă va crede când voi spune că eram obosit. Dar eram obosit din cale-afară, frânt de oboseală, obosit (aproape) ca un copil pus să lucreze în fabrică. Multe alte lucruri, în afara şmotrului, contribuiau la asta. Eram mare şi probabil creşterea fusese prea rapidă. Activitatea de la clasă aproape mă depăşea. Pe atunci aveam deseori dureri de dinți şi multe nopți de dureri tânguitoare. În nici o altă perioadă, cu excepția celei petrecute în tranşeele din linia întâi (şi nici acolo întotdeauna), nu-mi aduc aminte să fi îndurat un asemenea chin istovitor ca la Wyvern. Ah, acele zile implacabile, groaza redeşteptării, deşertul orelor nesfârşite care mă despărțeau de momentul culcării! Nu uitați apoi că, şi în lipsa şmotrului, o zi de şcoală nu aduce nici un fel de destindere unui băiat care urăşte jocurile sportive. Pentru el, a merge din sala de clasă pe terenul de joc înseamnă a preschimba o activitate de care este oarecum interesat cu una care nu-l interesează defel, în urma căreia eşecul este pedepsit mai sever şi pentru care (mai rău decât orice) trebuie să mimeze interesul.

Cred că această mimare, această simulare neîncetată a interesului pentru chestiuni nespus de plictisitoare, m-a istovit mai mult decât orice altceva. Dacă cititorul se poate închipui pe sine neînarmat şi închis fără întrerupere timp de treisprezece săptămâni, zi şi noapte, în compania unor jucători de golf fanatici - sau, dacă este jucător de golf, în compania pescarilor, teozofilor, bimetaliştilor, baconienilor sau a studenților la germană interesați de autobiografii -, toți înarmați cu revolvere, gata să-l împuşte când dă semne că-şi pierde cât de puțin interesul pentru conversația lor, atunci va avea o idee despre viața mea de şcolar. Chiar şi temerarul Chowbok (din *Erewhon*[77]) a pălit în fața unui asemenea destin. Căci jocurile (şi amorul) erau singurele subiecte de discuție, iar eu nu mă dădeam în vânt după nici unul. Dar trebuia să mă prefac că le agreez pe amândouă, mai ales că un băiat merge la o Şcoală Particulară ca să fie preschimbat într-un băiat normal, de ispravă - un caracter sociabil -, să fie scos din ale lui; iar devierea de la normă se sancționează drastic.

Din ceea ce spun nu trebuie să trageți în mod pripit concluzia că celor mai mulți băieți le plăcea să participe la jocuri mai mult decât mie. Zeci de băieți erau de părere că a te eschiva de la Cluburi era un bine evident. Scutirea de la Cluburi necesita semnătura Intendentului de Cămin, iar semnătura acelui Merovingian inofensiv era imitabilă. Un falsificator competent (cunoşteam un asemenea membru al branşei) care se ocupa de fabricarea şi vânzarea semnăturilor false îşi putea astfel spori constant banii de buzunar. Flecăreala continuă despre jocuri depindea de trei lucruri. Mai întâi, de acelaşi gen de entuziasm autentic (dar aproape deloc practic) care atrage mulțimea la meciurile de ligă. Puțini erau cei care doreau să joace şi mulți cei care doreau să privească, să participe la triumful echipei Colegiului sau a Căminului. În al doilea rând, acest simțământ natural se bucura de susținerea vigilentă a tuturor Baronilor şi aproape a tuturor institutorilor. A fi căldicel în asemenea chestiuni constituia păcatul suprem. Aşa se face că entuziasmul trebuia să fie exagerat, acolo unde exista, şi simulat, acolo unde lipsea. La meciurile de crichet, un Baron de rang inferior patrula prin mulțimea de spectatori pentru a depista şi pedepsi orice „delăsare" a aplauzelor; te duce gândul la măsurile de precauție care se luau când cânta Nero. Căci, evident, întreaga structură a Baroniei s-ar fi prăbuşit dacă Baronii ar fi jucat în spiritul jocului, adică pentru a se recrea; trebuia să existe public spectator şi rampă de lumini. Ajungem astfel la al treilea motiv. Pentru băieții care nu erau încă Baroni, dar erau atleți promițători, Jocurile erau esențialmente un *moyen de parvenir*. Cluburile nu erau deloc mai recreative pentru ei decât pentru mine. Mergeau pe terenul de joc nu ca nişte oameni care merg la clubul de tenis, ci ca nişte dudui înnebunite să ajungă pe scenă, venite să dea o probă; încordați şi neliniştiți, chinuiți de speranțe

77 Erewhon (1872), roman satiric la adresa-societății victoriene, publicat anonim de Samuel Butler (1835-1902) (n. t.).

îmbătătoare şi frici paralizante, lipsiţi de tihnă până în clipa când obţin recunoaşterea care îi va face să pună piciorul pe prima treaptă a scării sociale. Dar şi atunci fără astâmpăr; căci a nu avansa înseamnă a da înapoi.

Adevărul este că jocurile organizate şi obligatorii izgoniseră aproape în întregime, pe vremea mea, elementul de joc din viaţa şcolii. Nu aveam timp de jucat (în adevăratul sens al cuvântului). Rivalitatea era prea aprigă, trofeele prea strălucitoare, „iadul eşecului" prea crunt.

Exista un singur băiat, probabil, care „juca" (dar nu în competiţii) - un nobil irlandez. Trebuie spus însă că era o excepţie în toate privinţele; nu pentru că era nobil, ci pentru că era un irlandez imposibil de îmblânzit, un răzvrătit inveterat, pe care nici o societate nu l-ar fi putut da pe brazdă. A fumat pipă în primul trimestru de şedere. Seara făcea escapade năstruşnice într-un oraş vecin; probabil nu pentru femei, ci pentru că era un zurbagiu inofensiv, amator de chefuri şi aventură. Întotdeauna avea asupra lui un revolver. Mi-l amintesc bine, căci avea obiceiul de a încărca doar o cameră a butoiaşului, după care se năpustea în biroul nostru de lucru şi trăgea (dacă acesta este cuvântul potrivit), astfel că viaţa celui vizat atârna de numărătoarea lui corectă. Am fost atunci de părere, şi încă simt, că o asemenea ispravă (spre deosebire de şmotru) constituia ceva faţă de care nici un băiat cu judecată n-ar fi avut de obiectat. O făcea în ciuda institutorilor şi a Baronilor, eminamente gratuit şi fără pic de răutate. Ballygunnian mi-a fost simpatic; şi el a fost ucis în Franţa. Nu cred că a devenit vreodată Baron; dacă ar fi ajuns totuşi, nici n-ar fi băgat de seamă. Nu dădea doi bani pe luminile rampei sau pe succesul social. A trecut prin Coli fără a se sinchisi de el câtuşi de puţin.

Presupun că Popsy - roşcata nurlie care deretica în „zona particulară" - ar putea fi trecută şi ea la socoteală ca element de „joacă". Popsy, când era prinsă şi dusă pe sus în partea noastră de Cămin (de către „Conte", cred), era toată numai hlizeli şi ţipete. Era o fată prea cu capul pe umeri ca să-şi dăruiască „virtutea" vreunui Baron; dar se zvonea că cei care o găseau la timpul şi la locul potrivit o puteau convinge să dea anumite lecţii de anatomie. Poate erau minciuni.

N-am menţionat încă nici un institutor. Unul dintre ei, foarte iubit şi respectat, va apărea în capitolul următor. Despre ceilalţi aproape că nu merită să vorbesc. Pentru părinţi este neplăcut (iar pentru directorii de şcoală, probabil, şi mai neplăcut) să-şi dea seama cât de puţin contează majoritatea institutorilor în viaţa unei şcoli. La binele şi răul de care are parte un şcolar, institutorii contribuie de regulă puţin; despre efectele lor, ştiu şi mai puţin. Intendentul Căminului nostru trebuie să fi fost un om integru, căci ne hrănea excelent. În rest, se comporta faţă de noi ca un gentleman, fără indiscreţii. Uneori dădea câte o raită prin dormitoare seara, dar întotdeauna purta cizme, călca apăsat şi tuşea la uşă. Fire onestă, nu ne spiona şi nici nu intenţiona să ne strice dispoziţia. Trăia şi-i lăsa şi pe alţii să trăiască.

Pe măsură ce am devenit tot mai obosit, atât fizic, cât şi psihic, am ajuns să urăsc Wyvern. Nu mi-am dat seama cât rău îmi făcea în realitate. Mă învăţa treptat să fiu un înfumurat; mai precis, un înfumurat intelectual sau (în sensul rău) un elitist. Subiectul însă trebuie să aştepte alt capitol. La sfârşitul acestuia trebuie să repet (căci aceasta e impresia de ansamblu cu care am plecat de la Wyvern) că eram obosit. Însuşi faptul de a fi treaz era năpasta supremă; somnul, cel mai mare bine. Nu-mi doream decât să mă întind, să nu mai aud sunetul vocilor, să fiu departe de simulări, măşti, eschivări şi fofilări - de s-ar fi putut să nu mai urmeze încă o dimineaţă, de s-ar fi putut ca somnul să dureze veşnic!

Lumini şi umbre

Nu există situație, oricât de mizerabilă ar părea, pentru care să nu se găsească anumite mângâieri.

GOLDSMITH[78]

Iată un ins, veți spune, care trecea în ochii noştri drept un scriitor moral şi religios, iar acum, ca să vezi, a scris un întreg capitol despre vechea lui şcoală, prezentând-o drept o adevărată cloacă de iubiri impure, fără a sufla un cuvânt despre grozăvia păcatului. Motivele sunt două. Pe unul îl veți cunoaşte înainte de încheierea acestui capitol. Celălalt ține de faptul că, aşa cum am spus, păcatul cu pricina este imul dintre cele două (al doilea fiind jocurile de noroc) de care n-am fost niciodată ispitit. N-am să mă dedau la filipice deşarte împotriva duşmanilor cu care n-am dat niciodată piept în bătălie.

(„Vreți să spuneți deci că toate celelalte vicii despre care ați scris pe larg. . . " Da, de bună seamă, şi e cât se poate de regretabil; dar nu are de-a face cu scopul nostru pentru moment.)

Acum trebuie să vă povestesc cum m-a transformat Wyvern într-un înfumurat. Când am mers acolo, nimic nu era mai străin de mine decât ideea că apetența mea pentru cărțile bunicele, pentru Wagner şi pentru mitologie mă făcea în vreun fel superior față de cei care nu citeau decât reviste şi nu ascultau decât *ragtime* (pe atunci în vogă). Afirmația poate părea incredibilă în lipsa precizării că tocmai ignoranța mă ferise de fapt de o asemenea îngâmfare. Dl Ian Hay[79] schițează undeva imaginea minorității iubitoare de lectură de la o Şcoală Particulară contemporană lui, ca fiind alcătuită din băieți care vorbesc despre „G. B. S. şi G. K. C. "[80] în acelaşi duh în care alți băieți fumează pe ascuns, ambele categorii fiind mânate de aceeaşi aspirație pentru fructul oprit şi aceeaşi dorință de a deveni oameni mari. De bună seamă că băieții de genul celor descrişi de el proveneau din căminele de la Chelsea, Oxford sau Cambridge, unde auziseră câte ceva despre literatura contemporană. Eu imul mă găseam într-o postură total diferită. Eram, de pildă, un cititor avid al lui Shaw cam pe când am venit la Wyvern, dar nu-mi trecuse niciodată prin gând că lectura lui Shaw ar putea fi un motiv de mândrie. Shaw era un autor din biblioteca tatei, unul printre mulți alții. Am început să-l citesc pentru că în **Dramatic Opinions** scrisese mult despre Wagner, iar numele acestuia avea, pe atunci, ceva ademenitor pentru mine. Aşa am continuat să citesc mai toate cărțile de Shaw pe care le aveam. Despre reputația lui în lumea literară nu ştiam nimic şi nici nu-mi păsa; nu ştiam că există „o lume literară". Tata îl declarase pe Shaw un „pehlivan", dar recunoscuse că *John Bull's Other Island* era în stare să-ți smulgă hohote de râs. La fel au stat lucrurile cu celelalte lecturi ale mele; nimeni (slavă Domnului) nu le admirase ori încurajase vreodată. (Pe William Morris[81], dintr-un motiv inexplicabil, tata nu-l scotea niciodată din *that whistlepainter.*)

Se poate ca la Chartres să fi fost mândru, şi negreşit eram, de rezultatele bune la latină; aşa ceva era considerat meritoriu. Dar, din fericire, „lit. engl. " nu se regăsea în programa oficială, aşa că n-am avut posibilitatea să mă fălesc cu ea. Nu citisem niciodată romane, poezie sau eseuri de critică în limba mea maternă decât fiindcă, încercând câteva pagini, le găsisem pe plac. Era imposibil să nu văd că ceilalți, băieți şi adulți deopotrivă, nu agreau cărțile pe care le citeam. Împărtăşeam câteva preferințe cu tata, alte câteva cu fratele meu; în rest, nu aveam nici un

---

78 Oliver Goldsmith, *Vicarul din Wakefield*, trad. Paul B. Marian, Ed. Minerva, Bucureşti, 1979, p. 181 (n. t.).

79 Ian Hay (1876-1952), *The Lighter Side of School Life*, T. N. Foulis, London, 1914, p. 107 (n. t.).

80 G. B. S. şi G. K. C. - George Bernard Shaw (1856-1950) şi Gilbert Keith Chesterton (1874-1936) (n. t.).

81 William Morris (1834-1896), poet şi scriitor, pionier al mişcării socialiste din Marea Britanie (n. t.).

punct de contact şi am acceptat faptul acesta ca pe o lege a naturii. Dacă aş fi reflectat cât de cât asupra lui, m-aş fi ales, cred, cu un oarecare sentiment nu de superioritate, ci de inferioritate. Ultimul roman popular apărut necesita în mod evident un gust mai matur, mai normal şi mai sofisticat decât dovedeam eu. O anumită ruşine sau stinghereală caracteriza tot ceea ce savuram în mod profund şi solitar. Am venit la Coli dispus mai degrabă să-mi justific gusturile literare decât să mă împăunez cu ele.

Această inocență n-a durat însă mult. A fost clătinată nițel, la început, de ceea ce am aflat de la dirigintele meu cu privire la splendorile literaturii. În sfârşit, eram eliberat de povara tainei periculoase potrivit căreia, asemenea mie, şi alții găsiseră în ea „fericirea fără de măsură" şi fuseseră covârşiți de frumos. Între ceilalți nou-veniți din anul meu, am întâlnit doi băieți care veneau de la Dragon School, Oxford (unde Naomi Mitchison[82] tocmai scrisese, la vârsta adolescenței, prima ei piesă de teatru) şi de la ei am căpătat impresia nedesluşită că există o lume la care nici nu visasem vreodată, o lume în care poezia, de pildă, era ceva public şi acceptat, aşa cum erau acceptate la Wyvern Jocurile şi Amorul; mai mult, o lume în care gustul pentru astfel de lucruri era aproape meritoriu. M-am simțit aşa cum s-a simțit Siegfried când l-a fulgerat gândul că nu este fiul lui Mime. Gustul „meu" era, de bună seamă, gustul „nostru" (dacă aş fi putut să-i întâlnesc pe acei „noi" caracterizați de acest „nostru"). Dar dacă putem vorbi de gustul „nostru", atunci, printr-o mutare periculoasă, putem vorbi de „bun" gust sau „adevăratul gust". Căci o asemenea mutare implică un soi de Cădere. În momentul în care bunul gust se recunoaşte pe sine ca atare, o parte din bunătatea lui se pierde. Chiar şi aşa, nu se impune parcurgerea cu necesitate a următorului pas descendent - dispreţul față de „filistinii" care nu îl împărtăşesc. Din nefericire, l-am făcut. Până atunci, deşi mă simțeam din ce în ce mai amărât la Wyvern, încă îmi era oarecum ruşine de starea mea jalnică, încă eram dispus (dacă mi s-ar fi îngăduit) să-i admir pe Olimpieni, fiind mai degrabă copleşit şi intimidat decât plin de pică. Se înțelege, nu-mi găsisem încă poziția din care să rezist *ethosului* wyvernian ori tabăra pentru care să lupt împotriva lui; eram doar „eu" împotriva a ceea ce părea lumea toată, însă de îndată ce „eu" a devenit, fie şi numai vag, *noi* - iar Wyvern nu mai era *lumea*, ci *o lume* -, situația s-a schimbat drastic. Puteam riposta acum, cel puțin în gând. Îmi amintesc bine care a fost momentul precis al acestei tranziții. Un prefect pe care-l chema Blugg sau Glubb sau altcumva s-a proțăpit în fața mea, râgâindu-mi în nas, în timp ce-mi dădea un ordin. Râgâiala nu era menită să mă insulte. Nu poți „insulta" un pifan mai mult decât poți insulta un animal. Dacă Bulb ar fi dat vreo importanță reacțiilor mele, s-ar fi aşteptat ca eructațiile sale să mi se pară hazlii. Ceea ce m-a determinat să trec efectiv pragul înfumurării a fost fața lui - obrajii durdulii, puhavi, buza inferioară groasă, umedă şi flască, moleşeala şi viclenia specifice mojicului. „Mitocanul!" mi-am spus. „Bădăranul! Un bufon zevzec şi grosolan! O fi având putere şi privilegii, dar n-aş vrea să fiu în locul lui. " Devenisem un înfumurat, un Elitist.

Interesant este că regimul dintr-o şcoală particulară a avut ca efect tocmai atitudinea pe care pretindea că o împiedică sau o lecuieşte. Căci trebuie spus (pentru cine n-a avut parte de această tradiție) că întreg sistemul era gândit să „scoată fumurile" din mințile băieților mici şi să-i facă „să-şi cunoască lungul nasului". „Dacă băieții din clasele mici n-ar fi şmotruiți, cum a spus odată fratele meu, ar deveni insuportabili. " Iată motivul pentru care m-am simțit atât de jenat când a trebuit să mărturisesc, în capitolul anterior, că devenisem obosit de şmotrul continuu. Dacă spui aşa ceva, orice apărător autentic al sistemului îți va pune de îndată diagnosticul şi toți îi vor da dreptate: „Aha!, vor spune, deci *asta* era problema! Te-ai crezut prea bun ca să văcsuieşti cizmele altora mai buni decât tine,

82 Naomi Mitchison (1897-1999), scriitoare scoțiană prolifică, autoare a peste 90 de volume (poezie şi proză) (n. f.).

nu? Nu faci decât să confirmi că trebuia să fii pus la şmotru mai abitir. Sistemul e făcut tocmai ca să-i lecuiască pe înfumuraţii în devenire, ca tine. " Nu se poate concepe că nemulţumirea faţă de soarta unui pifan ar putea avea drept cauză şi altceva decât impresia că „te crezi prea bun pentru sistem". Nu trebuie decât să transferaţi chestiunea la nivelul vieţii de adult şi veţi vedea limpede logica deplină a poziţiei. Dacă vreun V. I. P. din vecini ar avea autoritatea deplină de a vă cere, după plac, orice serviciu, la orice oră din afara programului de lucru - dacă, într-o seară de vară, când abia aţi ajuns acasă, obosit de muncă şi cu treburi de pregătit pentru a doua zi, v-ar târî pe terenul de golf şi v-ar face băiat de mingi până la căderea întunericului - dacă apoi, fără a vă mulţumi, v-ar expedia cu o valiză de haine, de periat, curăţat şi retumat înainte de micul dejun, şi cu un coş cu rufărie murdară, pentru soţie, de spălat şi de cusut - şi dacă, supus acestui regim, nu aţi fi întotdeauna cât se poate de fericit şi mulţumit, care ar putea fi cauza dacă nu propria dumneavoastră vanitate? Ce alte motive, în definitiv, ar mai fi? Căci, aproape prin definiţie, se consideră că fiecare delict al unui băiat din cursul inferior izvorăşte din „obrăznicie" sau „neruşinare"; iar a te simţi amărât ori a nu da pe dinafară de entuziasm constituie un delict.

Neîndoielnic, artizanii ierarhiei wyverniene au avut mereu în minte posibilitatea unei ameninţări foarte serioase. Li se părea de la sine înţeles că, lăsând lucrurile în voia lor, s-ar fi ajuns ca băieţii de nouăsprezece ani, care jucau rugby în campionat şi boxau pentru şcoală, să fie pretutindeni trântiţi la pământ şi călcaţi în picioare de nişte băieţi de treisprezece ani. Iar un asemenea spectacol, se înţelege, ar fi cât se poate de şocant. Prin urmare, se impunea ticluirea unui mecanism detaliat, menit să-i apere pe cei puternici de cei slabi, pe cei din breasla maeştrilor experimentaţi de gloata nou-veniţilor, care nu se cunoşteau unul cu altul şi cu oamenii locuiţii; pe sărmanii lei, plini de frică, de oile furioase şi puse pe măcel.

Există, fără îndoială, şi o fărâmă de adevăr aici. Băieţii mici pot fi obraznici; iar o jumătate de ceas în compania unui băiat francez de treisprezece ani ne-ar face pe toţi să fim de părere că instituţia şmotrului îşi are, în definitiv, rostul ei. Totuşi, sunt încredinţat că băieţii mai mari ar fi fost în stare să-şi menţină poziţia fără toată suita de garanţii, mângâieri şi îndemnuri pe care le primeau de la autorităţi. Căci, desigur, aceste autorităţi, nu se mulţumeau să scoată „fumurile" din minţile oilor, ajungeau să inducă şi să strecoare tot atâtea „fumuri" în minţile leilor; putere şi privilegii şi un public izbucnind în aplauze pentru jocurile la care participau. Oare ceea ce se cere a făcut în această privinţă nu s-ar fi aranjat fără ajutor, şi încă mai bine, prin simplul fel de a fi al băieţilor?

Oricum, indiferent care era raţiunea acestui sistem, îndrăznesc să spun că nu şi-a atins ţelul. În ultimii circa treizeci de ani, Anglia a fost plină de cârcoteli sceptice, agresive şi înverşunate şi de o intelighenţie cinică. Mulţi dintre membrii ei au studiat la şcoli particulare, şi cred că puţini le-au agreat. Cei care apără şcolile vor spune, desigur, că aceşti înfumuraţi reprezintă cazurile cărora sistemul n-a reuşit să le vină de hac; nu au fost loviţi, batjocoriţi, şmotruiţi, altoiţi şi umiliţi destul. Dar nu e posibil să fie în egală măsură produsul sistemului? Să nu fi fost deloc nişte înfumuraţi când au venit la şcoală, dar să fi devenit, cum am devenit şi eu, după primul an? Un astfel de rezultat ar fi, de fapt, cât se poate de natural. Acolo unde opresiunea nu reuşeşte să zdrobească total şi definitiv spiritul, nu are ea tendinţa naturală de a zămisli în schimb mândrie şi dispreţ? Pentru truda şi cătuşele îndurate, ne gratificăm cu o doză dublă de autoadmiraţie. Mai arogant decât un sclav eliberat tardiv nu e nimeni.

Mă adresez, desigur, doar cititorilor neutri. Cu susţinătorii fideli ai sistemului nu e loc de discuţii, deoarece, aşa cum am văzut, premisele şi logica lor nu pot fi cuprinse de mintea profanului. I-am auzit chiar pledând pentru jocurile obligatorii pe motiv că tuturor băieţilor, „cu excepţia câtorva lepădături", le plac jocurile; trebuie să fie obligatorii pentru că nu e nevoie de nici o constrângere. (Mi-

aş fi dorit să nu-i aud niciodată pe capelanii din forţele armate recurgând la argumente similare în favoarea acelei instituţii nenorocite numită Parada Bisericii.)

Dar răul esenţial al vieţii din şcolile particulare, după părerea mea, nu avea de-a face cu suferinţele pifanilor sau cu aroganţa privilegiată a Baronilor. Acestea erau simptomele unui rău mai cuprinzător care, pe termen lung, îi afecta cel mai mult pe băieţii care se descurcau excelent la şcoală şi care se simţeau foarte bine acolo. Spiritual vorbind, elementul fatal din viaţa şcolii, care o domina aproape în întregime, era lupta socială; preocuparea de căpătâi era să reuşeşti, să parvii sau, odată ajuns în vârf, să rămâi acolo. Desigur, foarte adesea această preocupare se întâlneşte şi în viaţa de adult; dar nu am văzut încă o societate de adulţi care să fi cedat acestui impuls într-o asemenea măsură. Din el, atât la şcoală, cât şi în lume, izvorăsc tot felul de josnicii; linguşirea celor plasaţi câteva trepte mai sus, cultivarea prieteniilor cu cei pe care nu strică să-i cunoşti, abandonarea rapidă a prieteniilor care nu mai ajută la ascensiune, disponibilitatea de a lua parte la blamarea celor nepopulari, motivaţia ascunsă din spatele fiecărei acţiuni. Wyvernienii mi se par, retrospectiv, societatea cea mai puţin spontană şi, în acest sens, cea mai puţin băieţească din câte am cunoscut. Probabil n-aş exagera dacă aş afirma că în viaţa unor băieţi totul era subordonat scopului suprem al ascensiunii. În acest scop se organizau jocuri; şi tot el dicta alegerea hainelor, a prietenilor, a distracţiilor şi a viciilor.

Iată motivul pentru care nu pot pune pederastia pe primul loc între relele de la Coli. Există multă ipocrizie pe această temă. Oamenii vorbesc de regulă ca şi când orice alt rău ar fi mai tolerabil. Dar de ce? Pentru că aceia dintre noi care nu au acest viciu nutresc faţă de el o anumită repulsie, aşa cum nutrim, să zicem, faţă de necrofilie? Sentimentul contează prea puţin în judecata morală. Pentru că produce o pervertire permanentă? Există însă foarte puţine dovezi în acest sens. Baronii ar fi preferat fete în locul băieţilor dacă le-ar fi avut la îndemână; când, la o vârstă mai mare, puteau face rost de fete, probabil nu ratau ocazia. Pentru că s-ar putea invoca temeiuri creştine? Dar câţi dintre cei care tună şi fulgeră împotriva chestiunii simt de fapt creştini? Şi ce creştin, într-o societate atât de lumească şi crudă ca Wyvern, ar alege păcatele carnale pentru a le stigmatiza în mod special? Cruzimea este cu siguranţă mai rea decât pofta, iar Lumea cel puţin la fel de periculoasă precum Carnea. Adevăratul motiv al acestei zarve nu e, după părerea mea, nici creştin şi nici etic. Atacăm acest viciu nu pentru că este cel mai rău, ci pentru că, după standardele adulţilor, este cel mai rău famat şi trecut sub tăcere, şi pentru că, întâmplător, se pedepseşte prin lege. Lumea s-ar putea să te ducă cel mult în Iad; dar sodomia ar putea să te trimită la închisoare, să-ţi aducă pe cap un scandal şi să te facă să-ţi pierzi slujba. Lumea, ca să fim drepţi cu ea, rareori are astfel de urmări.

Dacă aceia dintre noi care au trecut prin şcoli ca Wyvern ar îndrăzni să spună adevărul, ar trebui să spună că pederastia, oricât de mare e răul ei, era, atunci şi acolo, singurul punct de sprijin sau de acces pentru anumite lucruri bune. Era singura contrapondere la lupta socială; singura oază (deşi verdele însemna doar buruieni, iar umezeala doar ape stătute) din deşertul încins al ambiţiei competitive, în legăturile sale amoroase nefireşti, şi probabil numai acolo, Baronul ieşea niţeluş din sine, uita preţ de câteva ceasuri că era Una dintre Cele Mai Importante Persoane de acolo. Imaginea se mai îmblânzeşte. O perversiune era singura portiţă pe unde se mai putea strecura ceva dezinvolt şi lipsit de interese. Platon are dreptate, în definitiv. Eros, deşi pervertit, maculat, diform şi decăzut, purta încă amprenta obârşiei sale divine.

Cât de bine răspundea Wyvern celor care pun toate relele societăţii pe seama economicului! Căci banii n-aveau nimic de-a face cu sistemul de clase existent acolo. Slavă cerului, nu băieţii cu paltoane ponosite erau cei care ajungeau Ciurucuri; şi nici băieţii cu bani doldora cei care deveneau Baroni. Prin urmare, potrivit unor teoreticieni, ar fi trebuit să nu existe nici un fel de vulgarităţi şi

nedreptăți burgheze. Şi totuşi, nicicând nu mi-a fost dat să văd o comunitate atât de aservită competiției, atât de plină de snobism şi slugărnicie, o clasă conducătoare atât de egoistă şi conştientă de statutul ei sau un proletariat atât de linguşitor şi atât de lipsit de solidaritate şi de simțul onoarei colective. Dar probabil nici nu este nevoie să invod experiența în sprijinul unui adevăr atât de evident apriori. După cum remarca Aristotel, oamenii nu devin dictatori pentru a se pune la adăpost de frig[83]. Dacă o clasă conducătoare are alte surse de putere, de ce şi-ar face griji în privința banilor? Aproape tot ce-şi doreşte îi va fi servit pe tavă de lachei dornici, în egală măsură, să parvină; ce mai rămâne poate fi luat cu forța.

La Wyvern am avut parte şi de două binecuvântări nedisimulate; una dintre ele a fost dirigintele, Smewgy, cum îi spuneam noi. Scriu numele în acest fel ca să mă asigur că va fi pronunțat corect - prima silabă ar trebui să rimeze perfect cu *Fugue* - deşi forma wyverniană în uz era „Smugy".

Cu excepția perioadei petrecute la şcoala lui Oldie, am avut noroc de profesori buni încă de mic: dar Smewgy era „peste aşteptări, peste nădejdi"[84]. Era cărunt, iar ochelarii mari şi gura imensă îl făceau să semene cu o broască, însă nimic nu putea fi mai departe de ideea de broască decât vocea. Parcă avea miere în glas. Fiecare vers pe care îl citea se preschimba în muzică pe buzele sale: ceva între vorbire şi cântec. Nu este singurul mod potrivit de a citi versuri, dar cu siguranță pe noi, băieții, ne-a fermecat; modurile mai dramatice şi mai puțin ritmice pot fi învățate mai târziu. El a fost cel care m-a învățat adevărata senzualitate a poeziei, cum trebuie savurată şi recitată în surdină, în solitudine. Despre ale lui Milton „Puteri şi Stăpâniri, Virtuți şi Tronuri"[85] a spus: „Versul acesta m-a făcut fericit o săptămână întreagă. " Aşa ceva nu mai auzisem de la nimeni înainte. Nici nu mai întâlnisem un profesor ca el, de o curtoazie desăvârşită. Nu era vorba de indulgență; Smewgy putea fi foarte sever, dar avea severitatea unui judecător, gravă şi măsurată, fără zeflemele –

N-ar fi rostit o vorbă de ocară
Sau altcum orişicui să-i fi greşit. [86]

Avea de strunit un atelaj anevoios, căci clasa noastră era formată pe de o parte din băieți, nou-veniți cu burse, aflați ca şi mine la început de drum, şi, pe de altă parte, din veterani care ajunseseră acolo la finalul unui urcuş lent în cadrul şcolii. Ne-a unit prin manierele sale alese. Ni se adresa totdeauna cu „gentlemen", iar posibilitatea unui altfel de comportament părea exclusă de la bun început; în încăperea respectivă, cel puțin, diferența dintre pifani şi Baroni nu ieşea niciodată la iveală. Intr-o zi toridă, după ce ne acordase permisiunea de a da jos vestoanele, ne-a cerut să-i permitem noi să lase roba deoparte. Odată, când mi-am făcut temele neglijent, m-a trimis la director ca să fiu mustrat şi avertizat. Directorul a înțeles greşit sesizarea lui Smewgy şi a crezut că reclamația privea manierele mele. Ulterior Smewgy a auzit despre cele spuse de director şi a îndreptat imediat greşeala, luându-mă deoparte şi zicându-mi: „În mod ciudat, s-a produs o neînțelegere. N-am spus defel aşa ceva despre tine. Va trebui să fii pedepsit cu nuiaua dacă nu obții rezultate mai bune la greacă săptămâna viitoare, dar, fireşte, asta n-are câtuşi de puțin legătură cu manierele tale ori cu ale mele. " I s-ar fi părut ridicol ca perspectiva unei bătăi cu nuiaua (ori a unui duel, bunăoară) să schimbe tonul conversației dintre un gentleman şi un altul. Felul său de a se purta era desăvârşit: fără familiaritate, fără ostilitate, fără glume răsuflate; respect reciproc;

83 Aristotel, Politica, II. 7 (1267a, 15) (n. t.).
84 James Boswell, The Life of Samuel Johnson, vol. IV, Derby & Jackson, New York, 1859, p. 234 (n. t.).
85 John Milton, *Paradisul pierdut*, V. 601, trad. Aurel Covaci, Editura Minerva, Bucureşti, 1972, p. 187 (n. t.).
86 Geoffrey Chaucer, *Povestirile din Canterbury*, 2 vol. , trad. D. Duțescu, Editura pentru Literatura Universală, Bucureşti, 1964, p. 50 (retip. Polirom, Iaşi, 1998). Versuri din vol. I, „Prologul", despre Cavaler (n. t.).

bună-cuviinţă. „Să nu trăim niciodată cu *amousia*", era imul dintre preceptele sale preferate: *amousia*, absenţa Muzelor. După cum ştiau şi el, şi Spenser, curtoazia era apanajul Muzelor.

Astfel, chiar dacă nu ne-ar fi învăţat nimic altceva, statutul de elev în clasa lui Smewgy echivala cu o înnobilare. Prezenţa lui în viaţa şcolii, atât de încărcată de ambiţii banale şi de splendori menite să ia ochii, ne reamintea mereu de lucruri mai frumoase, mai umane, mai cuprinzătoare şi mai tihnite. Dar şi modul lui de a preda era la fel de bun. Dovedea atât farmec, cât şi putere de pătrundere. O expresie sau o dificultate din text, odată expusă de Smewgy, devenea limpede ca lumina zilei. Ne-a făcut conştienţi că imperativul acurateţei la un cercetător nu este un semn de pedanterie, şi cu atât mai puţin de rigoare morală arbitrară, ci mai degrabă o formă de politeţe, o fineţe a cărei lipsă trădează „o fire grosieră şi agrestă". Mi-am dat atunci seama că cititorul care nu observă anumite aspecte sintactice dintr-o poezie trece cu vederea şi unele aspecte estetice.

Pe atunci, un băiat de la „clasice" nu studia în mod oficial decât discipline clasice. Cred că era o măsură înţeleaptă; cel mai mare serviciu pe care l-am putea face astăzieducaţiei ar fi să predăm mai puţine materii. Nimeni n-are timp să înveţe temeinic decât vreo două-trei lucruri până la douăzeci de ani, iar când silim un băiat să fie mediocru la o duzină de materii, îi distrugem standardele, probabil pentru toată viaţa. Smewgy ne preda latina şi greaca, iar toate celelalte veneau în completare. Cărţile care mi-au plăcut cel mai mult la orele lui au fost *Odele* lui Horaţiu, cântul IV din *Eneida şi Bacantele* lui Euripide. Într-un anume sens, întotdeauna îmi „plăcuse" studiul disciplinelor clasice, dar o vreme trăisem doar plăcerea pe care o simţi când stăpâneşti ceva. Acum îi savuram pe clasici ca autori de poezie. În mintea mea, imaginea lui Dionysos din Euripide era strâns legată de atmosfera romanului *Crock of Gold* de Stephens[87], pe care tocmai îl citisem cu mare încântare. Întâlneam acum ceva foarte diferit de Tărâmul Nordic. Pan şi Dionysos erau lipsiţi de farmecul rece, pătrunzător, al lui Odin şi Frey. Imaginaţia mea se îmbogăţea cu o nouă calitate: ceva mediteraneean şi vulcanic, ritmul orgiac al tobelor. Orgiac, dar nu, sau nu foarte, erotic. Se grefa probabil inconştient pe ura mea crescândă faţă de ortodoxiile şi convenţiile din şcolile particulare, pe dorinţa mea de a sfărâma şi sfâşia totul.

Cealaltă binecuvântare nedisimulată de la Coll era aşa-numita „Gumey", biblioteca şcolii; nu doar pentru că era o bibliotecă, ci pentru că era un sanctuar. După cum odinioară un negru devenea liber de îndată ce păşea pe pământ englezesc, tot aşa cel mai nesuferit băiat era „neşmotruibil" de îndată ce intra în Gumey. Fireşte, nu era tocmai uşor să ajungi acolo. În trimestrele de iarnă, dacă nu erai pe listă pentru „Cluburi", trebuia să ieşi câteva ture la alergat. Vara puteai ajunge să petreci o după-amiază în sanctuar numai în condiţii prielnice. Puteai fi înscris pe listele pentru Cluburi, şi orice altceva era exclus. Sau se întâmpla să aibă loc un meci de Cămin sau de Coli la care erai obligat să asişti. În al treilea rând, şi cel mai probabil, se putea întâmpla în drum spre Gumey să fii prins şi pus la şmotru toată după-amiaza. Dar uneori reuşeai să sfârşeşti cu bine această cursă cu obstacole; şi apoi - cărţi, tăcere, tihnă, sunetul depărtat al bâtelor şi-al mingii („Ah, sublimul sunet de tobe-n *depărtare*"[88]), albine zumzăind prin ferestrele deschise şi libertate. La Gumey am descoperit *Corpus Poeticum Boreale* şi am încercat, fără succes, dar plin de încântare, să descifrez textul original cu ajutorul traducerii de la subsolul paginii. Tot acolo i-am găsit pe Milton şi Yeats, ca şi o carte despre mitologia celtică, devenită imediat tovarăşa, dacă nu rivală, atunci smerită, a celei scandinave. Mi-a prins bine; pasiunea pentru două mitologii (sau trei, acum că începuse să-mi placă şi cea greacă), în perfectă cunoştinţă de savoarea aparte a fiecăreia, constituie un element de echilibru şi deschide

---

87 James Stephens (1882-1950), poet şi romancier irlandez; *The Crock of Gold* a apărut în 1912 (n. t.).
88 Edward Fitzgerald (trad.), *The Rubáiyát of Omar Khayyám*, 13 (18591) (n. t.).

perspectiva catolicităţii. Am simţit puternic diferenţa dintre sublimul stâncos şi aprig din Asgard[89], lumea înverzită, înfrunzită, tandră şi nedesluşită din Cruachan[90], Red Branch[91] şi Tir-nan-Og[92], sau frumuseţea mai aspră, mai sfidătoare, scăldată în soare, a Olimpului. Am început (probabil în vacanţă) un poem epic despre Cuchulain şi altul despre Finn[93], în hexametri, respectiv versuri de paisprezece silabe. Din fericire, le-am abandonat înainte ca aceşti metri facili şi vulgari să apuce să-mi strice urechea.

Dar Tărâmul Nordic încă era pe primul loc şi singura compoziţie pe care am dus-o la capăt în perioada aceea a fost o tragedie cu subiect scandinav tratat după canoane greceşti. Se intitula *Loki Bound* şi întrunea toate elementele clasice pe care şi le-ar fi dorit un umanist: p*rolog, parod, episodie, stasimă, exod* şi *stihomitie* şi (desigur) un pasaj în septenari trohaici - cu rimă. Nimic nu mi-a stârnit o încântare mai mare. Conţinutul este semnificativ. Loki al meu nu era ostil pur şi simplu. Era împotriva lui Odin pentru că Odin crease o lume, deşi Loki îl prevenise că gestul era crud şi nesăbuit. De ce oare făpturile trebuie să ajungă să poarte povara existenţei fără a-şi fi dat încuviinţarea? în piesa mea, principalul contrast era între înţelepciunea melancolică a lui Loki şi ortodoxia brutală a lui Thor. Odin era oarecum înţelegător; el cel puţin înţelegea încotro bate Loki, iar cei doi fuseseră legaţi de o prietenie veche, înainte ca intrigile politice cosmice să-i despartă. Thor era ticălosul, Thor cel cu ciocanul şi cu ameninţările, el care întotdeauna îl aţâţa pe Odin împotriva lui Loki, plângându-se mereu că Loki nu are îndeajuns respect pentru zeii principali; la care Loki a răspuns:

Nu forţa, ci gândirea preţuiesc.

Thor era, de fapt, simbolul Baronilor; văd asta mai limpede acum decât atunci. Loki era o proiecţie a eului meu, exteriorizând sentimentul de superioritate înfumurată prin care începeam, din nenorocire, să-mi compensez nefericirea.

Celălalt element din *Loki Bound* care ar merita comentat este pesimismul. Trăiam în perioada aceasta, ca atâţia atei sau antiteişti, într-un vârtej de contradicţii. Susţineam că Dumnezeu nu există. În acelaşi timp, eram foarte mânios pe Dumnezeu pentru că nu există. Eram în egală măsură mânios pe El pentru că plăsmuise lumea.

În ce măsură era sincer acest pesimism, această dorinţă de a nu fi existat? Ei bine, trebuie să mărturisesc că dorinţa cu pricina mă părăsea în secundele când mă găseam în bătaia revolverului nebunaticului nobil irlandez. Aşadar, după testul lui Chesterton din *Manalive*, nu era deloc sincer. Totuşi încă nu simt convins de argumentul chestertonian. E adevărat că, atunci când viaţa unui pesimist este primejduită, el se comportă asemenea celorlalţi oameni; impulsul de a rămâne în viaţă este mai puternic decât gândul că viaţa nu merită trăită. Dar cum dovedeşte lucrul acesta că judecata era nesinceră sau chiar eronată? Judecata unui om că whisky-ul îi face rău nu e invalidată de constatarea că, în prezenţa unei sticle, dorinţa lui este mai puternică decât raţiunea şi el sucombă dorinţei. Odată ce am gustat viaţa, suntem tributari impulsului de autoprotecţie. Viaţa, cu alte cuvinte, dă dependenţă, precum cocaina. Ce rezultă de aici? Dacă aş susţine în continuare părerea conform căreia creaţia este „o mare nedreptate", aş putea adăuga şi că acest impuls de păstrare a vieţii înrăutăţeşte nedreptatea. Dacă a fi silit să bei paharul e o năpastă, în ce fel se îmbunătăţesc lucrurile când descoperi că băutura din el conţine un drog care creează dependenţă? Nu acesta e răspunsul la pesimism. Gândind în felul în care gândeam atunci despre univers, îl condamnam pe bună dreptate. În acelaşi timp, acum descopăr că viziunea mea era în strânsă legătură cu un anumit dezechilibru de temperament. Întotdeauna fusesem mai

89 Tărâmul zeilor (/Esir) în mitologia şi religia scandinavă (n. t.).
90 Capitala regatului Connacht, reşedinţa reginei Maeve şi a soţului ei Ailill, în mitologia irlandeză (n. t.).
91 Cele două palate ale regelui Conachar MacNessa, din comitatul Armagh, învecinat cu Down, în mitologia irlandeză (n. t.).
92 „Ţinutul veşnicei tinereţi" - cel mai popular tărâm „de dincolo" în mitologia celtică (n. t.).
93 Cuchulain şi Finn, eroi războinici din mitologia irlandeză (n. f.).

violent în revendicările mele negative decât în cele pozitive. În domeniul relaţiilor personale, de pildă, iertam mai lesne o indiferenţă îndelungată decât ceea ce socoteam a fi un cât de mic amestec. La masă iertam mult mai lesne lipsa de gust a mâncării decât cea mai mică bănuială privind condimentarea excesivă sau nepotrivită. De-a lungul vieţii am putut accepta oricâtă monotonie mult mai răbdător decât cea mai mică tulburare, gălăgie, agitaţie sau ceea ce scoţienii numesc *kurfuffle*. La nici o vârstă n-am pretins să mi se ofere distracţii; întotdeauna, indiferent de vârstă, am cerut impetuos (unde am îndrăznit) să nu fiu întrerupt. Pesimismul, sau laşitatea, care ar alege nonexistenţa însăşi în locul unei nefericiri oricât de mici, reprezenta astfel generalizarea tuturor acestor preferinţe poltrone. În plus, aproape toată viaţa m-am dovedit incapabil să simt acea oroare de nefiinţă, de anihilare, pe care Dr. Johnson, de pildă, o resimţea atât de puternic. Am încercat-o pentru prima dată în 1947. Dar era după ce mă reconvertisem de o bună bucată de vreme şi aflasem astfel ce este cu adevărat viaţa şi ce aş fi pierdut dacă n-aş fi avut parte de ea. VIII

Eliberare

După cum Soarta vrea, în ceasul sorocit,
Să ne trimită mângâiere sau necaz,
Omul faţă de care vrerea îşi arată
Sporeşte-ntr-ale sale tot mai mult.

Perla[94]

Într-un capitol anterior l-am prevenit pe cititor că revenirea Bucuriei a introdus în viaţa mea o dualitate care îngreunează povestirea. Recitind tot ce am scris despre Wyvern, îmi vine să exclam: „Minciuni şi iar minciuni! A fost de fapt o perioadă de extaz. Am trăit mai ales momente când fericirea mă lăsa fără grai, când zeii şi eroii dădeau iureş prin gândurile mele, când satirii dănţuiau şi menadele chiuiau prin munţi, când Brynhild şi Sieglinde[95], Deirdre, Maeve şi Elena mă împresurau, încât simţeam uneori că aş putea plesni de atâta bogăţie. " Şi toate acestea simt adevărate. Erau mai mulţi *leprechaunt*[96] decât pifani în Cămin. Am văzut victoriile lui Cuchulain mai des decât pe cele ale primilor unsprezece. Oare Borage era Şeful elevilor de la Coli? Sau Conachar MacNessa[97]? Cât despre lumea însăşi - puteam oare să fiu nefericit trăind în Paradis?

O lumină intensă, tulburătoare! Mirosul era de ajuns să mă îmbete - iarbă cosită, muşchi presărat cu rouă, sângele-voinicului, păduri la ceas de toamnă, foc de vreascuri, turbă, apă sărată. Simţurile-mi erau covârşite dureros. Eram bolnav de dorinţă; o boală mai bună decât sănătatea. Toate acestea sunt adevărate, dar nu înseamnă că cealaltă versiune este o minciună. Depăn acum povestea a două vieţi. Nu au nimic de-a face una cu cealaltă: simt ca uleiul şi apa, ca râul din apropierea unui canal, ca Jekyll şi Hyde. Dacă zăboveşti cu privirea doar asupra uneia, aceasta va pretinde că reprezintă tot adevărul. Când evoc viaţa exterioară, văd limpede că cealaltă nu înseamnă decât străfulgerări momentane, clipe de aur risipite în luni de zgură, cufundate numaidecât în aceeaşi istovire bine cunoscută, sordidă şi fără de nădejde. Când evoc viaţa lăuntrică văd că cele istorisite în ultimele două capitole nu sunt decât cortina groasă care urma să fie dată la o parte, din clipă în clipă, dezvăluind privirii raiul pe care-l cunoşteam atunci. Aceeaşi dualitate complică povestea vieţii mele de acasă, la care trebuie să mă întorc acum.

Odată cu plecarea fratelui meu de la Wyvern şi cu sosirea mea acolo se încheia şi perioada clasică a copilăriei noastre. Ceea ce a urmat nu a fost la fel de frumos, dar fuseserăm pregătiţi de schimbările treptate survenite chiar din epoca clasică. Totul a început, după cum am spus, cu faptul că tata era plecat de la nouă dimineaţa până la şase seara. De la bun început ne-am construit o viaţă numai a noastră, din care era exclus. El, de partea cealaltă, avea pretenţia să-i acordăm o încredere mai mare decât pretinde probabil îndeobşte un tată, ori decât e înţelept să pretindă. O astfel de situaţie, declanşată de timpuriu, a avut efecte cu bătaie lungă. Odată, când eram la şcoala lui Oldie şi tocmai îmi propusesem să încep să trăiesc creştineşte, am scris o serie de precepte destinate mie însumi şi le-am pitit în buzunar. În prima zi de vacanţă, observând buzunarele ticsite cu tot felul de hârtii şi forma ciudată a paltonului, tata a smuls teancurile mototolite şi a început să se uite prin ele. Ca orice băiat aş fi preferat mai degrabă să mor decât să-l las să vadă lista mea de hotărâri bune. Am reuşit să le recuperez şi să le arunc în foc. Nu

94 *Pearl*, poem aliterativ anonim medieval, din secolul al XIV-lea, scris de acelaşi autor care a compus Sir Gawain and the Green Knight (n. t.).
95 Brynhild (Brünhilde, walkirie) şi Sieglinde (muritoare) - eroine care apar în *Volsunga Saga* şi în *Cântecul Nibelungilor* (n. t.).
96 *Leprechaun* - tip de pitic din basmele irlandeze (n. t.).
97 Conachar (Conchobar) MacNessa - rege al Ulsterului, cu reşedinţa la Emain Macha, în comitatul Armagh, conform mitologiei irlandeze (n. t.).

cred că vreunul dintre noi era de vină; însă din acel moment până în clipa morții sale, nu am mai intrat niciodată în casă fără a mă scotoci mai întâi prin buzunare, pentru a înlătura tot ceea ce doream să rămână doar al meu.

Aşa am căpătat obiceiul de a tăinui înainte să existe măcar vreun lucru vinovat de tăinuit. Acum însă aveam o mulțime de motive. Dar nu puteam povesti nici chiar ce nu mi-aş fi dorit să ascund. Să-i fi spus cum era în realitate Wyvern ori chiar Chartres ar fi fost riscant (îi putea scrie Directorului) şi peste măsură de stânjenitor. Ar fi fost şi imposibil, pe deasupra; aici trebuie să fac referire la una dintre cele mai stranii caracteristici ale sale.

Tata - dar acest cuvânt la început de paragraf îl va duce inevitabil pe cititor cu gândul la *Tristram Shandy*[98]. Dacă mă gândesc mai bine, acest lucru nu-mi displace. Chestiunea nu poate fi abordată decât într-o manieră shandyiană. Trebuie să descriu ceva la fel de ciudat şi de capricios ca lucrurile imaginate vreodată de Steme; şi, dacă aş fi în stare, v-aş stârni bucuros tot atâta afecțiune pentru tata câtă aveți pentru tatăl lui Tristram. Şi acum despre chestiunea propriu-zisă. Va fi devenit limpede că tata nu era un om de rând. Avea chiar o fărâmă de geniu. În acelaşi timp - când şedea în fotoliu, după un prânz îmbelşugat, într-o după-amiază de august, cu toate ferestrele închise - avea o capacitate de a confunda o chestiune sau de a înțelege greşit o informație mai mare decât a oricărui om pe care l-am cunoscut vreodată. Drept urmare, era imposibil să-l faci să priceapă realitățile vieții noastre şcolare, de care (totuşi) se interesa adesea. Primul şi cel mai simplu obstacol în calea comunicării era faptul că, după ce punea insistent o întrebare, nu mai „aştepta un răspuns", ori îl uita de îndată ce era rostit. Probabil că îi dădeam unele informații pe care ni le cerea cel puțin o dată pe săptămână, dar le primea, de fiecare dată, ca şi când ar fi fost complet noi. Acesta era însă obstacolul cel mai simplu. Mult mai adesea reținea ceva, dar foarte diferit de ce spuseseşi. În mintea lui umorul, sentimentele şi indignarea clocoteau în aşa măsură, încât, cu mult înainte să fi înțeles sau să fi ascultat ce spui, o aluzie întâmplătoare îi aprindea imaginația, făcându-l să-şi plăsmuiască o versiune proprie a celor povestite, pe care credea că o primise de la tine. Dat fiind că încurca invariabil numele proprii (nici un nume nu i se părea mai improbabil decât altul), ajungea la un *textus receptus* aproape de nerecunoscut. Dacă-i spuneai că un băiat pe nume Churchwood prinsese un şoarece de câmp pe care îl ținea ca animal de companie, peste un an sau zece te întreba: „Mai ştii cumva ce s-o fi ales de sărmanul Chickweed, cel căruia îi era groază de şobolani?" Mai mult, odată acceptată, versiunea lui devenea de neşters, iar încercările de a o corecta se soldau doar cu o exclamație de neîncredere: „Hm! Ei bine, povestea pe care *obişnuiai* să o spui suna altfel!" Uneori, e drept, memora informațiile enunțate de tine; ceea ce nu înseamnă că adevărul avea vreo şansă în plus. Ce valoare are un fapt oarecare în lipsa interpretării? Pentru tata ideea că nimic nu e spus sau făcut fără un motiv evident era o axiomă. Prin urmare, cel care, în viața de zi cu zi, era un om cât se poate de onorabil şi de impulsiv, dar şi prada cea mai lesnicioasă la care putea visa un escroc sau un impostor, devenea un Machiavelli pozitiv când încrunta din sprâncene şi făcea din comportamentul unor oameni pe care nu-i văzuse niciodată obiectul operațiunii spectrale şi labirintice a „citirii printre rânduri". Când iniția o asemenea expediție, putea sfârşi prin cine ştie ce coclauri, întotdeauna cu o convingere de nezdruncinat. „Pricep totul" - „înțeleg perfect" - „E limpede ca lumina zilei", obişnuia să spună; după care, aşa cum aveam să aflăm curând, credea toată viața într-o ceartă aprigă, o animozitate, o durere tăinuită sau o maşinațiune extrem de complexă, care erau toate nu doar improbabile, d şi imposibile. Cu un râs binevoitor, punea dezacordul nostru pe seama inocenței, credulității şi lipsei de experiență într-ale vieții. În afara acestor confuzii, răspundea cu unele *non sequitur*

98 Este vorba de romanul comic al lui Laurence Steme (1713-1768), care se remarcă prin complexitatea digresiunilor pe care le face Tristram, personajul principal, în încercarea de a-si povesti viața (n. f.).

care îţi dădeau senzaţia că ţi se cască pământul sub pidoare. „Shakespeare îşi scria numele cu un e la sfârşit?" a întrebat odată fratele meu. „Cred că da", am răspuns - la care tata m-a întrerupt: „Nu cred că folosea c*âtuşi de puţin* caligrafia italiană. " O biserică din Belfast, al cărei turn are o formă curioasă, poartă deasupra uşii o inscripţie în greceşte. „Biserica asta e un reper excelent, am remarcat eu, o recunosc oriunde aş fi - chiar şi pe Cave Hill. " „Prostii, a răspuns tata, cum ai putea să recunoşti literele alea greceşti de la trei sau patru mile depărtare?"

O conversaţie pe care am avut-o câţiva ani mai târziu poate fi menţionată ca model reprezentativ pentru aceste incongruenţe permanente. Fratele meu ne povestise despre o reuniune festivă a ofiţerilor Diviziei a 9-a, din care făcuse parte. „Presupun că şi prietenul tău Collins a fost acolo", a remarcat tata.

F. Collins? O, nu. Păi el nu era în Divizia a 9-a.

T. (După o pauză). Prin urmare, ăştia nu prea îl au la inimă pe Collins?

F. Nu pricep. Care „ăştia"?

T. Tipii care au organizat dineul.

F. O, nu, nu-i vorba de asta. N-are nimic de-a face cu simpatiile sau antipatiile. Ştii, a fost o chestiune legată strict de Divizie. Nici nu fusese vorba să fie invitat cineva care nu era de la noi.

T. (După o pauză lungă). Hm! Mai mult ca sigur sărmanul Collins s-a simţit foarte jignit.

Există situaţii în care până şi geniului Pietăţii Filiale i-ar veni greu să nu dea semne că începe să-şi piardă răbdarea.

Nu vreau să mă fac vinovat de păcatul lui Ham[99]. Nici n-aş vrea, ca istoric, să reduc un personaj complex la nivelul unei simplităţi înşelătoare. Omul care, aşezat în fotoliul său, părea nu atât incapabil să înţeleagă ceva, cât mai ales hotărât să înţeleagă totul anapoda, era formidabil la tribunal şi, presupun, eficient la birou. Avea simţul umorului şi uneori era chiar un mare mucalit. Când se afla pe patul de moarte, o asistentă drăguţă, încercând să-l însufleţească, i-a spus: „Cât de pesimist puteţi fi! Sunteţi exact ca tata. " „Bănuiesc, i-a replicat pacientul, că el are *câteva* fiice. "

Ceasurile pe care tata le petrecea acasă erau, aşadar, pentru noi băieţii, năucitoare. După o seară de conversaţie precum cea pe care am descris-o, simţeai că ţi se învârte capul ca o sfârlează. Prezenţa lui punea capăt ocupaţiilor noastre, fie inocente, fie interzise. Este grav - ba nu, îngrozitor - când un om ajunge să fie considerat un intrus în propria sa casă. Şi totuşi, după cum spunea Johnson, „senzaţia e senzaţie"[100]. Sunt sigur că nu era vina lui. Cred că o mare parte ne revine nouă; im lucru este sigur însă - am început să găsesc tot mai apăsătoare prezenţa lui. La asta a contribuit şi una dintre însuşirile sale cele mai agreabile. Am spus mai înainte că „nu-şi dădea importanţă"; dincolo de filipicele sale, ne considera egali cu el. În teorie, se presupunea că trăiam împreună ca trei fraţi, nu ca tată şi fii. Asta, repet, era teoria. Dar desigur nu era şi nici nu putea fi astfel; ceea ce se şi cuvenea, în fond. O asemenea relaţie nu poate exista cu adevărat între nişte şcolari şi un adult între două vârste, cu o personalitate copleşitoare şi obiceiuri total diferite de ale lor. Iar simularea ei sfârşeşte prin a exercita o presiune ciudată asupra celor mici. Chesterton a identificat fără greş punctul slab al unei astfel de egalităţi artificiale: „Dacă mătuşile unui băiat ajung să fie amicii lui, nu reiese de aici că un băiat are nevoie de mătuşile sale, şi nu de amici?" Bineînţeles, în cazul nostru nu asta era problema; nu voiam nici un fel de amici. Voiam însă libertate, fie şi numai libertatea de a ne plimba în jurul casei. Iar teoria tatei privitoare la noi, cei trei băieţi, însemna de fapt că, dacă se întâmpla să fie acasă, eram strâns legaţi de prezenţa lui, ca şi când am fi fost toţi trei prinşi laolaltă în lanţuri; astfel, toate obiceiurile noastre erau date peste cap. De pildă,

---

99 Cf. Gen. 9:22 (n. f.).

100 James Boswell, The Life of Samuel Johnson, Including a Journal of His Tour to the Hebrides, vol. 2, p. 235, Derby & Jackson, New York, 1859 (n. f.).

dacă venea acasă la prânz în mod neaşteptat, fiindcă îşi luase o jumătate de zi liberă, şi era vară, ne găsea în grădină, cu scaune şi cărți. Un părinte sever, cu deprinderi convenționale, ar fi mers înăuntru, la propriile sale ocupații de adult. Nu însă şi tata. Să stăm în grădină? Excelentă idee. Dar nu ne-am simți oare mai bine dacă am sta toți trei pe banca de vară? Zis şi făcut, după ce îşi lua pe el un „pardesiu uşor, de primăvară". (Mi-ar fi greu să spun câte pardesie avea; încă port două dintre ele.) Fiind astfel îmbrăcat, după ce şedea preț de câteva minute la soare, pe o bancă a cărei vopsea era deja cojită de dogoarea amiezii începea, în mod previzibil, să transpire. „Nu ştiu ce părere aveți voi, spunea, dar pentru mine aproape că e prea cald. Ce-ar fi să mergem în casă?" Asta însemna să ne retragem în salon, unde să întredeschizi cât de puțin fereastra abia dacă era îngăduit. Spun „îngăduit", dar nu se punea problema autorității. În teorie, totul era decis prin Voința poporului. „Liberty Hall, băieți, Liberty Hall", după cum îi plăcea să spună. „La ce oră vreți să luați prânzul?" Ştiam prea bine însă că masa, care altminteri ne era servită la ora unu, fusese deja mutată, conform preferinței lui de-o viață, la două sau chiar două şi jumătate; şi că gustările cu came rece, care ne plăceau, fuseseră deja înlocuite cu singurul fel pe care tata îl mânca bucuros: came roşie fierbinte, fiartă, înăbuşită sau friptă. . . şi asta după ceasul amiezii, într-o sufragerie orientată spre sud. Tot restul zilei, fie că şedeam sau ne plimbam, eram nedespărțiți; iar vorbirea (căci rareori putea fi numită conversație), vorbirea cu incongruențele ei, cu tonul pe care (inevitabil) îl stabilea întotdeauna el, continua cu intermitențe până la ora de culcare. Aş fi mai rău decât un câine dacă pe un om singur, cum era tata, l-aş învinovăți că dorea atât de mult prietenia fiilor lui; sau dacă modul mizerabil în care m-am comportat, ca răspuns, nu mi-ar apăsa greu conştiința până astăzi. Dar „senzația e senzație". Era nespus de obositor. Iar participarea mea la acele discuții nesfârşite - fără-ndoială, prea mature, prea anecdotice şi prea şugubețe pentru mine - era marcată, după cum îmi dădeam tot mai bine seama, de o anumită artificialitate. Anecdotele erau, negreşit, admirabile în felul lor: poveşti de afaceri, poveşti despre Mahaffy[101] (pe multe le-am găsit puse în seama lui Jowett[102] la Oxford), poveşti despre escrocherii ingenioase, gafe sociale, „bețivi" la tribunal. Dar reacția mea era prefăcută. Nostimada, excentricitatea, umorul îngemănat cu fantasticul nu-mi erau pe plac. Trebuia să mă prefac. Voioşia tatei şi răzvrătirile mele ascunse au contribuit deopotrivă la adâncirea mea în ipocrizie. Nu puteam fi „eu însumi" când era el acasă. Dumnezeu să mă ierte, socoteam ziua de luni dimineață, când pleca la lucru, cea mai minunată zi din săptămână.

Astfel au decurs lucrurile în perioada clasică. Acum, când ajunsesem la Wyvern, iar fratele meu lua lecții cu un profesor particular, pentru înscrierea la Sandhurst[103], lucrurile s-au schimbat. Pe cât îi plăcuse lui la Wyvern, pe atât detestam eu şederea acolo. Motivele erau mai multe: firea lui mai adaptabilă, o față care, spre deosebire de a mea, nu cerea scatoalce şi îndeosebi faptul că ajunsese acolo direct de la şcoala lui Oldie, în vreme ce eu veneam de la o şcoală elementară unde fusesem fericit. Orice şcoală din Anglia ar fi părut un rai pe pământ după cea a lui Oldie. Astfel, într-una din primele scrisori de la Wyvern, fratele meu îmi comunica un lucru uluitor: puteai mânca oricât de mult (sau de puțin) ai fi vrut. Pentru un băiat proaspăt plecat de la Belsen, doar asta conta mai mult decât orice. Când eu sosisem însă la Wyvern, ajunsesem să consider că hrana decentă era un lucru de la sine înțeles. Iar acum se întâmpla ceva îngrozitor. Reacția mea față de Wyvern a fost probabil prima dezamăgire importantă de care a avut parte în viață fratele meu. Fiindcă îi plăcea atât de mult locul, aştepta cu nerăbdare momentul în care aveam să împărtăşim experiența - un idem sentire despre Wyvern, după un *alt*

---

101 John Pentland Mahaffy (1839-1919), profesor şi decan la Trinity College, Dublin; celebru în epocă pentru vorbele sale de duh (n. t.).

102 Benjamin Jowett (1817-1893), profesor şi decan la Balliol College, Oxford (n. t.).

103 Royal Military College din Sandhurst (n. t).

idem sentire despre Boxen. Când colo, auzea de la mine blasfemii împotriva tuturor zeilor săi; iar de la Wyvern auzea că fratele lui mai mic era pe cale să devină un Ciume de Coli. Alianța imemorială dintre noi era în pericol, gata-gata să se destrame.

Toate acestea erau complicate în mod dureros de faptul că relațiile dintre tata şi fratele meu nu fuseseră niciodată, înainte sau după aceea, atât de proaste ca atunci; tot Wyvern era cauza. Situațiile şcolare ale fratelui meu se înrăutățiseră din ce în ce mai mult, iar profesorul particular la care fusese trimis acum le confirmase spunând că elevul său părea să nu fi învățat mai nimic la şcoală. Şi asta nu era tot. Sublinierile frenetice făcute de tata pe exemplarul său din *The Lanchester Tradition* trădează gândurile care-l însuflețeau. Pasajele vorbesc despre o anumită insolență fină, o uşurătate sofisticată şi lipsită de inimă, pe care directorul cu ambiții reformatoare din povestirea respectivă o întâlnea la Baronii din şcoala pe care voia să o reformeze. Iată cum şi-l reprezenta tata pe fratele meu în perioada respectivă: uşuratic, apatic, lipsit de preocupările intelectuale pe care le manifestase în copilărie, impasibil, indiferent la toate valorile autentice, dar pretinzând imperativ să i se cumpere o motoretă.

Desigur, când ne-a trimis la Wyvern, intenția tatei a fost să ne transforme în nişte băieți de şcoală particulară; produsul final l-a îngrozit. Tragicomedia este bine cunoscută şi pentru amănunte îl puteți citi pe Lockhart[104]; Scott s-a străduit din răsputeri să scoată din fiul său un husar, dar când i-a fost prezentat husarul cu pricina, Scott a dat uitării iluzia de a fi aristocrat şi a redevenit avocatul respectabil din Edinburgh, cu păreri ferme despre Obrăznicie. La fel s-a întâmplat şi în familia noastră. Stâlcirea cuvintelor era una dintre armele retorice favorite ale tatei. Acum stâlcea întotdeauna prima silabă a cuvântului Wyvern. Încă îl mai aud pufnind: „mofturi de Wyvern". Cu cât tonul fratelui meu devenea mai molatic, mai rafinat, cu atât vocea tatei devenea mai pronunțat şi mai energic irlandeză, şi tot soiul de intonații stranii, specifice copilăriei petrecute la Cork şi Dublin, îşi croiau drum prin lustrul recent de Belfast. În timpul acestor discuții jalnice mă găseam într-o poziție cât se poate de ingrată. Ca să fi fost de partea tatei şi împotriva fratelui meu ar fi trebuit să mă reneg în întregime; starea conflictuală respectivă depăşea cu totul granițele filozofiei mele de politică internă. Era foarte neplăcut.

Şi totuşi, din această „chestiune supărătoare" (o expresie favorită a tatei) a rezultat ceea ce consider, judecând după standarde obişnuite, cel mai fericit lucru de care am avut vreodată parte. Profesorul particular (din Surrey) la care fusese trimis fratele meu era unul dintre cei mai vechi prieteni ai tatei. Fusese director la Lurgan[105] în vremea când tata fusese elev acolo. Într-un timp neaşteptat de scurt reparase atât de bine minele educației fratelui meu, încât nu-l făcuse doar să intre la Sandhurst, ci şi printre puținii candidați din fruntea listei care obținuseră burse de cadet. Nu cred că tata a apreciat vreodată la justa ei valoare realizarea fratelui meu; sosise într-un moment când prăpastia dintre ei era prea mare, iar când au redevenit prieteni, chestiunea era de domeniul trecutului. Oricum, şi-a dat seama foarte bine de aptitudinile excepționale ale profesorului său. În acelaşi timp, se săturase de numele Wyvern la fel de mult ca şi mine. Iar eu n-am contenit, prin scrisori sau prin viu grai, să implor să fiu luat de acolo. Toți aceşti factori l-au îndemnat să ia decizia care a urmat. Nu era oare cel mai bine, în definitiv, să-mi împlinească dorința? Să termin cu şcoala şi să mă trimită şi pe mine în Surrey, ca să mă pregătesc pentru intrarea la Universitate cu dl Kirkpatrick? Planul nu s-a realizat fără numeroase îndoieli şi ezitări. A făcut tot ce i-a stat în putere să-mi înfățişeze riscurile: pericolele singurătății, schimbarea bruscă în raport cu viața şi agitația unei şcoli mari (schimbare care poate nu avea să-mi fie pe plac, cum credeam), posibilul efect moleşitor pe care l-ar fi avut şederea în compania unui

---

104 John Gibson Lockhart (1794-1854), scriitor şi editor scoțian, ginerele lui Sir Walter Scott şi autorul biografiei acestuia, *The Life of Sir Walter Scott*, în 10 volume (1839) (n. t.).
105 Localitate în comitatul Armagh, învecinat la vest cu Down (ni.).

bătrân şi a soției lui. Aveam oare să fiu cu adevărat fericit fără tovarăşi de vârsta mea? Am încercat să par foarte serios în fața acestor întrebări. Dar totul era prefăcătorie. În sinea mea jubilam. Fericit fără alți băieți? Fericit fără dureri de dinți, fără degerături, fără spini în coastă? Şi astfel, decizia a fost luată. Dacă n-ar fi fost altceva care să conteze, doar gândul că „Niciodată, în vecii vecilor nu va mai trebui să particip la jocuri" era suficient pentru a-mi da aripi. Dacă vreți să ştiți cum m-am simțit, închipuiți-vă ce sentiment v-ar încerca dacă într-o bună dimineață ați afla că au dispărut de pe fața pământului impozitul pe venit sau dragostea care v-a fost refuzată.

Îmi pare rău dacă am dat de înțeles sau dacă l-am încurajat pe cititor să creadă că această aversiune irepresibilă față de întrebuințarea mingii sau a crosei a fost altceva decât neşansă. E drept că nu creditez jocurile cu vreuna dintre virtuțile morale şi cvasimistice atribuite lor de către profesori; sunt de părere că jocurile nasc ambiții, gelozii şi sentimente partizane înverşunate cam în aceeaşi proporție cu celelalte efecte ale lor. Şi totuşi, să nu te bucuri de plăcerea jocurilor e o neşansă, pentru că te izolează de compania multor oameni excepționali, la care altfel n-ai putea ajunge. O neşansă, nu un viciu; căci este involuntară. Am încercat să deprind gustul jocurilor, dar nu am reuşit. Acest impuls n-a intrat în plămada din care simt făcut; mă pricepeam la jocuri cam cât se pricepea măgarul din poveste să cânte la harfă.

Un adevăr curios, remarcat de mulți scriitori, este că împrejurările fericite sunt aproape întotdeauna urmate de alte împrejurări fericite, în vreme ce nenorocirile aduc alte nenorociri. Cam în aceeaşi perioadă când tata a decis să mă trimită la dl Kirkpatrick, alt bine a dat peste mine. Într-un capitol anterior pomeneam de un băiat care locuia lângă noi şi care a încercat, fără succes, să lege prietenie cu mine şi cu fratele meu. Îl chema Arthur şi era exact de-o vârstă cu fratele meu; fuseserăm împreună la Campbell, fără a ne întâlni însă. Probabil încă înainte de începutul ultimului meu trimestru la Wyvern, primisem un mesaj care spunea că Arthur era la pat, convalescent, şi că s-ar bucura să fie vizitat. Nu-mi amintesc ce m-a făcut să accept această invitație, dar, dintr-un motiv oarecare, i-am dat curs.

L-am găsit pe Arthur stând în pat, în capul oaselor. Pe masa de alături era un exemplar din *Myths of the Norsemen.*

„Şi *ție* îți place cartea asta?" am întrebat eu.

„Şi *ție* îți place cartea asta?" a întrebat el. În clipa următoare țineam amândoi cartea în mâini, şedeam cu capetele aplecate deasupra ei, arătam cu degetul, citam, vorbeam - aproape strigam - descoperind, într-un torent de întrebări, că eram încântați nu doar de acelaşi lucru, ci şi de aceleaşi fragmente şi în acelaşi fel; că amândoi simțiserăm săgetarea Bucuriei şi că, pentru amândoi, săgeata fusese trasă din Nord. Mii de oameni au avut experiența descoperirii celui dintâi prieten, dar ea continuă să fie o minune; o minune la fel de mare (*pace*[106] romancierilor) ca prima iubire, sau chiar mai mare. Fiind departe de a crede în posibilitatea de a avea un prieten, nu tânjisem niciodată să am unul, nu mai mult decât să ajung Regele Angliei. Dacă aş fi descoperit că Arthur concepuse în mod independent o replică exactă a lumii boxoniene, nu aş fi fost din cale-afară de surprins. Probabil nimic nu este mai uluitor în viața unui om decât descoperirea că există de fapt oameni care-i seamănă foarte, foarte mult.

În timpul ultimelor săptămâni petrecute la Wyvern, în ziare au început să apară tot soiul de poveşti ciudate, căci eram în vara lui 1914. Îmi amintesc cum, împreună cu un prieten, citeam nedumeriți un editorial intitulat „Poate Anglia să rămână pe dinafară?" „Să rămână pe dinafară?" a întrebat el; „Nu văd cum ar putea mai întâi să intre", îmi amintesc de ultimele ceasuri ale acelui trimestru în culori uşor apocaliptice, dar probabil amintirile mint. Sau poate că pentru mine era

106 *Pace* (lat.) - cu permisiunea, cu voia (n. t.).

suficient de apocaliptic să ştiu că plec, să văd pentru ultima oară acele lucruri detestate; şi (la acel moment) nu doar le detestam; există ceva straniu şi fantomatic chiar şi cu privire la un scaun Windsor, atunci când îți spune: „N-o să mă mai vezi niciodată." La începutul vacanței, am declarat război. Fratele meu, care venise în permisie, a fost rechemat la Sandhurst. Câteva săptămâni mai târziu am plecat la dl Kirkpatrick la Great Bookham, în Surrey.

Marele Knock

Adesea ți-e dat să întâlneşti în natură personaje atât de extravagante, încât un dramaturg cu socotință nu s-ar hazarda să le pună pe scenă
LORDUL CHESTERFIELD

Într-o zi de septembrie, după ce am traversat marea spre Liverpool şi am ajuns la Londra, m-am îndreptat către Waterloo, coborând apoi spre Great Bookham. Mi se spusese că Surrey e „periferie", dar peisajul care se perinda cu iuțeală pe fereastră îmi stârnea uimirea. Vedeam coline abrupte, văi udate de ape şi izlazuri împădurite care, după standardele mele wyverniene şi irlandeze, erau adevărați codri; ferigi peste tot; o lume în roşu şi arămiu şi nuanțe de verde îngălbenit. Chiar şi vilele răzlețe de la periferia oraşelor (mai puține decât acum) erau o încântare. Aceste case din lemn, cu țiglă roşie, pitite între copaci, nu semănau defel cu monstruozitățile în stuc pe care le întâlneai în suburbiile Belfastului. Acolo unde mă aşteptasem să văd alei pietruite, porți de fier şi puzderie de dafini şi pini-de-Chile, vedeam cărări întortocheate pornind de la portițe, apoi urcând şi coborând peste coline, printre pomi fructiferi şi mesteceni. Cineva cu gusturi mai exigente decât ale mele ar fi luat poate în râs toate acele case; şi totuşi, nu pot să nu constat că cei care le-au proiectat, cu tot cu grădini, şi-au atins scopul - acela de a sugera Fericirea, îmi deşteptau dorința de a trăi în acea atmosferă intimă pe care n-o cunoscusem niciodată în expresia ei deplină; mă duceau cu gândul la o tavă de ceai.

La Bookham eram aşteptat de noul meu profesor - „Kirk" sau „Knock" sau Marele Knock, cum îi spuneam noi, eu, tata şi fratele meu. Auziserăm despre el toată viața, prin urmare îmi era limpede ce mă aşteaptă. Venisem pregătit să îndur o neîncetată ploaie căldicică de sentimentalisme. Acesta era prețul pe care eram dispus să-l plătesc pentru binecuvântarea nespusă de a scăpa de şcoală; un preț scump. Mai cu seamă o anumită povestire a tatei îmi trezea cele mai stânjenitoare presimțiri. Îi plăcea să ne relateze cum odinioară, la Lurgan, când se găsea într-un moment de ananghie sau de strâmtorare, Bătrânul Knock, dragul domn Knock, îl luase deoparte şi acolo, „blând şi firesc", îl cuprinsese cu brațul şi mângâiase obrazul tânăr al tatei cu favoriții săi cărunți, şoptindu-i câteva cuvinte de încurajare. . . Dar iată-mă ajuns în sfârşit la Bookham, unde însuşi marele sentimental îmi ieşise în întâmpinare.

Avea mai bine de un metru optzeci în înălțime, purta nişte haine foarte ponosite (ca un grădinar, mi-am spus în sinea mea) şi era slab ca un țâr, dar foarte bine legat. Fața-i zbârcită părea alcătuită în întregime din muşchi, atât cât se putea vedea; căci avea mustață şi favoriți, fără barbă, ca împăratul Franz Joseph. Favoriții, se înțelege, mă preocupau foarte mult în momentul respectiv. Deja simțeam furnicături în obraji. O să înceapă imediat? Mai mult ca sigur se va lăsa cu lacrimi; poate şi mai rău. Una dintre vechile mele slăbiciuni a fost că n-am putut suporta îmbrățişările sau sărutările celor de acelaşi sex cu mine. (O slăbiciune care nueun semn de bărbăție, dacă tot veni vorba; Eneas, Beowulf, Roland, Lancelot, Johnson şi Nelson nu aveau astfel de rezerve.)

După toate aparențele însă, bătrânul se abținea. Am dat mâna şi, deşi strânsoarea a fost ca de fier, mâna lui n-a zăbovit. După câteva minute deja ne îndepărtam de gară.

„Acum străbatem principala arteră dintre Great şi Little Bookham", a spus Kirk.

Am tras cu coada ochiului spre el. Acest exordiu geografic era oare o glumă bună? Sau încerca să-şi ascundă emoțiile? Pe chip i se citea doar o gravitate inflexibilă. Am început să „fac conversație" în maniera deplorabilă pe care o deprinsesem la petreceri şi pe care o găseam din ce în ce mai necesară în relația cu

tata. Am mărturisit că simt surprins de „peisajul" din Surrey; era mai „sălbatic" decât mă aşteptasem.

„Stai!" a strigat Kirk brusc, făcându-mă să tresar. „Ce vrei să spui prin sălbăticie şi ce temeiuri aveai să nu te aştepţi la aşa ceva?"

Am replicat că nu ştiu, continuând să „fac conversaţie". Pe măsură însă ce răspunsurile mele erau făcute pe rând mici fărâme, am înţeles, în sfârşit, că voia cu adevărat să ştie. Nu făcea conversaţie, nici nu glumea, nici nu-mi dădea peste nas; voia să ştie. M-a strâns cu uşa ca să-i răspund cu adevărat. Câteva fandări au fost suficiente ca să-mi arate că nu aveam o idee clară şi distinctă privind cuvântul „sălbăticie" şi că, dacă aveam totuşi o idee, „sălbăticie" era un termen inept. „Nu vezi, prin urmare, a conchis Marele Knock, că remarca ta este fără noimă?" Mă pregăteam să mă îmbufnez un pic, presupunând că subiectul avea să fie abandonat. Niciodată nu mă înşelasem mai mult. Sfârşind cu analiza termenilor, Kirk a purces la evaluarea enunţului meu ca întreg. Pe ce îmi sprijinisem (dar a pronunţat *sprişinisem*) aşteptările despre flora şi geologia comitatului Surrey? Pe hărţi, fotografii sau cărţi? N-am putut invoca nimic. Nu-mi trecuse niciodată prin minte, păcatele mele, că ceea ce numeam eu gândurile mele trebuiau să fie „sprişinite" pe ceva. Fără pic de emoţie, dar şi fără cea mai mică abatere de la ceea ce consideram a fi bunele maniere, Kirk a tras încă o dată concluzia: „Nu vezi, prin urmare, că nu aveai nici un drept să ai vreo opinie despre acest subiect?"

Deja trecuseră vreo trei minute şi jumătate de când făcuserăm cunoştinţă, dar tonul fixat de această primă conversaţie a fost păstrat intact în toţi anii pe care i-am petrecut la Bookham. Ceva atât de diferit de „dragul domn Knock", din amintirile tatei, nici că se putea imagina. Cunoscând aspiraţia invariabilă a tatei către veridicitate, dar şi transformările bizare suferite de orice adevăr care îi trecea prin minte, simt sigur că nu avea intenţia să ne amăgească. Dar dacă Kirk a luat vreodată, în viaţa lui, un băiat deoparte pentru ca apoi „blând şi firesc" să-i mângâie obrazul cu favoriţii săi, atunci voi crede la fel de lesne că, din când în când, diversifica tratamentul stând blând şi firesc în cap, în capul său pleşuv.

Dacă cineva a fost vreodată pe punctul de a deveni o entitate pur logică, acel cineva a fost Kirk. Să se fi născut mai târziu, ar fi devenit un reprezentant al pozitivismului logic. Ideea că fiinţele umane ar trebui să utilizeze organele vocale în alt scop decât pentru a comunica sau a descoperi adevărul i se părea absurdă. O remarcă spusă într-o doară era luată drept o provocare la duel. Curând am ajuns să cunosc valoarea celor trei formule inaugurale. Strigătul puternic „stai!" era rostit pentru a pune capăt unui torent de palavre care nu mai putea fi tolerat; nu pentru că îi punea răbdarea la încercare (nu se gândea niciodată la aşa ceva), ci pentru că era o pierdere de vreme şi îngreuna discuţia. Formula mai grăbită şi mai calmă „Scuze!" (i. e. „Scuză-mă") aducea o corectare sau o precizare pusă între paranteze şi sugera că, astfel corectată, remarcii tale i se putea îngădui totuşi să ajungă la bun sfârşit, fără a deveni absurdă. Cea mai încurajatoare dintre cele trei era „Te urmăresc". Însemna doar că remarca era semnificativă şi nu trebuia decât să fie desfiinţată; se ridicase la rangul de eroare. Desfiinţarea (când ajungeam atât de departe) urma întotdeauna aceiaşi paşi. Citisem asta? Studiasem asta? Aveam dovezi statistice? Aveam dovezi din propria experienţă? După care urma aproape inevitabil concluzia: „Nu vezi, prin urmare, că nu ai dreptul" etc.

Unii băieţi n-ar fi fost prea încântaţi; pentru mine era un ospăţ de zile mari. Îmi imaginasem că momentele de răgaz petrecute la Bookham vor însemna „conversaţie de adulţi". De aşa ceva, ştiţi bine, nu aveam chef deloc. După experienţa mea, totul se reducea la discuţii despre politică, bani, decese şi digestie. Îmi imaginam că astfel de gusturi, precum cele pentru muştar şi ziare, aveau să apară la bătrâneţe (până acum, aşteptările nu s-au adeverit). Conversaţiile pe care mi le doream erau de două tipuri: cel aproape complet imaginativ şi cel aproape complet raţional; conversaţii precum cele despre Boxen, cu fratele meu, sau despre

Walhalla[107], cu Arthur, pe de o parte, ori precum cele despre astronomie, pe care le aveam cu unchiul Gussie, pe de altă parte. N-aş fi putut ajunge prea departe în domeniul nici unei ştiinţe, fiindcă pe cărarea oricăreia dintre ele se afla la pândă leul numit matematică. Chiar şi în domeniul matematicii, lucram bucuros tot ceea ce se putea face exclusiv prin raţionament (ca în geometria elementară); în momentul în care interveneau calculele, eram total neajutorat. Înţelegeam principiile, dar rezultatele la care ajungeam erau întotdeauna greşite. Totuşi, chiar şi fără perspectiva de a ajunge vreodată om de ştiinţă, aveam atât înclinaţii ştiinţifice cât şi imaginative şi îmi plăcea enorm argumentaţia logică. Kirk a stimulat şi a satisfăcut una dintre laturile mele. Conversaţiile aveau cu adevărat un subiect. Aveam de-a face cu un om care nu se gândea la interlocutor, ci la ceea ce spunea. Fireşte, am strâmbat din nas şi m-am simţit puţin jignit când am fost pus uneori la podea; judecând însă lucrurile în ansamblu, tratamentul mi-a plăcut. După ce am fost trimis în corzi suficient de des, am învăţat şi eu să ţin garda sus şi să lovesc, dând argumentelor forţă intelectuală. În cele din urmă, dacă nu cumva mă flatez singur, am devenit un adversar nu tocmai neglijabil. A fost o zi mare aceea când omul care atâta vreme avusese grijă să-mi dea în vileag lipsa de rigoare m-a avertizat în cele din urmă cu privire la pericolele subtilităţii excesive.

Dacă dialectica nemiloasă a lui Kirk ar fi fost doar un instrument pedagogic, poate că mi-ar fi fost antipatică. El însă nu ştia să vorbească altfel. Nimeni, indiferent de vârstă sau sex, nu era scutit de discuţiile în contradictoriu. Era mereu uimit să constate că există oameni care nu doresc să fie lămuriţi sau corectaţi. Când un vecin foarte respectabil, în cursul unei vizite de duminică, a observat, ca pentru a pune punct discuţiei, „Ei bine, domnule Kirkpatrick, e nevoie de tot soiul de oameni pe lumea asta. Dumneata eşti liberal, iar eu sunt conservator; evident, privim realitatea din unghiuri diferite", Kirk a replicat: „Ce vrei să spui? îmi ceri să-mi imaginez realitatea ca un paralelipiped aşezat pe o masă şi pe liberali şi conservatori jucând cucu-bau în jurul lui?" Dacă un vizitator neavizat, sperând să evite un subiect, remarca: „Fireşte, fiecare cu părerile lui" - Kirk îşi ridica mâinile spre cer şi exclama: „Asta-i bună! Eu unul n-am *păreri* despre nici un subiect, oricare ar fi el. " Unul dintre comentariile sale favorite era: „Ai putea să te luminezi plătind doar câtiva bănuţi, dar preferi să rămâi în ignoranţă. " Şi cele mai banale erau supuse analizei până ce ieşea la iveală vreun adevăr amar. „Aceste atrocităţi pe care le comit căpcăunii de germani. . . " „Dar oare căpcăunii nu simt un produs al imaginaţiei?" „Prea bine atunci; atrocităţile pe care le comit aceste fiare. . . " „Dar nici o fiară nu face aşa ceva!" „Şi atunci cum să-i numesc?" „Nu e limpede că trebuie să-i numim pur şi simplu *Oameni*?" Dispreţul suprem i-l stârnea vorbirea altor directori, pe care trebuise uneori s-o rabde la întruniri, când fusese el însuşi director la Lurgan. „Veneau uneori şi mă întrebau: «Ce atitudine adopţi faţă de un băiat care face cutare şi cutare?» Asta-i bună! De parcă aş fi adoptat vreodată o atitudine faţă de cineva sau ceva!" Uneori, dar rar, ajungea şi la ironie. În astfel de ocazii, vocea îi devenea mai gravă decât de obicei şi numai dilatarea nărilor trăda secretul pentru cei care îl cunoşteau. Intr-un astfel de context a emis următorul *dictum*: „Decanul de la Balliol[108] este una dintre cele mai importante fiinţe din univers. "

Se înţelege că dna Kirkpatrick nu avea o viaţă tocmai uşoară: imaginaţi-vă momentul în care soţul ei, printr-o stranie eroare, a apărut în salon, înainte de ceea ce soţia lui intenţionase să fie o partidă de bridge. După o jumătate de oră a fost văzută părăsind camera cu o expresie neobişnuită pe chip; iar după multe ceasuri, Marele Knock a fost descoperit stând pe un taburet şi înconjurat de şapte

---

107 Walhalla - sălaşul celor ucişi în bătălie, situat în Asgard, lumea „de dincolo" în mitologia scandinavă (n. t.).
108 Benjamin Jowett, figură influentă la Oxford în ultimele decenii ale secolul al XIX-lea, când în fruntea anumitor colegii au ajuns absolvenţi ai Colegiului Balliol (n. t.).

doamne vârstnice („cu mohorâre-n chip"[109]) pe care le ruga să fie mai explicite.

Am spus că era aproape în întregime un ins logic; nu tocmai. Fusese prezbiterian şi acum era ateu. Duminicaşi-o petrecea, ca şi cea mai mare parte a timpului de peste săptămână, de altfel, lucrând în grădină. Păstra însă o deprindere curioasă din tinereţe. Întotdeauna, duminica lucra în alt costum, mai îngrijit. Un scoţian din Ulster poate ajunge să nu mai creadă în Dumnezeu, dar nu să poarte de sabat hainele din timpul săptămânii.

Fiindcă am spus că era ateu, mă grăbesc să adaug că era un „raţionalist" de modă veche, asemănător celor din secolul al XIX-lea. Căci ateismul, de bună seamă, a coborât între timp în lumea largă, s-a amestecat în politică şi a învăţat să se bălăcească în noroi. Expeditorul anonim care îmi trimite acum reviste împotriva lui Dumnezeu speră, neîndoielnic, să-l rănească pe creştinul din mine; în realitate, ü răneşte pe fostul ateu. Mi-e ruşine că vechii mei colegi şi (ceea ce contează mai mult) vechii colegi ai lui Kirk s-au coborât într-atât. Pe atunci lucrurile se prezentau altfel; chiar şi McCabe[110] scria ca un om. În momentul când l-am cunoscut pe Kirk, ateismul lui era alimentat în principal cu antropologie şi cu pesimism. Era foarte priceput când venea vorba de Schopenhauer şi *Creanga de aur*[111].

Cititorul îşi aminteşte pesemne că în materie de ateism şi pesimism îmi formasem deja convingerile înainte de a ajunge la Bookham. Acolo doar am căpătat muniţie proaspătă pentru apărarea unei poziţii pe care deja o alesesem. Dar şi pe aceasta am obţinut-o indirect, de pe urma înclinaţiilor intelectuale ale lui Kirk, sau independent, citindu-i cărţile. Nu a atacat niciodată religia în prezenţa mea. Este genul de lucru pe care nimeni nu l-ar putea deduce dintr-o cunoaştere exterioară a vieţii mele, dar este real.

Am sosit la Gastons (aşa se numea casa lui Knock) într-o sâmbătă şi m-a anunţat că urma să ne apucăm de Homer luni. I-am spus că nu citisem nici un cuvânt în alt dialect decât cel atic, presupunând că, după ce va fi luat cunoştinţă de acest fapt, avea să abordeze studierea lui Homer din perspectiva unor lecţii introductive despre limba epopeilor. De-abia a răspuns cu un sunet care avea să revină frecvent în conversaţia noastră, pe care l-aş transcrie „Hih!". Treaba asta mi s-a părut oarecum neliniştitoare; luni, când m-am trezit, mi-am spus: „Acum urmează Homer. Să te ţii!" Numele îmi dădea fiori. La ora nouă fix ne-am apucat de lucru în biroul mic de la etaj, care mi-a devenit curând atât de familiar. Existau acolo o canapea (pe care şedeam când lucram împreună), o masă şi un scaun (pe care le foloseam când eram singur), o etajeră, o sobă cu gaz şi un portret înrămat al lui Gladstone. Am deschis amândoi exemplarele din *Iliada* la cartea I. Fără nici un cuvânt de introducere, Knock a citit cu glas tare vreo douăzeci de rânduri conform „noii" pronunţii, pe care n-o auzisem până atunci. Ca Smewgy, aproape cânta textul; avea mai puţină dulceaţă în glas, dar guturalele pline, „r"-urile melodice şi vocalele variate păreau să se potrivească epopeii din Epoca Bronzului tot atât de bine pe cât se potrivise poeziei lui Horaţiu graiul dulce al lui Smewgy. Kirk, vezi bine, chiar şi după mulţi ani de şedere în Anglia, vorbea cu cel mai pur accent nord-irlandez. A tradus apoi, cu puţine explicaţii, foarte puţine, cam o sută de rânduri. Niciodată nu mai văzusem im autor clasic „îngurgitat" în tranşe atât de mari ca acum. Când a terminat, mi-a înmânat *Lexiconul* lui Crusius şi mi-a spus să trec din nou prin textul citit de el, după care a părăsit încăperea. Deşi pare ciudată, metoda a dat roade. La început parcurgeam doar o distanţă scurtă din drumul deschis de el, dar în fiecare zi mergeam mai departe. Curând am ajuns să parcurg integral distanţa. Apoi am ajuns să depăşesc cu un rând sau două hotarul ei cel mai îndepărtat. Apoi totul a devenit un fel de joc în care încercam să văd cât

---

109 În original, „ful drery was hire chere", pastişă după Chaucer, *Canterbury Tales*, „The Clerk's Prologue, 514, „Al drery was his cheere and his lookyng" (n. t.).

110 Joseph Martin McCabe (1867-1955). A părăsit ordinul franciscan şi Biserica Romano-Catolică în 1896, declarându-se iniţial agnostic, iar apoi ateu (n. t.).

111 The Golden Bough, lucrare de antropologie religioasă în 12 volume scrisă de J. G. Frazer şi publicată în perioada 1890-1915 (n. t.).

de mult pot să înaintez. În această fază, Kirk părea să prețuiască mai degrabă viteza decât acuratețea absolută. Marele câştig a fost că am ajuns să înțeleg relativ repede mare parte din text fără a mai fi nevoie să traduc (nici măcar mental); începeam să gândesc în greacă. Este marele Rubicon care trebuie traversat în învățarea oricărei limbi. Cei în mintea cărora termenul grecesc există până îl găsesc în lexicon, şi care îl înlocuiesc cu echivalentul său, nu citesc încă în greceşte; doar descifrează o enigmă. Însăşi formularea „Naus înseamnă corabie" este greşită. *Naus* şi *corabie* înseamnă ambele un lucru, nu înseamnă fiecare celălalt cuvânt. În spatele lui *naus*, ori *navis* şi naca, trebuie să vedem imaginea unei siluete întunecate, suple, cu pânze sau vâsle, urcând pe crestele valurilor, fără intermedierea nepoftită a vreunui alt cuvânt.

Am intrat astfel într-o rutină care de atunci mi-a rămas în minte ca model, în aşa fel încât, atunci când vorbesc de o zi „normală" (şi regret că zilele normale sunt atât de rare), mă refer la o zi urmând tiparul celei de la Bookham. Dacă ar fi să dau curs preferințelor mele, aş trăi întotdeauna aşa cum am trăit acolo. Aş lua mereu micul dejun la opt fix, aşezându-mă la masa de lucru la nouă, pentru a citi sau scrie până la unu. Dacă pe la unsprezece mi s-ar aduce o ceaşcă de ceai sau de cafea bună, cu atât mai bine. Să ies din casă pe aproape, pentru o halbă de bere, n-ar fi o idee tocmai bună; nu e bine să bei de unul singur, iar dacă te întâlneşti cu un prieten la tejghea, pauza s-ar prelungi probabil peste cele zece minute regulamentare. La unu fix prânzul ar trebui să fie pe masă; pe la două,cel târziu, aş fi deja la plimbare. Fără prieteni, decât cu rare excepții. Plimbarea şi discuția simt două mari plăceri, dar este o greşeală să le amesteci. Larma pe care o facem eclipsează sunetele şi tăcerile lumii exterioare; de la vorbă se ajunge aproape inevitabil la fumat, şi atunci adio natură pentru vreunul dintre simțuri. Nu te poți plimba decât cu un prieten (cum era Arthur pentru mine, în vacanțe) care să-ți împărtăşească atât de bine preferința pentru fiecare schimbare a peisajului, încât o privire, un popas sau cel mult un gest să fie de-ajuns pentru a-ți confirma că plăcerea este împărtăşită. Întoarcerea de la plimbare şi momentul ceaiului ar trebui să coincidă perfect: înainte de patru şi un sfert. Ceaiul trebuie luat în singurătate, aşa cum se întâmpla la Bookham în acele (din fericire numeroase) ocazii când dna Kirkpatrick era plecată; Knock însuşi nu punea preț pe acest moment al zilei. Mâncatul şi cititul sunt două plăceri care se potrivesc admirabil. Desigur, nu toate cărțile pot fi citite în timpul mesei. Ar fi o blasfemie să citeşti poezie la masă. E de dorit mai degrabă o carte lejeră, fără formă strictă, care poate fi deschisă oriunde. Cele cărora m-am deprins să le dau această utilizare la Bookham au fost cărțile lui Boswell, o traducere a lui Herodot şi *A History of English Literature* de Lang. *Tristram Shandy*, *Elia* şi *The Anatomy of Melancholy* s-au dovedit şi ele utile în acelaşi scop. La cinci trebuie să fii din nou la lucru, până la şapte. Apoi, la masa de seară şi după aceea, rămâne timp pentru discuții sau, în lipsa lor, pentru lecturi uşoare; şi, exceptând cazul în care îți petreci seara în compania unor prieteni vechi (iar la Bookham nu aveam nici unul), nu sunt motive să mergi la culcare mai târziu de unsprezece. Dar scrisorilor când trebuie să li se răspundă? Nu uitați că descriu aici viața fericită pe care am dus-o la Kirk sau viața ideală pe care aş duce-o acum dacă aş putea. Iar pentru a avea o viață fericită, un om ar trebui să nu primească aproape deloc scrisori şi nici să nu se teamă de sosirea poştaşului. În acele zile binecuvântate primeam şi răspundeam doar la două scrisori pe săptămână; una de la tata, răspunsul fiind o îndatorire, şi una de la Arthur, care constituia evenimentul săptămânii, fiindcă ne înşiram unul altuia pe hârtie toate bucuriile cu care ne desfătam. Scrisorile de la fratele meu, care acum era în armată, în serviciu activ, erau mai lungi şi mai rare, ca şi răspunsurile mele.

Astfel se prezintă idealul meu şi (aproape) astfel era atunci realitatea, realitatea unei „vieți epicuriene, liniştite, aşezate"[112]. Fără îndoială, a fost spre

112 Tennyson, „Lucretius" (1868), 215 (n. t.).

binele meu să nu am parte de ea, căci ar fi o viață aproape în întregime egoistă. Egoistă, nu egocentrică, deoarece mintea mi s-ar fi îndreptat spre o mie de lucruri fără ca între ele să se numere şi propria-mi persoană. Distincția nu este lipsită de importanță. Unul dintre cei mai fericiți oameni şi totodată vreunul dintre cei mai plăcuți companioni pe care i-am cunoscut era extrem de egoist. Pe de altă parte, am întâlnit oameni capabili de sacrificii reale, a căror viață era totuşi jalnică, în ochii lor sau ai celorlalți, deoarece preocuparea de sine şi autocompătimirea se înstăpâniseră peste toate gândurile lor. Oricare dintre cele două stări distruge în final sufletul. Dar până la final, prefer să am de-a face cu cel care culege tot ce este mai bun de pretutindeni (chiar şi în detrimentul meu) şi apoi vorbeşte despre altceva decât cu cel care se pune în serviciul meu, dar vorbeşte despre sine, şi ale cărui amabilități sunt prin ele însele un reproş, o formă de a cerşi mereu milă, gratitudine şi admirație.

Kirk, fireşte, nu mi-a impus să-l citesc exclusiv pe Homer. Cei doi Mari Plicticoşi (Demostene şi Cicero) nu puteau fi evitați. Îi aveam (slavă Domnului!) pe Lucrețiu, Catullus, Tacit, Herodot. Îl aveam şi pe Virgiliu, al cărui gust încă nu-l deprinsesem cu adevărat. Şi erau scrieri în greacă şi latină. (Este ciudat că m-am învrednicit să trec binişor de cincizeci de ani fără să fi citit un cuvânt din Cezar.) Mai erau Euripide, Sofocle, Eschil. Seara studiam franceza cu doamna Kirkpatrick cam în acelaşi fel în care îl studiam pe Homer cu soțul ei. Am parcurs multe cărți în felul acesta şi curând am ajuns să-mi cumpăr singur cărți în franceză. Sperasem că voi începe să scriu şi eseuri în limba engleză, dar, fie pentru că nu le putea suporta pe ale mele, fie pentru că dibuise imediat priceperea mea la această artă (pe care aproape sigur o disprețuia), Kirk nu mi-a cerut niciodată vreunul. În prima săptămână m-a îndrumat cu privire la lecturile din autorii englezi, dar când a descoperit că, lăsat de capul meu, nu aveam să-mi irosesc timpul, mi-a acordat libertate deplină. După o vreme ne-am apucat de germană şi de italiană. Aici metodele lui erau aceleaşi. După un contact foarte scurt cu noțiuni de gramatică şi cu exerciții, ne-am cufundat în *Faust* şi în *Inferno*. Cu italiana am reuşit. Şi cu germana am fi reuşit, fără-ndoială, dacă aş mai fi rămas puțin la el. Dar am plecat prea repede şi germana mea a rămas toată viața la un nivel şcolăresc. Ori de câte ori mi-am propus să pun lucrurile la punct, au intervenit alte chestiuni mai urgente.

Homer era însă prioritatea. Zi de zi, lună de lună, ne avântam vitejeşte mai departe, decupând „Ahileida" din *Iliada* şi dând la o parte restul, citind apoi *Odiseea* în întregime, până când muzica poeziei şi strălucirea aprigă şi limpede din aproape fiecare vers au devenit parte din mine. Desigur, aprecierea mea era de factură romantică - aprecierea unui băiat îmbuibat cu William Morris. Dar această eroare măruntă m-a izbăvit de eroarea mult mai mare a „clasicismului" cu care umaniştii au îmbrobodit jumătate de lume. Prin urmare, n-am de ce să deplâng amarnic zilele când pe Circe o numeam *wise-wife*, iar căsătoriei îi spuneam *high-tide*[113]. Toate acestea s-au făcut scrum, fără a mai lăsa nimic în urmă, iar acum pot savura Odiseea într-un mod mai matur. Peregrinările înseamnă la fel de mult ca şi înainte; marele moment al „eucatastrofei" (cum ar spune profesorul Tolkien), când Odiseu îşi leapădă zdrențele şi încordează arcul, înseamnă mai mult; şi poate ceea ce-mi place cel mai mult simt acele minunate familii *à la* Charlotte M. Yonge[114], de la Pylos[115] sau de prin alte părți. Câtă dreptate are Sir Maurice Powicke atunci când spune: „Au existat oameni civilizați în toate epocile. " Iar noi am putea adăuga: „în toate veacurile au fost înconjurați de barbarie."

În toată această vreme, întregul Surrey îmi stătea la dispoziție, după-amiaza

113 William Morris a folosit un lexic în mod artificial arhaizant în scrierile sale, preferând vechi termeni germanici în locul celor uzuali. Wise-wife (în loc de witch, vrăjitoare) şi high-tide (în loc de marriage, căsătorie) exemplifică tocmai această tendință (n. t.).
114 Charlotte M. Yonge (1823-1901), scriitoare ale cărei romane reflectă interesele şi valorile anglo-catolicismului promovat de Mişcarea de la Oxford (n. t.).
115 Locul de naştere al regelui Nestor, participant la războiul troian (n. t.).

şi duminica. Comitatul Down în vacanţe şi Surrey în timpul semestrului - contrastul era izbitor. Probabil fiindcă erau frumuseţi pe care nici unui neghiob nu i-ar fi trecut prin cap să le compare, m-am lecuit o dată pentru totdeauna de obiceiul păgubos de a compara şi de a ierarhiza - o operaţie prea puţin oportună chiar şi când este vorba de opere de artă şi nespus de vătămătoare când e vorba de natură. Capitularea totală este întotdeauna cel dintâi pas către împlinire. Închideţi gura; deschideţi ochii şi destupaţi-vă urechile. Luaţi ceea ce vi se oferă şi nu vă gândiţi la ceea ce vi s-ar fi putut oferi sau la ceea ce există în altă parte. Celelalte reflecţii pot veni mai târziu dacă este neapărată nevoie. (Remarcaţi totodată că pregătirea autentică pentru ceva bun, indiferent ce, prefigurează şi, dacă i se dă curs, înlesneşte întotdeauna pregătirea autentică pentru viaţa creştină. O astfel de şcoală pune întotdeauna în valoare strădaniile anterioare, indiferent din ce domeniu.) Surrey m-a încântat prin complexitatea lui. Plimbările mele din Irlanda aveau orizonturi mai largi, iar întinderea uscatului şi a mării putea fi cuprinsă dintr-o privire; despre ele voi încerca să vorbesc mai târziu. În Surrey însă formele erau atât de întortocheate şi văioagele atât de înguste, întâlneam aţâţi arbori, atâtea cătune ascunse în păduri sau depresiuni, atâtea cărărui, poteci bătătorite, ponoare împădurite, crânguri, o varietate atât de neaşteptată de case, ferme, vile şi conace, încât niciodată nu reuşeam să-mi fixez limpede în minte peisajul, iar plimbările zilnice îmi provocau aceeaşi încântare pe care ţi-o dă complexitatea labirintică din Malory sau *Faerie Queene.* Chiar şi acolo unde perspectiva era suficient de deschisă, ca atunci când priveam dinspre Polesdan Lacey spre Leatherhead şi valea Dorking, nu întâlneam niciodată deschiderea clasică a peisajului de la Wyvern. Valea şerpuia spre sud către altă vale, un tren huruia nevăzut printr-o tăietură împădurită, creasta opusă îşi ascundea golfurile şi promontoriile. Asta chiar şi într-o dimineaţă de vară. Dar îmi amintesc cu şi mai multă plăcere de după-amiezile de toamnă în vâlcelele cuprinse de o tăcere adâncă, vegheate de uriaşi copaci seculari, şi mai ales momentul în care, fiind aproape de Friday Street, am recunoscut, împreună cu ceilalţi tovarăşi (căci nu eram singur), o buturugă ciudată care ne-a făcut să ne dăm seama că ne plimbam în cerc de o jumătate de oră; sau un apus îngheţat înspre Hog's Back, la Guildford. Intr-o sâmbătă după-amiază, iama, cu nasul şi degetele ciupite de ger, atât cât să sporească bucuria aşteptării ceaiului şi a şederii lângă şemineu, când weekendul anunţa multe lecturi, cred că am atins cele mai înalte culmi ale fericirii pe care le poţi atinge aici pe pământ. Ca să nu mai pun la socoteală că mă aşteptau şi nişte cărţi noi, mult-râvnite.

Aproape uitasem. Când am vorbit despre poştă, am uitat să spun că aducea şi colete, nu numai scrisori. Orice om de vârsta mea a avut parte în tinereţe de o binecuvântare care poate stârni invidia celor mai tineri: am crescut într-o lume cu multe cărţi ieftine. Exemplarele din „Everyman"[116] costau pe-atunci un şiling şi, în plus, erau întotdeauna în stoc; colecţiile „World's Classic", „Muses' Library", „Home University Library", „Temple Classic", seria franceză de la Nelson, Bohn şi biblioteca de buzunar de la Longman erau toate la preţuri pe măsură. Toţi banii pe care-i economiseam se duceau pe comenzi poştale la domnii Denny de pe Strand. Chiar şi la Bookham, nu era zi mai fericită decât cea în care poşta de după-amiază îmi aducea un colet mic şi bine legat, învelit în hârtie cenuşie. Milton, Spenser, Malory, *The High History of the Holy Grail*, *Laxdale Saga*, Ronsard, Chénier, Voltaire, *Beowulf şi Gawain and the Green Knight* (ambele în traducere), Apuleius, *Kalevala*, Herrick, Walton, Sir John Mandeville, *Arcadia* lui Sidney şi aproape toată opera lui Morris au ajuns volum după volum în mâinile mele. Unele achiziţii mă dezamăgeau, altele îmi depăşeau aşteptările, însă desfacerea coletului constituia întotdeauna un moment care mă încânta nespus. În rarele mele vizite la Londra am

---

116 Everyman Library, colecţie concepută în 1905 de editorul londonez J. M. Dent, care şi-a propus tipărirea a 1000 de cărţi clasice la preţ accesibil. În 1975 colecţia conţinea 994 de titluri şi 1239 de volume (n. t.).

trecut pe lângă domnii Denny de pe Strand cu un soi de venerație; atâta plăcere îşi avusese obârşia acolo.

Smewgy şi Kirk au fost cei mai mari dascăli ai mei. În linii mari, s-ar putea spune (respectând modelul medieval) că Smewgy m-a învățat Gramatica şi Retorica, iar Kirk m-a învățat Dialectica. Fiecare avea, şi mi-a dăruit, ce-i lipsea celuilalt. Kirk n-avea nimic din distincția sau delicatețea lui Smewgy, iar Smewgy avea mai puțin umor decât Kirk. Umorul acestuia era saturnian. Intr-adevăr, el însuşi semăna mult cu Saturn - nu regele dezmoştenit din legenda italiană, ci imemorialul şi neîndurătorul Cronos, Bătrânul Timp însuşi, cel cu clepsidra şi coasa. Cele mai neplăcute, dar şi cele mai amuzante situații aveau loc atunci când se ridica brusc de la masă (întotdeauna înaintea noastră) şi începea să scotocească într-un vechi recipient murdar, aşezat pe o poliță, în căutarea rămăşițelor de tutun din pipele nefumate complet, pe care, zgârcit cum era, avea obiceiul de a-l refolosi. Ii datorez enorm şi-i port o stimă care a rămas neştirbită.

Soarta îmi zâmbeşte

Tot cerul de deasupră-mi, puhoaiele, câmpia, îmi privegheau cu larg surâs călătoria.

SPENSER[117]

Odată cu plecarea mea de la Wyvern la Bookham, Arthur a luat locul fratelui meu ca prieten apropiat. Fratele meu, după cum ştiţi, era pe front în Franţa. Din 1914 până în 1916, perioada cât am stat la Bookham, prezenţa lui a devenit tot mai rară; venea inopinat în permisie, în toată strălucirea lui de ofiţer tânăr, având la dispoziţie mijloace băneşti care pe atunci îmi păreau nelimitate, şi mă lua cu el în Irlanda. Astfel de călătorii erau încununate de un lux, precum vagoanele de clasa întâi şi cele de dormit, cum nu mai cunoscusem până atunci. Se înţelege că traversam Marea Irlandei de şase ori pe an, de la vârsta de nouă ani. În plus, acum, permisiile fratelui meu se dovedeau adesea a fi nişte călătorii extraordinare. Acesta e motivul pentru care memoria mi-e ticsită cu imagini de pe punte într-o măsură neobişnuită pentru un om atât de puţin umblat. Nu trebuie decât să închid ochii ca să văd, dacă vreau, iar uneori chiar şi dacă nu vreau, sclipirea valurilor care se ciocnesc în spatele navei, catargul nemişcat sub stele, deşi apa goneşte pe lângă noi, fâşiile lungi în nuanţe roşu-somon ale apusului sau răsăritului de pe orizontul apelor gri-verzui sau metamorfoza uimitoare a uscatului când te apropii de el, promontoriile care îţi ies în întâmpinare, mişcările complexe ale munţilor care se pierd în cele din urmă în depărtare.

Aceste permisii erau desigur o mare bucurie. Neînţelegerile apărute (în legătură cu Wyvern) înainte de plecarea fratele meu în Franţa fuseseră date uitării. Exista o hotărâre tacită, de ambele părţi, de a reînvia, în scurtul răgaz pe care-l aveam, perioada clasică a copilăriei noastre. Deoarece fratele meu era în R. A. S. C. [118], considerat pe atunci un loc sigur, n-am avut, în legătura cu el, anxietatea altor familii, din acea perioadă. Poate că exista mai multă anxietate inconştientă decât cea care se manifesta deschis în gândurile noastre. Cel puţin aşa s-ar explica o experienţă pe care am avut-o măcar o dată, poate chiar mai des; nu ţinea de domeniul credinţei ori al visului, ci era o impresie, o imagine mentală, un gând sinistru, care într-o noapte aprigă de iarnă, la Bookham, îl reprezenta pe fratele meu bâjbâind prin grădină şi strigând - sau mai degrabă încercând să strige; însă, ca în Iadul lui Virgiliu, *inceptus clamor frustratur hiantem*[119], strigătul se prefăcea într-un ţipăt de liliac. Plana asupra acestei imagini o atmosferă care îmi repugnă mai tare decât oricare alta respirată vreodată, un amestec de macabru şi jale cu iz de neputinţă, deznădejde şi pierzanie - miasma mohorâtă a Hadesului păgân.

Deşi prietenia mea cu Arthur a început fiindcă aveam acelaşi gust într-o anumită privinţă, eram suficient de diferiţi pentru a ne ajuta reciproc. Situaţia lui de acasă era aproape opusul aceleia în care mă găseam eu. Părinţii săi făceau parte din gruparea Fraţilor de la Plymouth[120], iar el era mezinul unei familii numeroase; cu toate acestea, liniştea din casa lor era tot atât mare pe cât era zarva din a noastră. În această perioadă, Arthur lucra la întreprinderea comercială a unuia dintre fraţii săi, dar, având o sănătate şubredă, s-a îmbolnăvit o dată sau de două ori şi a trebuit să renunţe. Avea multe înzestrări, atât ca pianist şi compozitor promiţător, cât şi ca pictor. Conform unui proiect al nostru de început, trebuia să compună o partitură de operă pentru *Loki Bound* - im proiect care, fireşte, după o

---

117 Edmund Spenser (1552-1599), The Faerie Queene, I. ix. 12,8-9, poem alegoric care elogiază domnia reginei Elisabeta I (n. t.).

118 Royal Army Service Corps (n. t.).

119 Virgiliu, *Eneida*, VI. 493. Literal, „strigătul pornit se stinge în gura căscată" (n. t.).

120 Fraţii de la Plymouth (Fraţii creştini sau Fraţii), mişcare creştină de înnoire spirituală pornită din Dublin, Irlanda, în anii 1820. Prima congregaţie engleză a fost organizată la Plymouth, în 1831, de John Nelson Darby (n. t.).

viață foarte scurtă și fericită, a răposat netulburat. La capitolul literatură, influența lui asupra mea a fost mai mare sau mai îndelungată decât a mea. Marele lui cusur era că nu prea îndrăgea poezia. Am mai îndreptat eu lucrurile pe ici, pe colo, dar mai puțin decât aş fi dorit. El, pe de altă parte, dincolo de pasiunea pentru mit şi fabulos, pe care o împărtăşeam pe deplin, dovedea o altă preferință care mie îmi lipsise până a-l întâlni pe el şi cu care, spre binele meu, m-a molipsit pentru toată viața. Preferința pentru aşa-numitele „cărți vechi, serioase şi bune", ale romancierilor clasici englezi. E uluitor cum de reuşisem să-i ocolesc înainte de a-l întâlni pe Arthur. Mă lăsasem convins de tata să citesc *The Newcomes* când eram necopt pentru asta şi n-am mai încercat nimic din Thackeray până când am ajuns la Oxford. Încă îmi este antipatic nu pentru că predică, ci pentru că o face prost. Pe Dickens îl priveam cu un sentiment de oroare izvorâtă din examinarea îndelungă a ilustrațiilor, pe când nu ştiam încă să citesc. Şi acum mi se par deşănțate. Aici, ca şi la Walt Disney, nu urâțenia personajelor urâte, ci sfioşenia păpuşilor menite să ne câştige simpatia este cea care trădează secretul (nu pretind că Walt Disney nu ar fi cu mult superior ilustratorilor lui Dickens). Din Scott ştiam doar câteva romane medievale, adică pe cele mai slabe. Sub influența lui Arthur, am citit în această perioadă tot ce era mai bun din seria Waverley, tot ce scriseseră surorile Bronte şi Jane Austen. Mi-au completat de minune lecturile mai fantastice, contrastul reciproc făcându-le pe fiecare cu atât mai plăcute. Tocmai în aceste trăsături care altădată mă îndepărtaseră de asemenea cărți stătea, după cum învățam de la Arthur, farmecul lor. Acolo unde eu vedeam „caracterul indigest" şi „banal", el vedea „intimitate casnică" - un termen-cheie al imaginației sale. Nu înțelegea prin asta simpla idee de casă, chiar dacă intra şi ea la socoteală. Se referea la acea însuşire profundă care apropie aceste cărți de experiențele noastre cele mai simple: vreme, hrană, familie împrejurimi. Îi plăcea nespus de mult fraza de început din *Jane Eyre* sau propoziția care deschide un paragraf dintr-o povestire de Hans Andersen, „Vai, cum mai turna afară ploaia!"[121]. Fie şi numai cuvântul „pârâu" din Bronte era un festin pentru el; ca şi scenele din sălile de clasă ori din bucătărie. Această pasiune pentru „intimitatea casnică" nu ținea exclusiv de literatură; o căuta şi în natură, învățându-mă şi pe mine să fac la fel.

Până atunci, sentimentele mele față de natură fuseseră romantice într-un sens prea îngust. Mă preocupa aproape în întregime ceea ce era încărcat de solemnitate, sălbăticie sau stranietate şi, mai presus de orice, depărtarea. Aşa se face că munții şi norii mă încântau în mod special; indiferent de peisaj, cerul era şi continuă să fie pentru mine unul dintre principalele elemente ale peisajului şi, cu mult înainte de a-i vedea denumiți şi clasificați în *Modern Painters,* am fost foarte atent la diferitele însuşiri şi înălțimi ale norilor de ploaie, drus sau cumulus. Cât despre pământ, ținutul meu de baştină avea tot ce trebuie pentru a încuraja o înclinație romantică, căreia îi şi dădusem curs încă de când am contemplat prima oară inaccesibilele Dealuri Verzi prin fereastra camerei de joacă. Pentru cititorul care cunoaşte acele zone, ajunge să spun că îmi plăcea să colind îndeobşte dealurile Holywood - poligonul neregulat pe care l-ai obține dacă ai trage o linie de la Stormont la Comber, de la Comber la Newtownards, de la Newtownards la Scrabo, de la Scrabo la Craigantlet, de la Craigantlet la Holywood şi de acolo, prin Knocknagonney, înapoi la Stormont. Cum să descriu toate acestea unui străin, n-aş prea şti.

În primul rând, în comparație cu sudul Angliei, zona este mohorâtă. Pădurile, căci există câteva, simt alcătuite din copaci mici - scoruşi, mesteceni şi brazi pitici. Câmpiile sunt restrânse şi despărțite de şanțuri străjuite de garduri vii neregulate, bătute de briza mării. Pretutindeni întâlneşti tufe de genistră şi numeroase aflorimente. Carierele mici de piatră, acum pline de apă cu aspect

121 Hans Christian Andersen, „Moş Ene" în *Crăiasa zăpezii*, trad. A. Philippide şi I. Cassian-Mătăsaru, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1965, p. 401 (n. t.).

glacial, sunt neaşteptat de răspândite. Aproape întotdeauna auzi vântul şuierând prin ierburi. Oriunde vezi un om arând, vezi şi pescăruşi în urma lui, ciugulind brazdele. Nu există poteci peste câmpii sau pârleazuri, dar nu contează, fiindcă lumea te cunoaşte - sau dacă nu te cunoaşte, îi cunoaşte pe cei din neamul tău şi ştie că vei închide porţile şi nu vei călca peste recolte. Ciupercile încă sunt considerate proprietate obştească, asemenea aerului. Solul nu e deloc ciocolatiu sau ocru, cum este pe alocuri în Anglia: este galben - cum ar spune Dyson: „ţărâna ce de veacuri smulge trudă"[122]. Dar iarba e moale, bogată şi dulce, iar casele, întotdeauna văruite în alb, fără etaj, cu acoperişuri de ardezie albastră, luminează întregul peisaj.

Deşi nu sunt foarte înalte, aceste dealuri oferă o privelişte nemărginită şi foarte felurită. Vă aşezaţi la extremitatea nord-estică, unde panta se prăvale pieziş spre Holywood. Dedesubt se întinde toată Laguna. Coasta Antrim şerpuieşte abrupt către nord, pierzându-se în zare; În comparaţie, ţinutul Down, verde şi sărăcăcios, coteşte în depărtare, spre sud. Între cele două, Laguna se uneşte cu marea şi, dacă priviţi cu atenţie, în zilele senine puteţi zări Scoţia ca o nălucire pe linia orizontului. Acum veniţi mai spre sud-vest. Opriţi-vă la căsuţa izolată, vizibilă de la casa tatei, care domină toată suburbia noastră şi căreia toţi îi spun Coliba Păstorului, deşi lumea nu prea se îndeletniceşte cu păstoritul în zonă. Priviţi tot spre Lagună, deşi gura ei şi marea sunt ascunse acum de costişa de pe care aţi venit şi pare (atât cât se poate vedea) un lac. Şi aici ajungem la unul dintre acele contraste izbitoare care mi s-au întipărit adânc în minte - Niflheim şi Asgard[123], Britania şi Logres, Handramit şi Harandra[124], aerul şi eterul, lumea de jos şi cea de sus. De aici, la orizont se întind munţii Antrim, probabil o fâşie uniformă de albastru plumburiu, dacă nu cumva e o zi însorită şi se vede pe Cave Hill diferenţa dintre pantele verzi care urcă două treimi spre vârf şi peretele de stâncă perpendicular cu care continuă restul de drum. Aceasta e prima dintre splendori; şi acest loc în care vă aflaţi acum este de o frumuseţe fără seamăn, dar diferită şi chiar mai dragă - lumina soarelui, iarba şi roua, cocoşii cântând şi raţele măcăind. Între ele, pe fundul plat al văii care ţi se întinde la picioare, o pădure de coşuri industriale, rampe şi macarale uriaşe învăluite într-o perdea de ceaţă se află Belfastul. Dintr-acolo se aud mereu zgomote, huruială şi scrâşnet de tramvaie, tropotul cailor în trafic pe caldarâmul inegal şi, peste toate acestea, tumultul şi trepidaţia intermitentă a marilor şantiere navale. Totuşi, pentru că am avut parte de toate acestea întreaga viaţă, n-am spune că strică liniştea din vârful dealului; dimpotrivă, o evidenţiază, îmbogătesc contrastul, ascut dualismul. În „fumul şi turbarea"[125] de jos se află mult detestatul birou la care Arthur, mai puţin norocos decât mine, trebuie să se întoarcă mâine: e una dintre rarele lui zile libere de peste săptămână, când putem veni aici de dimineaţă. Şi tot acolo poţi vedea femei bătrâne cu picioarele goale, beţivi împleticindu-se la intrarea sau la ieşirea din spelunci (oribilul echivalent irlandez al bodegii englezeşti primitoare), cai opintindu-se fără vlagă, femei bogate aspre la chip - întreaga lume creată de Alberich când a blestemat iubirea şi a răsucit aurul într-un inel.

Mergeţi acum puţin mai departe - peste două câmpii, tăind o potecă, până sus pe dâmb, pe latura lui prelungă şi veţi vedea, privind spre sud şi puţin spre est, o altă lume. Iar acum, că aţi văzut-o, învinuiţi-mă - dacă mai puteţi - că sunt romantic. Aici se află, complet irezistibil, chiar drumul spre capătul lumii, ţinutul dorului, care frânge şi încântă inima. Acum cuprindeţi cu privirea ceea ce s-ar putea numi, într-un anume sens, câmpia Down, dincolo de care se văd munţii Moume.

---

122 Hugo Dyson şi John Butt, *Augustans and Romantics* 1689-1839, Cresset Press, London, 1940, p. 91 (n. t.).
123 Niflheim - „Tărâmul ceţurilor"; Asgard - „Tărâmul zeilor", în mitologia scandinavă (n. t.).
124 Handramit şi Harandra, principalele tipuri de peisaj de pe planeta Malacandra din *Departe de planeta tăcută* (1938) (n. t.).
125 Milton, *Comus*, 5 (n. t.).

K. - walkiria, fiica a doua a vărului Quartus - a fost cea care mi-a explicat întâia oară cum stau de fapt lucrurile cu această câmpie Down. Iată rețeta pentru cei ce vor să şi-o imagineze. Se iau câțiva cartofi potriviți ca mărime şi se aşază (un singur strat) într-un lighean cu fundul plat. Se presară pământ deasupra lor pentru a-i acoperi, dar fără a le ascunde cu totul conturul; desigur, văile dintre ei reprezintă depresiunile. Acum se măreşte întreg cadrul până când văile devin suficient de întinse ca să adăpostească firicele de apă şi pâlcuri de copaci. Apoi, pentru colorit,se împestrițează pământul cafeniu, trasând câmpiile, întotdeauna de mică întindere (doi acri fiecare), cu toată gama obişnuită de recolte, ierburi şi arături. V-ați făcut acum imaginea „câmpiei" Down, care poate fi numită câmpie doar în sensul că, dacă ați fi un uriaş, vi s-ar părea plată, dar incomodă la mers - ca pietrele de pavaj. Iar acum nu uitați că fiecare căsuță e albă. Întreaga întindere e împodobită cu mici puncte albe; se aseamănă foarte mult cu ghemotoacele de spumă albă adunată de briza proaspătă a mării, într-o zi de vară. Drumurile sunt şi ele albe; încă n-a apărut bitumul. Şi pentru că întreg ținutul se află sub imperiul haotic al colinelor, drumurile se răsfiră în toate direcțiile de peste tot. Nu presărați însă asupra peisajului strălucirea intensă a zilelor englezeşti; faceți-l mai palid, mai gingaş, estompați marginile întinderilor albe de cumulus, acoperiți-l cu o sclipire marină, dându-i adâncime, făcând totul să-şi piardă consistența. Şi apoi, dincolo de toate acestea, imaginați-vă munții, atât de îndepărtați încât par de-a dreptul abrupți, aproape nevăzuți. Nu sunt rătăciți în peisaj. Se înalță semeți şi bine legați, ascuțiți, accidentați, colțuroşi. S-ar putea crede că n-au nimic de-a face cu dealurile mărunte şi căsuțele care vă despart de ei. Uneori sunt albaştri, alteori violeți; dar foarte adesea par transparenți - ca şi când nişte bucăți uriaşe de voal ar fi fost tăiate pe potriva lor şi atârnate acolo, încât ai impresia că întrezăreşti prin ele lucirea mării nevăzute dindărătul lor.

Socotesc o adevărată binecuvântare faptul că tata nu avea maşină, în timp ce aproape toți prietenii mei aveau şi mă scoteau uneori la plimbare. Astfel, puteam vizita toate aceste locuri îndepărtate îndeajuns de des încât să le învălui în amintiri, nu în dorințe imposibile, deşi în cea mai mare parte a timpului rămâneau la fel de inaccesibile ca Lima. Încă nu mi se dăduse puterea fatală de a mă repezi oriîncotro voiam, după pofta inimii. Măsurăm distanțele după puterile mele, ale omului care merge pe propriile picioare, nu după cele ale motorului cu ardere internă. Nu mi s-a îngăduit să distrug frumusețea ideii de distanță; în schimb, descopeream „nespuse bogății" în ceea ce şoferilor li s-ar fi părut „un spațiu infim"[126]. Cea mai justă şi cea mai îngrozitoare afirmație despre transportul modem este că acesta „nimiceşte spațiul". Chiar asta face. Nimiceşte unul dintre cele mai glorioase daruri care ne-au fost oferite. Mai mult, reprezintă un fel de inflație rea, care duce la scăderea valorii distanței, încât un băiat modem, călătorind o sută de mile, trăieşte o mai mică senzație de eliberare, peregrinare şi aventură în comparație cu bunicul lui, într-o călătorie de zece mile. Desigur, dacă un om urăşte spațiul şi doreşte să-l nimicească, este cu totul altceva. De ce nu se bagă de pe acum în sicriu? E destul de puțin spațiu acolo.

Aşa mă delectam eu în aer liber, înainte de a-l întâlni pe Arthur, care a împărtăşit toate acestea şi le-a consolidat. Mai mult, căutând el „intimitatea casnică", m-a învățat să văd şi alte lucruri. Dacă n-ar fi fost el, nu mi-aş fi dat niciodată seama de frumusețea legumelor obişnuite, menite să sfârşească în oală. „Brazde", obişnuia să-mi spună. „Simple brazde, semănate cu varză - ce poate fi mai bun?" Şi avea dreptate. Adesea mă îndemna să-mi iau ochii de la orizont şi să privesc printr-o gaură din gard, unde nu se vedea decât ograda unei gospodării învăluite în solitudinea dimineții ori poate un cotoi gri strecurându-se pe sub uşa unui hambar, sau o bătrână gârbovită, cu fața zbârcită, maternă, întorcându-se cu găleata goală de la cocina porcilor. Cel mai mult însă ne plăcea când intimitatea

126 Cf. Christopher Marlowe, *Evreul din Malta* (c. 1592), 1. 1, 37: „Infinite riches in a little room" (ni.).

casnică şi opusul ei se întâlneau cât se poate de limpede; când o grădiniță de zarzavaturi urca abrupt pe o fâşie îngustă de teren fertil înconjurat de aflorimente şi genistră, sau când vedeam, în stânga, un lac fremătând sub razele lunii, şi în dreapta, coşul fumegând şi fereastra luminată a unei căsuțe care tocmai se pregătea să înnopteze.

Între timp, pe Continent, măcelul grosolan al primului război german continua. În toată această vreme, când am început să fiu conştient că va dura probabil până voi ajunge la vârsta înrolării, am fost silit să iau o decizie pe care legea o luase din mâinile băieților englezi de vârsta mea; căci în Irlanda nu se făceau recrutări. Nu m-am împăunat nici atunci pentru decizia mea de a merge pe front, dar am simțit totuşi că această hotărâre mă scuteşte de datoria urmăririi cu atenție a războiului. Pentru Arthur, a cărui inimă îl făcea total inapt, nu se punea o astfel de problemă. În consecință, mi-am scos războiul din minte în aşa măsură, încât unora gestul li se va părea ruşinos, iar altora incredibil. Alții vor spune că era o fugă de realitate. Consider că era mai degrabă un târg cu realitatea, fixarea unei granițe. În esență, am spus țării mele: „Mă vei avea la o anumită dată, nu înainte. Voi muri în războaiele tale dacă va fi nevoie, dar până atunci vreau să-mi trăiesc viața. Poți dispune de trupul meu, dar nu şi de mintea mea. Voi participa la bătălii, dar nu vreau să citesc despre ele. " Dacă această atitudine necesită scuze, trebuie spus că un băiat care este nefericit la şcoală învață inevitabil obiceiul de a ține viitorul la locul lui; dacă măcar o dată i-ar îngădui trimestrului următor să se strecoare în vacanța din prezent, ar ajunge la disperare. De asemenea, Hamiltonul din mine stătea întotdeauna de veghe, protejându-l pe Lewis; eram sătul să mă tot supun singur la cazne.

Neîndoielnic, chiar dacă atitudinea cu pricina era corectă, însuşirea care m-a făcut s-o adopt cu uşurință este întru câtva dezagreabilă. Totuşi, chiar şi aşa, nu regret că am eliminat risipa îngrozitoare de timp şi de spirit pe care ar fi presupus-o citirea veştilor de război sau participarea mai mult decât artificială şi formală la conversațiile despre război. Citirea, fără cunoştințe militare şi fără hărți bune, a relatărilor de pe front, deformate înainte de a ajunge la generalul de divizie, deformate iarăşi înainte de a fi date mai departe şi apoi „rescrise" irecognoscibil de gazetari, strădaniile de a pricepe ceea ce va fi contrazis a doua zi, temerile sau nădejdile arzătoare, întemeiate pe dovezi insuficiente, toate acestea înseamnă o folosire păguboasă a minții. După părerea mea, cei care susțin că elevii trebuie îndemnați să citească ziarele chiar şi în timp de pace greşesc. Din ce citeşte un adolescent în ele, aproape totul se va dovedi, înainte de a împlini el douăzeci de ani, eronat ca perspectivă şi interpretare, dacă nu cumva chiar în fapt, iar cele mai multe informații vor fi devenit cu totul irelevante. Ceea ce a reținut va trebui deci dezvățat în mare parte; între timp, va fi dobândit probabil o apetență incurabilă pentru vulgarități şi senzaționalism şi obiceiul fatal de a sări de la un paragraf la altul pentru a afla despre divorțul unei actrițe în California, deraierea unui tren în Franța şi naşterea unor cvadrupleți în Noua Zeelandă.

Eram acum mai fericit ca niciodată. Supliciul de la începutul fiecărui trimestru dispăruse. Totuşi, întoarcerea acasă la sfârşitul lui rămăsese aproape la fel de plăcută ca înainte. Vacanțele deveniseră din ce în ce mai frumoase. Prietenii noştri adulți şi mai ales verişoarele de la Mountbracken nu mai păreau acum aşa de mari - căci în această perioadă cei mai mari decât tine descresc pentru a-ți ieşi în întâmpinare. Am avut parte de întâlniri vesele şi de multe discuții inteligente. Am descoperit că şi alți oameni, în afară de Arthur, îndrăgeau cărțile pe care le îndrăgeam eu. Odioaselor „obligații sociale", petrecerile de odinioară, le pusesem capăt, căci tata îmi îngăduia acum să refuz invitațiile. Toate întâlnirile mele erau acum plăcute, având loc într-un cerc restrâns de oameni care fie erau căsătoriți între ei, fie erau vecini foarte vechi, fie (femeile, în orice caz) fuseseră vechi colegi de şcoală. Mă sfiesc să le pomenesc numele. Despre Mountbracken a trebuit să vorbesc pentru că n-aş fi putut depăna povestea vieții mele fără a pomeni acest loc;

mai departe ezit să merg. A-ţi lauda prietenii echivalează aproape cu o impertinenţă. Nu pot povesti aici despre Janie M. , nici despre mama ei, nici de Bill şi dna Bill. În romane, societatea de provincie - periferie de oraş - e înfăţişată de regulă în nuanţe de la gri la negru. Mie unuia nu mi s-a părut astfel. Cred că între noi, cei din Strandtown şi Belmont, existau tot atâta bunătate, spirit, frumuseţe şi gust ca în oricare alt cerc de aceeaşi mărime pe care l-am cunoscut vreodată.

Acasă, separarea reală, ca şi cordialitatea aparentă între tata şi mine existau în continuare. În fiecare vacanţă mă întorceam de la Kirk cu un mod de a gândi şi de a vorbi mai clar, ceea ce a făcut ca posibilitatea unei conversaţii reale cu tata să devină tot mai improbabilă. Eram prea tânăr şi prea necopt ca să apreciez cealaltă latură a realităţii, să pun în balanţă marea fertilitate (deşi lipsită de precizie), generozitatea şi umorul gândirii tatei cu uscăciunea şi luciditatea aproape ucigătoare ale gândirii lui Kirk. Mânat de cruzimea tinereţii, mi-am permis să fiu iritat de unele trăsături ale tatei care, la alţi oameni în vârstă, mi s-au părut ulterior cusururi nostime. Erau atât de multe neînţelegeri imposibil de reconciliat. Odată s-a întâmplat să primesc, în prezenţa tatei, o scrisoare de la fratele meu pe care a cerut să o vadă imediat. A obiectat la unele expresii din scrisoare cu privire la o a treia persoană. Ca să le justific, i-am atras atenţia că nu îi sunt adresate lui. „Prostii!" a răspuns tata. „Ştia că îmi vei arăta scrisoarea, ba chiar şi-ar fi dorit să mi-o arăţi. " în realitate, după cum bine ştiam,fratele meu mizase în mod nesăbuit pe şansa ca eu să primesc scrisoarea când el nu era acasă. Aşa ceva însă tata nu putea concepe. Nu încălca prin recursul la autoritate un drept la intimitate pe care nu-l recunoştea; nici nu-şi putea imagina că cineva poate pretinde un asemenea drept.

Relaţia cu tata ar putea explica (nu sugerez că ar putea şi scuza) unul dintre cele mai oribile gesturi din viaţa mea. Mi-am permis să accept pregătirea pentru confirmare, să fiu confirmat şi să iau prima împărtăşanie în totală necredinţă, jucând un rol, mâncând şi bând propria-mi condamnare. [127] După cum spune limpede Johnson, acolo unde lipseşte curajul, nici o altă virtute nu poate supravieţui decât întâmplător. Laşitatea m-a împins la ipocrizie, iar ipocrizia m-a condus la blasfemie. Este adevărat că nu ştiam şi nici nu puteam şti pe atunci adevărata natură a gestului pe care îl făceam: dar ştiam foarte bine că jucam o mascaradă cu cea mai mare solemnitate posibilă. Mi se părea imposibil să-i împărtăşesc tatei adevăratele mele convingeri. Nu pentru că ar fi tunat şi fulgerat ca un părinte drept-credincios tradiţional. Dimpotrivă, (la început) ar fi reacţionat cu cea mai mare bunătate. „Hai să discutăm pe îndelete problema", mi-ar fi spus. Dar ar fi fost de-a dreptul imposibil să-l fac să priceapă adevărata mea poziţie. Firul s-ar fi rupt de îndată, iar pe argumentele din toate citatele, anecdotele şi amintirile care s-ar fi revărsat peste mine de-a valma nu dădeam două parale - frumuseţea Versiunii Autorizate, frumuseţea tradiţiei creştine, a sentimentului şi a caracterului creştin. Iar mai târziu, când toate acestea ar fi dat greş, iar eu tot aş mai fi încercat să-mi expun limpede ideile, ne-am fi mâniat amândoi, tunete şi fulgere din partea lui şi o turuială superficială şi plină de arţag din partea mea. Iar subiectul, odată stârnit, n-ar mai fi fost lăsat deoparte. S-ar fi cuvenit, desigur, să încerc toate acestea, nu să fac ceea ce am făcut. Dar pe atunci mi se părea imposibil. Căpitanul sirian a fost iertat pentru plecăciunile făcute în templul lui Rimon. [128] Sunt unul dintre cei mulţi care s-au plecat în templul Dumnezeului adevărat când nu-l socoteau mai presus de Rimon.

La sfârşit de săptămână şi seara, eram priponit din scurt lângă tata, ceea ce mi se părea o năpastă, deoarece acestea erau perioadele când Arthur se întâmpla să fie liber. Zilele de peste săptămână îmi ofereau totuşi prilejul să fiu singur. Aveam, desigur, compania lui Tim, pe care ar fi trebuit să-l amintesc mai devreme.

127 Cf. 1 Cor. 11:29 (n. t.).
128 Cf. 2 Regi 5:18 (în ed. protestante ale Bibliei), IV Regi 5:18 (în ed. ortodoxe) (n. t.).

Tim era câinele nostru. Deține probabil un record de longevitate între terierii irlandezi, deoarece îl aveam deja când eram la şcoala lui Oldie şi n-a murit decât în 1922. Dar compania lui Tun nu însemna mare lucru. Convenisem de mult cu el că nu mă aşteptam să mă însoțească la plimbare. Mergeam mult mai mult decât îi era lui pe plac, căci deja semăna cu o pernă de divan sau chiar cu un butoi pe patru labe. De asemenea, treceam prin locuri unde putea întâlni alți câini; Tim nu era un laş (l-am văzut luptându-se ca o fiară pe terenul lui de acasă), dar nu-i plăceau câinii. Pe vremea când îl mai scoteam la plimbare, se întâmplase uneori ca, la vederea unui câine în depărtare, să dispară prin gard şi să-şi facă apariția la o sută de metri mai sus. Își formase obiceiurile când eram noi şcolari şi probabil atitudinea lui față de alți câini împrumutase ceva din atitudinea noastră față de alți băieți. Acum însă relația dintre mine şi el era nu atât cea dintre un stăpân şi câinele lui, cât mai ales relația dintre doi vizitatori prieteni care stau în acelaşi hotel. Ne întâlneam adesea, petreceam ceva timp împreună şi ne despărțeam cu multă stimă reciprocă, urmându-şi fiecare propriul drum. Cred că avea vin singur prieten din specia sa, un setter roşcat; un câine foarte respectabil, de vârstă mijlocie. Probabil o influență pozitivă; căci bietul Tim, deşi îl iubeam, era cea mai indisciplinată, cea mai neisprăvită şi lălâie creatură care a umblat vreodată pe patru picioare. Nu prea făcea ce-i spuneai; uneori doar se prefăcea că este de-acord cu tine.

Ceasurile îndelungate din casa pustie le petreceam bucuros, citind şi scriind. Acum eram cu totul captivat de Romantici. Ca cititor, încercam în această perioadă o smerenie pe care n-o voi recăpăta niciodată. Unele poezii mă încântau mai puțin decât altele. Nu mi-a trecut niciodată prin gând că acestea erau, poate, cel mai puțin izbutite; credeam doar că autorul începea să fie obositor sau că nu aveam dispoziția potrivită. Pentru unele longueurs din Endymion mă socoteam în totalitate vinovat. M-am străduit să-mi placă elementul de „sfârşeală" din senzualitatea lui Keats (ca atunci când Porphyro se simte „slăbit"), fără a reuşi însă. Credeam - deşi am uitat de ce - că Shelley este neapărat mai bun decât Keats şi îmi părea rău că-mi plăcea mai puțin. Dar slăbiciunea mea din această perioadă era William Morris. Îl întâlnisem întâia dată dtat în cărți despre mitologia scandinavă; aşa am ajuns la *Sigurd the Volsung.* Nu mi-a plăcut atât de mult pe cât mi-aş fi dorit, şi cred că acum ştiu de ce: metrul nu era pe placul urechii mele. Apoi, în biblioteca lui Arthur, am găsit *The Well at the World's End.* M-am uitat prin ea - am citit câteva titluri de capitole şi am răsfoit-o - iar a doua zi m-am şi dus în oraş sămi cumpăr un exemplar. Ca mulți alți paşi de început, părea să fie în bună măsură o redeşteptare - „cavalerii în zale" care se întorceau dintr-o perioadă foarte timpurie a copilăriei mele. Apoi am citit toate cărțile lui Morris pe care am putut pune mâna, *Jason, The Earthly Paradise*, legendele cavalereşti în proză. Amploarea acestei noi desfătări a fost marcată de conştientizarea subită, dublată aproape de sentimentul trădării, că literele WILLIAM MORRIS aveau o putere magică la fel de mare ca aceea din WAGNER.

Un alt lucru pe care l-am învătat de la Arthur a fost dragostea față de cărți ca obiect. Întotdeauna le respectasem. Fratele meu şi cu mine eram în stare să facem bucăți o scară de lemn; dar amprentele de pe paginile unei cărți sau îndoirea colțurilor ne-ar fi umplut de ruşine. Arthur însă nu doar le respecta, era îndrăgostit de ele; ca urmare, am devenit şi eu. Aranjarea în pagină, textura şi mirosul hârtiei, sunetele produse de un tip sau altul de hârtie, când dai paginile, au devenit o încântare pentru simțuri. Aşa am ajuns să fiu conştient de un cusur al lui Kirk. De câte ori nu m-au trecut fiori văzându-l că lua în mâinile lui de grădinar vreun text clasic pe care de-abia îl cumpărasem, deschidea larg copertele volumului până începeau să geamă şi îşi lăsa amprentele pe fiecare pagină!

„Da, îmi amintesc, a spus tata. Ăsta era cusurul bătrânului Knock. "

„Unul grav", am spus eu.

„De neiertat", a răspuns tata.

Şah

Când răul este la culme, ajutorul stă să răsară.

Sir Aldingar[129]

Istoria Bucuriei, de când ultima a reapărut pe valuri uriaşe de muzică wagneriană şi mitologie celtică şi scandinavă, într-un capitol anterior, trebuie adusă acum la zi.

Am spus deja în treacăt că delectarea iniţială pe care mi-au produs-o Walhalla şi walkiriile s-a transformat pe neobservate într-un interes de cărturar. Am progresat atât cât i-ar fi stat în putinţă unui băiat care nu cunoştea nici o limbă germanică veche. Aş fi putut face faţă unei examinări destul de riguroase în acest domeniu. Aş fi râs de diletanţii care nu făceau deosebire între o saga mitologică şi una clasică sau între Edda în proză şi cea în versuri, ori chiar mai rău, între Edda şi o saga. Cunoşteam bine universul eddaic, puteam localiza fiecare dintre rădăcinile Frasinului şi ştiam cine aleargă în jos şi-n sus pe trunchiul lui. [130] Doar treptat mi-am dat seama că toate acestea erau altceva decât Bucuria originară. Am continuat însă, adunând detaliu după detaliu, apropiindu-mă de momentul când „cunoaşte-voi multe, dar fără bucurie"[131]. Intr-un târziu m-am dumirit că templul pe care îl înălţăm era dedicat unui zeu care îl părăsise. Desigur, nu priveam lucrurile din acest unghi. Aş fi spus doar că nu mai trăiam vechea încântare. Eram în acel impas wordsworthian, jelind „gloria" care asfinţise.

Astfel a luat naştere hotărârea fermă de a redeştepta vechea încântare, şi, în cele din urmă, clipa în care m-am văzut silit să recunosc zădărnicia strădaniilor mele. Nu aveam cu ce să ademenesc pasărea. Observaţi însă cât de orb puteam fi. Chiar în acel moment am retrăit amintirea unui loc şi a unei clipe în care gustasem din belşug Bucuria pierdută. Era în timpul unei plimbări pe deal, într-o dimineaţă cufundată în ceaţă. Tocmai primisem, în dar de Crăciun, de la tata, celelalte volume din *Inel* (*Aurul Rinului* şi *Walkiria*), iar gândul lecturii care mă aştepta, la care se adăugau răcoarea şi singurătatea dealului, bobiţele de rouă de pe fiecare ram, murmurul îndepărtat al oraşului nevăzut, m-a făcut să simt un dor (şi totodată o împlinire) care pornea din minte şi-mi inunda tot trupul. De acea plimbare îmi aminteam acum. Mi se păruse atunci că pătrunsesem o clipă în rai. Ce n-aş fi dat ca un asemenea moment să revină! Ceea ce n-am priceput era că se întorsese - că rememorarea acelei plimbări era ea însăşi o experienţă nouă de acelaşi fel. Ce-i drept, era dorinţă, nu posesie. Totuşi, ceea ce simţisem în timpul plimbării fusese tot dorinţă şi posesie doar în măsura în care o asemenea dorinţă este ea însăşi de dorit, este cea mai deplină posesie de care putem avea parte pe pământ; sau, mai degrabă, fiindcă însăşi natura Bucuriei face irelevantă distincţia obişnuită dintre a avea şi a dori. În cazul ei, a avea înseamnă a dori şi a dori înseamnă a avea.

Astfel, momentul în care tânjeam să fiu săgetat din nou era el însuşi o nouă asemenea săgetare. Dezirabilul care poposise odinioară peste Walhalla poposea acum asupra unui anumit moment din trecutul meu; dar nu-l recunoşteam în momentul acela fiindcă, în idolatria şi-n formalismul meu, insistam că trebuie să se înfăţişeze în templul pe care i-l zidisem eu; nu ştiam că îi pasă doar de zidirea templelor, nicidecum de templele deja construite. Wordsworth a făcut, cred, această greşeală toată viaţa. Negreşit, acel sentiment de regret după viziunea dispărută, care învăluie *The Prelude*, era el însuşi o viziune de acelaşi fel - dacă ar

---

129 *Sir Aldingar*, baladă medievală publicată de Thomas Percy în *Reliques of Ancient English Poetry*, 3 vol. , 1765 (n. í.).

130 Yggdrasil, frasinul gigantic care uneşte cele nouă lumi ale mitologiei scandinave. Pe trunchiul lui urcă şi coboară veveriţa Ratatosk, purtătoarea mesajelor dintre vulturul din vârf şi dragonul de la rădăcină (n. t.).

131 Robert Browning (1812-1889), „Cleon", 317, în *Men and Women*, vol. H (1855) (n. t.).

fi consimțit să-i dea crezare.

În concepția mea nu este o blasfemie să compar greşeala pe care o făceam cu greşeala pentru care îngerul de la mormânt le-a mustrat pe femei, zicând: „De ce căutați pe Cel viu între cei morți? Nu este aici. A înviat. "[132] Comparația este, desigur, între ceva de o însemnătate infinită şi ceva foarte mic; precum comparația dintre Soare şi oglindirea soarelui într-un bob de rouă. Într-adevăr, în opinia mea, relația este foarte asemănătoare, fiindcă nu cred că asemănarea dintre experiența creştină şi cea pur imaginativă este accidentală. Cred că toate lucrurile, în felul lor, reflectă adevărul ceresc, iar rolul imaginației nu este tocmai de neglijat. „Reflectă" este cuvântul important. Această viață inferioară a imaginației nu este[133] începutul vieții superioare a spiritului sau pasul ulterior în direcția ei, d o simplă imagine. În cazul meu, cel puțin, nu conținea nici un dram de credință sau de etică; oricât aş fi cultivat-o, nu m-ar fi făcut mai înțelept sau mai bun. Avea totuşi, chiar şi de departe, forma realității pe care o reflecta.

Chiar dacă n-ar mai exista altceva care să sugereze această asemănare, o sugerează însuşi faptul că putem ajunge să comitem exact aceleaşi greşeli la ambele niveluri. Vă aduceți aminte că în copilărie îmi distrusesem viața religioasă printr-un subiectivism defectuos care făcuse din „realizări" scopul rugăciunii; îl ignorasem pe Dumnezeu, căutând stări mentale prin propria-mi „măiestrie". În nebunia mea de necrezut, mă pregăteam să fac exact aceeaşi greşeală în viața mea imaginativă; sau mai degrabă aceleaşi două greşeli. Prima a survenit chiar în clipa când am dat glas nemulțumirii că „vechea încântare" devenise tot mai rară. Căd odată cu nemulțumirea introdusesem clandestin premisa că ceea ce urmăream era în definitiv o „încântare", o stare a propriei minți. Şi aici survenea eroarea fatală. „încântarea" apare doar când atenția şi dorința se concentrează în întregime asupra altui lucru - un munte îndepărtat, trecutul sau zeii din Asgard. E un produs secundar. Însăşi existența ei presupune să n-o doreşti pe ea, ci altceva. Dacă printr-o asceză perversă sau prin folosirea vreunui drog ar putea fi generată dinăuntru, s-ar dovedi pe dată fără nici o valoare. Căci dacă îndepărtezi obiectul, ce mai rămâne în urma lui? - un noian de imagini, o palpitație în piept, o abstracție de moment. Şi cine şi-ar dori aşa ceva? Aceasta e, aşadar, prima eroare, cea fatală, care apare la fiecare nivel al vieții cu aceleaşi efecte dezastruoase, preschimbând religia în autorăsfăț şi dragostea în autoerotism. A doua eroare este ca, după ce ți-ai propus ca scop o stare mentală proprie, să încerci să o provoci. Din declinul Tărâmului Nordic s-ar fi cuvenit să trag concluzia că Obiectul, Dezirabilul, era mai îndepărtat, mai extern, mai puțin subiectiv, chiar şi prin comparație cu ceva public şi exterior, precum un sistem mitologic - că, de fapt, doar se întrezărise prin intermediul acestui sistem. Dimpotrivă, eu am tras concluzia că era o dispoziție sau o stare lăuntrică proprie care şi-ar fi putut face apariția în orice context. Mă străduiam deci necontenit să o „recapăt"; dacă citeam o poezie ori ascultam o bucată muzicală, ori mergeam la plimbare, făceam neliniştit de strajă propriei minți, aşteptând momentul binecuvântat şi încercând să-l prelungesc dacă apărea. Fiindcă eram încă tânăr şi întreaga lume a frumosului se deschidea înainte-mi, sârguincioasele mele oprelişti erau adesea date la o parte şi, tresărind, uitam de mine şi gustam din nou Bucuria. Mult mai adesea însă o izgoneam cu nerăbdarea mea lacomă de a o prinde în laț; ori, când se întâmpla să vină, o distrugeam numaidecât prin introspecție; în plus, întotdeauna o banalizam, făcând ipoteze false despre natura ei.

Am învățat totuşi ceva care m-a păzit de atunci de multe confuzii comune mai tuturor oamenilor. Am ajuns să ştiu din experiență că nu e vorba de o travestire a dorinței sexuale. Cei care cred că dacă le oferă adolescenților metrese pe măsură nu-i vor mai auzi vorbind despre „doruri nemuritoare" cu siguranță se

132 Luca 24:5-6, v. Biblia Comilescu (n. t.).
133 I. e. nu în mod necesar sau prin definiție. Dumnezeu o poate face să fie un astfel de început (n. a.).

înşală. Am descoperit această greşeală prin simplul, şi deloc onorabilul, proces al comiterii ei în mod repetat. De pe Tărâmul Nordic nu puteai aluneca lesne în fantezii erotice fără a sesiza o diferență; dar când lumea lui Morris a ajuns mijlocitoarea frecventă a Bucuriei, această tranziție a devenit posibilă. Puteai crede lesne că te fascinau pădurile de dragul sufletelor feminine din ele, grădina lui Hesperus de dragul fetelor lui, râul Hylas de dragul nimfelor. Am păşit în mod repetat pe acea cărare - până la sfârşit. Iar la sfârşit se găsea plăcerea; care era imediat urmată de descoperirea că nu plăcerea (aceea sau alta) era ceea ce căutam. Nu pentru că intervenea morala; în perioada de care vorbesc eram cât se poate de amoral cu privire la acest subiect. Frustrarea nu ținea de faptul că descopeream o plăcere „inferioară" în locul uneia „superioare". Caracterul irelevant al deznodământului era ceea ce strica totul. Ogarii adulmecaseră o urmă greşită. Prinseseră alt vânat. Cine crede că plăcerea sexuală este răspunsul la dorința de care vorbesc ar putea la fel de bine să îmbie cu un cotlet de berbec pe cineva care moare de sete. Nu m-am retras oripilat din fața deznodământului erotic, exclamând cu oroare castă: „Aşa ceva nu!" Sentimentele mele se rezumau mai degrabă la cuvintele: „Mda, văd. Dar nu ne-am abătut oare de la chestiunea în cauză?" Bucuria nu este un substitut pentru sex; sexul însă este foarte adesea un substitut pentru Bucurie. Uneori mă întreb dacă nu cumva toate plăcerile sunt substitute pentru Bucurie.

Aceasta era deci starea vieții mele imaginative; de partea cealaltă, în conflict cu ea, se găsea intelectul. Cele două emisfere ale minții mele erau într-un contrast cât se poate de marcat. Pe de o parte, o mare cu insule de poezie şi mit; pe de alta, un „raționalism" volubil şi superficial. Aproape tot ce iubeam consideram a fi imaginar; aproape tot ce consideram real părea sumbru şi fără sens. Excepțiile erau anumiți oameni (pe care îi iubeam şi îi consideram reali) şi natura însăşi. Mai exact, natura aşa cum se înfățişa simțurilor. Rumegam fără încetare problema: „Cum poate fi totul atât de frumos, dar şi atât de crud, fără sens şi zadarnic?" De aceea, în acest moment as fi putut spune aproape într-un glas cu Santayana[134]: „Tot ce e bun este imaginar; tot ce e real este rău. " într-un sens, nimic nu era mai puțin asemănător cu „fuga de realitate". Eram atât de departe de a-mi confunda dorințele cu realitatea, încât consideram de regulă că ceva e adevărat doar dacă se întâmpla să contra vină dorințelor mele.

De regulă, nu întotdeauna. Căci, într-o anumită privință, lumea, aşa cum mă obişnuisem să o văd prin prisma raționalismului lui Kirk, îmi gratifica totuşi dorințele. Era sumbră şi nefastă, poate, dar cel puțin era lipsită de Dumnezeul creştin. Unora (nu tuturor) le va fi greu să înțeleagă de ce gândul acesta mi se părea un avantaj atât de însemnat. Dar trebuie să țineți cont atât de istoria, cât şi de temperamentul meu. Perioada de credință pe care o trăisem la şcoala lui Oldie fusese plină de frică. Iar acum, analizându-mi retrospectiv frica, şi ațâțat de Shaw şi Voltaire şi Lucrețiu cu al lui *Tantum religio*[135], exageram mult locul pe care îl ocupa în memoria mea şi dădeam uitării numeroasele componente care o însoțiseră. Mi-era teamă în primul rând să nu revină nopțile acelea cu lună plină pe care le petrecusem în dormitor. Eram, după cum vă amintiți poate, şi o persoană ale cărei revendicări negative erau mai violente decât cele pozitive; eram mai dornic să scap de durere decât să am parte de fericire şi mă simțeam întru câtva scandalizat că fusesem creat fără să mi se ceară acordul. Pentru un astfel de poltron, universul materialistului era extrem de atractiv, fiindcă presupunea primejdii limitate. Excludea posibilitatea de a fi copleşit, înlăuntrul lui, de un dezastru infinit. Cu moartea se sfârşea totul. Iar dacă s-ar fi întâmplat ca dezastrele finite să se dovedească mai mari decât ai accepta să înduri, întotdeauna

---

134 George Santayana (1863-1952), filozof, eseist, poet şi romancier de origine spaniolă, cu studii în SUA. Şi-a scris toate cărțile în engleză (n. t.).

135 Lucrețiu, *De rerum natura*, I, 101, „Tantum religio potuit suadere malorum. " („Atâtea rele ştiut-a religia să sfătuiască") (n. t.).

exista posibilitatea sinuciderii. Grozăvia universului creştin era că nu avea nici o uşă cu inscripţia *Ieşire*. Probabil nu era lipsit de importanţă nici faptul că elementele exterioare ale creştinismului nu se potriveau cu ideea mea de frumos. Stilul şi imagistica orientale îmi stârneau repulsie; iar altminteri asodam preponderent creştinismul cu arhitectura urâtă, muzica urâtă şi poezia neizbutită. După mine, mănăstirea din Wyvern şi versurile lui Milton erau aproape singurele elemente în care creştinismul şi frumosul se suprapuneau. Dar, fireşte, ceea ce conta mai presus de orice era ura mea adânc înrădăcinată faţă de autoritate, individualismul monstruos, anarhismul meu. Nici un cuvânt din vocabularul pe care-l foloseam nu-mi stârnea o ură mai mare decât cuvântul *intervenţie*. Iar creştinismul avea în centru ceea ce mi se părea a fi, pe atunci, un interventionist transcendent. Dacă imaginea pe care o prezenta era adevărată, atunci nici nu putea fi vorba de vreun „pact cu realitatea". Nu exista nici un ungher, nici în cele mai tainice adâncuri ale sufletului (ba chiar, cel mai puţin acolo), pe care să-l împrejmuieşti cu un gard de sârmă ghimpată şi să-l marchezi cu inscripţia „Accesul interzis". Or, asta era ce-mi doream; o zonă, oricât de mică, despre care să pot spune tuturor: „Asta mă priveşte exclusiv pe mine. "

În această privinţă, şi doar aici, la început, puteam fi învinovăţit că-mi iau dorinţele drept realitate! Aproape sigur aşa stăteau lucrurile. Concepţia materialistă nu mi s-ar fi părut atât de plauzibilă dacă nu ar fi corespuns cel puţin uneia dintre dorinţele mele. Dar dificultatea de a explica fie şi gândurile unui băiat exclusiv în termenii dorinţelor sale constă în aceea că, în asemenea chestiuni ample, el are întotdeauna dorinţe de ambele părţi. Orice concepţie despre realitate compatibilă cu o minte zdravănă trebuie să favorizeze unele dorinţe şi să-şi ia gândul de la altele. Universul materialist prezenta pentru mine o mare atracţie negativă. Altele nu prezenta. Iar faptul trebuia acceptat ca atare; mă găseam în situaţia de a contempla dansul fără noimă al atomilor (nu uitaţi, îl citeam pe Lucreţiu) doar pentru a constata că toată frumuseţea vizibilă era o licărire subiectivă şi pentru a atribui unui miraj tot ce preţuiam. Am încercat să plătesc în mod onest acest preţ. Învăţasem câte ceva de la Kirk despre onoarea intelectului şi despre ocara inconsecvenţei voluntare. Şi, desigur, jubilam cu mândrie adolescentină şi vulgară la gândul iluminării mele. În discuţiile cu Arthur mă purtam ca un fanfaron. Cele mai multe din argumentele mele erau incredibil de rudimentare şi de neghioabe. Eram în acea dispoziţie mentală caracteristică unui băiat care crede că este nespus de relevant să-l numească pe Dumnezeu *Iahve* şi pe Iisus *Ieşua*.

Analizându-mi retrospectiv viaţa, simt uimit că nu m-am îndreptat către ortodoxia opusă - n-am devenit un adept al stângii, un ateu sau un intelectual satiric din acel soi care ne este cunoscut tuturor atât de bine. Păream a întruni toate condiţiile necesare. Uram şcoala particulară la care fusesem elev. Uram tot ce ştiam sau îmi imaginam că ştiu despre Imperiul Britanic. Şi, deşi nu dădeam prea mare importanţă socialismului susţinut de Morris (erau multe alte lucruri la el care mă interesau mai mult), lecturile permanente din Shaw făcuseră ca bruma de opinii politice pe care mi le formasem să fie vag socialiste. Ruskin m-a îndrumat în aceeaşi direcţie. Teama pe care am nutrit-o dintotdeauna faţă de sentimentalisme m-ar fi calificat pentru postul de „cârcotaş" îndârjit. Este adevărat că uram Colectivul atât cât poate cineva să urască un lucru; dar cu siguranţă nu-mi dădeam seama de relaţiile lui cu socialismul. Presupun că romantismul meu m-ar fi despărţit de intelectualii ortodocşi de îndată ce i-aş fi întâlnit; în plus, cred că o minte ca a mea, atât de puţin entuziastă faţă de viitor şi de acţiunile săvârşite în comun, numai cu mare caznă ar fi acceptat imboldurile revoluţionare.

Aceasta era deci starea în care mă găseam: pasionat doar de zei şi eroi, grădina Hesperidelor, Launcelot şi Graal şi crezând doar în atomi, evoluţie şi serviciu militar. La răstimpuri tensiunea devenea dură, dar, cred, era o duritate sănătoasă. De altfel, nu cred că pâlpâirea „credinţei" mele materialiste (ca s-o

numesc astfel), care s-a făcut simțită către sfârşitul perioadei petrecute la Bookham, ar fi putut izvorî numai din dorințe. A venit şi din altă sursă.

Dintre poeții pe care îi citeam în această perioadă (am citit *The Faerie Queene* şi *The Earthly Paradise* în întregime), era imul care se deosebea de toți ceilalți. Este vorba de Yeats. II citisem cu mult înainte de a descoperi această diferență, pe care poate n-aş fi sesizat-o niciodată dacă nu i-aş fi citit şi proza: lucrări ca *Rosa Alchemica* şi *Per Amica Silentia Lunae*. Diferența era că Yeats credea. Cei „de-a pururi vii" nu erau decorativi şi nici rodul dorinței lui. Credea cu adevărat că există o lume de ființe mai mult sau mai puțin asemenea lor şi că legătura dintre acea lume şi a noastră este posibilă. Ca să vorbim pe şleau, credea serios m Magie. Cariera lui ulterioară ca poet împinsese într-un con de umbră această etapă a vieții, din perspectiva imaginii sale publice, dar faptul este dincolo de orice îndoială - după cum am aflat când l-am întâlnit câțiva ani mai târziu. Iată-mă deci pus într-o mare încurcătură. Se înțelege că raționalismul meu se întemeia, inevitabil, pe ceea ce consideram a fi rezultatele ştiinței, dar, nefiind om de ştiință, trebuia să le accept pe încredere - de fapt, pe baza autorității. Ei bine, aveam de-a face acum cu o autoritate opusă. Dacă Yeats ar fi fost creştin, i-aş fi respins mărturia, deoarece consideram că îi „clasasem" şi îi înlăturasem pe creştini pentru totdeauna. Acum însă aflam că existau oameni care, fără a fi ortodocşi în sens tradițional, respingeau totuşi de la bun început întreaga filozofie materialistă. Eu unul eram încă ingenuu. Nu realizam ce cantitate de nerozii se scrie şi se tipăreşte pe lume. II consideram pe Yeats un scriitor erudit şi responsabil: ceea ce spunea el era neapărat vrednic de luat în seamă. Şi după Yeats m-am cufundat în Maeterlinck;destul de inocent şi natural, deoarece toată lumea îl citea la vremea aceea, şi fiindcă îmi propusesem să includ o doză substanțială de franceză în dietă. Citindu-l, am dat peste Spiritualism, Teozofie şi Panteism. Iată încă un adult responsabil (şi nu creştin) care credea într-o lume de dincolo sau din apropierea celei materiale. Ca să fiu drept cu mine însumi, trebuie să spun că nu mi-am dat acordul în mod categoric. Dar în materialismul meu s-a strecurat o picătură de îndoială. Era un simplu „poate". Poate există (ce minunat!) în definitiv „altceva"; şi poate (ce reconfortant!) nu are nimic de-a face cu Teologia creştină. Şi în timp ce zăboveam asupra acelui „poate", inevitabil tot bagajul de Ocultism şi toată încântarea de odinioară, stârnită în mod inocent de intendenta de la Chartres, au revenit la viață din trecut.

Vechile pasiuni amenințau să se răzbune cu vârf şi îndesat. Două lucruri aflate altădată în mintea mea la mare distanță unul de celălalt goneau acum alături: dorul, la nivelul imaginației, de Bucurie, sau mai degrabă dorul care era Bucurie, şi dorința hămesită, aproape bolnăvicioasă, de Ocult, de Supranatural. Odată cu ele sosea însă (nu la fel de bine-venit) şi un freamăt de nelinişte, ceva din teama imemorială de care toți am avut parte în prima copilărie şi (dacă suntem sinceri) mult timp după aceea. Mintea umană se caracterizează printr-un soi de gravitație care face ca binele să se precipite spre bine şi răul către rău. Acest amestec de repulsie şi dorință a adunat în el orice alt rău din mine. Ideea de cunoaştere Ocultă accesibilă numai câtorva şi disprețuită de cei mai mulți a devenit un element de atracție în plus: „noi, cei puțini", vă amintiți, era o expresie importantă pentru mine. Că mijlocul îl constituia Magia - cel mai neortodox mijloc cu putință atât după standardele creştine, cât şi după cele raționaliste - era, fireşte, de mare interes pentru rebelul din mine. Eram deja familiarizat cu latura mai depravată a romantismului; citisem „Anactoria"[136] şi pe Wilde, şi studiasem lucrările lui Beardsley, fără a fi încă atras de ele, dar şi fără a emite vreo judecată morală. Acum credeam că încep să văd cum stau lucrurile. Pe scurt, v-ați întâlnit deja în această poveste cu Lumea şi Carnea; acum intra în joc Diavolul. Dacă ar fi

136 În vol. *Poems and Ballads* (1866), al lui Algernon Charles Swinburne (1837-1909), imul dintre poeții decadenți

existat prin vecini vreun bătrân care să se bălăcească în noroiul Magiei (asemenea inşi descoperă iute potențialii ucenici), acum aş fi fost poate un satanist sau un maniac.

În realitate, am fost protejat în chip magic, iar acest dezmăț spiritual a avut în cele din urmă o consecință mai degrabă bună. Am fost protejat, în primul rând, de ignoranță şi de neputință. Indiferent dacă Magia era sau nu posibilă, eu, cel puțin, nu am avut nici un maestru care să mă inițieze în tainele ei. Am fost protejat şi de laşitate; spaimele copilăriei, redeşteptate acum, asezonau, poate, lăcomia şi curiozitatea mea câtă vreme era încă ziuă. Singur, în întuneric, îmi dădeam toată silința să redevin un materialist strict; nu întotdeauna cu succes. Un „poate" este mai mult decât suficient pentru a le da nervilor de lucru. Cea mai bună protecție a fost însă natura cunoscută a Bucuriei. Acea dorință hămesită de a sfărâma zăgazurile, de a sfâşia vălul, de a afla tainele s-a dovedit, pe măsură ce mă complăceam în ea, tot mai diferită de dorul care era Bucuria. Puterea ei frustă o dădea în vileag. Treptat şi cu multe recidive, am ajuns să văd că deznodământul magic era la fel de irelevant pentru Bucurie pe cât fusese cel erotic. Încă o dată, adulmecasem o altă urmă. Dacă cercurile şi pentagramele şi Tetragramatonul ar fi fost puse la încercare şi s-ar fi dovedit în stare să cheme, ori să dea impresia că ar chema, spirit, experiența ar fi fost poate pentru un om cu nervi tari - extrem de interesantă; dar Dezirabilul mi-ar fi scăpat, adevărata Dorință s-ar fi pomenit spunând: „Ce legătură are asta cu mine?"

Ce mă încântă la experiență este onestitatea ei; poți să te abați din drum de multe ori; dacă ții însă ochii deschişi, nu ți se va îngădui să mergi foarte departe înainte de a întâlni primele semne de avertizare. Poate că tu te poți înşela, dar experiența nu încearcă să te înşele. Universul se vădeşte adevărat ori de câte ori îl pui la încercare cu bună credință.

Celelalte consecințe ale privirii pe care am aruncat-o în camera întunecată au fost după cum urmează. Mai întâi, aveam atât un nou motiv de a-mi dori ca Materialismul să fie adevărat, cât şi temeiuri mai puțin certe că aşa era în realitate. Motivul nou ținea, după cum ați ghicit, de acele temeri pe care în mod atât de nesăbuit le stârnisem din locul de odihnă al amintirilor din copilărie, comportându-mă ca un adevărat Lewis, care nu se mulțumeşte să lase lucrurile la locul lor. Orice om căruia îi e frică de duhuri are motive să-şi dorească să fie Materialist; un asemenea crez promite eliminarea fantomelor. Cât despre încrederea mea zdruncinată, ea a subzistat sub forma unui „poate" despuiat de „afectul" magic brut şi direct – o posibilitate plăcută ca Universul să combine confortul Materialismului aici şi acum cu. . . ei bine, cu ceva ce nu puteam defini; cu un loc sau ceva de dincolo, „tărâmul inimaginabil al cugetărilor solitare"[137]. Situația se anunța critică, începeam să-mi doresc să împac şi capra, şi varza: să am parte atât de mângâierile filozofiei materialiste, cât şi de cele ale concepției spiritualiste, fără a suporta rigorile vreuneia dintre ele. Cealaltă consecință a fost una pozitivă. Deprinsesem o antipatie sănătoasă față de tot ce era ocult sau magic, iar asta avea să-mi prindă bine la Oxford, unde am întâlnit Magicieni, Spiritualişti şi alții ca ei. Ceea ce nu înseamnă că pofta hămesită nu avea să mă ispitească din nou, dar acum ştiam că sunt în fața unei ispite. Mai presus de toate însă, acum ştiam că Bucuria nu duce în direcția aceea.

Rezumând beneficiile acestei perioade, aş putea spune că de aici înainte Carnea şi Diavolul, chiar dacă erau încă în stare să mă ispitească, nu-mi mai puteau oferi câştigul suprem. Descoperisem că nu se află printre darurile lor. Cât despre Lume, nici nu pretinsese vreodată că l-ar avea.

Apoi, peste toate acestea, într-o revărsare îmbelşugată de milă, a urmat evenimentul pe care am încercat deja să-l descriu în alte cărți. Obişnuiam să merg pe jos până la Leatherhead cam o dată pe săptămână şi să mă întorc de acolo cu

137 John Keats (1795-1821), *Endymion*, (1818), 1,293-294 (n. t.).

trenul. Vara făceam acest lucru mai ales fiindcă la Leatherhead puteam face baie într-o mică piscină; în orice caz, era mai bine decât nimic pentru imul ca mine, deprins să înoate de mic şi, până la vârsta de mijloc şi la declanşarea reumatismului, mare amator de scăldat. Mergeam însă şi iama, ca să caut cărţi şi să mă tund. Era o seară de octombrie cea de care vă vorbesc acum. Eu şi un impiegat eram singurii de pe peronul lung de scânduri al gării din Leatherhead. Se înserase deja, astfel că fumul de la motor bătea spre roşu în partea de jos, reflectând focarul. Dealurile dinspre valea Dorking erau de un albastru atât de intens, încât păreau aproape violete, iar cerul era verde, prevestind îngheţul. Îmi simţeam urechile pişcate de ger. Mă aşteptau lecturile unui sfârşit de săptămână glorios. Îndreptându-mă spre standul de cărţi al gării, am ales o ediţie *Everyman* cu supracopertă murdară, *Phantastes, a faerie Romance*, de George MacDonald. Apoi trenul a tras la peron. Încă îmi amintesc vocea impiegatului strigând numele satelor cu accent saxon, dulce ca miezul de nucă - „trenul de Bookham, Effingham şi Horsley". În acea seară am început să citesc noua carte.

Călătoria prin ţinuturile împădurite din povestea aceea, duşmanii fantomatici, personajele feminine, atât bune, cât şi rele, îmi erau toate suficient de familiare ca să mă ademenească mai departe fără să observ vreo schimbare. Era ca şi când, în timpul somnului, fusesem dus peste graniţă, ori ca şi când aş fi murit în vechea ţară şi nu-mi puteam aminti cum am ajuns în cea nouă. Căci, în alt sens, noua ţară era exact ca ţara veche. Am întâlnit acolo tot ce mă fermecase deja la Malory, Spenser, Morris şi Yeats. Dar, în alt sens, totul se schimbase. Nu ştiam încă (şi mi-a luat mult timp să aflu) numele noii calităţi, al umbrei luminoase care veghea călătoriile lui Anodos[138]. Acum ştiu. Era Sfinţenia. Pentru prima oară în viaţă, cântecul sirenelor suna ca vocea mamei sau a bonei mele. Erau doar basme; nimic care să te facă mândru că le citeşti. Dar parcă vocea care mă strigase de la capătul lumii vorbea acum lângă mine. Era cu mine în încăpere sau în propriul trup, sau în spatele meu. Dacă odinioară îmi scăpase pentru că era prea departe, acum îmi scăpa din cauza proximităţii - era ceva prea aproape ca să poată fi văzut, prea simplu ca să fie înţeles, privit dinspre malul cunoaşterii mele. Mi se părea că fusese dintotdeauna cu mine; altădată, să fi întors capul suficient de iute, aş fi surprins-o. Acum, pentru prima dată, simţeam că este imposibil de atins, nu din cauza a ceva ce nu puteam face, ci din cauza a ceva ce nu puteam înceta să fac. De-aş fi fost în stare să renunţ, să mă predau,să mă desfac de mine, aş fi regăsit-o pe dată înainte-mi. Intre timp, pe acest nou meleag, toate confuziile care îmi complicaseră până atunci căutarea Bucuriei erau dezarmate. Nu eram defel tentat să confund scenele povestirii cu lumina care se odihnea asupra lor, să cred că erau prezentate drept realităţi sau să-mi imaginez că, dacă ar fi fost realităţi şi aş fi putut ajunge în pădurile unde călătorea Anodos, aş fi fost cu un pas mai aproape de dorinţa mea. Dar, în acelaşi timp, niciodată vântul Bucuriei, suflând printr-o povestire, nu fusese mai puţin separabil de povestirea însăşi. Când zeul şi *idolon*-ul se suprapuneau cel mai mult, pericolul de a-i confunda era minim. Astfel, când au venit momentele cele mari, nu m-am desprins de pădurile şi căsuţele despre care citeam, pentru a căuta o lumină imaterială strălucind dincolo de ele, ci treptat, amplificându-se continuu (ca soarele în miezul dimineţii, arzând prin ceaţă), am descoperit lumina revărsându-se peste pădurile şi căsuţele acelea, apoi peste propriul meu trecut, peste încăperea tăcută unde stăteam şi peste bătrânul meu profesor, aplecat deasupra volumului mic din Tadt. Pricepeam acum că, deşi văzduhul noului meleag făcea ca toate pervertirile erotice şi magice ale Bucuriei să pară fleacuri sordide, nu avea puterea de a dezvrăji pâinea de pe masă sau cărbunii din vatră. Aici era minunea. Până acum, fiecare vizită a Bucuriei făcuse ca lumea obişnuită să devină preţ de câteva clipe un deşert - „Mirosul humei nimici

138 Anodos, personajul principal din Phantastes (1858), roman fantasy de George MacDonald (1824-1905), scriitor şi pastor scoţian (n. f.).

visarea"[139]. Chiar şi atunci când viziunea pornise de la nori sau copaci adevăraţi, aceştia îmi aminteau de o altă lume; iar revenirea în lumea noastră nu-mi făcea plăcere. Acum însă vedeam umbra luminoasă ieşind din carte înspre lumea reală şi rămânând acolo, transformând toate lucrurile obişnuite şi rămânând ea însăşi neschimbată. Ori poate că ar trebui să spun că am văzut lucrurile obişnuite atrase în umbra luminoasă. *Unde hoc mihi*?[140] În adâncul decăderii mele, în ignoranța invincibilă a intelectului meu de atunci, toate acestea îmi erau dăruite fără să le fi cerut, chiar fără să fi consimțit. În noaptea aceea a avut loc, într-un anumit sens, botezul imaginației mele; cealaltă parte din mine, deloc surprinzător, a avut nevoie de mai mult timp. Nu aveam nici cea mai mică idee la ce mă expusesem cumpărând *Phantasies*.

139 John Keats, Endymion, IV, 614, secțiune care prezintă visul lui Endymion printre constelații, călare pe un armăsar înaripat. Viziunea se destramă când bidiviul coboară şi se opreşte pe vârful unui deal învăluit în ceață (n. t.).
140 Cf. Luca 1:43 (în Vulgata): „Cum de acesta mie, [să vină la mine maica Domnului meu]?" - exclamația de uimire şi recunoştință a Elisabetei la întâlnirea cu Fecioara Maria (n. t.).

Arme şi tovarăşi de nădejde

Însoţirea atâtor bărbaţi, nobili, tineri şi muncitori, vă face plăcere; acea vorbă slobodă, fără meşteşug, şi un fel de trai bărbătesc şi lipsit de ceremonie.

MONTAIGNE[141]

Vechiul tipar a început să se repete. Zilele de la Bookham, ca o vacanţă mai lungă şi mai frumoasă, au luat sfârşit; examenul de bursă, urmat de plecarea în armată, se profila în continuarea lor, ca un trimestru mohorât. Vremea bună nu fusese nicicând mai bună decât în ultimele luni. Îmi amintesc mai ales de ceasurile magnifice de scaldă din Donegal. Era un prilej de surfing: nu sportul formal care se practică acum, ci hârjoana în care valurile monstruoase, smaraldii, asurzitoare câştigă întotdeauna; este totodată o glumă, o spaimă şi o bucurie să te uiţi peste umăr şi să vezi (prea târziu) un brizant de proporţii sublime, pe care l-ai fi evitat dacă ai fi ştiut că se îndreptă spre tine. Curând se formează din nou, ridicându-se mai sus de ceilalţi tovarăşi, brusc şi imprevizibil ca o revoluţie.

Târziu, în trimestrul de iarnă al lui 1916, am plecat la Oxford pentru a da examenul de bursă. Celor care au trecut prin această ordalie în timp de pace le va fi greu să-şi imagineze cu câtă indiferenţă am mers acolo. Ceea ce nu înseamnă că am subestimat importanţa reuşitei. Eram deja conştient că, pentru a-mi câştiga pâinea, cu greu mi s-ar fi potrivit altă slujbă decât cea de dascăl şi că puneam în joc totul, într-o competiţie în care câştigătorii erau puţini, iar perdanţii se numărau cu sutele. După cum îi mărturisea Kirk tatei într-o scrisoare (pe care, fireşte, n-am văzut-o decât peste mulţi ani): „Veţi scoate un scriitor sau un cercetător din el; altceva este exclus. De *asta* să fiţi încredinţat. " Acelaşi lucru îl ştiam şi eu; iar uneori mă îngrozea. Ceea ce făcea ca evenimentul să-şi piardă oarecum din importanţă era perspectiva plecării în armată în anul următor, indiferent dacă obţineam sau nu bursa; până şi un temperament mai sangvin decât al meu ar fi simţit în 1916 că un ofiţer inferior de infanterie trebuie să fie ţicnit ca să-şi facă griji despre ceva atât de ipotetic precum viaţa sa postbelică. Am încercat o dată să-i explic asta tatei; era una dintre desele încercări (deşi, negreşit, nu atât de dese pe cât s-ar fi cuvenit) de a depăşi artificialitatea discuţiilor noastre şi a-i dezvălui viaţa mea reală. A fost un eşec total. M-a copleşit de îndată cu sfaturi părinteşti despre necesitatea muncii susţinute şi a concentrării eforturilor, despre sumele pe care le cheltuise deja cu educaţia mea, despre ajutorul minim, ba nu, neglijabil pe care putea să mi-l ofere mai târziu în viaţă. Sărmanul! Mă judeca foarte greşit dacă îşi închipuia că printre multele mele vicii se număra şi delăsarea la învăţătură. Şi cum oare, mă întrebam, putea să aştepte ca obţinerea sau pierderea unei burse să nu devină irelevantă, când în joc erau de fapt viaţa şi moartea? Adevărul, cred, este că, deşi era conştient de moarte (a mea, a lui, a tuturor) sub forma anxietăţii sau a altor simţăminte, nu o privea deloc ca pe o contingenţă serioasă, factuală, din care decurgeau anumite consecinţe. În orice caz, conversaţia a fost un eşec. S-a spulberat izbindu-se de vechea stâncă. Dorinţa lui aprinsă ca eu să-i acord o încredere totală coexista cu incapacitatea de a asculta (în sens strict) ceea ce spuneam. Nu putea să-şi golească nicidecum mintea, sau s-o reducă la tăcere, pentru a face loc unui gând străin.

Prima mea întâlnire cu Oxfordul a fost destul de amuzantă. Nu făcusem nici un aranjament cu privire la cazare şi, fiindcă nu aveam alt bagaj decât cel de mână, am pornit de la gară pe jos, cu intenţia de a găsi o pensiune sau un hotel ieftin; eram nerăbdător să văd „turlele visătoare" şi „cele din urmă desfătări"[142].

141 Montaigne, *Eseuri,* voi. 2,111. 13, trad. Mariella Seulescu, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1971, p. 665 (n. t.).

142 „Turlele visătoare" şi „cele din urmă desfătări", expresii folosite de Matthew Arnold în „Thyrsis" (1866), 19-20, şi respectiv *Essays in Criticism (*1865) (n. t.).

Dezamăgirea inițială stârnită de ceea ce mi-a fost dat să văd era de înțeles. Oraşele îşi prezintă întotdeauna fața dizgrațioasă în gări. Totuşi, pe măsură ce mergeam mai departe, deveneam tot mai contrariat. Era oare posibil ca această defilare de magazine sărăcăcioase să fie cu adevărat Oxfordul? Am continuat neabătut, aşteptându-mă ca următoarea cotitură să dea la iveală frumusețea visată şi gândind că era un oraş mult mai mare decât îmi închipuisem. Doar când a devenit limpede că nu mai urmau decât vreo câteva clădiri, că, de fapt, ieşeam în câmp deschis, m-am întors să arunc o privire îndărăt. Și acolo, în spatele meu, mai frumos ca niciodată, se înălța celebrul mănunchi de turle şi turnuri. Ieşisem din gară pe unde nu trebuia şi intrasem în Botley, pe atunci o periferie sărăcăcioasă, cu clădiri risipite. Nu mi-am dat seama în ce măsură această mică aventură constituia o alegorie a întregii mele vieții. M-am întors pur şi simplu la gară, durându-mă oarecum picioarele, am luat o birjă şi am cerut să fiu dus „unde se poate lua o cameră pentru o săptămână, vă rog". Metoda, pe care astăzi aş considera-o temerară, a fost un succes total şi curând îmi beam ceaiul, fiind cazat foarte confortabil. Casa mai există şi acum, prima pe dreapta când intri de pe Holywell pe Mansfield Road. Împărțeam camera de zi cu un alt candidat, un ins de la Cardiff College, despre care spunea că este superior ca arhitectură oricărei clădiri din Oxford. Erudiția lui m-a înspăimântat, dar era o persoană agreabilă. Nu l-am mai întâlnit de atunci.

Era foarte frig şi a doua zi a început să ningă, iar coronamentele clădirilor s-au transformat în decorațiuni de tort de nuntă. Examenul s-a ținut în aula Colegiului Oriei, iar noi eram toți cu paltoane, fulare şi mănuşi cel puțin pe mâna stângă. Rectorul, bătrânul Phelps, a împărțit foile cu subiecte. Nu-mi aduc aminte mai nimic despre ele, dar bănuiesc că am fost surclasat la clasice de mulți dintre rivalii mei şi am reuşit grație cunoştințelor generale şi dialecticii. Am avut impresia că n-am făcut mare lucru. Anii lungi (sau ani care mi-au părut lungi) petrecuți sub îndrumarea lui Knock mă lecuiseră de înfumurarea wyverniană defensivă şi nu mai consideram că alți băieți sunt ignoranți în comparație cu mine. Eseul avea la bază un citat din Johnson. Citisem de câteva ori conversația boswelliană în care apărea şi am fost în stare să aşez întreaga chestiune în context; dar nu m-am gândit niciodată că asta (ori o cunoaştere acceptabilă a lui Schopenhauer) putea însemna un punctaj mai mare. Mă simțeam binecuvântat că sunt acolo, dar, pentru moment, deprimat. Când am ieşit din aulă, după eseu, am auzit acolo un candidat spunându-i prietenului său: „Am băgat tot ce-am ştiut despre Rousseau şi *Contractul social*". M-a cuprins teama, fiindcă fusesem interesat de *Confesiuni* (deşi nu spre binele meu), dar nu ştiam nimic despre *Contractul social.* În prima parte a dimineții, un harrovian drăguț îmi şoptise: „Nici măcar nu ştiu dacă e vorba de Sam sau de Ben. "[143] în inocența mea, i-am explicat că era Sam; nu putea fi Ben, fiindcă Ben se scriefără h. Nu credeam că dezvăluirea unor astfel de informații ar putea fi ceva rău.

Când am ajuns acasă i-am spus tatei că aproape sigur picasem. A fost o mărturisire menită să stârnească tandrețea şi cavalerismul lui. Omul care nu putea înțelege că un băiat lua în calcul posibila sau probabila sa moarte era în stare să înțeleagă foarte bine dezamăgirea unui copil. Nu mi-a mai fost dat să aud nici un cuvânt despre cheltuieli şi dificultăți; doar consolări, cuvinte liniştitoare şi afecțiune. Apoi, aproape de Ajunul Crăciunului, am primit vestea că „Univ" (Colegiul Universității) mă acceptase.

Deşi eram acum bursier al Colegiului, trebuia să trec de *Responsions*[144], în care intra şi o probă de matematică elementară. Ca să mă pregătesc, m-am întors pentru un trimestru la Kirk - un trimestru de aur, de fericire nostalgică, ținând

---

143 Dr. Samuel Johnson (1709-1784), poet, eseist, biograf, lexicograf şi critic literar englez. Ben Jonson (1572-1637), actor, poet şi dramaturg englez renascentist (n. t.).

144 *Responsions*, primul dintre cele trei examene susținute în trecut la Oxford de studenții înmatriculați (n. t.).

cont de umbra care se apropia. De Paşte am picat examenul cu brio, pentru că n-am fost în stare, ca de obicei, s-o scot la capăt cu socotelile. „Fii mai atent", era sfatul inutil pe care mi-l dădea toată lumea. Cu cât aveam mai multă grijă, cu atât făceam mai multe greşeli; după cum, până astăzi, cu cât pregătesc mai grijuliu manuscrisul definitiv al unui text, cu atât svrnt mai sigur că voi face o greşeală de copiere flagrantă chiar în primul rând.

În ciuda acestui lucru, m-am instalat la Oxford în trimestrul de vară (după Paşte) al anului 1917; acum scopul propriu-zis era să intru în Corpul Universitar de Pregătire a Ofițerilor, considerat cel mai promițător mod de a intra în armată. Cu toate acestea, primele mele studii la Oxford presupuneau încă examenul preliminar. Am luat cursul de algebră (ducă-se pe pustii!) cu bătrânul domn Campbell din Hertford, care s-a dovedit a fi prietenul scumpei noastre prietene Janie M. [145] Că n-am trecut niciodată de Responsions este sigur, dar nu-mi amintesc dacă l-am dat din nou, doar pentru a-l pica încă o dată. Chestiunea a devenit irelevantă după război, fiindcă un decret binevoitor i-a scutit pe foştii militari de acest examen. Altfel, fără îndoială, ar fi trebuit să renunț la ideea de a mai merge la Oxford.

Stătusem mai puțin de un trimestru la Universitate când actele mele au sosit şi am fost încorporat; trimestrul fusese cât se poate de anormal din cauza condițiilor. O aripă a Colegiului fusese transformată în spital şi era administrată de R. A. M. C. [146] în cealaltă parte locuia un mic grup de studenți - doi dintre noi care nu împliniserăm vârsta militară, doi considerați inapți, un membru Sinn-Fein care n-avea de gând să lupte pentru Anglia şi alți câțiva inşi ciudați, pe care n-am putut să-i încadrez nicăieri. Luam masa într-o sală de curs mică, transformată între timp în culoar de trecere între Foaier şi Aulă. Deşi puțini la număr (cam opt), eram destul de distinşi, fiindcă printre noi se numărau E. V. Gordon, viitor profesor de engleză la Manchester, A. C. Ewing, filozoful de la Cambridge; plus amabilul şi ghiduşul Theobald Butler, capabil să traducă cele mai deocheate limerickuri în greceşte. M-am distrat bine acolo; dar nu semăna aproape deloc cu viața studențească obişnuită; iar pentru mine a fost o perioadă schimbătoare, agitată şi în ansamblu inutilă. Apoi am intrat în armată. Printr-o remarcabilă turnură a sorții, asta n-a însemnat plecarea de la Oxford. Am fost înrolat într-un Batalion de Cădeți aflat în cantonament la Keble[147]. Am trecut prin procesul obişnuit de instrucție (pe atunci, floare la ureche în comparație cu cel din ultimul război), fiind numit apoi sublocotenent în Infanteria Uşoară din Somerset (vechiul regiment de infanterie XIII). Am sosit în tranşeele din linia întâi în ziua când îmi serbam a nouăsprezecea aniversare (noiembrie 1917), am făcut cea mai mare parte a serviciului militar în satele aflate la est de Arras - Fampoux şi Monchy - şi am fost rănit la Mt. Bemenchon, lângă Lillers, în aprilie 1918.

Sunt surprins că n-am urât mai mult armata. Era, desigur, detestabilă. Dar cuvântul „desigur" îndulcea perspectiva. Tocmai acest cuvânt o deosebea de Wyvern. Nu te aşteptai să-ți placă. Nimeni nu-ți spunea că trebuie să-ți placă. Nimeni nu se prefăcea că îi place. Pentru toți cei pe care-i întâlneai era de la sine înțeles că întreaga afacere este o necesitate odioasă, o întrerupere oribilă a vieții raționale. Iar asta schimba totul. O năpastă fățişă este mai uşor de îndurat decât o năpastă care vrea să treacă drept plăcere. Prima creează *camaraderie* şi chiar (când este intensă) un soi de afecțiune între cei părtaşi la suferință; cealaltă, neîncredere reciprocă, cinism, resentimente ascunse şi tulburi. În al doilea rând, am descoperit că superiorii mei militari erau mult mai cumsecade decât Baronii de la Wyvern. Faptul este neîndoielnic, fiindcă Treizeci se dovedeşte în mod natural mai cumsecade față de Nouăsprezece decât este Nouăsprezece față de Treisprezece: a

---

145 Jane (Janie) Agnes McNeill (1889-1959), fiica lui James Adams McNeill, care i-a fost profesor atât lui Florence (Hamilton) Lewis, cât şi lui Lewis însuşi, la Campbell College, în 1910 {n. t.).
146 Royal Army Medical Corps (n. t.).
147 Colegiul Keble, Oxford, înființat în 1870 (n. t.).

crescut cu adevărat şi nu mai simte nevoia de a se reconfirma, înclin însă să cred că expresia feţei mele se schimbase. De bună seamă că acea „mutră" pomenită mereu de cei care mă sfătuiau „să n-o mai fac" se desprinsese singură de pe faţa mea - probabil fiindcă citisem *Phantastes*. Există chiar anumite dovezi că a fost urmată de o expresie care stârnea fie milă, fie zâmbete binevoitoare. Astfel, chiar în prima noapte petrecută în Franţa, într-un cort mare sau într-o sală de antrenament unde cam o sută de ofiţeri urmau să doarmă pe paturi de scândură, doi canadieni de vârstă mijlocie m-au luat sub oblăduirea lor şi m-au tratat nu ca pe un fiu (aşa ceva ar fi fost inacceptabil), ci ca pe un prieten regăsit după multă vreme. Binecuvântaţi fie acei oameni! Altădată, la Clubul Ofiţerilor din Arras, unde luam masa singur, fericit, cu o carte şi nişte vin alături (o sticlă de Heidsieck costa pe atunci 8 franci, iar o sticlă de Perrier Jouet, 12), doi ofiţeri de rang mult mai înalt, numai şnururi şi trese roşii, s-au apropiat de masa mea când aproape isprăvisem de mâncat şi, zicându-mi „Sunny Jim", m-au luat la masa lor, pentru coniac şi trabucuri. Nu erau beţi; şi nici nu m-au făcut să mă îmbăt. Era, pur şi simplu, bunăvoinţă. Deşi excepţional, faptul nu era chiar atât de excepţional. Existau şi nemernici în armată; dar memoria mea păstrează din lunile respective doar întâlnirile plăcute, pasagere. O dată la câteva zile dădeai peste un student, tin ins original, tin poet, un bufon hâtru, un povestitor minunat sau măcar tin om binevoitor.

Cândva, pe la jumătatea acelei ierni, am avut norocul să cad la pat, bolnav de „febra tranşeelor", cum o numeau soldaţii, sau P. O. N. (pirexie, origine necunoscută) în limbajul medicilor, şi am fost trimis, pentru vreo trei săptămâni splendide, la spitalul din Le Tréport. S-ar fi cuvenit poate să amintesc mai înainte că fusesem slab de piept încă din copilărie şi învăţasem de timpuriu să transform o afecţiune minoră într-o plăcere a vieţii, chiar şi pe timp de pace. Acum, ca alternativă la tranşee, un pat şi o carte însemnau „raiul însuşi". Spitalul era un hotel reconvertit şi stăteam câte doi în cameră. Prima mea săptămâna a fost compromisă de idila furtunoasă dintre o asistentă de noapte şi colegul meu de cameră. Aveam febră prea mare ca să mă simt jenat, dar şoapta vocii omeneşti este foarte obositoare şi lipsită de muzicalitate; mai ales noaptea.

După aceea, am avut parte de o soartă mai bună. Junele drăgăstos a fost trimis în altă parte, iar în locul lui a venit un misogin talentat la muzică, din Yorkshire, care a doua zi dimineaţă, mi-a spus: „Măi, frăţie, dacă ne-am face singuri paturile, paţachinele astea n-ar mai zăbovi în cameră aşa de mult" (sau ceva de felul acesta). Drept care ne-am făcut singuri paturile zilnic şi tot zilnic, când cele două membre ale V. A. D. [148] aruncau o privire înăuntru, exclamau: „Ia te uită, şi-au făcut singuri paturile! Tipii ăştia sunt nemaipomeniţi!" şi ne răsplăteau cu zâmbete cât se poate de radioase. Cred că puneau gestul nostru pe seama galanteriei.

Aici am citit pentru prima dată un volum de eseuri scrise de Chesterton. Nu auzisem înainte de el şi nu aveam idee unde să-l situez; de altfel, mi-e greu să înţeleg de ce m-a cucerit atât de repede. Ar fi fost de aşteptat ca, pe fondul pesimismului, ateismului şi urii mele faţă de sentimente, să-l consider imul dintre autorii cei mai dezagreabili. Se pare că Providenţa sau vreo altă „cauză secundară", de sorginte obscură, trece peste gusturile noastre anterioare când decide să pună în legătură două minţi. Simpatia faţă de un autor poate fi tot atât de involuntară şi improbabilă ca îndrăgostirea. Eram acum un cititor suficient de experimentat ca să fac distincţie între simpatie şi asentiment. Nu trebuia să fiu de-acord cu ce spunea Chesterton ca să mă încânte. Genul lui de umor îmi plăcea cel mai mult - nu erau „glume" presărate pe pagină ca stafidele în prăjitură şi cu atât mai puţin (ceea ce ar fi fost insuportabil) un ton general uşuratic şi glumeţ, ci un umor care nu poate fi

148 Voluntary Aid Detachment - organizaţie de voluntari care oferea servicii auxiliare de îngrijire medicală. A funcţionat mai ales în timpul celor două Războaie Mondiale (n. f.).

nicidecum separat de argument, fiind (cum ar spune Aristotel) „floarea" dialecticii înseşi. Sabia scânteiază nu pentru că spadasinul şi-a propus să o facă să scânteieze, ci pentru că se luptă pentru viaţa lui şi deci o mânuieşte cu iuţeală. Faţă de criticii care cred că Chesterton este frivol sau „paradoxal" trebuie să mă străduiesc din răsputeri să simt măcar milă; de simpatie nici nu poate fi vorba. În plus, oricât de bizar ar părea, îmi plăcea pentru bunătatea lui. Îmi pot atribui cu largheţe acest gust (chiar şi la vârsta aceea) deoarece apetenţa mea pentru bunătate nu avea nimic în comun cu încercarea de a fi bun eu însumi. N-am simţit niciodată acea antipatie faţă de bunătate ce pare destul de răspândită printre oameni mai buni decât mine. „Fudul" şi „fudulie" erau termeni dezaprobatori care nu avuseseră niciodată loc în vocabularul meu critic. Îmi lipsea nasul cinicului, odor a *canum vis*[149] ori sensibilitatea copoilor pentru ipocrizie sau fariseism. Era o chestiune de gust: simţeam „şarmul" bunătăţii aşa cum un om simte şarmul unei femei pe care nu intenţionează să o ceară în căsătorie. Intr-adevăr, mai ales de la o asemenea distanţă, „şarmul" este mai evident.

Citindu-l pe Chesterton, ca şi pe MacDonald, nu ştiam la ce mă expun. Un tânăr care doreşte să rămână un ateu înveterat se cuvinte să-şi selecteze cu mare grijă lecturile. Capcane simt peste tot - „Biblii deschise, surprize cu nemiluita", cum spune Herbert, „plase şi stratageme iscusite"[150]. Dumnezeu este, dacă îmi pot permite s-o spun, foarte lipsit de scrupule.

Am fost luat cu asalt şi în propriul meu batalion. Aici l-am întâlnit pe un anume Johnson (odihnească-se în pace), care mi-ar fi devenit un prieten statornic dacă nu ar fi fost ucis. Era, ca şi mine, student la un colegiu de la Oxford (Queen's) şi spera să-şi reia bursa după război, dar, fiind cu câţiva ani mai mare decât mine, era acum comandantul unei companii. La el am întâlnit rigoarea dialectică a lui Kirk, dar însoţită de tinereţe, creativitate şi poezie. Înclina spre Teism şi am avut dispute nesfârşite pe acest subiect şi pe multe altele, ori de câte ori aveam răgaz. Dar nu asta conta. Important era că în persoana lui am întâlnit un om de mare caracter. Până atunci nu prea întâlnisem principii la cineva atât de apropiat ca vârstă şi cu preocupări atât de asemănătoare cu ale mele. Mă alarma faptul că părea să le considere de la sine înţelese. Pentru prima dată de la apostazia mea, m-a bătut gândul că virtuţile mai severe ar putea avea relevanţă în viaţa unui om. Spun „virtuţile mai severe" pentru că ştiam câte ceva despre bunătate şi fidelitate faţă de prieteni şi generozitate în privinţa banilor - şi cine nu ştie despre ele până când nu se confruntă cu ispita care botează toate viciile opuse cu nume noi şi mai respectabile? Dar nu mă gândisem în mod serios că oameni ca noi, ca Johnson şi ca mine, care voiau să ştie dacă frumosul este obiectiv sau cum abordează Eschil reconcilierea dintre Zeus şi Prometeu, ar trebui să încerce să practice cu stricteţe fidelitatea faţă de adevăr, castitatea şi devotamentul faţă de datorie. În ce mă privea, nu le consideram materii de examen. Nu am avut nici o discuţie pe această temă şi nu cred că a bănuit vreodată adevărul despre mine. Nu mă înghesuiam să-l afişez. Dacă asta se cheamă ipocrizie, atunci trebuie să constat că ipocrizia poate face bine omului. A simţi ruşine faţă de ceea ce aveai de gând să spui, a pretinde că o afirmaţie serioasă era doar o glumă - aşa ceva este nedemn. Dar este de preferat situaţiei în care nu resimţi defel ruşine. Iar distincţia dintre cei care se pretind că strnt mai buni decât sunt în realitate şi cei care încep să fie mai buni este mai subtilă decât realizează copoii morali. Ascundeam, la nivel de intenţie, numai o parte: am acceptat neîntârziat principiile lui, fără a face vreo încercare lăuntrică de a-mi apăra propria „viaţă neexaminată"[151]. Când un individ necioplit ajunge în societatea unor oameni curtenitori, o vreme nu poate decât să imite comportamentul lor. Cum altfel ar putea să înveţe, dacă nu prin imitaţie?

Veţi fi ghicit că batalionul nostru erau foarte simpatic; câţiva ofiţeri de

149 Virgiliu, Eneida, IV. 132 (n. t.).
150 George Herbert, „Sin" (în The Temple, 1633) (n. t.).
151 Cf. Platon, *Apărarea lui Socrate* 38a (n. t.).

carieră cumsecade, aflați la conducerea unei agreabile amestecături de gradați (de sorginte țărănească, din vestul țării), avocați şi universitari. Conversațiile erau la fel de plăcute ca în orice alt loc. Probabil cel mai vrednic dintre noi toți era calul nostru de bătaie Wallie. Wallie era țăran, romano-catolic şi soldat înfocat (singurul, dintre cei cunoscuți mie, care tânjea cu adevărat să lupte) şi uşor de îmbrobodit până şi de cel mai necopt dintre ofițerii inferiori. Tehnica era să te iei de cavaleriştii voluntari. Sărmanul Wallie ştia că aceştia simt corpul militar cel mai curajos, eficient, dârz şi îngrijit care a stat vreodată în şa. Ştia toate acestea în sinea lui, încă din copilărie, de la un unchi care făcuse armata la o unitate de cavalerie. Însă nu putea să dea glas convingerilor lui. Se bâlbâia şi se contrazicea şi revenea întotdeauna la acest ultim as din mânecă: „Ah, cum de nu-i Unchiul Ben aici, să-ți spună el. Unchiul Ben ştie. El te-ar lămuri sigur. " Muritorii nu trebuie să judece; dar mă îndoiesc că între cei care au luptat în Franța era vreunul care să fi ajuns mai iute în Rai decât el dacă ar fi fost ucis. S-ar fi cuvenit mai degrabă să-i curăț cizmele decât să râd de el. Ar trebui totuşi să adaug că nu mi-a priit scurta perioadă pe care am petrecut-o în compania de sub comanda lui. Pasiunea lui Wallie era să le facă de petrecanie nemților, dar manifesta totodată o completă nepăsare față de siguranța lui ori a altora. Îi trăsnea mereu câte o idee strălucită care nouă, subordonaților, ne făcea părul măciucă. Din fericire, putea fi lesne convins să se răzgândească prin orice argument plauzibil care ne dădea prin gând. Era de o asemenea dârzenie şi inocență, încât n-ar fi bănuit nici o clipă că în spatele lui s-ar putea ascunde altceva decât un motiv militar. Nu putea niciodată să înțeleagă principiile sociale care, prin înțelegerea tacită a trupelor, guvernau războiul dus în tranşee şi care mi-au fost prezentate imediat de sergentul meu. Sugerasem să „bubuim" o grenadă într-un post german unde văzusem nişte capete mişcându-se. „Cum doriți, şefu', a spus sergentul, scărpinându-se în cap, dar dacă facem asta, o s-o luăm pe coajă şi noi, să ştiți. "

Nu trebuie să zugrăvesc toată armata din timpul războiului în roz. Am întâlnit acolo atât Lumea, cât şi marea zeiță a Absurdului. Lumea se prezenta într-o formă cât se poate de ridicolă în acea seară (împlineam nouăsprezece ani) în care am sosit pe front. Când am trecut din tunel în adăpost, încercând să-mi obişnuiesc ochii cu lumina lumânării, am descoperit ceva: căpitanul în subordinea căruia mă aflam era un anume institutor pe care mai mult îl plăcusem decât îl respectasem, la una dintre şcoli[152]. M-am aventurat să-i amintesc că-l cunosc. A admis, pe un ton coborât şi grăbit, că fusese odată institutor, iar subiectul n-a mai fost pomenit niciodată în discuțiile noastre. Întâlnirea cu Marea Zeiță a fost şi mai comică şi s-a produs cu mult timp înainte să ajung la batalionul meu. Trenul trupei noastre de la Rouen - acel tren interminabil, care mergea cu douăsprezece mile pe oră, în care nu găseai două vagoane la fel - a plecat la ora zece seara. Unul dintre compartimente mi-a revenit mie şi altor trei ofițeri. Nu aveam încălzire; ca să facem lumină, foloseam lumânări; în loc de toaletă aveam fereastra. Călătoria avea să dureze cam cincisprezece ore. Afară totul era înghețat. În tunelul de după Rouen (cei din generația mea şi-l amintesc) s-au auzit o smucitură şi un scrâşnet, iar una dintre uşile noastre s-a desprins pur şi simplu, dispărând în întuneric. Am clănțănit din dinți până la următoarea oprire, când ofițerul care comanda trenul a dat buzna şi a întrebat ce am făcut cu uşa noastră. „S-a desprins, să trăiți", am răspuns noi. „Ia mai lăsați prostiile, a spus el, nu s-ar fi desprins dacă nu v-ați fi făcut voi de lucru cu ea!" - ca şi când nimic n-ar fi fost mai firesc decât ideea ca patru ofițeri (înarmați, în prealabil, cu şurubelnițe) să pornească noaptea la drum, în miezul iernii, demontând mai întâi uşa de la vagonul lor.

Cât priveşte războiul, a fost descris de atâtea ori de cei care au avut parte de el mai mult decât mine, încât nu voi spune mare lucru despre el. Până la

152 Percy Gerald Kelsall Harris (1888-?) - „Pogo" - a început să predea la Cherbourg School în 1908 sau 1909. A devenit locotenent în Infanteria Uşoară din Somerset în februarie 1915 şi a fost promovat căpitan înainte de sosirea lui Lewis pe front. A câştigat Crucea Militară în 1918 (n. t.).

declanşarea importantului atac german din primăvară, a fost o perioadă relativ liniştită. Chiar şi atunci, nu ne-au atacat pe noi, ci pe canadienii din dreapta noastră, mulțumindu-se să „ne țină liniştiți" cu obuze trase în direcția noastră în ritm de trei pe minut, toată ziua. Probabil în ziua aceea am constatat că o teroare mare domină una mai mică: un şoarece care mi-a ieşit în cale (un biet şoarece rebegit, față în față cu un biet om rebegit) nu a încercat în nici un fel să fugă de mine. Toată iarna, epuizarea şi apa au fost principalii noştri duşmani. Am adormit mărşăluind şi m-am trezit mărşăluind în continuare. Eram încălțați cu cizme de cauciuc până la coapse, iar în tranşee apa ne ajungea până deasupra genunchilor; îmi amintesc şuvoiul rece ca gheața care începea să se adune în cizmă când călcam peste o sârmă ghimpată ascunsă. Familiaritatea cu cei care muriseră fie demult, fie de curând mi-a întărit concepția despre trupul omenesc neînsuflețit, pe care mi-o formasem când am văzut-o pe mama moartă. Am ajuns să cunosc, să am compasiune şi stimă față de omul obişnuit: mai ales față de neprețuitul sergent Ayres, care (presupun) a fost ucis de acelaşi obuz care m-a rănit şi pe mine. Ca ofițer eram aproape nul (prea se acordau uşor gradele atunci), o marionetă pe care sergentul o muta din loc în loc, dar a reuşit să transforme această relație penibilă şi dureroasă în ceva frumos, a devenit pentru mine aproape ca un tată. Cât despre rest, războiul - spaimele, frigul, mirosul de exploziv, oamenii zdrobiți în chip oribil, încă mişcându-se, ca nişte gândaci striviți pe jumătate, cadavrele în picioare sau în şezut, pământ cât vezi cu ochii, fără un fir de iarbă, cizmele purtate zi şi noapte, încât păreau să crească din picioare -, toate acestea îmi pâlpâie arareori şi nedesluşit în memorie. Toate aceste amintiri sunt prea izolate de celelalte experiențe ale mele şi adesea par să se fi întâmplat altcuiva. Intr-un anume sens, simt şi lipsite de importanță. Un anumit moment imaginativ contează acum mai mult decât realitățile care au urmat. A fost primul glonț pe care l-am auzit - atât de departe de mine, încât a „şuierat" ca glonțul unui jurnalist sau al unui poet în vremuri de pace. În acel moment, m-a străbătut nu teama, şi cu atât mai puțin indiferența: ci un freamăt vag care spunea - „Acesta e Războiul. Despre asta a scris Homer".

Noua Perspectivă

Am lucrat vreme îndelungată la aceste întărituri şi nu
m-am simţit în siguranţă decât după ce le-am terminat.

DEFOE, Robinson Crusoe[153]

Celelalte experienţe din război au prea puţin de-a face cu această poveste. Cum am „luat" vreo şaizeci de prizonieri - cum am descoperit, adică, spre marea mea uşurare, că mulţimea de siluete în uniforme gri-verzui care şi-au făcut apariţia de niciunde aveau mâinile sus - nu merită povestit decât în glumă. Oare Falstaff nu l-a „luat" pe Sir Coleville din Dale[154]? Cititorul nu va fi interesat nici să afle cum m-am ales cu o „rană de întoarcere" zdravănă din partea unui obuz englez sau cum eleganta soră N. din C. C. S. [155] a întruchipat de atunci ideea mea despre Artemis. Două lucruri se detaşează net. Unul este momentul, imediat după ce am fost lovit, când am descoperit (sau am crezut că am descoperit) că nu respir şi am tras concluzia că aceea era moartea. N-am simţit frică, dar nici curaj, de bună seamă. Nu părea să fie momentul pentru aşa ceva. Propoziţia „Iată un om pe moarte" se prezenta minţii mele la fel de seacă, de factuală şi lipsită de emoţie ca o propoziţie dintr-un manual. Nu era nici măcar interesantă. Rodul acestei experienţe a fost că atunci când am întâlnit,peste câţiva ani, distincţia lui Kant între şinele numenal şi şinele fenomenal, pentru mine n-a fost o simplă abstracţie. Avusesem parte de ea; dovedisem că există un „eu" deplin conştient ale cărui legături cu „şinele" introspectiv erau vagi şi efemere. Cealaltă experienţă de seamă a fost lectura lui Bergson într-o tabără de convalescenţi de pe Câmpia Salisbury. La nivel intelectual, lectura m-a învăţat să evit capcanele care pândesc în jurul cuvântului Nimic. Dar a avut şi un efect revoluţionar asupra perspectivei mele emoţionale. Până atunci, înclinasem preponderent către ceea ce era şters, îndepărtat şi evanescent; cotloanele înfrunzite din Malory[156], amurgul lui Yeats. Cuvântul „viaţă" îmi trezea cam aceleaşi asociaţii ca lui Shelley în *The Triumph of Life*. Nu aş fi înţeles ce voia să spună Goethe prin *des Lebens goldner Baum*[157]. Bergson mi-a arătat toate acestea. Nu a abolit vechile mele iubiri, dar mi-a dăruit una nouă. De la el am învăţat să savurez energia, fertilitatea şi impetuozitatea; ingeniozitatea, triumful şi chiar insolenţa lucrurilor care cresc. Am devenit capabil să apreciez artişti care înainte (probabil) nu ar fi însemnat nimic pentru mine; toţi oamenii tumultuoşi, dogmatici, înflăcăraţi, inflexibili ca Beethoven, Titian (în picturile sale mitologice), Goethe, Dunbar, Pindar, Christopher Wren; şi Psalmii cei mai plini de jubilaţie.

M-am întors la Oxford - „liberat" - în ianuarie 1919. Înainte de a spune însă câte ceva despre viaţa mea de acolo, trebuie să-l previn pe cititor că un episod amplu şi complex va fi omis. Nu am de ales în privinţa acestei reticenţe. Tot ce pot sau ce trebuie să spun este că vechea mea ostilitate faţă de sentimente a fost pe deplin şi felurit răzbunată. Dar chiar şi dacă m-aş simţi liber să relatez episodul, mă îndoiesc că ar avea prea multe de-a face cu subiectul acestei cărţi.

Unul dintre cei cu care am legat o lungă prietenie la Oxford a fost A. K. Hamilton Jenkin, devenit cunoscut între timp pentru cărţile sale despre Cornwall. A continuat (ceea ce începuse Arthur) educaţia mea ca fiinţă receptivă, înzestrată cu văz, auz, miros. Arthur manifesta o preferinţă pentru „intimitatea casnică". Dar Jenkin ar fi fost în stare să savureze orice; inclusiv urâtul. Am învăţat de la el că

---

153 Daniel Defoe, *Robinson Crusoe*, trad. Petru Comamescu, Editura Tineretului, Bucureşti, 1961, p. 132 (n. t.).
154 Cf. Shakespeare, *Henric al IV-lea*, partea a II-a, IV, 2 (n. t.).
155 Casualty Clearing Station (n. t.).
156 Asprimea din Malory, tragedia remuşcării, încă nu le vedeam (n-a.)-
157 Goethe, *Faust*, II. l: „Grau, teurer Freund, ist alle Theorie/ Und grün des Lebens goldner Baum" („Ce seacă e, amice, orice teorie,/ Dar cât de verde viaţa, cât de aurie!", trad. Lucian Blaga, Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1968, p. 95) (n. t.).

trebuie să încercăm să capitulăm total în fața oricărei atmosfere care ni se oferă la un moment dat; într-un oraş sordid, să căutăm tocmai locurile unde caracterul sordid frizează sălbăticia şi chiar grandoarea, într-o zi mohorâtă, să găsim cea mai mohorâtă şi umedă pădure, într-o zi cu vijelii, să căutăm coama cea mai expusă. Nu era nici o ironie betjemaniană[158] în asta, d o încăpățânare profundă, şi totuşi zglobie, de a adulmeca îndeaproape însăşi esența fiecărui lucru, de a se bucura că este (într-un mod atât de măreț) ceea ce este.

Următorul prieten a fost Owen Barfield. Intr-un anume sens, Arthur şi Barfield sunt arhetipurile prietenului numărul unu, respectiv numărul doi pentru orice om. Prietenul numărul unu este alter ego-ul, cel prin care descoperi că nu eşti singur pe lume, deoarece face dovada că îți împărtăşeşte (în chip neaşteptat) toate bucuriile cele mai tainice. Nu trebuie să depăşeşti vreun obstacol ca să ți-l fad prieten; tu şi el vă îngemănați ca două picături de ploaie pe geamul ferestrei. Prietenul numărul doi este cel cu care te contrazici în toate privințele. Nu este atât un alter ego, cât im antiego. Desigur, îl interesează aceleaşi lucruri ca pe tine; altminteri nu ar deveni prietenul tău. Insă le-a abordat pe toate dintr-un unghi diferit. A citit toate cărțile cuvenite, dar a rămas din fiecare cu ce nu trebuia. E ca şi când ar vorbi aceeaşi limbă, dar ar pronunța-o greşit. Cum este posibil să spună bine ce spune, şi totuşi invariabil să dea greş? Este la fel de fascinant (şi exasperant) ca o femeie. Când te apuci să-i îndrepți ereziile, descoperi îndată că şi el s-a hotărât să le îndrepte pe ale tale! Accepți cu îndârjire provocarea, te avânți în necunoscut, seară de seară, ori poate la plimbare pe un drum de țară căruia nici unul nu-i aruncă nici măcar o privire, în timp ce fiecare descoperă forța croşeelor celuilalt, adesea mai degrabă ca duşmani care-şi poartă reciproc respect decât ca prieteni. De fapt (deşi nu pare aşa la vremea respectivă), fiecare înrâureşte gândurile celuilalt; din această luptă crâncenă, perpetuă, izvorăsc o comuniune mentală şi o afecțiune profundă. Cred însă că el m-a influențat pe mine mult mai mult decât eu pe el. O mare parte din gândurile pe care le-a reunit în *Poetic Diction* mi le însuşisem deja înainte de publicarea acestei importante cărțulii. Ar fi fost ciudat să nu fie aşa. Nu era desigur atât de erudit pe cât a devenit după aceea; dar geniul era deja prezent.

Foarte legat de Barfield de la Wadham[159] era prietenul lui (devenit de îndată şi al meu), A. C. Harwood de la The House, ulterior unul dintre stâlpii de la Michael Hall, şcoala steineriană de la Kidbrooke. Nu era ca mine sau ca Barfield; era un bărbat cât se poate de imperturbabil. Deşi sărac (ca cei mai mulți dintre noi) şi totalmente lipsit de „perspective", avea expresia unui gentleman cu plasamente rentabile din secolul al XIX-lea. În timpul unei drumeții, când ultima rază de lumină a unui amurg umed tocmai dezvăluise o eroare colosală (probabil a lui) de interpretare a hărții, iar nădejdea cea mai bună era „să mergem cinci mile până la Mudham (dacă ü nimerim) şi poate găsim acolo cazare", el îşi menținea expresia cu pricina. Când discuțiile se încingeau, o arbora în continuare netulburat. Ai fi zis că mai degrabă lui s-ar fi cuvenit să i se spună să „nu mai facă mutra aceea". Dar nu cred că i s-a spus vreodată. Nu era o mască şi nu se datora stupidității. De atunci încoace, l-au încercat toate durerile şi neliniştile. Este singurul Horatio pe care îl ştiu în această epocă de Hamleți; nici vorbă să fi fost „sub mâna soartei fluier din care cântă ea cum îi e vrerea"[160].

Un lucru trebuie spus despre aceşti prieteni şi alții pe care mi i-am făcut la Oxford. Erau toți, după standarde păgâne decente (şi cu atât mai mult după un standard atât de scăzut ca al meu), „buni". Adică toți, aidoma prietenului meu Johnson, credeau şi acționau pe baza convingerii că fidelitatea față de adevăr, spiritul public, castitatea şi sobrietatea erau obligatorii - „urmând a fi abordate",

---

158V. nota de la p. 97 (n. t.).

159 Colegiul Wadham, Oxford, înființat în 1610 (n. t.).

160 Shakespeare, *Hamlet*, III. 2, 66, trad. Leon Levițchi şi Dan Duțescu, Ed. Univers, Bucureşti, 1986 (n. t.).

cum spun examinatorii, „de toți candidații". Johnson mă pregătise pentru influența lor. Le-am acceptat standardele, în principiu, şi probabil (partea asta nu mi-o mai amintesc foarte bine) am încercat să mă comport ca atare.

În timpul primilor doi ani petrecuți la Oxford, am fost foarte preocupat (dincolo de parcurgerea ciclului de Mods şi începerea celui de *Greats*[161]) să adopt ceea ce aş putea numi, din punct de vedere intelectual, o „Nouă Perspectivă". Gata cu pesimismul, autocompătimirea, flirtul cu ideea de supranatural, înşelăciunile romantice. Într-un cuvânt, asemenea eroinei din *Mănăstirea Northanger*, am luat hotărârea „de a judeca şi acționa întotdeauna pe viitor cu cea mai mare chibzuință"[162]. Iar chibzuință echivala pentru mine la momentul respectiv cu o retragere, aproape o fugă sub imboldul panicii, din fața acelui romantism care până atunci fusese preocuparea principală a vieții mele. La acesta au contribuit mai multe cauze.

Mai întâi de toate, făcusem de curând cunoştință cu un bătrân paroh irlandez tragic, flecar şi murdar, care îşi pierduse de multă vreme credința, păstrându-şi în schimb slujba. În vremea când l-am întâlnit, singura lui preocupare era să caute dovezi de „supraviețuire a omului". Citea şi vorbea despre acest subiect fără încetare şi, având o minte extrem de critică, nu era niciodată mulțumit. Aspectul şocant era că dorința hămesită de nemurire personală coexista în el cu o indiferență totală (în aparență) față de ceea ce, conform unei judecăți sănătoase, ar fi putut face dezirabilă nemurirea. Nu căuta Viziunea Preafericită şi nici măcar nu credea în Dumnezeu. Nici nu nădăjduia să aibă parte de un răgaz ca să-şi purifice şi să-şi îmbunătățească propria personalitate. Nu visa la reîntâlnirea cu prietenii şi persoanele iubite; nu l-am auzit vorbind vreodată afectuos despre cineva. Nu voia decât asigurarea că ceva asimilabil „sinelui" avea să supraviețuiască, aproape indiferent de condiții, vieții sale trupeşti. Cel puțin aşa credeam. Eram prea tânăr şi necruțător ca să bănuiesc că ceea ce îl anima în taină era setea după fericirea care îi fusese în întregime refuzată pe pământ. Iar starea sa mentală mi se părea cea mai vrednică de dispreț dintre toate câte întâlnisem vreodată. Am hotărât deci să evit orice gânduri sau vise care l-ar putea conduce pe un om într-o asemenea monomanie înverşunată. Întreaga chestiune a nemuririi mi s-a părut dezgustătoare. Am eliminat-o din schemă. Toată gândirea omului trebuie să se limiteze la

lumea însăşi, lumea noastră, acel loc
unde te-aşteaptă multă fericire sau deloc. [163]

În al doilea rând, am avut ocazia de a petrece paisprezece zile şi cam tot atâtea nopți în imediata apropiere a unui om care începea să-şi piardă mințile. Era un om pentru care avusesem o mare afecțiune, cum şi merita. Acum însă ajutam la imobilizarea lui, în timp ce el dădea din picioare şi se zbătea pe podea, țipând că diavolii îl sfâşie şi că în acel moment se prăbuşeşte în Iad. Omul respectiv, ştiam bine, nu urmase calea bătătorită. Cochetase cu Teozofia, Yoga, Spiritualismul, Psihanaliza şi câte altele! Probabil nu ele îi provocaseră de fapt nebunia, ale cărei cauze erau (cred) fizice. Dar eram de altă părere la vremea aceea. O luam ca pe un avertisment; toate dorurile romantice şi toate speculațiile nepământene se încheiau cu un delir pe duşumea -

Tânjirea după zarea depărtată s-o-nfrânezi,
Iar plăsmuirii dulci să-i pui hotar. [164]

Siguranța înainte de toate, mi-am spus: calea bătătorită, drumul obişnuit, centrul drumului, farurile aprinse, în primele luni de după acele două săptămâni de coşmar, idealul pe care mi-l doream se reducea la cuvintele „obişnuit" şi

---

161 *Mods (Honour Moderations)* şi *Greats (Final Honour School),* cele două etape ale programului *Litterae Humaniores,* de studiu al filozofiei şi literaturii greceşti şi latine (n. t.).

162 Jane Austen, Mănăstirea Northanger, adaptare a trad, lui Costache Popa, Ed. Univers, Bucureşti, 1976, p. 182 (n. t.).

163 Wordsworth, The Prelude (1850), XI, 142-144 (n. t.).

164 Walter de la Mare, „The Imagination's Pride" în The Veil and Other Poems (1921) (n. t.).

„monotonie".

În al treilea rând, noua Psihologie ne dădea tuturor târcoale pe atunci. Nu am înghițit-o integral (puțini au făcut-o), dar eram cu toții influențați de ea. Eram preocupați mai ales de „fantezie" şi de „confuzia dintre dorință şi realitate". Fiindcă (desigur) eram cu toții poeți şi critici şi puneam mare preț pe „Imaginație" în înaltul sens coleridgean, astfel încât era important să deosebim Imaginația nu doar (cum a făcut Coleridge) de închipuire, d şi de Fantezie, în accepțiunea pe care o dădeau psihologii termenului. Ce erau, am ajuns să mă întreb, încântătorii mei munți şi grădinile dinspre Apus, dacă nu pure fantezii? Oare nu-şi dăduseră în vileag adevărata natură momindu-mă, iar şi iar, în reverii erotice nedisimulate sau în coş-marul sordid al Magiei? în realitate, fireşte, aşa cum a reieşit din alte capitole, experiența îmi dovedise de mai multe ori că aceste imagini romantice nu fuseseră decât nişte scânteieri ori poate chiar cenuşa rămasă în urma Bucuriei, că aceşti munți şi aceste grădini nu fuseseră nici- odată ceea ce dorisem, d doar simboluri ce îşi mărturiseau încetarea existenței, şi că fiecare efort de a le trata ca şi când ar fi fost adevăratul Dezirabil se dovedea curând, în mod limpede, un eşec. Acum însă, preocupat de Noua mea Perspectivă, am reuşit să dau uitării toate acestea. În loc să mă pocăiesc pentru idolatrie, ocăram imaginile nevinovate asupra cărora o revărsasem. Cu o siguranță băiețească, am decis că trebuie să pun capăt întregii tărăşenii. Gata cu Avalonul, gata cu Hesperidele. „Văzusem" eu (deşi era tocmai pe dos) ce se ascunde în spatele lor. Şi nu aveam de gând să mă mai las amăgit vreodată.

Nu în ultimul rând, mai era Bergson. Intr-un fel sau altul (care nu mi-e foarte clar când îi redeschid cărțile astăzi), am găsit în el o invalidare a vechii idei care mă bântuia, ideea lui Schopenhauer că universul „ar fi putut să nu existe". Cu alte cuvinte, imul dintre atributele divine, cel al existenței necesare, s-a ridicat deasupra orizontului meu. Încă era legat, după cum şi avea să rămână o vreme, de un subiect greşit; de univers, nu de Dumnezeu. Dar atributul propriu-zis avea o forță imensă. Odată ce abandonezi ideea absurdă că realitatea este o alternativă arbitrară la „nimic", renunți să mai fii pesimist (sau chiar optimist). Este lipsit de noimă să învinuieşti sau să lauzi întregul, după cum este, de fapt, lipsit de noimă să afirmi despre el orice altceva. Iar dacă perseverezi în sfidări, ca Prometeu sau Hardy, atunci, fiind parte din el, întregul rămâne acelaşi, doar că acum, prin glasul tău, „invocă în surdină blesteme peste sine"[165] - o zădărnicie care mi se pare că invalidează tulburătorul eseu al Lordului Russell intitulat „închinarea unui om liber". Blestemele erau tot atât de zadarnice şi de imature pe cât era visarea la gră-dinile dinspre Apus. Trebuie (precum doamna lui Carlyle) să „accepți" universul; pe deplin, fără rezerve, în mod loial. Acest soi de Monism Stoic devenise filozofia Noii mele Perspective. Şi îmi dădea un adânc sentiment de pace. Era probabil cea mai religioasă dintre experiențele trăite de mine după plecarea de la şcoala elementară. A pus capăt (pentru totdeauna, sper) oricărei idei de tratat sau compromis cu realitatea. Iată ce poate face înțelegerea fie şi a unui singur atribut divin.

Cât despre Bucurie, am etichetat-o „experiență estetică" şi am vorbit mult despre ea sub acel nume, considerând-o foarte „valoroasă". Dar apărea foarte rar şi nu se dovedea prea intensă.

Acele zile de început ale Noii Perspective erau în ansamblu fericite. Treptat, cerul s-a întunecat. Au urmat alte nefericiri şi nelinişti în viața mea; iar Barfield trecea

prin anul tinereții
când simți zvâcnirea vieții ca dintele ce doare.

Generația noastră, generația soldaților întorşi de pe front, începuse să apună. Oxfordul era plin de chipuri noi. Bobocii aveau o îngăduință istorică față de punctul nostru de vedere deformat. Problema carierei proprii se contura acut şi

---

165 Matthew Arnold (1822-1888), „Empedocles on Etna", 301 (n. t.).

sumbru.

Atunci s-a întâmplat ceva cu adevărat îngrozitor (îngrozitor pentru mine). Harwood, mai întâi (fără să-şi schimbe expresia, desigur), apoi Barfield au îmbrăţişat doctrinele lui Steiner şi au devenit antropozofi. Am fost şocat şi oripilat. Tot ce trudisem să elimin din viaţa mea părea să răbufnească şi să-mi iasă în cale prin prietenii mei cei mai buni. Nu doar prin prietenii mei cei mai buni, ci prin cei pe care îi considerasem cel mai ocrotiţi; un personaj cât se poate de impasibil, altul crescut într-o familie de liber-cugetători, atât de imun la orice „superstiţie", încât abia auzise de creştinism înainte de a merge la şcoală. (Evanghelia l-a luat pentru întâia dată prin surprindere pe Barfield când i se dicta la curs lista cu parabolele specifice Sf. Matei.) Şi nu doar prin prietenii mei care păreau cel mai ocrotiţi, ci şi într-un moment când aveam cel mai mult nevoie să rămânem împreună. Când am ajuns să aflu (dacă am reuşit cât de cât să aflu) ce gândeşte Steiner, oroarea s-a transformat în dezgust amestecat cu resentimente. Căci aici, după toate aparenţele, se găseau toate abominaţiunile; şi mai abominabile decât oricare - cele de care fusesem cândva atras. Vorbea despre zei, spirite, viaţă de după moarte şi preexistenţă, iniţiaţi, cunoaştere ocultă, meditaţie. „Dar, la naiba, este *medieval*", am exclamat eu, căci încă eram dominat de snobismul cronologic al propriei epoci şi foloseam numele altor epoci în mod dispreţuitor. Întâlneam acolo tot ceea ce Noua Perspectivă fusese menită să excludă; tot ce poate abate individul de la drumul principal, ducându-l către acele cotloane întunecate unde oamenii se tăvălesc pe podea şi ţipă că sunt târâţi în Iad. Desigur, toate erau nişte absurdităţi evidente. Nu era nici un pericol ca *eu* să fiu atras în aşa ceva. Dar mă tulbura singurătatea, sentimentul de a fi părăsit.

Fireşte, am atribuit prietenilor mei dorinţele care m-ar fi animat pe mine dacă aş fi devenit la rându-mi antro- pozof. Am crezut că şi ei fuseseră cuprinşi de aceeaşi patimă hămesită şi deşănţată pentru ocult. Acum văd că, de la bun început, dovezile indicau altceva. Nu erau ca mine. Şi nici antropozofia, din câte îmi dau seama, nu răspunde aşteptărilor de felul acesta. Se caracterizează printr-o dificultate şi (în ce mă priveşte) o placiditate germanică liniştitoare, care i-ar înstrăina imediat pe amatorii de senzaţii tari. Nici nu am constatat vreodată că ar avea un efect dăunător asupra caracterului celor care o adoptă; am cunoscut chiar un caz în care efectul a fost foarte bun.

Spun toate acestea nu pentru că aş fi ajuns vreodată să accept câtuşi de puţin o asemenea învăţătură, d dintr-un spirit de onestitate şi, de asemenea, ca o compensaţie tardivă pentru numeroasele afirmaţii dure, nedrepte şi înverşunate pe care le-am făcut cândva despre ea în prezenţa prietenilor mei. Căci convertirea lui Barfield la antropozofie a marcat începutul Marelui Război dintre mine şi el. Nu era, slavă Domnului, o ceartă, deşi ar fi putut degenera pe dată în aşa ceva dacă el şi-ar fi luat libertatea de a fi la fel de violent cu mine pe cât îmi permiteam să fiu eu cu el. Era însă o dezbatere aproape neîncetată, uneori prin scrisori şi alteori faţă în faţă, care a durat ani de zile. Acest Mare Război a fost unul dintre punctele de cotitură din viaţa mea.

Barfield nu m-a convertit niciodată la antropozofie, dar contraatacurile lui au distrus pentru totdeauna două elemente ale gândirii mele. În primul rând, a pus pe butuci „snobismul cronologic" pe care îl arboram, acceptarea necritică a climatului intelectual comun epocii noastre şi premisa că ceea ce nu mai este la modă a fost, în virtutea acestui fapt, discreditat. Trebuie să afli de ce o idee nu mai este la modă. A fost vreodată combătută (şi dacă da, de cine, unde şi cât de convingător) sau doar s-a stins, aşa cum trece fiecare modă? În acest ultim caz, dispariţia nu spune nimic despre adevărul sau falsitatea ei. Când constaţi asta, înţelegi că şi propria noastră epocă este „o perioadă" şi, fireşte, ca orice perioadă, are propriile iluzii. Iar acestea se ascund cel mai probabil în acele premise larg răspândite care sunt atât de înrădăcinate în epocă, încât nimeni nu îndrăzneşte să le atace, după cum nici nu consideră că este necesar să le apere. În al doilea rând,

m-a convins că pozițiile pe care le susținuserăm amândoi până atunci nu mai lăsau loc unei teorii satisfăcătoare a cunoaşterii. Fuseserăm, în accepțiunea tehnică a termenului, „realişti"; adică acceptaserăm ca realitate finală universul revelat de simțuri. Dar în acelaşi timp, continuam să revendicăm în favoarea anumitor fenomene ale conştiinței toate drepturile care aparțineau de fapt unei concepții teiste sau idealiste. Susțineam că gândirea abstractă (dacă se supune regulilor logice) produce un adevăr incontestabil, că judecata noastră morală este „validă", iar experiențele noastre estetice sunt nu doar plăcute, ci şi „valoroase". Această concepție era, bănuiesc, larg răspândită în perioada respectivă; poate fi întâlnită în *Testament of Beauty* a lui Bridges, în opera lvii Gilbert Murray şi în eseul „închinarea unui om liber" al Lordului Russell. Barfield m-a convins că această abordare era inconsecventă. Dacă gândirea este un eveniment pur subiectiv, această concepție despre ea trebuia abandonată. Dacă păstrezi (ca realitate finală) universul simțurilor, sprijinite de instrumente şi coordonate pentru a genera „o ştiință", atunci se cuvinte să mergi mai departe - ceea ce unii au şi făcut - şi să adopți o teorie behavioristă despre logică, etică şi estetică. Dar consideram, şi consider încă, o astfel de teorie incredibilă. Folosesc cuvântul „incredibil", pe care mulți îl folosesc cu sensul de „improbabil" sau chiar „indezirabil", aproape în sens literal. Vreau să spun prin asta că a crede ceea ce crede behavioristul este un act pe care mintea mea refuză să-l facă. Nu-mi pot sili gândirea să adopte o asemenea poziție, aşa cum nu mă pot scărpina în ureche cu degetul de la picior sau nu pot turna vin dintr-o sticlă în cavitatea de la baza aceleiaşi sticle. Este o imposibilitate la fel de certă ca una de ordin fizic. Am fost deci silit să abandonez realismul. Încercasem să-l apăr de când am început să citesc filozofie. Pe de o parte, fără îndoială, era doar „îndărătnicie". Idealismul era atunci filozofia dominantă la Oxford, iar eu eram din fire „împotriva Guvernului". Pe de altă parte, realismul satisfăcea o nevoie emoțională. Doream ca Natura să fie mai degrabă independentă de observațiile noastre; ceva diferit, indiferent, existent prin sine. (Se potrivea cu înclinația jenkiniană de a adulmeca îndeaproape esențele.) Dar acum eram de părere că trebuie să renunț la aşa ceva. În afara cazului în care eram dispus să accept o alternativă incredibilă, trebuia să admit că mintea nu este un epifenomen târziu, că întregul univers este, în ultimă instanță, mental; că logica noastră lua parte la un *Logos* cosmic.

Este uimitor (acum, când mă gândesc la asta) că reuşeam să consider o atare poziție diferită de Teism. Presupun că orbirea era în parte voită. Dar pe atunci existau tot soiul de paravane, parapete şi fortificații care îți dădeau posibilitatea să tragi toate foloasele de pe urma Teismului, fără să crezi în Dumnezeu. Scriitorii englezi hegelieni precum T. H. Green, Bradley şi Bosanquet (pe atunci nume mari) se îndeletniceau tocmai cu aşa ceva. Mintea Absolută - ori, şi mai bine, Absolutul - era impersonală; se cunoştea pe sine (dar nu şi pe noi?) doar în noi şi era atât de absolută, încât nu semăna de fapt cu o minte ori cu altceva. Şi oricum, cu cât te împotmoleai mai mult sau ajungeai la mai multe contradicții, cu atât reieşea mai bine că gândirea noastră discursivă se mişcă doar la nivelul „Aparenței", iar „Realitatea" trebuie să fie altundeva. Şi unde, dacă nu, desigur, în Absolut? Acolo, nu aici se găsea „splendoarea deplină" din spatele „cortinei simțurilor"[166]. Emoția asociată acestor gânduri era, fireşte, religioasă. Dar era o religie care nu costa nimic. Puteam vorbi în mod religios despre Absolut: dar fără a fi în pericol ca Absolutul să aibă ceva de spus despre noi. Era „acolo", neprimejdios şi nemişcat. Nu se punea problema să vină vreodată „aici" ori să devină vreodată (ca s-o spunem pe şleau) o pacoste. Această cvasireligie era un drum cu sens unic; tot *erosul* (cum ar fi spus Dr. Nygren) se avânta în sus, dar nici un strop de *agape* nu se prelingea în jos. Nimic care să stârnească frica; ba chiar, şi mai bine, nimic

166 „Splendoarea deplină" şi „cortina simțurilor", expresii din lucrarea *Principles of Logic*, a filozofului idealist Francis Bradley (1846-1942) (n. t.).

care să pretindă ascultare.

Totuşi, exista şi un element cu adevărat sănătos în el. Absolutul era „acolo", iar acel „acolo" însemna reconcilierea tuturor contrariilor, transcendența oricărei finitudini, gloria tăinuită care este singurul lucru cu adevărat real din câte există. De fapt, avea multe dintre atributele Cerului. Dar era un Cer în care nimeni dintre noi nu avea să ajungă. Căci noi suntem doar aparențe. A fi „acolo" înseamnă, prin definiție, a nu mai fi noi înşine. Toți cei care adoptă o astfel de filozofie trăiesc, precum păgânul virtuos din Dante, „cu dor în suflet, dar fără de nădejde"[167]. Sau, ca Spinoza, îl iubesc atât de mult pe Dumnezeul lor, încât nici măcar nu pot să-şi dorească să fie şi ei, în schimb, iubiți de El. Mi-ar fi părut rău să nu trec prin această experiență. Cred că este mai religioasă decât multe experiențe despre care se spune că sunt creştine. De la Idealişti am învățat principiul următor (pe care îl şi susțin cât se poate de ferm): este mai important ca Cerul să existe decât ca vreunul dintre noi să ajungă în el.

Şi astfel marele Pescar a dat peştelui impresia că este slobod, iar eu nici nu visam că înghițisem deja cârligul. Dar făcusem doi mari paşi înainte. Bergson îmi arătase existența necesară; iar de la Idealism ajunsesem cu un pas mai aproape de înțelesul cuvintelor: „îți aducem mulțumiri pentru marea Ta slavă. "[168] Zeii scandinavi îmi dezvă- luiseră ceva din semnificația lor; este drept, nu credem în ei, însă credeam (atât cât poate cineva să creadă într-un *Unding*) în Absolut.

---

167 Dante, *Divina Comedie,* „Infernul" IV. 42 (n. t.).
168 Din textul misei: „Gratias agimus tibi propter magnam gloriam tuam" (n. t.).

Şah mat

Principiul iadului este acesta –
„Sunt propriul meu stăpân. "

GEORGE MACDONALD

În vara lui 1922 am trecut de *Greats*. Fiindcă nu erau posturi de filozofie disponibile, sau vreunul pe care să-l pot ocupa eu, prea-răbdătorul meu tată mi-a oferit un al patrulea an la Oxford, în care am studiat engleza, adăugând astfel încă o coardă la arcul meu. Marele Război cu Barfield se declanşase, probabil, în această perioadă.

De îndată ce am început cursurile, am mers la seminarul ținut de George Gordon. Acolo mi-am făcut un nou prieten. Încă de la primele cuvinte rostite, s-a detaşat de ceilalți zece sau doisprezece studenți prezenți; era un om după inima mea, apărut într-o perioadă când prieteniile spontane din prima tinerețe deveniseră rare. Îl chema Nevill Coghill. Curând aveam să trec prin şocul descoperirii că omul acesta - de departe cel mai inteligent şi mai bine informat din clasa respectivă - era creştin şi credea fără rezerve în supranatural. Erau şi alte trăsături care îmi plăceau, dar pe care le consideram (căd eram încă foarte modem) surprinzător de arhaice; cavalerism, onoare, curtoazie, „libertate" şi „gentilețe"[169]. Ți-l puteai imagina luptând într-un duel. Spunea multe „picanterii", dar niciodată „răutăți". Barfield începuse să disloce snobismul meu cronologic; Coghill i-a dat încă o lovitură. Se pierduse oare într-adevăr ceva din viața noastră? Arhaicul ajunsese civilizat, iar modemul căzuse în barbarie? Multor critici ai mei, care mă consideră un *laudator temporis acti*[170], li se va părea ciudat că mi-am pus această întrebare atât de târziu în viață. Dar, să nu uităm, cheia pentru înțelegerea cărților mele este principiul lui Donne: „Cei care-o erezie părăsesc / Mai aprig decât toți o duşmănesc. "[171] Lucrurile pe care le susțin cel mai vehement sunt cele cărora m-am împotrivit îndelung şi pe care le-am acceptat târziu.

Aceste trăsături ale lui Coghill, care mă nelinişteau, s-au asociat cu o tulburare mai amplă care acum îmi amenința concepția de dinainte. Toate cărțile începeau să se întoarcă împotriva mea. Intr-adevăr, trebuie să fi fost complet orb ca să nu constat, cu mult înainte, contradicția ridicolă dintre teoria mea despre viață şi experiența propriu-zisă ca cititor. George MacDonald făcuse pentru mine mai mult decât oricare alt scriitor; păcat însă că o ținea întruna cu creştinismul. Era bun *în pofida lui.* Chesterton avea mai mult discernământ decât toți ceilalți moderni puşi laolaltă; făcând abstracție de creştinismul său. Johnson era unul dintre puținii autori căruia îi puteam acorda încredere deplină; în mod ciudat, avea aceeaşi țăcăneală. Spenser şi Milton, printr-o ciudată coincidență, aşijderea. Chiar şi la autorii antici găseam acelaşi paradox. Cei mai religioşi (Platon, Eschil, Virgiliu) erau indiscutabil cei pe care îi puteam citi cu adevărat. Pe de altă parte, scriitorii care nu sufereau de religie şi față de care, în teorie, simpatia mea ar fi trebuit să fie desăvârşită - Shaw, Wells, Mill, Gibbon şi Voltaire - păreau toți cam subțiri; „de staniol", cum spuneam când eram mici. Nu se punea problema să nu-mi placă. Toți (şi mai ales Gibbon) erau nostimi; şi cam atât. Păreau lipsiți de orice profunzime. Erau prea simpli. Asprimea şi densitatea vieții nu se regăseau în cărțile lor.

Acum că citeam mai multă literatură engleză, paradoxul începea să se agraveze. Eram profund impresionat de „Dream of the Rood"[172]; încă şi mai

169 „Gentilesse" - expresie a comportamentului curtenitor ideal în scrierile lui Chaucer (n. t.).
170 în lat. - cel care laudă timpul trecut (n. t.).
171 Afirmația nu-i aparține lui Donne, ci lui Shakespeare: în Visul unei nopți de vară, II. 2,138-139, trad. Dan Grigorescu, Ed. Univers, Bucureşti, 1984, p. 262 (n. t.).
172 *Dream of the Rood (Visul crucii),* poem aliterativ timpuriu, din literatura anglo-saxonă, al cărui autor implicit descrie un vis în care poartă un dialog cu crucea pe care a fost răstignit Iisus Hristos (n. t.).

profund impresionat de Langland[173]; îmbătat (pentru o vreme) de Donne; profund şi durabil satisfăcut de Thomas Browne[174]. Dar cel mai alarmant dintre toţi era George Herbert. Iată im om care părea să-i întreacă pe toţi scriitorii citiţi de mine până atunci, prin modul în care descria fibra vieţii aşa cum o trăim de la un moment la altul; dar, sărmanul, în loc să spună totul direct, insista să se folosească de ceea ce eu numeam încă „mitologia creştină". Pe de altă parte, cei mai mulţi dintre autorii socotiţi precursori ai iluminismului modem mi se păreau foarte diluaţi şi mă plictiseau îngrozitor. Bacon mi s-a părut (ca să fiu onest) un măgar solemn şi plin de înfumurare, am căscat întruna citind Comedia Restaurării şi, ajungând târâş-grăpiş la ultimul rând din *Don Juan*, am scris pe pagina de final „Pentru prima şi ultima oară". Dintre necreştini, singurii care păreau să ştie cu adevărat câte ceva erau romanticii; dintre ei, mulţi aveau un iz vag religios, uneori chiar creştin. Inansamblu, concluzia putea fi exprimată printr-o stâlcire a celebrului vers din *Chanson* -

Creştinii se înşală, ceilalţi sunt plicticoşi. [175]

Pasul firesc ar fi fost să cercetez îndeaproape dacă într-adevăr creştinii se înşală. Dar nu l-am făcut. Am crezut că pot explica superioritatea lor în absenţa ipotezei respective. Credeam, în mod absurd (dar câţi adepţi ai idealismului absolut n-au susţinut această absurditate), că „mitul creştin" comunică oamenilor nefilozofi adevărul, adică idealismul absolut, în funcţie de capacitatea lor şi că acest fapt, luat în sine, îi situa deasupra celor nere- ligioşi. Cei care nu se puteau ridica la noţiunea de Absolut ajungeau totuşi mai aproape de adevăr prin credinţa în „Dumnezeu" decât prin necredinţă. Cei care nu puteau pricepe că, având Raţiune, noi participăm la o lume dincolo de timp şi de moarte se apropiau vag de adevăr prin credinţa în viaţa de după moarte. Consecinţa - anume că o idee pe care eu şi alţi studenţi o puteam digera fără mari probleme ar fi fost inacceptabilă pentru Platon, Dante, Hooker şi Pascal - nu mi se părea încă absurdă. Nădăjduiesc că motivul are de-a face cu faptul că n-o privisem niciodată drept în faţă.

Pe măsură ce intriga se îngroaşă şi se precipită spre deznodământ, omit tot mai multe din elementele necesare unei biografii complete. Episodul morţii tatei, cu toată dârzenia (şi chiar veselia) de care a dat dovadă tata în faza terminală a bolii, nu face cu adevărat parte din povestea pe care o relatez. Fratele meu era pe atunci la Shanghai. N-ar fi relevant nici să povestesc în detaliu cum am ţinut un an cursuri la Universitate şi cum am fost ales fellow al Colegiului Magdalen în 1925. Cel mai rău este că nu pot decât să-i menţionez pe mulţi oameni dragi cărora le datorez mult; G. H. Stevenson şi E. F. Carritt, îndrumătorii mei la Oxford, Fark[176] (dar cine ar putea să-l descrie, de fapt?) şi alţi cinci mari oameni de la Magdalen care mi-au îmbogăţit concepţia despre ce înseamnă o viaţă de erudiţie - P. V. M. Benecke, C. C. J. Webb, J. A. Smith, F. E. Brightman şi C. T. Onions. Exceptându-l pe Oldie, am fost întotdeauna binecuvântat în privinţa profesorilor oficiali şi neoficiali. În primii ani de la Magdalen am trăit într-un univers în care aproapé nimic din ce voiam să ştiu nu trebuia descoperit prin eforturi lipsite de îndrumare. Unul sau altul dintre cei pomeniţi îţi putea oferi mereu un indiciu. („Vei găsi ceva despre asta la Alanus. . . " - „Trebuie văzut ce spune Macrobius. . . " - „Comparetti nu pomeneşte nimic?" - „Ai căutat în Du Cange?") Am descoperit, ca de obicei, că cei mai „copţi" simt cât se poate de amabili faţă de cei necopţi şi că oamenii cei mai sârguincioşi au cel mai mult timp la dispoziţie. Când am devenit membru al Catedrei de engleză, mi-am făcut alţi doi prieteni creştini (aceşti inşi ciudaţi păreau acum să răsară din toate părţile) care ulterior m-au ajutat să trec ultimul pârleaz.

---

173 William Langland (fl. secolul al XIV-lea), autorul unui poem oniric narativ de factură alegorică, *Piers Plowman* (Petreplugarul) (n. t.).

174 Thomas Browne (1605-1682), autor englez cu preocupări în domeniul medicinii, religiei, ştiinţei şi ezoterismului (n. t.).

175 *La Chanson de Roland*, 1015, „Paien unt tort e chrestiens unt dreit" („Păgânii se înşală, creştinii au dreptate") (n. t.).

176 A. S. L. Farquharson (1871-1942), profesor de filozofie la Magdalen College, Oxford (n. t.).

Este vorba de H. V. D. Dyson (pe atunci la Universitatea din Reading) şi J. R. R. Tolkien. Prietenia cu cel din urmă a însemnat destrămarea a două vechi prejudecăţi. Îndată după sosirea mea pe lume, am fost prevenit (implicit) să nu am niciodată încredere într-un papistaş, iar îndată după sosirea la Catedra de engleză am fost prevenit (explicit) să nu am încredere într-un filolog. Tolkien era şi una, şi alta.

Realismul fusese abandonat; Noua Perspectivă era oarecum avariată; iar snobismul meu cronologic fusese zguduit din temelii. Piesele mele de şah se găseau în poziţii cât se poate de dezavantajoase. Curând nu mi-a mai rămas nici măcar iluzia că iniţiativa îmi aparţinea. Adversarul a început să facă ultimele mutări.

Prima Mutare a anihilat ce mai rămăsese din Noua Perspectivă. Am simţit dintr-odată imboldul de a reciti (deşi nu era nevoie la momentul respectiv) *Hipolit* de Euripide. Ca într-un cor, toate acele imagini despre capătul lumii, pe care le respinsesem odată cu adoptarea Noii Perspective, au revenit la viaţă. Mi-a plăcut, dar nu am capitulat; am încercat să fac pe grozavul. A doua zi am fost copleşit. După un moment trecător de plăcută nelinişte, îndelungata inhibiţie a dispărut ca prin farmec, deşertul a rămas îndărăt şi m-am regăsit din nou pe tărâmul dorului, cu inima totodată zdrobită şi înălţându-se, cum nu mai fusese decât în vremurile de odinioară, la Bookham. Nu era nimic de făcut; nici vorbă să mă reîntorc în deşert. Mi se poruncise - sau mai degrabă fusesem constrâns - pur şi simplu „să nu mai fac mutra aia". Şi nici să n-o mai reiau vreodată.

Următoarea Mutare a fost intelectuală şi a consolidat prima Mutare. În lucrarea *Space, Time and Deity* a lui Alexander, am citit teoria lui despre „a te bucura de" şi „a contempla". Termenii sunt folosiţi de autor în accepţiunea lor tehnică; „a te bucura de" nu are nimic de-a face cu existenţa şi nici „a contempla" cu viaţa contemplativă. Când vezi o masă, „te bucuri de" actul vederii şi „contempli" masa. Mai târziu, dacă te apuci de Optică şi te gândeşti la actul Vederii, ajungi să „contempli" vederea şi să „te bucuri de" gând. În cazul unei pierderi, „contempli" pe cel iubit şi moartea lui şi, în accepţiunea lui Alexander, „te bucuri de" singurătate şi durere, dar un psiholog, dacă ar considera că eşti un caz de melancolie, ar „contempla" durerea ta şi s-ar „bucura de" psihologie.

Nu „gândim un gând" în acelaşi sens în care „gândim că Herodot este nedemn de încredere". Când gândim un gând, „gândul" este un acuzativ derivat (ca „vis" în „a visa un vis"). „Ne bucurăm de" gândul (că Herodot este nedemn de încredere) şi, procedând astfel, „contemplăm" caracterul nedemn de încredere al lui Herodot.

Am acceptat numaidecât această distincţie şi de atunci am considerat-o un instrument de reflecţie indispensabil. Iar consecinţele ei - pentru mine destul de catastrofale n-au întârziat să apară. Mi se păruse de la sine înţeles că o trăsătură esenţială a iubirii, urii, temerii, speranţei sau dorinţei este atenţia faţă de obiectul lor. Dacă ai încetat să te gândeşti la o femeie sau să fii preocupat de ea înseamnă că nu o mai iubeşti; dacă ai încetat să te gândeşti la obiectul temerii sau să fii preocupat de el înseamnă că ai încetat să te mai temi. Dar dacă eşti preocupat de propria iubire sau frică înseamnă că nu mai eşti preocupat de obiectul iubit sau temut. Cu alte cuvinte, să ne bucurăm şi să contemplăm activităţile noastre lăuntrice sunt acte incompatibile. Nu poţi să speri şi totodată să te gândeşti la speranţă; când sperăm, privim la obiectul speranţei şi întrerupem această activitate când (ca să zicem aşa) întoarcem privirea pentru a privi speranţa însăşi. Desigur, cele două activităţi pot alterna, şi chiar aşa fac, cu mare iuţeală; dar simt distincte şi incompatibile. Lucrul acesta nu e doar rezultatul logic al analizei lui Alexander, ci poate fi verificat în experienţa de zi cu zi. Cel mai sigur mod de a zădărnici o poftă sau o mânie este să-ţi abaţi atenţia de la fata ori insulta respectivă şi să începi examinarea pasiunii înseşi. Cel mai sigur mod de a zădărnici o plăcere este să începi să-ţi examinezi satisfacţia. Dar dacă aşa stau lucrurile, rezultă că orice introspecţie este întru câtva înşelătoare. Prin introspecţie încercăm să privim „în

noi înşine" şi să vedem ce se petrece. Dar cele ce se petreceau cu o clipă mai înainte sunt întrerupte de însuşi faptul că ne întoarcem să privim spre ele. Din fericire, asta nu înseamnă că introspecția nu descoperă nimic. Dimpotrivă, descoperă tocmai ceea ce rămâne după încetarea tuturor activităților noastre normale; iar în urmă rămân mai ales imagini mentale şi senzații fizice. Marea eroare este să confuzi acest sediment sau vestigiu, sau efect secundar cu activitățile înseşi. Iată cum ajung oamenii să creadă că gândirea înseamnă doar cuvinte nerostite ori că aprecierea unei poezii se rezumă la o serie de imagini mentale, când în realitate cele două reprezintă ceea ce rămâne în urma gândirii sau a aprecierii, după întreruperea lor - precum hula pe mare, care continuă după ce vântul a încetat. Ceea ce nu înseamnă, evident, că activitățile respective erau inconştiente înainte de a le întrerupe noi prin introspecție. Nu putem iubi, simți teamă sau gândi fără să ştim. În locul împărțirii dihotomice în Conştient şi Inconştient, avem nevoie de o trihotomie: entități inconştiente, entități de care te bucuri, entități pe care le contempli.

Această descoperire a aruncat o nouă lumină asupra întregii mele vieți. Am constatat că toate aşteptările şi încercările mele de a pândi Bucuria, toate speranțele deşarte de a descoperi un conținut mental pe care, cum s-ar spune, să-l pipăi, exclamând „Iat-o!", fuseseră o încercare zadarnică de a contempla lucruri de care te bucuri. Pânda nu putea duce decât la o imagine (Asgard, Grădina dinspre Apus ori câte şi mai câte) sau un fior lăuntric. Nu mai trebuia să-mi bat vreodată capul cu aceste imagini sau senzații. Ştiam acum că ele erau doar urma mentală lăsată de trecerea Bucuriei - nu valul, ci urma lui pe nisip. Intr-un fel, dialectica inerentă dorinței îmi arătase deja asta; căci toate imaginile şi senzațiile, dacă erau confundate în mod idolatru cu Bucuria însăşi, îşi mărturiseau numaidecât şi sincer inadecvarea. Toate spuneau, în ultimă instanță: „Nu sunt eu. Eu doar îți aduc aminte de ceva. Uită-te bine! De ce îți aduc aminte?"

Până acum, toate bune. Dar începând cu următorul pas mă cuprindea teama. Nu mai încăpea îndoială că Bucuria era o dorință (şi, în măsura în care era şi un bine, era şi un fel de dragoste). Dar o dorință se îndreaptă nu spre sine, d spre obiectul ei. Mai mult chiar, îşi datorează caracterul obiectului ei. Iubirea erotică nu este ca dorința de mâncare; iar iubirea pentru o femeie diferă de iubirea pentru o altă femeie în exact acelaşi fel şi acelaşi grad în care cele două femei diferă una de cealaltă. Chiar şi dorința noastră de a bea un anumit vin diferă, ca nuanță, de cea pentru alt vin. Dorința noastră intelectuală (curiozitatea) de a cunoaşte adevăratul răspuns la o întrebare este altfel decât dorința de a descoperi că un anumit răspuns, şi nu altul, este cel adevărat. Forma obiectului dorit se regăseşte în dorință. Obiectul este cel care face dorința aspră sau dulce, frustă sau rafinată, „elevată" sau „inferioară". Tot obiectul este cel care face dezirabilă sau detestabilă o anumită dorință. Am înțeles (şi aceasta a fost minunea minunilor) că, după cum greşisem presupunând că doream Grădina Hesperidelor, tot astfel greşisem presupunând că doream Bucuria însăşi. Bucuria însăşi, înțeleasă doar ca eveniment în mintea mea, s-a dovedit lipsită de orice valoare. Valoarea ținea de acel ceva cu privire la care Bucuria îşi mărturisea dorința. Iar respectivul obiect, după cum reieşea limpede, nu era o stare a minții mele ori a trupului meu; într-un fel, verificasem asta prin eliminare. Încercasem tot ce ținea de propria minte sau de propriul trup, ca şi când m-aş fi întrebat: „Asta doreşti? Asta?" În cele din urmă, m-am întrebat dacă ceea ce doream era Bucuria însăşi; şi, denumind-o „experiență estetică," am pretins că răspunsul era Da. Însă şi acest răspuns se prăbuşise. Inexorabil, Bucuria proclama: „Doreşti - eu însămi simt actul tău de a dori - altceva, din afară, nu din tine, nu o stare a ta. " încă nu mă întrebasem: „Cine este cel dorit?", d doar „Ce anume doresc?" Şi astfel am ajuns pe tărâmul temerii, fiindcă am înțeles că în solitudinea cea mai adâncă există un drum prin care poți ieşi din sine, un raport cu ceva care, refuzând să se identifice cu vreun obiect al simțurilor sau cu vreo nevoie biologică ori socială pe care am avea-o, sau cu orice

altceva care a fost imaginat, sau cu vreo stare mentală a noastră, se proclamă pe sine eminamente obiectiv. Mult mai obiectiv decât trupurile, căci nu este, asemenea lor, îmbrăcat în simţurile noastre; Altul pur şi simplu, fără chip (deşi imaginaţia noastră îl salută sub o sută de chipuri), necunoscut, nedefinit, dorit.

Aceasta era a doua Mutare; echivalentă, probabil, cu pierderea ultimului nebun. A treia Mutare nu mi s-a părut periculoasă la vremea ei. Însemna doar legătura dintre noul meu *éclaircissement* privitor la Bucurie şi filozofia mea idealistă. Am văzut că Bucuria, aşa cum o înţelegeam acum, îşi găsea locul acolo. Noi, muritorii, văzuţi din perspectiva ştiinţelor, sau aşa cum ne vedem îndeobşte unii pe alţii, suntem simple „aparenţe". Dar aparenţe ale Absolutului. În măsura în care existăm cu adevărat (ceea ce nu spune prea mult), avem, cum s-ar spune, o rădăcină în Absolut, care este realitatea ultimă. Acesta este şi motivul pentru care trăim Bucuria; tânjim, pe bună dreptate, după acea unitate la care nu putem niciodată ajunge, căci ne-am înceta existenţa ca fiinţe fenomenale separate, numite „noi". Bucuria nu era o înşelătorie. Dimpotrivă, apariţiile ei constituiau momentele de maximă claritate a conştienţei, în care realizam natura noastră fragmentară şi fantasmatică şi doream intens acea reuniune imposibilă care ne-ar fi anihilat ori acea trezire contradictorie care ne-ar fi dezvăluit nu că am avut, ci că *eram*, un vis. Toate acestea păreau destul de mulţumitoare intelectual. Chiar şi emoţional; căci contează mai mult ca Cerul să existe decât ca noi să ajungem vreodată acolo. Ce nu am băgat de seamă era că trecusem un hotar important. Până atunci gândurile mele fuseseră centrifuge; acum începuse mişcarea centripetă. Consideraţii izvorâte din diferite domenii ale experienţei mele începeau să se reunească în mod firesc. Această nouă îmbinare a dorinţelor cu filozofia mea prevestea ziua, ce se apropia cu paşi iuţi, în care aveam să fiu silit să-mi iau „filozofia" mult mai în serios decât avusesem de gând. Nu prevăzusem aşa ceva. Eram ca un om care a pierdut „un simplu pion", fără să-şi dea seama că (în economia jocului) asta înseamnă mat în câteva mutări.

A patra Mutare a fost mai alarmantă. Predam deja atât filozofie (foarte prost, îmi imaginez), cât şi engleză. Dar hegelianismul meu diluat nu putea servi scopurilor pedagogice.[177] Un îndrumător trebuie să facă lucrurile limpezi. Dar Absolutul nu poate fi limpezit. Te referi la un nimeni-nu-ştie-ce sau te referi la o minte supraomenească şi, prin urmare (de ce nu), la o Persoană? În definitiv, Hegel şi Bradley şi toţi ceilalţi mai făcuseră şi altceva decât să complice idealismul teist, fezabil şi simplu al lui Berkeley? Eram de părere că nu. Şi oare „Dumnezeul" lui Berkeley nu făcea acelaşi lucru ca Absolutul, cu avantajul suplimentar că ştiam cel puţin cât de cât la ce ne refeream când vorbeam despre El? Eram de părere că da. Aşa am revenit la ceva asemănător berkeleyanismului; dar un berkeleyanism cu câteva sosuri aparţinându-mi mie deasupra. Făceam o distincţie radicală (sau cel puţin aşa spuneam) între acest „Dumnezeu" filozofic şi „Dumnezeul religiei populare". Nu exista, susţineam eu, nici o posibilitate de a intra într-o relaţie personală cu El. Eram de părere că ne-a proiectat aşa cum îşi proiectează un dramaturg personajele şi că nu-l puteam „întâlni" în mai mare măsură decât ü putea întâlni Hamlet pe Shakespeare. Şi nici nu-L numeam „Dumnezeu"; îl numeam „Spirit". Omul face tot ce poate când vine vorba să-şi apere ultima rămăşiţă de confort.

Apoi am citit *Everlasting Man* de Chesterton şi, pentru prima oară, am văzut întreaga schiţă creştină a istoriei prezentată într-o formă care mi s-a părut logică. Am reuşit cumva să nu mă las zguduit prea tare. Vă amintiţi că deja îl consideram pe Chesterton cel mai cu judecată om în viaţă, „făcând abstracţie de creştinismul său". Acum sunt convins că eram de părere (fără a o *spune* însă, căci cuvintele ar fi dat în vileag nonsensul) că şi creştinismul era foarte cu judecată, „făcând

177 Fireşte, nu consideram că datoria unui dascăl este să-i facă pe ceilalţi adepţii filozofiei lui. Dar am descoperit că am nevoie de o poziţie proprie ca fundament de pe care să critic eseurile studenţilor mei (n. a.).

abstracție de creştinismul său". Nu-mi amintesc aceste detalii prea bine, fiindcă după ce am isprăvit *The Everlasting Man* mi s-a întâmplat ceva mult mai neliniştitor. La începutul lui 1926, cel mai vajnic dintre toți ateii pe care i-am cunoscut vreodată şedea în camera mea, de partea cealaltă a şemineului, şi constata că dovezile în favoarea istoricității Evangheliilor erau surprinzător de bune. „Nespus de ciudată", a continuat. „Toată tărăşenia lui Frazer despre Zeul care moare. Nespus de ciudată. Arată aproape ca şi când într-adevăr s-a întâmplat cândva. " Pentru a înțelege impactul devastator al declarației, trebuie să-l fi cunoscut pe acest om (care cu siguranță de atunci nu s-a mai arătat interesat de creştinism). Dacă el, cel mai cinic dintre cinici, durul durilor, nu era „la adăpost" - cum aş fi spus atunci -, unde m-aş fi putut refugia eu? Nu exista, aşadar, nici o scăpare?

În mod neaşteptat, înainte ca Dumnezeu să mă împresoare, El mi-a oferit de fapt ceea ce acum îmi apare drept un moment de alegere complet liberă. Într-un anumit sens. Călătoream spre Headington Hill, pe platforma de sus a unui autobuz. Fără cuvinte şi aproape fără imagini (cred), mi-a fost făcut cunoscut un anume fapt despre mine însumi. Am devenit conştient că țineam ceva la distanță ori că lăsam ceva pe dinafară. Sau, dacă vreți, că purtam nişte veşminte foarte rigide, un soi de carapace, sau chiar o armură, ca şi când aş fi fost un homar. Am simțit, atunci şi acolo, că mi se dă posibilitatea unei alegeri libere. Puteam deschide uşa sau o puteam lăsa închisă; puteam desface armura sau o puteam păstra pe mine. Nici una dintre opțiuni nu se prezenta ca o datorie; nu era însoțită de vreo amenințare sau promisiune, dar ştiam că deschiderea uşii sau lepădarea platoşei va avea consecințe nebănuite. Alegerea părea crucială, dar, în mod ciudat, era lipsită de emoție. Nu eram mişcat de vreo dorință sau teamă. Într-un anume sens, nu eram mişcat de nimic. Am ales să deschid, să desfac, să slăbesc chingile. Spun „am ales", şi totuşi părea de fapt imposibil să procedez altfel. Pe de altă parte, nu eram conştient de vreun motiv. Ați putea spune că nu eram un agent liber, dar sunt înclinat să cred că gestul a fost mai aproape de ideea de act complet liber decât cele mai multe pe care le-am săvârşit. Poate că necesitatea nu este opusul libertății şi poate că un om este cel mai liber când, în loc să inventeze motive, spune doar: „Sunt ceea ce fac. " Apoi a survenit consecința la nivel imaginativ. M-am simțit ca un om de zăpadă care începe într-un târziu să se topească. Topirea începea de la spate - pic-pic, iar în curând s-a transformat în şiroaie. Sentimentul nu prea mi-a fost pe plac.

Vulpea fusese alungată din Pădurile Hegeliene şi acum gonea în câmp deschis, „cu tot amarul de pe astă lume"[178], năduşită şi istovită şi cu ogarii la o azvârlitură de băț pe urmele ei. Aproape toți (într-un fel sau altul) făceau parte din haită; Platon, Dante, MacDonald, Herbert, Barfield,Tolkien, Dyson, Bucuria însăşi. Toți şi toate trecuseră în tabăra adversă. Chiar şi studentul meu Griffiths - acum *Dom*[179] Bede Griffiths - deşi nu era credincios, a avut o contribuție substanțială. Odată, pe când el şi Barfield luau prânzul la mine în cameră, m-am referit la filozofie ca la un „obiect". „Nu era un *obiect* pentru Platon, a spus Barfield, era o cale. " Acordul mut, dar categoric al lui Griffiths, ca şi schimbul de priviri semnificativ dintre ei m-au pus față în față cu propria-mi frivolitate. Gândisem, vorbisem, simțisem şi imaginasem deja prea mult. Venise timpul să trec la fapte.

Desigur, Idealismul meu fusese însoțit (teoretic) de o anumită etică. Eram de părere că sufletele noastre finite şi oarecum ireale aveau datoria de a spori conştiența Spiritului văzând lumea de pe poziții diferite, dar rămânând, calitativ, asemenea Spiritului; să fii legat de un anumit timp, loc ori complex de împrejurări, dar să voieşti şi să gândeşti ca însuşi Spiritul. Lucru dificil; căci însuşi actul prin care Spiritul proiectase sufletele şi lumea făcea ca sufletele să aibă interese diferite

178 *Sir Gawain and the Green Knight,* 111. 23,1717 (n. t.).
179 Titlu de distincție acordat anumitor călugări benedictini sau carthusieni (n. t.).

şi contradictorii, aşa că exista tentaţia egoismului. Eram însă de părere că fiecăruia dintre noi îi stă în putere să-şi ajusteze perspectiva emoţională a sinelui propriu, întocmai cum ajustăm perspectiva optică pe care o presupune poziţia noastră în spaţiu. Ideea de a prefera propria-mi fericire în locul celei a vecinului echivala cu aceea că stâlpul de telegraf cel mai apropiat este şi cel mai mare. Pentru a recupera şi aplica această viziune universală şi obiectivă se impunea să-mi reamintesc zi de zi şi ceas de ceas de adevărata noastră natură, să acced sau să urc din nou către acel Spirit la care, dacă existam cu adevărat, participam. Da; dar acum simţeam că se cuvenea realmente să încerc. Mă confruntam în final cu ceva (cum ar fi spus MacDonald) „ce nu poate fi nici mai mult, nici mai puţin decât *făcut*". Trebuia să încerc să ajung la virtutea deplină.

Adevărul este că un tânăr ateu nu poate fi niciodată sigur că veghează suficient întru apărarea propriei credinţe. Pericolele îl pândesc din toate părţile. Nu cumva să facă cineva, ori să încerce măcar să facă, voia Tatălui decât dacă este pregătit să „cunoască învăţătura"[180]. Toate actele, dorinţele şi gândurile mele trebuiau aduse în armonie cu Spiritul universal. Pentru prima dată m-am examinat cu un scop practic extrem de serios. Iar ce am descoperit m-a îngrozit; o menajerie de pofte, un balamuc de ambiţii, un viespar de temeri, un harem de animozităţi întreţinute cu grijă. Numele meu era legiune. [181]

Desigur, nu puteam face nimic - nu puteam rezista nici măcar un ceas - fără a recurge continuu şi conştient la ceea ce numeam Spirit. Dar distincţia filozofică rafinată dintre această activitate şi ceea ce oamenii obişnuiţi numesc „rugăciunea către Dumnezeu" dispare când ajungi să o iei în serios. Idealismul poate fi discutat, chiar simţit; dar nu poate fi trăit. Era total absurd să continui să cred că „Spiritul" era fie surd, fie pasiv la gesturile mele. Chiar şi în cazul în care filozofia mea ar fi fost adevărată, cum s-ar fi putut ca iniţiativa să-mi aparţină? Analogia propusă de mine, după cum îmi dau abia acum seama, sugera tocmai opusul: pentru ca Shakespeare şi Hamlet să se poată întâlni, acţiunea trebuia să pornească de la Shakespeare[182]. Hamlet nu putea iniţia nimic. Probabil că pe atund Spiritul meu Absolut se deosebea încă în anumite privinţe de Dumnezeul religiei. Chestiunea cu adevărat importantă lipsea, cel puţin deocamdată. Faptul cel mai înspăimântător era că, dacă luai în serios credinţa într-un „Dumnezeu" sau „Spirit" de acest fel, situaţia se schimba radical. După cum oasele uscate au fost cuprinse de un freamăt şi s-au adunat în acea vale cumplită, descrisă de Ezechiel[183], tot astfel, acum, o teoremă filozofică acceptată la nivel cerebral a început să fremete, să tresalte şi să-şi lepede giulgiul, a stat în picioare şi a devenit o prezenţă vie. Nu mi se mai îngăduia să mă joc de-a filozofia. Se prea poate, cum spuneam, ca „Spiritul" meu să fi fost întru câtva diferit de „Dumnezeul religiei populare". Adversarul meu a fost dispus să facă o concesie în această privinţă. A devenit total neimportantă. Nu ţinea morţiş la ea. A spus doar atât: „Eu sunt Domnul"; „Eu sunt Cel ce sunt"; „Eu sunt"[184].

Oamenilor cu aplecare spre cele religioase le vine greu să înţeleagă oroarea unei astfel de revelaţii. Agnosticii afabili vorbesc cu voioşie despre „omul aflat în căutarea lui Dumnezeu". Pentru mine, în situaţia de atunci, era ca şi când ar fi vorbit despre şoarecele aflat în căutarea pisicii. Cea mai bună imagine a strâmtorării mele este întâlnirea dintre Mime şi Wotan, în primul act din S*iegfried: hier brauch' ich nicht Spürer noch Späher, Einsam will ich. . .* (N-am trebuinţă de iscoade şi băgăcioşi. Vreau să fiu singur. . .)

Nu uitaţi, voisem dintotdeauna, mai presus de orice, să nu fiu deranjat de

180 Cf. loan 7:17 (n. t.)
181 Cf. Marcu 5:9 şi Luca 8:30 (n. t.).
182 Le. Shakespeare ar fi putut, în principiu, să se introducă în piesă ca Autor şi să scrie un dialog între Hamlet şi el. „Shakespeare" cel din piesă ar fi desigur atât Shakespeare, cât si imul din personajele sale. Exemplul poate fi o analogie pentru întrupare (n. a.).
183 Cf. Ezechiel 37 (ni.).
184 Cf. Exod 3:14 (n. t.).

intervenții exterioare. Îmi dorisem (ce nebunie!) „să fiu stăpân pe propriul meu suflet. " Fusesem mai dornic să evit suferința decât să obțin plăcerea. Urmărisem mereu să evit tot ce ar fi fost primejdios. Supranaturalul însuşi fusese mai întâi o duşcă ilicită, după care, cum li se întâmplă bețivilor, îmi produsese greață. Chiar şi încercarea mea recentă de a trăi filozofia fusese (după cum mi-am dat seama) îngrădită în taină de tot soiul de rezerve. Conştientizasem prea bine că idealului meu de virtute nu i s-ar fi îngăduit niciodată să mă aducă într-o situație dureroasă la modul intolerabil; aveam de gând să fiu „rezonabil". Dar idealul de altădată devenise acum un imperativ; şi câte altele nu mi s-ar fi putut cere? Neîndoielnic, prin definiție, Dumnezeu era totuna cu Rațiunea însăşi. Dar avea oare să fie „rezonabil" în celălalt sens, mai liniştitor? în această privință nu mi se ofereau garanții nici cât negru sub unghie. Mi se cerea capitulare totală, un salt absolut. Eram împresurat de o realitate care nu-ți lăsa loc de tocmeală. Nici măcar nu cerea „Totul sau nimic". Cred că trecusem de acest stadiu pe platforma autobuzului, când am desfăcut platoşa, iar omul de zăpadă a început să se topească. Acum cerea pur şi simplu „Totul".

Încercați să vă închipuiți momentele mele de singurătate în camera de la Magdalen, seară de seară, simțind, când îmi întrerupeam lucrul, fie şi preț de o secundă, apropierea cu paşi măsurați, implacabili, a Celui pe care dorisem cu atâta ardoare să-l evit. Faptul de care mă temusem venea în cele din urmă peste mine.[185] În ultimul trimestru din 1929 m-am dat bătut, am recunoscut că Dumnezeu este Dumnezeu, am îngenuncheat şi m-am rugat: eram, pesemne, în seara aceea, cel mai şovăielnic şi mai abătut convertit din toată Anglia. Nu vedeam atunci ceea ce acum este cel mai glorios şi mai evident lucru: smerenia Divină care acceptă un convertit chiar şi în asemenea condiții. Fiul Risipitor cel puțin s-a întors acasă purtat de propriile-i picioare. Dar cine poate proslăvi îndeajuns acea Iubire care deschide înaltele porți în fața unui fiu risipitor adus înăuntru dând din picioare, zbătându-se, plin de obidă şi căutând cu privirea în toate părțile o şansă de scăpare? Cuvintele *compelle intrare*[186], siliți-i să intre, au fost atât de denaturate de oameni nelegiuiți, încât ne cutremurăm în fața lor; dar, înțelese cum se cuvine, ele măsoară nemărginirea milei Divine. Asprimea lui Dumnezeu este mai gingaşă decât blândețea omenească, iar constrângerea Lui este libertatea noastră.

---

185 Cf. Iov 3:25 (ni.).

186 Cf. Luca 14:23 (în Vulgata) - cu aceste cuvinte se adresează stăpânul servitorului, poruncind ca sala de ospăț să se umple; versetul a fost folosit de Inchiziție ca justificare pentru aducerea silită a ereticilor la „dreapta credință" (n. t.).

Începutul

Aliud est de silvestri cacumine videre patriam pads . . . et aliud tenere viam illuc ducentem.

SF. AUGUSTIN, Confesiuni, VII, XXI

Şi una este să vezi patria păcii din vârful cel păduros . . . şi altceva să ții calea care duce acolo. [187]

Convertirea consemnată în capitolul anterior, se înțelege, a fost la teism, pur şi simplu, nu la creştinism. Nu ştiam încă nimic despre întrupare. Dumnezeul în fața căruia capitulasem era cu totul neomenesc.

Vă întrebați, poate, dacă spaima mea s-a diminuat în vreun fel la gândul că mă apropiam acum de locul din care fuseseră trase săgețile Bucuriei încă din copilărie. Nicidecum. Niciodată nu întrezărisem vreun indiciu, oricât de mic, că a existat sau că avea să existe vreo legătură între Dumnezeu şi Bucurie. Lucrurile stăteau mai degrabă invers. Nădăjduisem că inima realității era de aşa natură, încât o puteam simboliza cel mai bine printr-un loc; când colo, descopeream că era o Persoană. La o adică, lepădarea de aşa-numita Bucurie putea fi chiar printre primele exigențe pe care mi le-ar fi impus El. Nu se auzea nici un susur muzical dinăuntru, nici nu simțeam parfumul livezilor veşnice în prag, când am fost târât dincolo de poartă. Nu încercam nici un fel de dorință.

Convertirea mea nu era însoțită încă de credința într-o viață viitoare. Acum văd o binecuvântare, una dintre cele mai mari, în faptul că mi s-a îngăduit ca timp de câteva luni, poate chiar un an, să-l cunosc pe Dumnezeu şi să încerc să trăiesc în ascultarea Lui fără a-mi pune această problemă. Situația mea era ca aceea a evreilor, cărora El li se revelase cu secole înainte de a le spune vreo vorbă despre ceva mai bun (sau mai rău) dincolo de mormânt, în afară de *Sheolul* nedefinit şi obscur. Nu visam nici măcar la aşa ceva. Există oameni, oameni mult mai buni decât mine, care aproape au făcut din nemurire doctrina centrală a religiei lor; eu, unul, nu m-am putut abține să nu consider că preocuparea inițială față de acest subiect ajunge să distrugă întreg sistemul. Am fost educat să cred că bunătatea este bunătate doar dacă este dezinteresată şi că speranța de răsplată sau teama de pedeapsă influențează voința. Deşi greşeam în această privință (problema este de fapt mai complicată decât îmi dădeam seama atunci), eroarea mea a fost trecută cu vederea în cel mai blând mod posibil. Îmi era teamă că amenințările sau promisiunile aveau să mă demoralizeze; n-am avut parte nici de amenințări, nici de promisiuni. Poruncile erau inexorabile, dar nu erau întărite de „sancțiuni". Dumnezeu trebuia ascultat pur şi simplu fiindcă era Dumnezeu. De multă vreme, mai întâi prin zeii din Asgard, iar apoi prin noțiunea de Absolut, Dumnezeu mă învățase că un lucru poate fi adorat nu pentru ceea ce ne-ar putea face, ci pentru ceea ce este în sine. Iată de ce, deşi am fost îngrozit, n-am fost surprins să aflu că Dumnezeu trebuie ascultat pentru ceea ce este în Sine. Dacă vă întrebați de ce ar trebui să-l ascultăm pe Dumnezeu, în ultimă instanță răspunsul este „Eu simt". A-l cunoaşte pe Dumnezeu înseamnă a şti că îi datorăm ascultare. În natura Lui se revelează *de jure* suveranitatea Lui.

Desigur, aşa cum am spus, chestiunea este mai complicată. Ființa primă şi necesară, Creatorul deține suveranitatea atât *de facto*, cât şi *de jure*. A lui este puterea şi împărăția şi slava. Dar suveranitatea *de jure* mi-a fost dezvăluită înainte să-i cunosc puterea, dreptul mi-a fost dezvăluit înainte să-i cunosc puterea. Iar pentru asta sunt recunoscător. Cred că este bine să ne spunem uneori nouă înşine: „Dumnezeu este de aşa natură, încât dacă (*per impossibile*) şi-ar pierde puterea, păstrând în schimb celelalte atribute, iar dreptul suprem ar ajunge pururi

---

187 Sf. Augustin, Confesiuni, trad. Gh. I. Şerban, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1998, p. 258 (n. t.).

văduvit de puterea supremă, încă i-am datora supunerea pe care i-o datorăm acum. " Pe de altă parte, deşi este corect să spunem că natura lui Dumnezeu este garantul poruncilor Sale, totuşi înţelegerea acestui fapt trebuie, în final, să ne ducă la concluzia că unirea cu Natura Lui aduce fericire, iar separarea de ea aduce groază. Astfel intră în ecuaţie Raiul şi Iadul. Dacă ne gândim însă prea mult la cele două, exceptând acest context mental, dacă le ipostaziem ca şi când ar avea un înţeles substanţial dincolo de prezenţa sau absenţa lui Dumnezeu, corupem doctrina privitoare la ele şi ne lăsăm şi noi corupţi gândind astfel.

Ultima etapă a povestirii mele, trecerea de la simplul teism la creştinism, este cea despre care ştiu acum cel mai puţin. Dat fiind că este şi cea mai recentă, această ignoranţă poate părea ciudată. Cred că motivele simt două. Mai întâi, pe măsură ce înaintăm în vârstă, ne aducem aminte trecutul îndepărtat mai bine decât pe cel recent. Celălalt motiv ţine de faptul că printre primele consecinţe ale convertirii mele teiste s-a numărat şi diminuarea semnificativă (era şi cazul, după cum vor fi de acord toţi cititorii acestei cărţi) a atenţiei pedante pe care o acordam evoluţiei opiniilor mele sau a stărilor mele mentale. Pentru mulţi extravertiţi sănătoşi, autoexaminarea începe în momentul convertirii. Pentru mine a fost aproape invers. Autoexaminarea a continuat, desigur. Dar s-a desfăşurat (presupun, fiindcă nu-mi pot aminti exact) la intervale stabilite şi cu un scop practic; era o datorie, o disciplină, un lucru incomod, nu un hobby sau un obicei, ca înainte. Credinţa şi rugăciunea erau începutul extravertirii. Fusesem, după cum se spune, „scos din mine însumi". Dacă Teismul ar fi făcut numai atât pentru mine, şi tot ar trebui să fiu mulţumit că m-a lecuit de practica neghioabă şi cronofagă de a ţine un jurnal. (Chiar şi în scopuri autobiografice, un jurnal nu este nici pe departe atât de util pe cât sperasem. Notezi în fiecare zi ceea ce consideri important; dar, desigur, nu poţi şti în fiecare zi ceea ce se va dovedi important pe termen lung. [188])

De îndată ce am devenit teist, am început să frecventez biserica parohială duminica şi capela colegiului în timpul săptămânii; nu fiindcă aş fi crezut în creştinism şi nici fiindcă aş fi socotit că diferenţa dintre el şi teismul simplu este nesemnificativă, ci pentru că eram de părere că se cuvine să „arborez steagul" printr-un semn exterior neechivoc. Acţionam conform unui simţ (probabil eronat) al onoarei. Ideea de participare la slujbele bisericeşti îmi displăcea complet. Nu eram câtuşi de puţin anticlerical, dar eram profund antieclezial. Că existau preoţi şi arhidiaconi şi epitropi bisericeşti era foarte bine. Aceştia gratificau iubirea mea jenkiniană pentru aromele tari. În plus (exceptându-l pe Oldie), fusesem norocos în privinţa tuturor cunoscuţilor mei din mediul clerical; mai ales prin Adam Fox, decan eclezial la Magdalen, şi Arthur Barton (viitor Arhiepiscop de Dublin), care fusese parohul nostru în Irlanda. (Şi el pătimise cândva din cauza lui Oldie, la Belsen. Vorbind despre moartea lui Oldie, i-am spus: „Ei bine, nu-l vom mai vedea. " „Vrei să spui, a răspuns el cu un zâmbet maliţios, nădăjduim că nu-l vom mai vedea".) Dar, deşi îmi plăceau clericii, după cum îmi plac şi urşii, îmi doream să fiu în Biserică tot atât cât îmi doream să fiu la grădina zoologică. Era, în primul rând, ceva colectiv; o chestiune de „întovărăşire" obositoare. Încă nu vedeam relevanţa unei astfel de preocupări pentru viaţa spirituală a cuiva. După mine, religia ar fi trebuit să însemne nişte oameni cumsecade care se roagă în singurătate şi care apoi se întâlnesc câte doi-trei pentru a discuta probleme spirituale. Ca să nu mai vorbim de toată bătaia de cap, de agitaţia şi risipa de timp! Clopote, mulţimi, umbrele, anunţuri, aglomeraţie, aranjamente şi pregătiri nesfârşite. Imnurile mi se păreau (şi încă mi se par) foarte puţin ispititoare. Dintre toate instrumentele

188 Singurul bine cu care m-am ales de pe urma jurnalului a fost că am învăţat să apreciez la justa lui valoare geniul uluitor al lui Boswell. Am încercat din răsputeri să reproduc unele conversaţii la care luaseră parte oameni foarte amuzanţi şi foarte originali. Dar nid unul dintre ei nu prindea viaţă în jurnal. Evident, prezentarea de către Boswell a lui Langton, Beauclerk, Wilkes etc. Înglobase ceva destul de diferit de o simplă consemnare (n. a.).

muzicale, cel mai puțin îmi plăcea (şi-mi place) orga. În plus, mă caracterizează o anumită *gaucherie* spirituală care mă face inapt pentru tot ce înseamnă rit.

Astfel, mersul meu la biserică a fost o practică pur simbolică şi provizorie. Dar n-aş putea spune dacă m-a ajutat efectiv să mă îndrept spre creştinism. Principalul tovarăş de drum în această perioadă a fost Griffiths, cu care am corespondat din plin. Amândoi credeam acum în Dumnezeu şi eram gata să auzim mai multe despre El din orice sursă, păgână sau creştină. În mintea mea (nu pot vorbi şi pentru el, mai ales că şi-a spus admirabil povestea în *The Golden String*) multiplicitatea deconcertantă a religiilor a început să se limpezească. Adevăratul indiciu îmi fusese oferit de acel vajnic ateu care constatase: „Nespus de ciudată tărăşenia asta despre Zeul care moare. Chiar pare să se fi întâmplat cândva"; de el şi de Barfield, care m-a încurajat să am o atitudine mai respectuoasă, dacă nu şi o afinitate față de mitul păgân. Miza nu mai era să găsesc religia adevărată între o mie de religii false. Se reducea, mai degrabă, la întrebarea: „Unde a ajuns religia la adevărata ei maturitate? Unde s-au împlinit toate sugestiile păgânismului, în măsura în care se poate vorbi de aşa ceva?" De cei nereligioşi nu mă mai sinchiseam; concepția lor despre viață fusese deja clasată. Căci pe ei îi contesta, având în mod clar dreptate, toată mulțimea celor care se închinaseră - care dansaseră şi cântaseră şi aduseseră jertfe şi tremuraseră şi adoraseră. Dar călăuze trebuie să ne fie intelectul şi conştiința, în egală măsură, nu doar frenezia şi ritualul. Nu se punea defel problema să revin la păgânismul primitiv, lipsit de teologie şi de moralitate. Dumnezeul pe care îl recunoscusem în cele din urmă era imul şi era neprihănit. Păgânismul fusese copilăria religiei sau doar un vis profetic. Unde era acum rodul ajuns la maturitate? Unde era deşteptarea? (*The Everlasting Man* îmi venea aici în ajutor.) Răspunsurile posibile erau în realitate doar două: fie în hinduism, fie în creştinism. Orice altceva era doar o pregătire în vederea lor sau (în accepțiunea franceză a termenului) o vulgarizare a acestora. Tot ce ai fi putut găsi în altă parte găseai, într-o versiune îmbunătățită, într-una din acestea două. Dar hinduismul avea două neajunsuri. Întâi de toate, părea nu atât o maturizare la nivel moral şi filozofic a păgânismului, cât o coexistență a filozofiei cu păgânismul neepurat, asemănătoare celei dintre apă şi ulei; brahmanul meditează în pădure, iar în satul din apropiere întâlneşti prostituție la templu, *sati*, cruzime, monstruozitate. În plus, nu revendica adevăruri istorice, aidoma creştinismului. Acum eram deja prea versat în critica literară ca să consider Evangheliile un mit. Nu aduceau a mit. Şi totuşi, conținutul prezentat într-o manieră istorică, neartis- tică - de către evreii aceia înguşti la minte, dezagreabil, orbi la bogăția de mituri a lumii păgâne din jur - era tocmai conținutul marilor mituri. Dacă un mit a devenit vreodată fapt, dacă s-a întrupat, trebuia să arate exact aşa. Dar nici o compoziție din toată literatura nu era aşa. Miturile semănau cu literatura într-o anume privință. Cu istoriile într-o altă privință. Insă nimic nu era întocmai lor. Şi nici o persoană nu semăna cu Persoana pe care o înfățişau; la fel de reală, de recognoscibilă prin negura timpului, ca Socrate cel descris de Platon sau Johnson cel descris de Boswell (de zece ori mai mult decât Goethe descris de Eckermann sau Scott descris de Lockhart), şi totuşi numinoasă, luminată de o lumină de pe alt tărâm, un zeu. Dar dacă era un zeu - şi nu mai suntem politeişti atunci nu era un zeu, ci Dumnezeu. Numai în acest moment din istorie a devenit mitul fapt; Cuvântul, trup; Dumnezeu, Om. Nu este „o religie", nici „o filozofie", Este însumarea şi actualizarea ambelor.

După cum am mai spus, despre această ultimă tranziție vorbesc cu mai puțină siguranță decât despre oricare dintre cele anterioare, şi este posibil ca în paragraful precedent să fi inserat gânduri care au survenit mai târziu. Insă cu siguranță nu mă înşel în privința liniilor generale. De un lucru sunt sigur. Pe măsură ce mă apropiam de deznodământ, simțeam o împotrivire aproape la fel de intensă ca împotrivirea anterioară față de Teism. La fel de intensă, dar de scurtă durată, căci am înțeles-o mai bine. Fiecare pas pe care l-am făcut, de la Absolut la

„Spirit" şi de la „Spirit" la „Dumnezeu", fusese un pas către ceva mai concret, mai iminent, mai compulsiv. Cu fiecare pas, aveam mai puţine şanse de „a fi stăpân pe propriul suflet". Acceptarea întrupării era un pas mai departe în aceeaşi direcţie. Îl aducea pe Dumnezeu mai aproape sau îl apropia într-o manieră nouă. Iar aşa ceva, după cum mi-am dat seama, nu-mi dorisem. Insă odată ce am conştientizat temeiul eschivărilor mele, am recunoscut ruşinea şi zădărnicia lor. Ştiu foarte bine când, dar nu şi cum, s-a produs pasul final. Cineva m-a dus la grădina zoologică din Whipsnade, într-o dimineaţă însorită. Când am plecat într-acolo, nu credeam că Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu, dar când am ajuns credeam. Şi totuşi, n-aş spune că meditasem în timpul călătoriei. Şi nici că trăisem mari emoţii. „Emoţional" este probabil ultimul cuvânt care trebuie folosit cu referire la anumite evenimente importante. A fost mai degrabă ca şi când un om, după un somn îndelungat, stă încă nemişcat în pat şi devine conştient că s-a trezit. Momentul era, ca şi cel de pe platforma autobuzului, ambiguu. Libertate sau necesitate? Dar oare diferă acestea când sunt la apogeu? în acel punct maxim un om este ceea ce face; nimic din el nu rămâne în urma sau în afara actului. Cât despre ceea ce îndeobşte numim Voinţă şi ceea ce îndeobşte numim Emoţie, sunt de părere că de regulă vorbesc prea tare şi declamă prea pompos[189], ca să le dăm crezare şi că nutrim în taină bănuiala că marile pasiuni sau hotărârile inflexibile sunt în parte chestiuni puse la cale dinainte.

Zona Whipsnade nu mai este ce-a fost odată. Pădurea Wallaby, cu păsări cântând în ramuri, cu clopoţei în iarbă şi canguri mici ţopăind prin preajmă, era ca o revenire a Edenului.

Dar cum rămâne cu Bucuria, în încheiere? Căci povestea a fost în cea mai mare parte despre ea. Ca să spun adevărul, subiectul aproape şi-a pierdut importanţa de când am devenit creştin. Ce-i drept, nu mă pot plânge, ca Wordsworth, că strălucirea vizionară s-a stins. Cred (dacă acest aspect merită întru câtva pomenit) că vechea săgetare, vechiul gust dulce-amărui, a revenit la fel de des şi de intens după convertire ca în oricare altă perioadă din viaţa mea. Dar acum ştiu că experienţa, văzută ca stare a propriei mele minţi, n-a mai avut (de atunci) importanţa pe care i-am acordat-o cândva. Era valoroasă doar ca indicator către altceva, din altă lume. Câtă vreme acel „ceva" era sub semnul întrebării, indicatorul căpăta în mintea mea proporţii uriaşe. Când ne rătăcim într-o pădure, vederea unui indicator este nespus de importantă. Cel care îl vede primul strigă: „Priviţi!" Toţi cei din grup se adună şi privesc îndelung. Dar când am găsit drumul şi întâlnim indicatoare la fiecare câteva mile, nu ne mai oprim şi nu mai privim spre ele. Indicatoarele doar ne îndeamnă la drum şi suntem recunoscători autorităţii care le-a aşezat acolo. Dar nu ne vom opri ca să privim; sau nu foarte mult; nu pe acest drum, chiar de-ar fi stâlpii din argint, iar literele de aur. „Vom ajunge la Ierusalim. "[190]

Ceea ce nu înseamnă, fireşte, că nu mă surprind adesea zăbovind cu privirea la obiecte mai puţin importante, de pe marginea drumului. 1 Citat (inexact) dintr-o scrisoare a lordului Chesterfield (1694-l773), datată Bath, 19 octombrie 1748 (n. t.).

189 Cf. Shakespeare, *Hamlet*, in2,225, „The lady protests too much, methinks" - remarca reginei Gertrude, mama lui Hamlet, despre declaraţiile reginei din piesa pusă în scenă de fiul ei (n. t.).
190 Walter Hilton (m. 1396), *The Scale of Perfection*, 11. 21 (n. t.).